KRISTÓFFY JÓZSEF

VÁLASZTÓJOGI BESZÉDEK

.

AZ ELŐSZÓT ÉS MAGYARÁZATOKAT
ÍRTA

MÉRAY-HORVÁTH KÁROLY

FÜGGELÉK:

KRISTÓFFY TÖRVÉNYJAVASLATA

BUDAPEST
1911

51 96. Budapest, Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-t.

AJÁNLOM EZT A KÖNYVET

BÁRÓ FEJÉRVÁRY GÉZÁNAK

A VÁLASZTÓJOGI KABINET FEJÉNEK ÉS VEZÉRÉNEK, A HARCBAN MINDIG BÁTOR ÉS RENDÍTHETETLEN, IGAZ BAJTÁRSNAK, HÁLÁM ÉS MÉLY TISZTELETEM JELÉÜL

KRISTÓFFY JÓZSEF.

TARTALOM.

	Lapszám
Előszó	VII-XXIV
I. A munkások előtt	1
II. Bogsáni beszéd	11
III. Tisza cikkeire	57
IV. Bécsi beszéd	83
V. A koalíció ellen	93
VI. A pluralitás ellen	129
VII. Aradi beszéd	149
VIII. Orosházi beszéd	239
IX. Zólyomlipcsei beszéd	275
X. Kristóffy törvényjavaslata	333

ELŐSZÓ.

ÍRTA:

MÉRAY-HORVÁTH KÁROLY

I.

Kristóffy József, Magyarország volt belügyminisztere, azon felszólítással tisztelt meg, hogy az itt kiadott választójogi beszédeihez előszót írjak. Készséggel vállalom, hisz közvetlenebb szemlélője az ő küzdelmeinek nálamnál kevés volt.

Tanuja voltam, amidőn az ország politikai hangulatai a legviharorabban háborogtak és ott állott Kristóffy a nagy probléma előtt: most merre, hová? A legszédítőbb politikai hazugságoknak és humbugnak az árját kellett keresztültörni. Hol van itt az az igazság, amely keresztültörjön rajta? Eszmének soha sincs az az ereje, hogy áttörje a hazugságok tengerét. Ha van erő, úgy az nincs semmi másban, mint a dolgoknak maguknak föl nem tartóztatható következése erejében. A válságokban a fordulatot jelentő dolgok nem csinálódnak, nem ötletszerűen jönnek, hanem maguktól kell jönniük. Maguktól, mint elháríthatlan kényszerűségnek. A fejlődési törvény rendjén. Csak az politika, ami az elhárithatatlanná vált, kényszerű következést felismeri és megvalósítja. Az akkori felforgatottságban és feneketlen zűrzavarban csakis egy ilyen aktív, a fejlődés meggátol-

hatatlan akcióján nyugvó igazsággal lehetett útnak indulni. Különben elnyel az áradat mindent. Egyenesen az abszolutizmus örvénye felé sodródtunk. Azt a vészes vihart is, az örvényt is: a Kristóffy által hozott választójogi reform törte keresztül. Ahogy ő beszédeiben mondja is:

> »A vezényszóról maga a vezérek vezére ismerte be, hogy sikerében sohasem bíztak; ámde azért felszították vele a nemzeti szenvedélyek tüzét, amelyet azonban siettek hideg zuhanyokkal nyomban eloltani akkor, midőn a hatalom zsákmányához jutottak. Ebből csak elég világos, hogy a vezényszó nem a magyar nemzet újjászületését, hanem csak a politikai étvágy kielégítését célozta. . . Nyugodt lélekkel hívtam segítségül a hazugság legyőzésére az igazságot, nyugodt lélekkel állítottam szembe a vezényszó álcázott politikájával az általános választójogot, amelynek hiányát összes bajaink kútforrásának tartottam.«

Hogy Kristóffy csak fogásból állott volna elő a választójogi reformmal? Ha csak taktika lett volna, ma már kétségtelen, hogy jó taktika volt. Azonban itt vagyok talán éppen én, eleven bizonyságul, hogy a választójogi reform nemcsak úgy ötletszerűleg jött. Hiszen éppen én mutattam meg előre, hogy úgy, ahogy a koalíciós vihar jönni fog, úgy fognak leszerelni az ez idő szerinti politika egyetlen sarkkövén, a választójogi reformon.

Kristóffy volt az egyetlen politikus ebben az országban, aki azt cselekedte, aminek jönnie kellett. Hozta a választójogi reformot, és vele a jövendő új Magyarország életének első dobbanását.

2.

Tanúja voltam a tusakodó, nehéz kételynek, hogy a választójogi reform vájjon nem jelent-e olyan utat, amelyen nemcsak az összes felzavart, »nemzeti«-nek nevezett indulatok fognak végigsöpörni, hanem fenn is, a korona, nyújtani fogja-e azt a célpontot, amely felé haladni lehet? A korona rá lesz-e bírható, mikor a választójogi reform Ausztriára nézve is válságos dolog? Aminthogy az osztrák kormány volt is az első, amely gátat vetett, mert ha nálunk hozzák, Ausztriában se lehet föltartóztatni. Kristóffy, és vele a Fejérváry-kormány, köti magát hozzá. Az egész kormány benyújtja lemondását. De nem ők buknak, hanem az osztrák kormány, és a király megadja hozzájárulását a reformhoz.

Kristóffyé marad a dicsőség, hogy a koronát a nagy nemzeti vívmányra, a nép jogok kiterjesztésére — az osztrák kormánnyal való párviadal után — rábírta.

Nagyobb nemzeti vívmányunk 1867 óta nincs.

Megállapítok itt még egy momentumot: Kristóffy az első pillanattól kezdve nem úgy vette kezébe a választójogi reformot, hogy azt ő hajtja végre. Tehát nem úgy, hogy azzal az ő kormányhatalma tartassék fenn. Hanem első perctől kezdve úgy, hogy csak azért hozza, hogy a többségre rákényszerítse a reform végrehajtását. Vegye át a kormányt a többség, a választójogi reform keresztülvitelére: ez maradt az állandó jelszó. Ezért folyt úgyszólván minden harc. Én tudom, hogy a kezdetek kezdetén is így volt. Nyíltan is megmondta aztán Kristóffy 1905 október 6-án: »Vegye át a programmot a koalíció, indítsa meg a kibontakozást ezen az úton, én mellé fogok állani, ott fogok harcolni soraiban.«

Vagy egy másik passzus későbbről:

»Álljanak elő a klasszikus tanúk, akiknek miniszterségem első pillanatában kijelentettem, hogy a parlamenti többségnek egy év alatt kormányra kell jutnia; az egyik úr — akkor koalíciós vezér, ma persze excellenciás — erre azt felelte, hogy »akkor neked szobrot fognak emelni, mert ez csak a magyar vezényszó alapján történhetik«; én azonban már akkor az általános választójogra gondoltam. Van egy másik koalíciós úr — ma már szintén excellenciás — akinek ugyanekkor levélben írtam meg, hogy a miniszterséget csakis a kibontakozás érdekében s azért vállaltam, hogy őket a jogosan és törvényesen megillető hatalomhoz segítsem.«

3.

A viharok dúltak, jött az egyre ádázabb »nemzeti« ellenállás; az örvény szélén kavarodott minden; közeledett az ultima ratio: az abszolutizmus. Már-már nem látszott más lehetőség. A választójog az »octroi« lejtőjére jutott. Hiszen Németországban is octroi útján léptették életbe. Elfeledték azonban, hogy ez Magyarországon lehetetlenség. Magyarország politikai élete olyan, hogy itt a király, aki csak a Nyugathoz való kapcsolatunk s osztrák császár is, törvényt sohasem hozhat. Törvényt csak a nemzet alkothat.

Kristóffy az »octroi«-t elutasítja. A választójogért a végső küzdelmekre kész, de octroi útján hozni, nem. Tanuja voltam a keserű elhatározás kialakulásának, hogy itt kell hagynia a nagy reformot s kilép a kormányból, az ügy érdekében, a reform jövendőjeért.

És ekkor, az utolsó órákban, jött hirtelen a csodálatos momentum (mint annak prognózisát előre meg is írtam), hogy a dolgok kényszerében rejlő igazság

mint töri át a hazugságok tombolását. A vezényszóval felfujt forradalom kezd foszladozni; Apponyi próbálgat leszerelni a választójogi reform körül; Kristóffy nyomban leadja a »Zeit«-ban megjelent emlékezetes interview ját, hogy hiszen csak ez kell és a Fejérváry-kormány azonnal megy. A rés megnyílt. És keresztültörte a választójogi reformról szóló, 1906 áprilisi paktum. A nagy »nemzeti« ellenállás összeomlott.

És ismét én vagyok a tanúja a várva-várt pillanat beköszöntésének, amidőn Kristóffy este hat órától nyolcig elintézi a békét Fejérvárynál, nyolctól tízig jelentés megy a királyhoz, másnap reggel megérkezik Fejérváryval Bécsbe, délben az audiencia és este visszajönnek a királyi felhatalmazással, hogy a béke megköthető a választójogi reform jegyében, de legalább is oly széles alapon, mint a Kristóffy tervezete szól.

Következetesebb, becsületesebb politika ennél nem lehetett. A legperverzebb politikai harcnak szemébe vágni a választójogi reformot azzal, hogy azonnal megyek, mihelyst *ezt* vállaljátok, a hazugság és humbug helyett. Állani a legádázabb gyűlölettől teli harcot, azért az utolsó pillanatért, amikor átadhatja helyét: mert hisz egy pillanatig sem volt kétség, hogy a reformot nem ő fogja végrehajtani. Aztán megragadni a legelső szálat, amelylyel reá kötheti, fölerőszakolhatja végre az egész korszak egyetlen politikai igazságát a tajtékzó ellenfelekre. És végül, tudva, hogy azok legelső sorban az ő fejét követelik, vinni az igazságba megszorult nemzeti hősöket:

— Itt van, királyom, végre vállalják a választójogi reformot. Leszereltek: én most mehetek. A programmnak eleget tettem.

Hát ez históriai dráma, a legjavából.

4.

És ami következett, talán még drámaibb.

Mámorosan megalakul a nemzeti kormány, sőt hamarosan már azt is elvégzi, hogy mint nem fogják a választójogi reformot még csak meg se csinálni. Rábízták arra, aki legjobban utálkozott tőle.

Az országban pedig dúlt a megtorlás a hazaárulásért: a választójogi reformért... Kristóffyt kiáltják ki a főhazaárulónak. A koalíció társadalmi és politikai bojkottot szervez ellene.

Egyszer, külföldről hazakerülve, találkozom egy magányos alakkal. Látom, messziről látom rajta, üres mozgásán, mily egyedül van. Nem köszönti senki. Közeledünk; élesen rám néz, és ezt olvasom a nézéséből:

— Vájjon te sem fogsz köszönteni?

El nem felejtem ezt a szívet szorító momentumot. És ne vegye tőlem rossz néven Kristóffy, ha idejegyzem ezt az önmagában oly kicsinyes esetet, amely azonban mégis úgy rávilágít az ő drámájára. Nekem sürgős dolgom lett volna, vártak. De láttam az arcán, hogy neki micsoda jóleső dolog, ha köszöntöm és végig megyek vele az Andrássy-úton ... Szívet markoló volt az ő magányának ez a megérzése, hogy ezt az embert, a választójogi reform hősét, így akarják kiüldözni.

És itt kiszakítom Kristóffy egyik beszédéből a következő parabolát:

> »Volt egy ország Napkeleten, tej jel-mézzel folyó, hegyeiben megszámlálhatatlan kincs, vizeiben tömérdek hal, folyóinak partján »arany kalásszal ékes rónaság«. Volt jó királya, munkás, dolgos népe, de azért nem volt boldog az ország. Züllött, pusztult, ha éhezett, idegennek adta el legszebb lányait, vagy koldusbothoz nyúlt, s messze-messze tenge-

rentúli országokba vándorolt. Nem volt ebben az országban jó dolga senkinek, még az uraknak se, akik azt hitték, hogy a királyban van a hiba, a királyt kell tehát megrendszabályozni, hogy vége legyen minden bajnak, minden nyomorúságnak.

Ebből aztán olyan nagy patália támadt, hogy felfordult tőle az egész ország. A király, az urak, meg a nép összeakasztottak egymással, forrongásba jött minden, új, izzó vágyak keletkeztek, s ezeknél csak az elégedetlenség volt nagyobb, melynek mélységéből minden zavar, minden rendellenesség táplálkozott. És talán még ma is pusztítják egymást, a király, az urak, meg a nép, ha egyszerre menydörgésszerűen végig nem zúg a pusztuló hazán az igazság szava.

— Figyelj ország, állj meg a rombolás útján, szállj magadba, nem ott keresed a hibát, ahol van! És hallgass az örök igazság szavára, mely így szól tehozzád: A gondolatok végtelen mozgásában egy állomás a nép joga. Ennek a gondolatnak a lényege az: hogy az ember egyenlően születik, egyenlően hal meg, tehát életében se legyenek ellentétek. Ez a gondolat nem új igazságot hirdet, hanem csak egy régi igazságtalanságot akar megszüntetni. Nem bántja a mások jogát, csak adni akar azoknak, akiknek eddig nem volt. És ahol ez az igazság győzött, ott mindenütt könnyebbé vált az élet, ott sehol sem bitangol a szegény ember hajléktalanul a világban. Ott nem pusztítják az emberek egymást, hanem a király, az urak, meg a nép egy akarattal azon vannak, hogy mentül kisebb legyen a szegénység az országban. Adjatok tehát jogot a népnek, adjatok addig, ameddig kér és nem követel, s akkor békesség leszen a ti szép országtokban, amely immár a pusztulás szélére jutott.

Ekképpen hangzott a napkeleti országban az igazság szava. Az emberek egy pillanatra megtántorodtak, de azért mintha semmi sem történt

volna, tovább pusztították egymást. Csak egy rajongó bolond akadt, aki felismerte az igazság szavát. Ez a jó bolond nyakába vette az országot s tovább hirdette az örök igazságot. Útközben megtámadták, ruháit letépték, lábait kivérezte a kő, testét összeverte a vihar, hanem azért a bolond ment tovább, félelem és pihenés nélkül hirdette folyton az igazságot, hirdette szép szóval, hirdette erőszakkal, hirdette mindaddig, míg a trón zsámolyától *egész* a milliók szívéig mindenütt otthonra talált az igazság, s egyszerre csak rájöttek az egész országban, hogy a bolondnak mégis csak igaza van. És a küzdő felek, a király, az urak, meg a nép letették a fegyvert, az igazság ereje által szépen megbékültek, az ország felett pedig, melyre az imént még sötétség borult, újra kisütött a nap. A halálos ellenfelek pedig egymás keblére borultak, boldog lett mindenki, — csak az a rajongó bolond járta meg, aki az igazságot hirdette, mert azt leköpték, legazemberezték és nyilvánvaló hazaárulónak deklarálták.

Eddig a mese, amely bizony történelemnek is beillik. Ne keressék t. uraim a napkeleti országot, ahol ez a történet lefolyt, ne keressék a mese hőseit, elégedjenek meg azzal, hogy az a rajongó bolond, akit az igazságért pellengérre állítottak és hazaárulónak bélyegeztek, meg van elégedve a maga munkájával, meg van elégedve sorsával, büszkén viseli a Káin-bélyeget homlokán, s jól érzi magát azok közt, akik a történelemben a nép joga és szabadsága miatt a hazaárulók díszes társaságát alkotják.«

5.

Összeomlott a hazugságokra emelt utolsó koalíciós kártyavár, a »nemzeti kormány« is. És megint Kristóffy az első, aki a választójogi reformot az omladékokból felragadja.

És itt talán nem lesz érdektelen, ha kidomborítok egy sajátságos pszichikai momentumot. Közöttünk egy bizonyos éles antagonizmus van a választójogi reform megcsinálása körül. Kristóffy tiszta 67-es ember, és ő mindig a 67-esek munkafeladatának nézi a választójogi reformot. De a függetlenségi párttal együtt. Én megfordítva: hogy ezt csak a függetlenségi párt csinálhatja meg és a 67-esek közül némely bizalmi személynek itt csak ad hoc szerepe van már, az átmenet tartamára. Hát ez így csak elmélet, amit majd eldönt a jövő.

Azonban, és ez a jellemző, Kristóffy, aki békés óráiban szín 67-es, mihelyst a választójoghoz nyúlt, valami különös gyakorlati érzékkel, ami a teoretikus helyett a gyakorlati politikust jellemzi: — mindig a legelszántabban dolgozott azon, hogy a függetlenségi pártnak törje az utat.

Így volt 1906 áprilisban. Dehogy a koalíció 67-eseit vitte ő a paktummal a kormányra. Sőt ellenkezőleg; abban, ami a király elé került, csakis a függetlenségi pártról volt szó, és 67-es pártról, mint kormánypártról, már semmi. Csak a koronának 67-es bizalmi embereiről volt szó, akiknek pártjuk sem volt. (Közbevetve: Kristóffy eleve kijelentette, hogy semmi szín alatt se lehet ezek közt.) Az aztán Kossuthék baklövése volt, hogy bevitték magukkal az alkotmány- és néppártot.

Így volt 1908-ban is, mikor a koalíciós kormány inogni kezdett. Kristóffy nyomban előkészítette az utat, hogy ha a függetlenségi párt vállalja, az Andrássy plurális választójogával szemben, a becsületes reformot: úgy, pártonkívüli 67-esek résztvételével ugyan, de egyedül a függetlenségi párt lehet a kormánypárt addig is, amíg az új törvényen alapuló választásokon kialakul az új többség. Kossuthék baklövése volt újból, hogy az

1906-ban elkövetett súlyos politikai hibát még ekkor se reparálták.

Így volt 1909-ben is, a bekövetkezett bukás után, amikor Kristóffy volt újból, aki elfogadtatta odafönt a kibontakozás alapjául ezt a szöveget:

> »A korona, méltányolva a függetlenségi párt azon lojális törekvését, hogy a dinasztia érdekeinek is megfelelő oly gazdasági politikára óhajtja az ország többségét megnyerni, amely egyrészt az állam anyagi erőinek gyarapodását hozná magával, másrészt egy kormányképes többség iránt tartós biztosítékot tudjon nyújtani: elvárja a függetlenségi párttól egy ezen céloknak megfelelő kormányprogramm előterjesztését és pedig akkor, amidőn a mai többségi párt az általános választójog alapján is az ország többségét képviseli« stb., stb.

Ismét a függetlenségi párt vezetőin múlt, hogy inkább szétszakították, majd országos vereségbe vitték a pártot, amely pedig előbb-utóbb mégis csak ugyanilyen megegyezést lesz kénytelen elfogadni.

íme, arra a jellemző vonásra akartam rámutatni, hogy a telivér gyakorlati politikusban a döntő pillanatokban hogy kerül fölébe a realitás az elméletnek. Ez kissé viviszekció ugyan, de talán nem lesz belőle harag. Mert okulás is következik belőle: Lukács csakugyan a 67-es párt restituciójára indult. Mint miniszterelnök-jelölt jött a Kristóffy által odatartott plattform-on. Pedig éppen mint miniszterelnök indult hiába, aki mögött egy újra életre galvanizált 67-es kormánypárt álljon. Itt csak a korona bizalmi emberéről lehetett szó, nem 67-es

pártról és pártemberről. Ma a 67-nek a helye már a konzervatív ellenzék. A 67-es konzervativizmustól a választójogi reform szakít el. Amint elszakadt attól Kristóffy is. ő már csak érzelmeiben 67-es. Politikájában nem. Politikája már nem a 67-es konzervativizmus, hanem a 48-on és 67-en túl törekvő, jövendő Magyarország, a gazdaságilag élő. Ahogy ő beszédeiben maga mondja: »Magyarország gazdasági struktúrája még ma is az Őstermelés, amelyről már Carey, a nagy amerikai nemzetgazdász rég megállapította, hogy »barbár nemzeteknek való foglalkozás«. Európában körös-körül minden ország a kapitalista-termelés típusa felé halad, egyedül Magyarország tengődik a gazdasági élet legalacsonyabb fokán, mintha az lenne a hivatása, hogy örökre csak más államok eltartására művelje földjeit« . . .

... »Az aratók sztrájkja futótűzként terjedt el az egész országban. Sokat beszélhetnék róla, mily óriási erőfeszítéssel tudtuk elnyomni az idén a dunántúli aratósztrájkmozgalmat. A hadtest-parancsnokság valósággal kifogyott a katonából, mert mind a tanyákat és a gazdaságokat őrizte. Micsoda állapotok lehetnek ott, ahol a nép, ahelyett, hogy örülne az életet adó gabona letakarításának, fegyver által visszafojtott lázadó indulatok között aratja le az Isten áldását« . . .

... »A mezőgazdaságot űző nép 13 milliónyi. Ez már magában véve is rettenetes. Hát még ha elképzeljük,, hogy a hivatalos munkabérstatisztika szerint Magyarországon a mezőgazdasági munkás-napszám átlag nem egész egy korona. Tehát 200 munkanapot véve alapul, a mezőgazdasági proletár évi keresete alig üti meg a 200 koronát. És azután a szegény ember ebből ruházkodjék, táplálkozzék, fizesse a házbért, a közvetett adókat s tartsa fenn családját. Ezekben a viszonyokban gyökeredzik az az ösztön, amely kivándorlásra készteti az embereket. De rejlik ezekben a viszonyokban még

valami más is és pedig a megfejtése annak a hatalmas átalakulásnak, amely Magyarországon tért hódított.

A néptömegek csak a nyomorúságukat érzik, de sejtelmük sincs arról, hogy mint lehessen rajtuk segíteni. A parlament nem világosítja fel őket, a sajtó szintén nem, amely a parlament után botorkál. Az emberek csak gyötrődnek féktelen kínjukban, a gondok lenyűgözik őket, a nyomor végtelen elkeseredést ébreszt bennük. Ha valójában népképviselet volna a parlament, akkor a néptömegek e siralmas állapotára is ügyet vetne: reformálná az adózást; csatornákat, vasutakat építene, jobban istápolná az ipart és kereskedelmet, demokratikus földbirtok-politikának vetné meg alapját, szóval abba helyezné minden becsvágyát, hogy a széles néprétegeknek biztosítsa a boldogulást. De hát a parlamentet a kevés kiváltságos választja s így nem törődik a népsokadalommal. Hogy pedig semmittevőknek ne látszassanak a pártok, amelyek elhanyagolják a népet, minden buzgóságukkal és egész becsvágyukkal a nép fogalmától különvált nemzetnek szentelik magukat. Ekképpen a népérdekek elhanyagolása a közjogi jelszavak uralmához vezetett s itt van az összefüggés a választói jog korlátozottsága és a közjogi jelszavak politikájának folytonos térfoglalása között« . . .

. . . »Evvel szemben az általános választójog az olcsó hús, az olcsó kenyér és olcsó lakás politikája. Mert ha a fogyasztók is bekerülnek a parlamentbe, akkor a termelők érdekei nem fognak többé abszolút módon dominálni, sőt némely ponton háttérbe szorulnak a fogyasztók érdekeivel szemben. A fogyasztók ugyanis minden államban többségben vannak s ha nálunk nem is jutnak többségben, csak tekintélyes számban a népparlamentbe, akkor majd könnyebben beeresztik a román és szerb marhát, hogy olcsóbb legyen a hús s a kenyérmagvak vámját is leszállítják, hogy

a gabona szintén könnyebben bejusson a fogyasztóterületre.

A mai osztályparlamentben lehetetlen ezt a gazdasági politikát követni, mert a képviselőházat négy ötödrészben őstermelők vagy az őstermelőkkel szoros érdekközösségben, anyagi függőségben álló individumok alkotják. Az általános választójog révén azonban a fogyasztók is be fognak kerülni a parlamentbe s megindítják ott a nagyarányú, az élet minden viszonylatára kiható gazdasági és szociális politikát« . . .

. . . »Szóval: egy intenzív gazdasági és szociális politika fog érvényesülni, mely nem akadémikus értékű vitatkozásokkal, hanem közutak, csatornák, vasutak, iparművek, gazdasági berendezkedések, földparcellázások, kulturális, művészeti és filantropikus intézmények létesítésével tölti ki a parlament tevékenységét, vagyis oly kérdések megoldásával, melyek a nép terhét könnyíteni s a többi osztályokkal egyenlő jogon tisztességes megélhetését és társadalmi jólétét biztosítani fogják« . . .

... »Az egész nép bevonása az alkotmányba, új erőt és új szárnyakat fog adni a nemzeti vágyaknak, mert csak egy intenzív szociális és gazdasági politika inaugurálása fogja biztosítani a nemzet részére azon erkölcsi és anyagi teherviselési képességet, mely a jogosult nemzeti aspirációk érvényesülésének mellőzhetlen előfeltételét képezi. Boldogabbak leszünk-e fény és dicsőség mellett, ha szegények és elmaradottak vagyunk? Boldogabb-e a koldus, ha condrájára néhány kokárdát akasztunk? Vagy boldog-e az a nemzet, mely egyik kezében babérfát, de a másikban koldusbotot szorongatva indul jobb hazát keresni? Nem volt-e már elég, hogy a 48 és 67 bástyafoka körül a magyar középosztály virága harminc év alatt jóformán elhullott? A nemzeti fény és dicsőség nem előfeltétele, hanem következménye a népek belső erejének. Ezt az erőt kell előbb megszereznünk. És akkor majd nem lesz szükség országháborító közjogi harcokra« . . .

. . . »A reform megszünteti a születési előjogokat; hatalmas lehellete előtt leomlanak a társadalmi osztályokat széttagoló válaszfalak s a mélyreható társadalmi átalakulás megszüli végre, illetőleg szóhoz juttatja azt az erőteljes, törekvő, produktív polgárságot, mely mindeddig ki volt rekesztve az ország sorsának intézéséből. És, ha a dolgozó milliók fölszabadulnak azokból a bilincsekből, melyek eddig lefogva tartották és gátolták a haladás útján, akkor végtére mégis megindul az az egészséges fejlődési folyamat, mely az összes tehetségek és energiák kiváltásával meg fogja teremteni a gazdag, hatalmas és elégedett polgári Magyarországot.

Magyarország jövendő sorsa a közjólét és a művelődés akadálytalan fejlődésétől és érvényesülésétől függ. Az a néhány száz család, mely kezében tartja Magyarország egész közigazgatását s ezen a réven, közvetve, a magyar parlamentet is, nem az igazi, és semmi esetre se az egész intelligencia. Földbirtokosok, megyei lateinerek, és feudális urak vezetik ma a közügyeket, melyeknek élére inkább a születés és rang, a vagyoni előkelőség és a családi nexusok, semmint a rátermettség, intelligencia és képzettség predesztinálják a kiváltságosakat. A nemzet igazi gerince, a produktív polgári osztály, a dolgozó milliók, az igazi értelmiség, a diplomás intelligencia úgyszólván ki vannak zárva a közügyek vezetéséből. A polgárság nagy rétege: a mérnök, az orvos, a vállalkozó, a kereskedő, a gyógyszerész, a tanár, a tanító, az iparos, a művész és író, a magántisztviselő, az ipari, kereskedelmi és gazdasági alkalmazott, úgyszólván szóhoz se juthat a fórumon, s nemcsak hogy személyesen nem védheti az érdekeit, hanem még képviselet útján se érheti el ezt, mert hiszen hogy tudná beleélni magát az ő helyzetébe olyan más valaki, akinek érdekei talán ex asse ellentétesek az övéivel?« . . .

XXIII

Ez már se nem 48, se nem 67 többé, hanem a jövendő új Magyarország. Az a polgári, demokrata Magyarország, melyben nem lesznek kiváltságos osztályok, hanem a társadalom minden rétege előtt egyformán megnyílik az út az érvényesülésre; melyben az ország minden egyes polgára szabadon kifejtheti tehetségeit és a fölszabadult energiák zavartalanul végezhetik el a történeti fejlődés munkáját. Szóval, az általános választójog népparlamentje, melyben a mai közjogi pártok demarkacionális vonalait elmossák az azonos gazdasági érdekek körül csoportosuló új alakulások s a mai meddő, közjogi vitákat fölváltják az egész nemzet egyetemes érdekeiért vívott gazdasági harcok. Ez a cél pedig már nem csupán Kristóffy célja, hanem mindnyájunké, akik, a nyugati kultúrállamok mintájára, gazdaságilag nagynak és hatalmasnak óhajtjuk Magyarországot.

6.

Alig hogy elmúlt a lidércnyomás, a koalíciós rémálom, az első napsugarak már ismét a választójogot himbálják, — de sajnos, ez még mindig csak délibáb. Szines, délibábos kép az is, ahogy egyszerre Aradon ünnepelve, impozáns sokasággal, virágosán fogadják Kristóffyt. Majd Orosházán óriási tömegek öltenek ünnepi díszt, hogy meghallgassák.

Virrad a választójogi reform, az új Magyarország!

Kristóffy itt összegyűjtött beszédeit olvassa el a haladásnak minden híve. Itt van a magva annak, ami most a nemzet történetévé nő.

A MUNKÁSOK ELŐTT.

(1905. JÚLIUS 27.)

A munkások szervezetének egy küldöttsége előtt tett első nyilatkozat a választójogi reform felől. A munkások az egyesületi és gyülekezési joguk megvédését kérik a belügyminisztertől s a küldöttség szónoka a választójog kérdésére is kiterjeszkedik. Ekkor történt az a kijelentés, hogy — Kristóffy véleménye szerint — a parlamenti és országos bajok egyedüli kútforrása a jelenlegi elavult választási rendszer és hogy ő az általános, egyenlő, titkos választójog megalkotását múlhatatlanul szükségesnek tartja. Azonban ezt most még csak magánvéleményeképen mondhatja.

Ez a nyilatkozat azonban, mint a kormány politikai szándékának a bejelentése, óriási meglepetést kelt és innen kezdve lett a politika tengelye a választójog kérdése. (M.)

Igen tisztelt munkás barátaim!

Szívesen látom és fogadom a budapesti munkásszövetség küldöttségét, nemcsak azért, mert ezáltal alkalmam nyílik a munkások vezetőivel személyesen megösmerkedni, hanem azért is, mert, nézetem szerint, a közvetlen érintkezés a legjobb mód mindazon panaszok, sérelmek és kívánságok helyes felismerésére, amelyeket t. szónokuk előadott s amelyekre nézve már előzetesen kijelenthetem, hogy azok sok tekintetben jogosultsággal birnak és a kormány jóakaratú figyelmére és megszivlelésére érdemesek.

Ebben az országban, t. uraim, joga van mindenkinek, úgy egyeseknek, mint társadalmi kategóriáknak, a kormány segélyét és támogatását törvényes és méltányos törekvéseik céljából igénybe venni; viszont a kormánynak elodázhatatlan kötelessége ezeket a jogosult igényeket

egyenlő jóakarattal felkarolni; s különösen áll ez épp önökkel szemben, t. uraim, akit e az alkotmányos élet sáncain kívül állva, bajaik és panaszaik orvoslására a kérelmezési jogon, kívül ma még más eszközzel nem rendelkezned.

Ezeket tartva szem előtt, szíveséei jelentem ki, hogy mindazon panaszok és sérelmek törvényszerű és méltányos orvoslásától, amelyeket a t. szónok úr előadott, elzárkózni nem fogok; s amennyiben ezen panaszok némely része tárcám ügykörén kívül esik, szívesen fogok közbenjárni minisztertársamnál avégből, hogy ebbeli jogosult kívánságaik méltányos elbánásban részesüljenek.

Ami már most azt a nagy k-érdést illeti, amelyre igen t. szónokuk célzott s mely által önök a nemzet képviseletében helyet foglalni akarnak, miután ez a kérdés felvettetett, én nem szeretnék olybá feltűnni, mintha kérdésben nézetemet véka alá akarnám rejteni; ezért, éppen e kérdés rendkívüli kényes voltánál fogva, nyíltan és őszintén fogom elmondani meggyőződésemet. Előre is hangsúlyozni kívánom azonban, hogy itt már nem a kormányférfi, hanem a magánegyén nézetét fogják hallani. Hiszen jól

tudják önök, hogy én egy pártonkívüli kormány tagja vagyok; nekem sem többségem, de még csak kisebbségem sincs; a miniszterre nézve tehát a jelen helyzetben közömbös, hogy mit vallok én mint egyén az általános választói jogról és a parlamenti reformról; mert bármit is vallok, azért, sajnos, a parlamentben helyt állani nincsen módomban és ebbeli meggyőződésemet ez idő szerint törvényhozásilag érvényesíteni nem tudom. De, mint egyén, azon meggyőződésemet bátran kijelenthetem, hogy én úgy egyeseknek, mint egész társadalmi rétegeknek, tehát a munkásoknak is, abbeli törekvéseit, amelyek által ők az államban szociális és társadalmi jólétüket a többiek mellett egyenlő joggal és egyenlő jogon szintén megalapítani és biztosítani akarják, — feltéve hogy ezen törekvések törvényes és alkotmányos keretben mozognak, — helyeseknek és jogosultaknak tartom. Önként következik ebből, hogy ha szociális törekvésüket helyesnek és jogosultnak tartom, éppen úgy helyesnek és jogosultnak kell tartanom azon eszközt is, — nyíltan szólva, az általános titkos választói jogot, amellyel nagy céljukat elérni akarják, természetesen oly feltevésben, hogy ezen eszköz

megszerzése körül kifejtett küzdelmeikben ugyancsak törvényes és alkotmányos téren maradnak.

De ezen nagy szociális feladatok mellett, amelyekkel, őszintén szólva, egész életemben rokonszenveztem, engem hosszas megfontolás után még az ország mai rendkívül súlyos helyzete is az általános és titkos választói jog mellé állít.

Mondhatnám, feneketlenül mélységes elégedetlenség hatja át az egész országban a munkás-néposztályok sűrű rétegét s a szociális és gazdasági nyomorúság mellett a jognélküliség tudata még elkeseredettebbé teszi az alsóbb néposztályok nagy tömegét. E mellett évek óta dúlnak a közjogi harcok; a nemzet összes javai e harcban emésztődnek fel; a megélhetés eszközei ennek folytán napról-napra kevesbednek; a kivándorlásnál immár az évi háromszázezer főnél járunk és félő, hogy ha ez még sokáig tart, végpusztulás éri szegény hazánkat.

Én bennem, t. munkás barátaim, hosszas tépelődés és megfontolás után leszűrődött az a meggyőződés, hogy az országnak ezen rettenetes helyzetén csak egy intenzív szociális és gazdasági politikával lehet segíteni, mert csak egy ilyen politika képes egyrészt megszüntetni a

mélyreható nagy társadalmi elégedetlenséget, másrészt kiküszöbölni közéletünkből a pusztító közjogi harcokat, amelyek együttvéve államszervezetünk normális funkcióját megzavarták.

Ez a regeneráló szociális és gazdasági politika pedig nézetem szerint nem félrendszabályok, hanem csakis az általános, titkos választói jogon felépült parlamenti reform útján érvényesülhet, mert csak ily mélyreható, gyökeres reform nyithatja meg a parlament kapuit azok részére, akik törvényhozói működésüket nem az áldatlan közjogi harcokban, hanem a nemzeti munka szervezésében fogják keresni.

Talán többet is mondottam, mint a mennyit jelen helyzetemben mondanom szabad. De ismételve hangsúlyozom, hogy amiket elmondottam, azok ma még az egyéni nézet jellegével bírnak, amelyekért, sajnos, a törvényhozásban ez idő szerint helyt állni nincs módomban.

Egyet azonban bátran kijelenthetek és ez az, hogyha majd azon súlyos kötelességteljesítés alól, amely ma vállaimra nehezül, feloldva leszek, s én visszatérek ismét a politikai küzdők sorába, azok között fogok minden erőmmel harcolni, akik a kibontakozást a községenkénti általános,

titkos választói jog alapján konstruált parlamenti reformban keresik.

De most már nekem is van egy kérésem önökhöz, t. uraim. Arra kérem, hogy alkotmányos törekvéseikben és küzdelmeikben őrizzék meg higgadtságukat és józanságukat. Legyenek méltóságteljesek, mert ez illik ahhoz a nagy eszméhez, ahhoz a nagy gondolathoz, amelyet önök képviselnek. A törvénynek és a rendnek útjáról pedig ne térjenek le soha, mert ez diszkreditálná ügyüket s azt a hiedelmet keltené, hogy a magyar munkások még nem értek meg azon nagy és szent jog gyakorlására, amelyet kivívni akarnak. Én a magam részéről ígérhetem, hogy ebben az esetben törvényes téren mozgó szervezkedéseiket, egyleti életükkel és gyülekezési jogukkal kapcsolatos ügyeiket, a fennálló szabályok keretében, a lehető legliberálisabban fogom kezelni, mert önöket, t. uraim, ha törvényes utón járnak, ezen a téren épp úgy megilletik mindazok a jogok, amelyeket az állam többi polgárai is egészen szabadon gyakorolnak.

Arra is kérem, hagyjanak fel a bérharcokkal, amelyekkel akárhányszor önmagukon is vérző sebeket ütnek. Higyjék el nekem, nincs itt már

szükség a retorzió fegyvereire, amelyek a gazdasági társadalomban csak felesleges visszahatást szülnek. Az önök eszméje amúgy is rohamosan érik és sokkal közelebb van, mint azt sokan gondolják. Ez a megnyugtató tudat vezesse vissza önöket mindennapi munkájukhoz, amelyre én Isten áldását kérem!

BOGSÁNI BESZÉD.

(1905. SZEPTEMBER 9.)

Az általános választójog ügye Bécsben felborult az osztrák kormánynak ellene való állásfoglalásán és a Fejérváry-kormánynak nem sikerül a király hozzájárulását a reformhoz megszerezni. A Fejérváry-kormány erre lemondott.

Ekkor üresedik meg a németbogsáni kerület képviselete s Kristoffy kandidál.

A németbogsáni programmbeszédében köti le először a Fejérváry-kormányt a választójogi reformhoz. Itt tárja fel először az egész kérdést s megvilágítja az időközben végzett statisztikai munkálatokkal, amelyek mindvégig alapvetők maradtak. \Itt mutatja ki, hogy a »nemzeti hegemóniának« s \»a magyarság szupremáciájának« a kikiáltott veszélye hazugság; humbug, mert éppen ellenkezőleg: a magyarság erősödése tűnik ki minden rendelkezésre álló adatból.

Szeptember 23-án következik a koalíciós vezérek emlékezetes audienciája a vezényszóért. Ezután a király újra a Fejérváry-kormány hoz fordul s végül elfogadja kormányprogramm gyanánt az általános választójogot.

A németbogsáni beszédnek ez volt az egyik eredménye; a másik az, hogy az általános választójog most már Ausztriában is és így az egész monarchiában új irányt szab a dinasztikus politikának. És ettől fogva marad a választójog mindvégig a kibontakozás bázisa. (M.)

Tisztelt polgártársaim!

Szeretettel és tisztelettel köszöntöm a bogsáni kerület választóközönségét, nemcsak azért, mert engem a jelen nehéz viszonyok közt a polgári elismerés legszebb jutalmával, a képviselői mandátum felajánlásával, kitüntetni kegyeskedett, hanem azért is, mert ez által alkalmam nyílt illő helyen részletesen és behatóan foglalkozni azon nagy kérdéssel, a választói jog kérdésével, mely az ország közvéleményét izgalomban tartja s a melynek mielőbbi kívánatos rendezése az én becsületes hitem és meggyőződésem szerint a végleges kibontakozásnak, s hazánk politikai, gazdasági és társadalmi regenerálásának egyetlen biztos eszközét képezi.

Önök épp oly jól ismerik az ország rendkívül súlyos helyzetét, mint én. Ha végigtekintünk közállapotaink felett, mindenütt egy máso-

dik mohácsi vész erkölcsi és politikai pusztításainak szomorú nyomai ötlenek szemünkbe. A magyar nemzet történelmi átka, a visszavonás és a gyűlölködés, ütötte fel ismét tanyáját közöttünk. Testvér a testvérrel, barát a baráttal áll szemben és mérgezett nyilakkal lövöldöznek egymásra. Pártok, osztályok, társadalmi rétegek kíméletlenül pusztítják egymást. Törvényhatóságaink rezisztenciában vannak, a nemzet többsége pedig a korona viselőjével, jó királyunkkal áll nyílt, áldatlan konfliktusban. Az ország pedig ezalatt ezer sebből vérzik. Államszervezetünk normális működése szünetel, nincs munka, nincs vállalkozás, nincs kenyér, az emberek éheznek és ezrével vándorolnak jobb hazába. így pusztul a közvagyon, így pusztul a magánvagyon, így pusztulnak erkölcsi javaink, száll alá tekintélyünk az egész civilizált világ előtt s a magyar nemzet politikai érettsége is problematikussá kezd válni a külföld szemében.

Mi idézte elő ezt a rettenetes helyzetet az egész országban? Mi az oka ennek a pusztító politikai epidémiának, mely végromlásba látszik juttatni szegény hazánkat? Keresnünk, kutatnunk kell ennek a nagy bajnak végső okait, mert csak ezen okok

tiszta és világos fölismerése nyújthatja egyedül kezünkbe azon orvosszert, mely által közállapotaink sorvasztó betegségét meggyógyítani bírjuk. A külső tünetek kétségkívül a parlament zavaraiban mutatkoznak, a hova az obstrukció nyavalyája már évekkel ezelőtt befészkelte magát. A parlament munkaképességének megszűnése a többségi akarat érvényesülésének erőszakos megakadályozása által, képezi a betegség első szimptomáját. Azért tévedés azt hinni, hogy a parlamentarizmus csak most szűnt meg Magyarországon, mert a parlamentarizmus már akkor szűnt meg nálunk, midőn annak lényege és alapeszméje, a többség akarata, erőszakos eszközökkel nullifikálva lett! Mindazonáltal nem kívánom ezt a kérdést bővebben vitatni, csak azt az elvitázhatatlan tényt konstatálom, hogy a magyar parlamentarizmus rombadőlésének közvetlen okát az obstrukció idézte elő. A politikai diagnoszták legnagyobb része jóhiszeműleg megállt ennél a tünetnél, azt hívén, hogy megtalálta a bajnak igazi okát. Pedig a következmények megmutatták, hogy az obstrukciónak, akár kompromisszumok útján való eliminálása, akár erőszakos letörése, a betegség szanálására éppenséggel nem vezetett.

Mélyebben kell tehát keresnünk a bajnak igazi okát, le kell szállnunk a parlamentarizmus végső gyökérszálaihoz, melyek a néptömegek lelkületéhez és világnézletéhez vezetnek s a melyeken át a tömegek vágyai és törekvései felszínre jutnak. És *ebben* a mélységben *egészen új világ* tárul elébünk. Rongyos, züllött alakok fenyegető öklei fordulnak felénk. A régi bizalom kifejezése nem ül már az arcokon, csak a nyomor és kétségbeesés, mely immár odajutott, hogy sötét tervek fölött tanakodik. Forrong itt minden s az izzó vágyaknál csak az elégedetlenség nagyobb, melynek feneketlen tengeréből odafenn a felszínen minden zavar, minden rendellenesség állandóan táplálkozik.

És ebből táplálkozott az obstrukció is. Elnéztem annak idején az országgyűlés fényes palotája előtt a feljáró küldöttségeket s valahányszor szóba álltam velük, bizony nem a vezényszó, hanem mindig csak a munka, a kenyér és a jognélküliség körül forgott a beszéd. A népet csak a maga jólétével vagy nyomorúsága val kapcsolatos kérdések érdeklik. De ez aztán igazán érdekli. Ezzel él, ezzel dolgozik, ezzel álmodik. Kérdezzük meg azokat, akik vele napról-napra érint-

keznek, a falusi jegyzőt, meg a szolgabírót, kérdezzük meg, mit kivan a nép? Vagy állítsuk meg a legelső mezei munkást az országúton, kérdezősködés nélkül is rögtön elpanaszolja: »Nincs, uram, se kenyér, se munka, nem is lesz addig, míg nem lesz szava és joga a szegény embernek.« A nép eddig is szegény és elhagyatott volt az egész országban. De tűrte és viselte sorsát, mert azt hitte, hogy ennek így kell lennie. Az utóbbi időben azonban felfogása és világnézlete teljesen átalakult. Megértette, hogy mindez másképpen is lehetne, ha jussa volna, a, dolgok intézésébe szólni. Azóta izzó vágyakozással keresi emberi jogát és sorsa jobbrafordulásának minden reményét ennek a jognak a megszerzéséhez köti. Minden közügy érdekli, ott van mindenütt, ahol közdolgok intézéséről van szó, tüntet, kér, követel, újságot fal, küldöttségbe jár, ellepi az utcát és a mezőt. És, bár szava nincs, de mindenbe beleszól, érezteti hatalmat, s a milliók erejével nyomást gyakorol a közviszonyok alakulására. Odaszegődik minden zavarhoz, minden akcióhoz, amiből valami újat, valami ismeretlent remél. így aszszisztált az obstrukciónak, amely eleinte vékonyan indult, de az ő segítségével diadalmasan végezte

pályafutását. Így asszisztált a választásoknál s féktelen terrorizmusával eldöntötte a harcot a hatalom ellen. Szóval a dolog egész világosan úgy áll, hogy az obstrukció idézte elő a mai helyzetet, az obstrukciót a nép elégedetlensége szülte, a nép elégedetlensége pedig a jognélküliségből s az ezzel járó kenyér- és munkahiányból fakadt.

Az igazi válságos helyzet a januári választási harcnál kezdődik. Meglepetésként jött a szabadelvűpárt veresége a választókerületekben, pedig akadtak hangok, melyek előre jósolták, hogy a viszonyok,szükségképpen ide fognak fejlődni. Az egyházpolitkai törvények óta a szabadelvűpártnak nem volt programmja, csak a kormányzási teendőkre s a 67-es alap állandósítására szorítkozott. Nem voltak népszerű eszméi, nem tűzött maga elé reformátori-munkát, fejlődésre irányuló törekvéseket; mélyek ezt a pártot egybekapcsolták volna a széles néprétegek szociális és gazdasági érdekeivel. Míg minden más párt azon fáradozott, hogy minél több gyökeret minél mélyebbre bocsásson a nép lelkébe, addig a szabadelvűpárt nem törődött ezzel, pedig parlamentárisán kormányzott országban minden pártalakulásnak ez az életfeltétele. A szabadelvűpárt nem kereste

a kapcsot a széles néprétegek gazdasági és szociális életfeltételeivel. A többi párt legalább a társadalmi osztályok szenvedélyeire vetette rá magát; a szabadelvűpártnak, amely ezen a téren nem vehette fel a versenyt, a nagy néptömegek érdekeire kellett volna komoly figyelmet fordítania, de elmulasztotta s ez volt összeomlásának főoka.

De nem folytatom ezt tovább, hozzálátok annak a tételnek bebizonyításához, hogy a mai helyzetet a választói jognak túlságos korlátozott volta idézte elő. Húsz millió magyar állampolgár közül választó alig egy millió. Az egész lakosságnak^ öt ^százaléka. A parlamentárisán kormányzott nyugati államokban a szavazásra jogosultak százalékszáma 12—20. És mennél tágabb körre terjed a választói jogosultság, annál kevesebb lehetősége van az obstrukciónak. Franciaországban teljességgel ismeretlen ez a parlamenti nyavalya. A német birodalomban egyetlen egyszer próbálkoztak vele és pedig nemrég, a vámtarifa tárgyalásakor, de egyetlen egy éjszaka sikeresen leverték az obstrukciós ellenállást. Ebből önként kínálkozik tanulságul, hogy csak olyan parlamentekben győzedelmeskedhetik az obstrukció, me-

lyekben a választói jog szűk korlátok közé van szorítva, ellenben széles választói jog és még inkább: az általános választói jog alapján összeállított parlamentek, könnyű szerrel vetnek gátat az obstrukciónak.

Ezt a tapasztalati tényt a dolog természete magyarázza meg. Ahol a parlamenti többség mellett a nép többsége áll, ott a többségi elvet az ellenzék nem döntheti meg, mert minden jogtalanságot, amelyet a parlament többségével szemben az ellenzék elkövet, a nép többsége feltétlenül és súlyosan megtorol. Ellenben ott, ahol a választói jog erősen korlátozva van, a parlamenti kisebbség játszva diadalmaskodik a parlamenti többség felett. A választói jogosultságból kirekesztett széles néprétegek egyáltalán nem éreznek közösséget a parlamenti többséggel sőt inkább ellenséges indulattal állanak szemben azzal, mert a saját jogfosztottságukat a parlamenti többség mulasztásainak tudják be. Ha tehát egy ilyen parlamentben a kisebbség erőszakot tesz a többségen, ez védtelen. A közvélemény és a néptömegek lelkiismerete nem fordul részvéttel feléje szorongatott helyzetében és a többségi elvet, amelyre hivatkozik, nem érvényesítheti, hiszen

a parlamenti többség mögött annál kevésbbé áll a nép többsége, mert a választói jog valójában csak egy elenyészően csekély néptöredék előjoga. A magyar parlamentben is azért fejezhette be diadalmasan pályafutását az obstrukció, mert a szűkre szabott választói jog a parlamenti többséget elszigetelte a nép többségétől.

De könnyen be lehet bizonyítani még azt is, hogy a választói jog korlátozottsága egyenesen szülőoka az obstrukciónak. Ha a széles néprétegek is képviselve volnának a magyar parlamentben, akkor a képviselőház sohasem adta volna arra a fejét, hogy kizárólag közjogi torzsalkodásokkal töltse el a munka drága idejét. A közjogi eszme a modern világban mindenfelé kezdi elveszíteni azt a fényt, amellyel még csak néhány év előtt is mindent beragyogott; győzedelmesen váltja fel azt egy új eszmeáramlat és világszerte nyomul előre ellenállhatatlanul a szociális gondolat, így van ez Magyarországon is, de, természetesen, csak a parlamenten kívül. Magyarországon is van népnyomor, vannak elhanyagolt népérdekek, izzó vágyai a népnek. De ezek közül egyetlen egy se kapott bebocsáttatást a parlamentbe. Mert a parlamentet nem a széles nép-

rétegek választják, nem is érez az semmi függőséget ezekkel s nem törődik olyan dolgokkal, amelyek a nép nagy tömegeit mozgásba hozzák.

Ez vezetett Magyarországon arra, hogy a nemzet fogalma különvált a nép fogalmától, a parlament a közjogi harcok békóiba jutott, ellenben azok a nagy kérdések, amelyek a tömegek lelkét irányítják, száműzettek a törvényhozás teréből. Mik azok a kérdések, melyek a tömegek lelkét mozgásba hozzák? Megfelel rá a kivándorlási statisztika. Két év előtt 100.000 volt a kivándorlók száma, tavaly már 150.000, az idén 250—300.000-re fog rúgni. Ebből is látszik, hogy feneketlen, határtalan szociális és gazdasági elégedetlenségnek kell ott lenni, ahonnan egy év alatt 300.000 ember vándorol ki, mert az ilyen elhatározás nehezen fogamzik meg és lassan érlelődik meg az emberek lelkében, különösen Magyarországon, ahol a népnek faj jellemvonása az erős ragaszkodás a hazai röghöz. És bízvást elmondhatjuk azt is, hogy ahonnan már 300.000 ember kivándorol, ott tízszer annyi ember lelkében erős elégedetlenség ütött tanyát, ott a viszonyok tarthatatlanságát mind szenvedélyesebben érzik és egyre erősbödik a vágy valami új, valami

ismeretlen után. Alapos kutatások útján egy szociológus kiszámította, hogy Magyarországon a mezőgazdasági proletariátus 10 millió lelket számlál. A mezőgazdaságot űző nép 13 milliónyi. Ez már magában véve is rettenetes. Hát még ha elképzeljük, hogy a hivatalos munkabérstatisztika szerint Magyarországon a mezőgazdasági munkásnapszám átlag nem egészen egy korona. Tehát 200 munkanapot véve alapul, a mezőgazdasági proletár évi keresete alig üti meg a 200 koronát. És azután a szegény ember ebből ruházkodjék, táplálkozzék, űzesse a házbért, a közvetett adókat s tartsa fenn családját. Ezekben a viszonyokban gyökerezik az az ösztön, amely kivándorlásra készteti az embereket. De rejlik ezekben a viszonyokban még valami más is és pedig a megfejtése annak a hatalmas átalakulásnak, amely Magyarországon tért hódított.

A néptömegek csak a nyomorúságukat érzik, de sejtelmük sincs arról, hogy mint lehessen rajtuk segíteni. A parlament nem világosítja fel őket, a sajtó szintén nem, amely a parlament után botorkál. Az emberek csak gyötrődnek féktelen kínjukban, a gondok lenyűgözik őket, a nyomor végtelen elkeseredést ébreszt bennük. Ha

valójában népképviselet volna a parlament, akkor a néptömegek e siralmas állapotára is ügyet vetne: reformálná az adózást; csatornákat, vasutakat építene, jobban istápolná az ipart és kereskedelmet, demokratikus földbirtok-politikának vetné meg alapját, szóval abba helyezné minden becsvágyát, hogy a széles néprétegeknek biztosítsa a boldogulást. De hát a parlamentet a kevés kiváltságos választja s így nem törődik a népsokadalommal. Hogy pedig semmittevőknek ne látszassanak a pártok, amelyek elhanyagolják a népet, minden buzgóságukkal és egész becsvágyukkal a nép fogalmától különvált nemzetnek szentelik magukat. Ekképen a népérdekek elhanyagolása a közjogi jelszavak uralmához vezetett s itt van az Js^efüggés a választói jog korlátozottsága és a közjogi jelszavak politikájának folytonos térfoglalása között. Es hogy ennek mi a hatása az elkeseredett néptömegekre, azt könnyű kitalálni. Előbb már kifejtettem, hogy micsoda lélektani processzus váltja ki a népből a vágyat valami új után. Akik tehát sóvárgásukat nem a kivándorlással akarják kielégíteni, azok idehaza kész prédái mindenféle agitációnak, mely nekik szintén valami újat, valami ismeretlent ígér.

A januári választások idején az ítélet híján szűkölködő tömeget ez az általános elégedetlenség kergette a közjogi ellenzék karjaiba, amelynek az alacsony munkabér és a nagy adóteher voltak okai. Az ellenzék választási győzelme ugyanannak a bajnak politikai megtestesülése volt, amelynek másik pólusán a kivándorlás elharapózása áll ijesztő ellentétül. Az emberek szükségét érezték annak, hogy a végleteket hajszolják. A mai párt-alakulások között pedig csak a függetlenségi párt táborában kereshették a végleteket. Innen van aztán, hogy az ellenzéki mérsékelt pártok alig voltak képesek megtartani régi számarányukat és a többségi pártnak majdnem egész vesztesége a szélső baloldal zsákmánya lett, A gazdasági nyomor és a szociális erjedés átugrotta a középső fokokat és a szélsőséghez szegődött: a szélsőség pedig a szélsőbaloldal volt. Ebből következik azután, hogy ez a választás nem a közjogi különválás eszméjének helyeslése volt, hanem elítélése, még pedig határozott és elkeseredett elítélése a jelenlegi szociális állapotnak.

De térjünk vissza a diagnózishoz és foglaljuk össze a mondottakat: olyan parlamentekben, amelyekben a szavazati jog korlátozott, a több-

ségi elv érvényesülése nincs biztosítva; ezért az ilyen parlamentek ki vannak szolgáltatva az obstrukciónak. Ez általános szemponton kívül Magyarországon az is közrejátszott, hogy a törvényhozás, mivel képtelen volt a néptömegek érdekeit felismerni és kielégíteni, hogy életjelt adjon magáról, közjogi kérdéseket vetett felszínre és közjogi torzsalkodásokkal töltötte az időt. Ha a magyar parlament az általános szavazati jog alapján alakulna össze, a nemzeti hiúság legyezgetésének kizárólagos politikája helyett szükségképpen az igazi népérdekek politikáját is űzné és ha ebben a munkájában bármely oldalról obstrukcióval háborgatnák, akkor ez a parlament ennek az obstrukciónak leverésével éppen olyan könnyű szerrel boldogulna, akárcsak a német vagy az angol.

Az elmondottak szerint, a betegség okát megtalálván, a gyógyítás módja is egyszerű. Ami hibát a választói jog korlátozottsága elkövetett, azt jóvá lehet, sőt jóvá kell tenni a választói jog kiterjesztésével. És e részben minden habozás nélkül el lehet menni a leggyökeresebb megoldásig: az általános választói jog behozataláig, nemcsak azért, mert a néptömegek rokonszenve és

asszisztenciája által csakis ez képes biztosítani a parlament normális működését, hanem azért is, mert ez az egyedüli csalhatatlan mód és eszköz a széles néprétegek feneketlen elégedetlenségének megszüntetésére, s a békés megelégedéssel járó társadalmi jólét megteremtésére.

A parlamentarizmus érdeke mellett ez utóbbi képezi a másik nagy indokot az általános választói jog behozatalára. Magyarországon húsz millió népből alig egy milliónak van szavazata. Λ politikai nemzet és a nép fogalma sehol a világon oly kevéssé nem fedik egymást, mint nálunk. A kiváltságos osztálykorlátok még itt nem dőltek le. Az 1848-iki harc csak rést ütött rajtuk, de a nép ezen a résen keresztül még ma sem tudott behatolni a politikai jogosultságok terére. Hogy ennek szomorú következményei vannak, az természetes. Először is a parlament nem a nemzet igazi képviselete. És ezt a tételt más oldalról több ízben már oly fényesen bebizonyították, hogy ezzel nem is fárasztom tovább t. hallgatóim figyelmét. Nagyobb baj az, hogy ennek folytán a parlamentben nem jutván szóhoz maga a nép, az ő érdekében alig történik ott valami. Míg a nép százezrei keresethiány miatt kivándorolnak, míg

a gyermekhalandóság és a tüdővész pusztítása óriási, míg a kivándorlási ügynökség és a leány-kereskedés a legjövedelmezőbb ipar, míg a nép éhezik és nyomorog, addig a parlament közjogi kérdésekkel vesződött s a nép érdekeivel annyira nem törődött, hogy a szegény ember nem lelte hónát e hazában. Innen a nagyfokú elégedetlenség, mely végeredményében a mai közállapotokat idézte elő.

A 48-as törvényhozás az akkori népet bevitte az alkotmány sáncaiba. Azóta megszaporodtak, kibővültek a nép rétegei. Három egész generáció nőtt fel, s ezek, a művelődés terjedése folytán, új vágyakat, új törekvéseket képviselnek. Mindez ki van ma zárva a törvényhozás teréből, ahol csak közjogig sérelmeket vitatnak, éppúgy, mint száz évvel ezelőtt. Az új eszmék pedig ezalatt odakünn feszítik a társadalom kereteit, melyeket, ha előrelátóan és okosan le nem vezetünk, rövid idő alatt egy munkás-szociális forrongásban fog kitörni a föld népe. Példa erre egy igen sajnálatos jelenség: az aratók sztrájkja, mely futótűzként terjedt el az egész országban. Sokat beszélhetnék róla, mily óriási erőfeszítéssel tudtuk elnyomni az idén a dunántúli aratósztrájkmozgalmat. A

hadtestparancsnokság valósággal kifogyott a katonából, mert mind a tanyákat és a gazdaságokat őrizte. Micsoda állapotok lehetnek ott, ahol a nép, ahelyett, hogy örülne az életet adó gabona letakarításának, fegyver által visszafojtott lázadó indulatok között aratja le az Isten áldását! Pedig ez a mozgalom jövőre és a következő években még keményebb dolgot fog adni, mert a mezőgazdasági munkások szervezése gyorsan és folytonosan halad előre. Annak az általános és hatalmas elégedetlenségnek megnyilatkozása ez a sztrájk is, amely a néptömegeket megszállotta. És, minthogy a parlament a mai választójognál fogva csak éppen a földbirtok érdekeit ismeri fel és veszi észre, a munkások tömegeivel ellenben nem tart közösséget, azokkal szemben nem érez felelősséget, így hát a törvényhozás mostani összeállításában a jövőre sem fog olyasmit teremteni, ami elejét vehetné a mezőgazdasági proletárság között lábrakapott szociális agitációnak.

Akik a viszonyokat Magyarországon ismerik, azok jól tudják, hogy ezeken a bajokon csak az általános választói jog behozatala segít. Az általános választói jog ugyanis megszólaltatja a nép millióit. A parlamentbe új elemek kerülnek.

amelyek jól ismerik a nép baját. A népképviselet pedig igazán népképviselet lesz, mely elsősorban a nép érdekeivel fog törődni. Az kétségtelen, hogy ez a reform alaposan föllendítené Magyarországon a politikai viszonyokat. Az volna az első eredménye, hogy a mai pártalakulatoknak egészen más irányzatot adna. Szó sincs róla, hogy az általános szavazat jog révén a radikális társadalmi áramlatok tekintélyes érvényesülésre tennének szert a törvényhozásban s azok a közjogi kérdések, melyek manapság a parlamentben a kedélyeket indulatba hozzák, nem élesedhetnének ki többé, sőt elvonulnának az első harcvonalból, mert az általános választói jog hullámverése besodorná a parlamentbe a nép igazi és izzó érdekeit, amelyek ott mindent túlszárnyaló jelentőségre tennének szert. Szóval az új elemeknek megjelenése a küzdőtéren új medret fog vájni az ország törekvéseinek.

Vége lesz egyszer a kiéheztetés politikájának. Minden faktor meg fogja kapni a maga törvényes igényét. Nem fog többé éhezni az állam, nem éhezik többé a véderő és nem éhezik többé a nép. Hasznos, áldásos munkálkodás fog megindulni az egész vonalon, melyet parlamenti konvulziók

zavarni nem fognak. A népnek pedig minden igénye szóhoz fog jutni a parlamentben. Bajai, szenvedései orvosolva lesznek, mert az ő igazi küldöttei ülnek majd az ország tanácsában. Munkája, kenyere is lesz elég, mert a nemzeti akarat nem meddő harcokban, hanem pozitív alkotásokban fog megnyilatkozni. Szóval: egy intenzív gazdasági és szociális politika fog érvényesülni, mely nem akadémikus értékű vitatkozásokkal, hanem közutak, csatornák, vasutak, iparművek, gazdasági berendezkedések, földparcellázások, kulturális, művészeti és filantropikus intézmények létesítésével tölti ki a parlament tevékenységét, vagyis oly kérdések megoldásával, melyek a nép terhét könnyíteni s a többi osztályokkal egyenlő jogon tisztességes megélhetését és társadalmi jólétét biztosítani fogják. Mindezeket jól tudják már a széles néprétegek s ezért követelik az általános választói jogot.

És ha majd megkapják, csak akkor, de csakis akkor fog megnyugodni a nép. És majd akkor a király és az igazi nemzet is meg fogják érteni egymást.

Kétségtelen tény, t. hallgatóim, hogy a népérdekek rendszeres elhanyagolása a közjogi jel-

szavak egyoldalú uralmához vezet. így történt ez a magyar parlamentben is, hol mindig ugyanazon osztályok gyermekei ültek, ugyanazon gazdasági vágyakkal, ugyanazon erkölcsi világnézlettel, egyforma történelmi tradíciókkal. Csoda-e, ha állandó közjogi vitatkozásba merültek, csoda-e, ha oly helyeken és oly kérdésekben keresték a nemzet boldogulását, melyekben ez a boldogulás nincs biztosítva egészen? Hiszen a gazdasági, társadalmi és az osztálypolitika kérdéseiben mind egyformán gondolkoztak s ez a körülmény szorította őket arra, hogy a politikai küzdelmet a közjogi téren keressék. Nem megrovásképpen mondom, de éppen ezért nem is tudják, jobban mondva nem is érzik igazán azt, hogy mi az elsőrangú érdeke a nemzetnek, hanem másod- és harmadrangú kérdésekért mindent kockára tesznek és feláldoznak s ez csak az egyik félnek a vereségével végződhetik, mert hiszen a parlamentarizmus lényegét képező kiegyenlítés eszméjétől teljesen elzárkóznak. Aki azt gondolja, hogy a magyar állam súlyos helyzetén gyökeresen segít azzal, ha a közjogi kérdésekben megoldást hoz, az erősen téved. Ez a megoldás nem végső megoldás. Azoknak van igazuk s azoknak marad igazuk,

kik az évek óta hiányosan működő parlamenti élet betegségét magának a parlamentnek szervezetében látják. Akik a kérdéseket a maguk nagy összefüggésében merik még vizsgálni, akiknek még van elég higgadtságuk és bátorságuk egész politikai életünk jelenségeit mélységeikben felkutatni, azoknak arra az eredményre kell jutni, hogy minden bajunknak, minden válságainknak egyedüli forrása a társadalmi és gazdasági életünk közt fennálló fejlődési ellentétben nyugszik. Amíg lassan-lassan eljutottunk ahhoz a gazdasági rendszerhez, amelyben az európai népek élnek, addig társadalmi, politikai és szociális berendezkedéseinkben megmaradtunk azon a nívón, amelyen voltunk a régi termelési korszakban. Ez az ellentét az, amelyből minden szenvedésünk fakad, ennek az ellentétnek mélységeiből hatol fel hozzánk a nagy néptömeg szava, békét, fejlődést igérve, ha megértjük jajszavát, kíméletlen harcot üzenve, ha ebből származó elégedetlenségét megszüntetni nem tudjuk, vagy éppen nem akarjuk.

És ebből következik az, t. hallgatóim, hogy az említett okoknál fogva előtérbe jutott közjogi kérdések rendezésével még nem adtuk vissza

az ország igazi nyugalmát, mely csak akkor fog visszatérni, ha politikánk eddigi útján sarkon fordulva, a széles néprétegek szociális igényeinek kielégítését tűzzük ki törekvéseink vezérgondolata gyanánt. Az általános választói jog behozatala ezt az új utat fogja megnyitni nemzeti politikánk iránya előtt. Nem mint eddig, egyforma, hanem különböző, szociális, társadalmi és gazdasági osztályok képviselői jutnak be majd a parlamentbe s ezek fognak ott megütközni. És ebben a harcban kiegyenlítést nyernek a mostani szociális ellentétek, a távol álló érdekek összesimulnak s a különböző társadalmi osztályok közelebb jutnak egymáshoz. És, ekként megismervén egymást, rá fognak jönni arra, hogy mindegyikük érdekének egyenlő és igazságos kielégítése képezheti csak az ország érdekét. A közjogi harcok pedig, melyek a kedélyeket ma izgalomba hozzák, nem élesednének ki többé, sőt elvonulnának az első harcvonalból, melyet a nép igazi, izzó érdekei foglalnának el. Ám azért mind ezekből távolról sem az következik, hogy a jogosult nemzeti vágyak és aspirációk a politikai színtérről leszorulnak. A nemzet jogai örökéletűek s azokat leszorítani vagy elsülyeszteni nem lehet és nem szabad. Csak arról

van szó, hogy a jövőben ütköző pontul nem fognak szolgálni s a parlamenti konvulziók eszköze gyanánt nem szerepelnek. És állítom, hogy ez nem lesz rosszabb a nemzeti aspirációk szempontjából, mert a nemzetnek ezek a drága kincsei egy olyan kockajáték tárgyává többé nem válnak, amely nemcsak ezeknek, hanem még a meglevő kincseknek elvesztését is maga után vonhatja. Ellenkezőleg, az egész nép bevonása az alkotmányba új erőt és új szárnyakat fog adni a nemzeti vágyaknak, mert csak egy intenzív szociális és gazdasági politika inaugurálása fogja biztosítani a nemzet részére azon erkölcsi és anyagi teherviselési képességet, mely a jogosult nemzeti aspirációk érvényesülésének mellőzhetetlen előfeltételét képezi. Boldogabbak leszünk-e fény és dicsőség mellett, ha szegények és elmaradottak vagyunk? Boldogabb-e a koldus, ha condrájára néhány kokárdát akasztunk? Vagy boldog-e az a nemzet, mely egyik kezében babérfát, de a másikban koldusbotot szorongatva indul jobb hazát keresni? Nem volt-e már elég, hogy a 48 és 67 bástyafoka körül a magyar középosztály virága harminc év alatt jóformán elhullott? A nemzeti fény és dicsőség nem előfeltétele, hanem követ-

kezménye a népek belső erejének. Ezt az erőt kell előbb megszereznünk. És akkor majd nem lesz szükség országháborító közjogi harcokra, a nemzet jogos kívánságai az alkotmányos tényezők közös egyetértése mellett fognak érett gyümölcsként ölünkbe hullani.

Messze vezetne tárgyamtól, ha ezt a gondolatmenetet tovább követném. Csak azt akartam beigazolni, hogy az általános választói jog nemcsak hogy nem fog a nemzeti vágyak háttérbe szorítására vezetni, hanem ellenkezőleg, azoknak érvényesülését elő fogja mozdítani. És épp oly üdvös hatással lesz magára a kibontakozásra, sőt merem állítani, hogy az ország mai válságos helyzetében, legalább nézetem szerint, a végleges megoldásnak egyetlen biztos eszközét az általános választói jog képezi. Nagy érdeme és nagy előnye, hogy a közjogi téren leszegezett merev álláspontokat nem érinti, sőt tiszteletben tartja. Nem csukja be az ajtót a nemzeti követelések előtt, hanem nyitva hagyja. Nem érinti a szövetkezett többség hatalmi érdekét, mert módot nyújt arra, hogy ez alapon kormányalakításra vállalkozzék. E mellett oly hatalmas vonzó- és taszító-erőket rejt magában, melyek a kibontakozás megindu-

lásához előfeltételül szükséges parlamenti eltolódásokat előreláthatóan létrehozzák. Az általános választói jog a kibontakozás tekintetében két irányban hatna. Először is megmozdítaná a holt pontra jutott politikai helyzetet s ezzel megindítaná a kibontakozási processzust, másodszor pedig végeredményben befejezné ezt a nagy akciót és pedig olyképpen, hogy a korona és a nemzet áldásos és eredményes együttműködése a magyar parlamentáris életnek hosszú időre ismét legszilárdabb bázisa lenne.

Vágyakozással tekint már az egész ország a kibontakozás felé. Józanabb felfogás kezd előtérbe lépni, mert a társadalmi és gazdasági érdekcsoportok nem bírják tovább a kiéheztetés politikáját elviselni. És a közvélemény nem máról holnapra szóló, hanem végleges megoldást akar, mely hosszú időre biztosítja a békés fejlődést. Meghozná-e ezt valamely vékony katonai engedmény? Alig hiszem. Talán máról holnapra béke lenne, de meg vagyok győződve, hogy a széles néprétegek feneketlen elégedetlensége rövid idő alatt újabb csatára, újabb obstrukcióra sarkalná a parlamenti ellenzéket, s megint csak ott volnánk, ahol eddig voltunk. Mert a hiányosan működő

parlamenti élet betegsége magában a parlament szervezetében rejlik, s ez a betegség csak akkor fog véglegesen megszűnni, ha a munka, a kenyér és a jog nagy kérdései diadalmasan bejárják az országot s ezzel az általános és titkos választói jog győzelemre jut. És ez lesz, t. hallgatóim, a végső, az igazi megoldás!

Beszéljek-e még az általános választói jog nagy erkölcsi hatásairól? Arról, hogy megtisztítja a politikai erkölcsöket s a tiszta lelkiismeret s a fertőzetlen meggyőződés szabad megnyilvánulását idézi elő. Vége lesz a csúnya lélekvásárlásnak, melyet a választásnak titkos volta s a választóknak nagy tömegekben való megjelenése fog kiküszöbölni közéletünkből. Vagy dicsérjem-e tovább az általános választói jogot azért, hogy megszünteti a terrorizmust, az etetés-itatást, mely annyiszor hamisította meg a választók szabad meggyőződésének nyilvánulását, s amelyeket a községenkénti szavazás fog egyszer s mindenkorra lehetetlenné tenni. De nem folytatom tovább, hiszen a súlyosabbnál súlyosabb indokok egész sorozatát hoztam már fel, melyek az általános szavazat jognak behozatalát a mai helyzetben elkerülhetetlenül szükségessé teszik.

Mindazonáltal, ha mégis sokan idegenkednek ezen eszmétől, azt nem az általános szavazati jog ellenzésében, hanem a nemzetiségeknek túlsúlyba jutása miatt keletkezett indokolatlan félelemben kell keresni. Önök, t. hallgatóim, jól ismerik az én felfogásomat a nemzetiségi kérdésben, melyet annak idején az országgyűlésen kifejtettem s azóta is többször hangoztattam. Ennek a felfogásnak sarkpontja az, hogy ebben az országban egyenlő kötelességekkel egyenlő jogok is járnak, mert a magyar nemzet liberális és lovagias felfogása a jogok statuálásánál különbséget az állam polgárai közt soha nem ismert és törvénykönyvünk szerint nem is akart ismerni. És ebből következik az a sokat támadott politikai nézetem is, hogy én a nemzetiségi képviselőknek a parlamenti küzdtéréri való megjelenését nemcsak kívánatosnak, hanem egyenesen szükségesnek tartom, egyrészt azért, mert a parlamenten kívül mindig a szeparációt, azon belül pedig ők is a magyar állam egységét fogják képviselni, de másrészt azért is, mert a nemzetiségi politikának a parlamentbe való bevonása ennek a politikának mindkét fél szempontjából való előnyösebb kezelését sokkal könnyebbé teszi. Megengedem, hogy az általános

választói jog behozatala egyik-másik nemzetiség helyzetét ebből a szempontból, illetőleg szám szerint, talán kedvezőbbé teszi, de az még távolról sem jelenti az államalkotó és fenntartó magyar faj politikai befolyásának gyengülését, hanem ellenkezőleg, csak annyit jelent, hogy a magyar választók tetemes megszaporodása és előnybe jutása mellett a nem magyar ajkú állampolgárok számadata is megszaporodik, és pedig azon arányban, amelyet a választói jognak törvényes kellékei és előfeltételei meghatározni fognak. Egyébként beszéljenek a számok, beszéljen a matematikai igazság s oszlassa el meggyőző erejével azon — elismerem — tiszteletreméltó aggályokat, melyek a közvéleményben tényleg fennállani látszanak.

Előrebocsátom, hogy abszolút hitelességű adatokról van szó, melyeket az országos statisztikai hivatal hosszú és fáradságos munka után, a népszámlálás minden lapjának hiteles átvizsgálása után állapított meg, amelyek ennek folytán egész tisztán világítják be népmozgalmi viszonyaink eddigi homályos rejtekhelyeit.

Ezen adatok szerint van nekünk ma 1,048.976 összeírt választónk. Ez a szám ugyan a valóság-

ban jóval kisebb a névjegyzékbe felvett nem magyar honosok, a kétszeresen felvettek és az időközben elhaltak miatt. A mai választók ősszegében a magyar faj 56.2 %-kal érvényesül. A német 127, a tót 11.4, a román 11.2, a rutén 2.9, a horvát 1.2, a szerb 2.8, egyéb 1,6%-kal. Az 1,048.976 választóból földbirtokos 667, iparos 97, kereskedő 4.9, értelmiség 57, állami és nem állami alkalmazott 8.2, munkás 4.8 %. A mai választókból írni és olvasni tud 80.1, sem nem ír, sem nem olvas 19.9 %, ami bizony, sajnos, elég magas százalék.

A 20 éven felüli férfi-népesség összes száma, 4,322.960. Ebből választói joggal nem 3,273.984 vagyis 75.7 %. A 20 éven felüli írni és olvasni tudó férfi-népesség száma 2,964.207, ebből választói joggal bír 778.112, vagyis 73.3%, választói joggal nem bír 2,196.095, vagyis 73.7 %, mely utóbbi számadat a legmegdöbbentőbb jelenséget képezi s alig lehet elhinni, hogy Magyarországon jóval több, mint két millió írni-olvasni tudó férfi van szavazatjog nélkül.

A 4,322.960 férfi-népességből földbirtokos 1.467.430, ebből választó 699.774, vagyis 47.6%, nem választó 767.656, vagyis 52.4%. Iparos

303.496, ebből választó 101.629, vagyis *3*3.5%, nem választó 201.867, vagyis 66.5 %. Kereskedő 86.091, ebből választó 51.624, vagyis 59.9 %, nem választó 34.467, vagyis 40. 1 %. Értelmiség 65.310, ebből választó 59.689, vagyis 91.3%, nem választó 5621, vagyis 87 %. Állami és nem állami tisztviselő 212.704, ebből választó 80.488, vagyis 40.6 %, nem választó 126.256, vagyis 59.4%. Munkás 2,587.929, ebből választó 49.812, vagyis 17.4%, nem választó 2,138.117, vagyis 82.6 %. Megjegyzem, hogy ezen 2,138.117 nem választó munkásból 1,294.600 két holdon aluli földbirtokkal s rendszerint házzal bír s így teljesen vagyontalan munkásnak nem tekinthető. Rendkívül érdekes, de e mellett szomorú adatok is ezek, melyek nemcsak azt bizonyítják, amit eddig jól tudtunk, hogy a munkások ijesztő számot képviselnek a kizártak között, hanem azt is, hogy a polgári társadalomnak jóval nagyobb része ugyancsak nincs felruházva alkotmányos joggal.

Az elmondott adatok összevetéséből nyilván kitűnik, hogy a 4,322.960 húsz éven felüli férfinépességben a polgári társadalom 999.164 választóval participal és 1,135.867 olyan férfi, aki a

polgári társadalomhoz tartozik, szavazattal nem bír. Pedig ez utóbbi számadathoz egész bátran hozzávehetjük még az említett 1,294.600 törpe-birtokost, akik valójában a munkásosztályhoz nem számíthatók s ez esetben 2,430.467 oly férfit kapunk, akik, jóllehet a polgári társadalomhoz tartoznak, de azért szavazattal nem rendelkeznek. És ebből az a nagy igazság derül ki, hogy az általános szavazat jog nemcsak a munkások, hanem a polgári társadalom érdekét is közelről érinti, sőt talán még közelebbről, mert hiszen az előadottak szerint a polgári társadalomban még egyszer annyi jog nélküli férfit találunk, mint a munkások társadalmi osztályában,

Igen érdekes adatokat tartalmaz a 20 éven felüli, választói joggal bíró férfi-népesség anya-nyelv és írni-olvasni tudás szerint való részlete-zése. Mint már előbb mondottam, van nekünk ma 1,048.976 választónk. Ebben magyar: 586.016, melyből ír-olvas 534.362, vagyis 91.2%, sem nem ír, sem nem olvas 51.654, vagyis 8.8%. Német 133.817, ebből ír-olvas 124.465, vagyis 93 %, sem nem ír, sem nem olvas 9352, vagyis 7 %. Tót: 119.622, ebből ír-olvas 91.465, vagyis 76.5%, sem nem ír, sem nem olvas 28.157, vagyis 23.5 %.

Román: 119.871, ebből ír-olvas 45.033, vagyis 37.6 %, sem nem ír, sem nem olvas 74.838, vagyis 62.4%. Rutén: 31.032, ebből ír-olvas 4628, vagyis 14.9 %, sem nem ír, sem nem olvas 26.404, vagyis 85.1 %. Horvát: 12.354, ebből ír-olvas 9485, vagyis 76.8 %, sem nem ír, sem nem olvas 2869, vagyis 23.2 %; szerb: 29.862, ebből ír-olvas 22.055, vagyis 73.9%, sem nem ír, sem nem olvas 9807, vagyis 26.1 %; egyéb: 16.402, ebből ír-olvas 11.236, vagyis 68.5%, sem nem ír, sem nem olvas 5166, vagyis 31.5%. Tehát 1,048.976 választóból ír-olvas 840.729, vagyis 80.1 %, sem nem ír, sem nem olvas 208.247, vagyis 19.9 %, amiből világos, hogy a cenzusos választási rendszer még mindig sok olyan férfit ruház fel politikai jogokkal, akik a közdolgok megítéléséhez a legelemibb értelmiséggel sem bírnak.

Nézzük most már a legfontosabb adatokat, melyek az általános választói jog gyakorlati megvalósításának alapjául fognak szolgálni. A 20 éven felüli összes férfi-népesség száma: 4,322.960. Ebből magyar 2,248.166, vagyis 58.3%, német 494.350, vagyis 11.4%, tót 477.209, vagyis 11%, román 756.374, vagyis 17.4%, rutén 92.260,

vagyis 2.1 %, horvát 48.960, vagyis 1.1 %, szerb 121.758, vagyis 2.8%, egyéb 83.823, vagyis 1.9 %. A 4,322.960-at kitevő 20 éven felüli férfi-népességből ír és olvas 2,964.207, ebből magyar 1,820.410, vagyis 61.5%, német 428.405, vagyis 14.4 %, tót 339-713, vagyis n.5 %, román 219.587, vagyis 7.4%, ruthén 13.285, vagyis 0.4%, horvát 35.764, vagyis i'2%, szerb 69.297, vagyis 2.3%, egyéb 37-74[6]> vagyis 1.3%.

A 24 éven felüli összes férfi-népesség száma: 3,895.541. Ebből magyar 2,015.541, vagyis 517 %, német 450.126, vagyis 11.1%, román 684.265, vagyis 17.6%, rutén 84.193, vagyis 2.2%, horvát 44.154, vagyis 1.1 %, szerb 186.194, vagyis 2.8% egyéb 75.7%, vagyis 1.9%. A 3,895.541-et kitevő 24 éven felüli férfi-népességből ír és olvas: 2,621.894. Ebből magyar 1,608.779, vagyis 61 "4 %, német 387.440, vagyis 14.8%, tót 301.965, vagyis 11.5%, román 188.599, vagyis 7.2%, ruthén 11.139, vagyis 0.4%, horvát 31-543, vagyis 1.2%, szerb 59.445, vagyis 2.3%, egyéb 32.984, vagyis 1.2%.

Nézzük most már, miként áll a dolog, ha a választói képesség a magyarul írni-olvasni tudáshoz köttetnék? A mai 1,048.976 választóból

magyarul ír és olvas 667.148, vagyis 63.6%, magyarul nem ír és nem olvas 381.828, vagyis 36.4%. A húsz éven felüli 4,332.960 férfi-népességből magyarul ír és olvas 2,274.295, vagyis 52.6 %, magyarul nem ír és olvas 2,048.665, vagyis 47.4 %. A nem magyar anyanyelvű 459.238 mai választó közül magyarul ír és olvas 131.801, vagyis 287 %, magyarul nem ír és nem olvas 327.437, vagyis 71 %. A nem magyar anyanyelvű 20 éven felüli 2,074.794 férfi-népességből magyarul ír és olvas 453.885, vagyis 21.9%, magyarul nem ír, nem olvas 1,620.909, vagyis 78.1 %. Természetesen ezen számadatok az egyes nemzetiségek között különféleképpen oszlanak meg, annyi azonban, sajnos, tény, hogy a választói képességnek a magyarul írni-olvasni tudáshoz való kötése óriási jogfosztással járna. így pl. a csacai választókerületben 7762 húsz éven felüli férfiből csak 376, a bobrói választókerületben 11.444 férfiből 1115, s hogy tovább ne menjek, a bogsáni választókerületben 13.241 húsz éven felüli férfiből csak 1223 jutna szavazatjoghoz.

íme, t. hallgatóim, a számok világos, frázisnélküli, tiszta beszéde, őszintén, leplezetlenül tárják fel előttünk a helyzetet s megvilágítják az

utat, amelyen az általános választói jog gyakorlati megvalósítása esetén haladnunk kell. Ám ezért korai volna még végleges álláspontot foglalni. Forrjon ki a közakarat, alakuljon ki a közvélemény és döntse el a nemzet, hogy az ország nagy érdekei és a széles néprétegek megnyugtatása szempontjából melyik mód és út lesz a legalkalmasabb. És aztán legyen meg a nemzet akarata. Azt azonban már ma megállapíthatjuk, hogy sötétbe ugrásról többé nem lehet szó s hogy az általános választói jog behozatala a magyar állampolitikai erőviszonyai szempontjából semminemű veszéllyel nem jár.

Még egy aggállyal kell számolnunk, azzal, mely az országot a szocialistáktól félti, azt hivén, hogy azoknak a politikai küzdőtéren való megjelenése a parlamentarizmus szétfeszítésével fog járni. Pedig ellenkezőleg áll a dolog. A társadalmi kereteket fogják előbb-utóbb szétfeszíteni, ha még sokáig kívül maradnak, míg a parlamentben elfoglalva megillető helyüket, a külföldi példák nyomán az egységes állami eszme és a népakarat igazi képviselői lesznek. A szociáldemokratákat szeretik forradalmi hajlamokkal megvádolni s ez onnan van, mert a legjogosultabb politikai

törekvés is forradalmi eszközökhöz nyúl, ha erőnek erejével kirekesztik a parlamentből, míg ellenben a legforradalmibb törekvés törvényes eszközökkel él, ha a parlament kapui megnyílnak előtte. Így például a német birodalmi gyűlésen a dánok, a tartománybeli franciák, sőt részben a lengyelek is nem állhattak ellen annak a kényszernek, hogy a birodalmi eszme álláspontjára helyezkedjenek és ha tiltakozó szavukat olykor fel is emelik, hangjuk már nem olyan érdes s követelőzéseikben inkább elméleti téren mozognak. Hát még ha a szociáldemokraták eljárását nézzük. Amióta bevonultak az angol, a francia és a német parlamentbe, táborukban megtörött a merev forradalmi doktrinarizmus és felülkerekedett a mérséklet, a tényleges viszonyokkal számotvető posszibilis irány. Talán elég e részben rámutatni Bernstein állásfoglalására, ki ezóta hirdeti a törvényes és alkotmányos előnyomulást, mely a szociáldemokrata táborban domináló irányzattá vált, továbbá Millerand működésére, aki a francia szocializmusnak a miniszteri székben is becsületet szerzett. De még nagyobb súllyal esik latba azon körülmény, hogy a német birodalmi gyűlésben a szociáldemokraták mindig

a birodalmi eszme körül csoportosultak. Nemcsak hogy általánosan ismeretes dolog, hogy a német birodalmi kormány gyarmati és haditengerészeti javaslatainak a konzervatív junkerekkel szemben mindig a szociáldemokraták a védelmezői és hogy a német birodalmi politikában a tapasztalatok szerint a szorongatott birodalmi eszme, az állami partikulárizmussal szemben állandóan számított arra, hogy a szocialisták megjelennek a küzdőporondon, hanem emlékezetünkbe kell itt még idéznünk Bebel csodálatos mondását, hogy ő még őszbecsavarodott hajjal is felcsatolja kardját és harcba indul, ha hazáját kell megvédelmezni. Ilyen alaposan alakult át a szociáldemokrata felfogás, mióta bevonult a parlamentbe.

Mindezek külföldi példák, de helyes megítélésre vezetnek azért, mert a szociáldemokratákat mindenütt egy és ugyanazon szabályok és felfogások irányítják. Nézzük azonban közelebbről, mi fog történni a mi szociáldemokratáinkkal, ha az általános szavazat jog behozatala folytán a parlamentbe jutnak? Dehogy fogják a parlamenti kereteket szétfeszíteni, hanem, mint előbb mondottam, helyeiket elfoglalva, az egységes

állami eszme és a népakarat igazi képviselői lesznek. Egyébként már számarányuk miatt sem fognak a parlamentben veszedelmet képezni. A külföldi példák mutatják, hogy az első választásokon alig néhányan jutottak be s a német birodalmi parlamentben többszörös választás után most is csak 70 körül vannak. Az általános választói jognak is megvan az a tulajdonsága, hogy csak az arra való, képzett és politikailag iskolázott elemeket karolja fel s odakünn hagyja a kevésbé hivatott elemeket mindaddig, míg az ahhoz való képzettséget és iskolázottságot meg nem szerezték.

Így fog ez történni nálunk is és pedig főleg azon oknál fogva, mert mint előbb kimutattam, a polgári társadalom még ezután is óriási fölényben lesz a munkásosztály felett. Éppen azért a szocialisták különösen eleinte kevesen jutnak be, de annál tömegesebben kerülnek majd a parlamentbe a polgári társadalom azon demokratikus elemei, akik nem szociáldemokraták ugyan, de a parlamentből eddig szintén kiszorítva voltak, s ugyanazon szociális és gazdasági programmot több mérséklettel képviselik. Nincs tehát mit félni a szocialistáknak a parlamentbe való bejutásától. Az meg éppen téves

felfogás, mintha az általános választói jog és a szocializmus egyet jelent. Ha ez így volna, Németországnak már régen Bebel volna a miniszterelnöke, s Franciaországban régen megszűnt volna a kapitalizmus. De éppen az, hogy Németország és Franciaország még mindig modern nemzeti államok s a szocializmus még mindkét helyen harcol a kapitalizmus ellen, bizonyítja legjobban, hogy az általános választói jog azért, mert nem zár ki a jogból senkit, még nem jelenti a szocialista állam közeledését. Mert úgy Németországban, mint Franciaországban és Ausztriában a többség a polgároké, sőt nálunk még inkább, mert Magyarországon az igazi munkásosztály a népnek csak egy töredéke, a töredéknek pedig megint csak egy töredéke a szocialista. Az általános szavazati jog nem jelenti tehát a szocializmus diadalát, sőt a szocialista izgatások méregfogai hosszabb időre ki lesznek általa tördelve. Mert a kollektivizmus eszméi a köznép tudatába még egyáltalában nem mentek át, hanem a szocializmus valamennyi programmpontja közül egyedül a választói jog az, amit megért és átérez a vagyontalan tömeg is. Ha ezt az egyetlen reális értékű ütőkártyát a szocialisták kezéből kivenni sikerül, akkor az alap

elvonása által a szocializmus terjedésének nagymértékű visszaesése már rövid időn belül biztosra vehető. Nem jár tehát semmiféle veszély, hanem, mint kifejtettem, csak áldás, az általános választói joggal. És ez az oka annak, hogy nemcsak a kitagadott jogtalanok, hanem komoly politikusok, írók, tudósok és a polgári társadalom egész rétegei ma már az általános választói jog behozatalát megérett kérdésnek tartják Magyarországon. És kevesen kételkednek már afelett, hogy a szociális elégedetlenségnek és a kitöréssel fenyegető forrongásnak ez képezi egyetlen, természetes levezető csatornáját.

Ezek után, mindent összefoglalva, a januári választások eredményének, az egész válságos helyzetnek és okainak boncolgatása után, bebizonyítottnak tekinthetjük, hogy az eddig létező állapotok felforgatásának a népérdekek folytonos elhanyagolása s a nép széles rétegeinek ebből támadt erős elégedetlensége s a végén az a sóvárgás volt a kútfeje, amely ilyen viszonyok között a nép lelkét megszállotta és megmozdította s a fennálló viszonyok egész összességének átalakítását sürgette. A történelem igazságai pedig arra tanítanak, hogy amikor a nép lelke megmozdul,

a készülő vihart nem újabb békókkal, hanem okos és előrelátó szabályozással lehet megfékezni. Ne várjuk meg tehát a vihart, mert úgy járunk, mint amikor a hegyekben felhőszakadás pusztít. A megáradt hegyi patakok, amelyeknek nincs medrük, vad haraggal és tajtékozva zúdulnak le a szakadékokba, magukkal ragadnak mindent, elmossák a termést, gyökerestül csavarják ki a sudaras fákat, romba döntik a házakat és iszonyatos pusztítás marad nyomukban. Ha védekezni akarunk az ilyen veszedelem ellen, akkor okosan és jó előre fel kell fognunk a hegyek közül előtörő vad patakok vizét, medret kell ásnunk számára, széleset és mélyet, nehogy kiontson, ha jön a felhőszakadás. Ha így cselekszünk, akkor ezek a vizek nem hogy kárt tennének, de sőt hajtóerőt adnak fűrésztelepekhez, malmokhoz és egyéb hasznos munkához. Az általános és szenvedélyes elégedetlenség Magyarországon, amelyet a néptömegek érdekeinek következetes elhanyagolása növelt nagyra, fatális szükségszerűséggel idézte elő a mai helyzetet. Ha idejekorán, okosan szabályozzuk az erős ösztönöket, akkor a magyar politikai viszonyok újjáalakulásának csalhatatlan és kitűnő eszközeiül fognak bizonyulni s felhasz-

nálhatjuk azokat olyan politika hajtóereje gyanánt, mely nem pusztításokat, hanem áldást és megelégedést fog maga után hagyni. Csak vigyázatlan kézben pusztító robbanószer a dinamit, a bányász avatott keze a föld méhében üdvös és hasznos munkát végez vele.

Ennek az üdvös és hasznos munkának elvégzésére van az általános választói jog hivatva. Nem osztályharc felidézéséről van tehát itt szó, mint sokan tévesen hiszik; bűnös vakmerőség volna ilyenre még gondolni is; hanem ellenkezőleg, éppen arról, hogy a szemben álló társadalmi osztályok egymáshoz közelebb jussanak, s érdekeik összesimulása folytán egymást megértvén, a haza boldogulásában egyesüljenek. És én igazán nem tudnám hirtelen megmondani, hogy mi, akik az eszmét annyi rágalomJés gyanúsítás közepette becsületes hittel propagáljuk, melyik félnek vagyunk nagyobb hasznára, a szegény népnek-e, melynek elégedetlenségét megszüntetni, vagy a történelmi osztályoknak, melyeknek jólétét a megrázkódtatások elhárítása által megóvni akarjuk? Egy azonban bizonyos, hogy akik ebben a mozgalomban a fáklyát kezükben tartják, azok nem gyújtogatók, hanem a

nemzet békés és biztos fejlődésének útját világítják meg.

Igyekeztem, tisztelt hallgatóim, az általános szavazat jog nagy kérdését összes vonatkozásaiban azzal a komolysággal és tárgyilagossággal megismertetni, mely nem a rövid életű politikai jelszavak, hanem a komolyan megvalósítandó nagy feladatok kitűzésének feltételét képezi. Tartózkodtam az agitáció eszközeitől, nem a szívekhez, hanem az elmékhez akartam szólani, mert jól tudom, hogy ezt a nagy kérdést a józan és higgadt megfontolás mérlegén, nem pedig az indulatok és szenvedélyek tüzén kell mérlegelni. És ezen a komoly, higgadt úton fogom az általános választói jog kérdését propagálni tovább is, ha kell, azon a helyen, melyet a korona bizalmából ma betöltők, ha kell, abban a másik helyzetben is, mely súlyos kötelességeim alól való felmentésem után fog számomra megnyílni. És hiába neveznek szédelgőnek, a nemzeti vágyak megrontó jának, hiába vádolnak taktikázással, hiába akarnak megfélemlíteni, hiába akarnak vád alá helyezni, az én lelkiismeretem tiszta és nyugodt, semmiféle rágalom és gyanúsítás nem fog letéríteni a józan és higgadt meggyőződés tárgyilagos

útjáról. Aki pedig megdob kővel, azt vissza fogom dobni kenyérrel, mert az általános választói jog nem a gyűlölség, hanem a szeretet fegyverével harcol.

Ehhez a felemelő harchoz, ehhez a becsületes küzdelemhez kérek én erőt az önök bizalmából, tisztelt uraim. Zászlómra az általános választói jog szent ügye van felírva. Adjanak nekem erőt, adjanak bizalmat e zászló lobogtatására, melyet, bármi sors érjen is, tisztán fogok visszahozni az önök kezébe. Köszönöm, uraim, szíves türelmüket s midőn az Isten áldását kívánom mindnyájukra, zárom szavaimat azzal: Éljen az általános választói jog! Éljen a bogsáni kerület választóközönsége!

TISZA CIKKEIRE.

(1905. OKTÓBER 6.)

Gróf Tisza István »Az Újság«-ban cikksorozatot tesz közzé a Kristóffy választójogi reformja ellen. A konzervatív vezér a magyarságot, az értelmiség befolyását féltve üzen hadat a »nemzetromboló. munkának.

Erre válaszol Kristóffy az akkori haladópártkörben az egybegyűlt hírlapírók előtt.

E beszéd újabb statisztikai adatai végleg tisztázzák a magyar hegemónia kérdését, amelybe a reform ellenzői kapaszkodnak. (M.)

Tisztelt uraim!

Tisztelettel és szeretettel üdvözlöm a sajtó képviselőit, midőn azon célból jöttek össze, hogy az általam napirendre tűzött parlamenti reformra, annak módszerére s a felmerült|kifogásokra nézve a nyilvánosság tájékoztatása szempontjából engem meghallgassanak. A sajtó valóban nemes, igazi hivatását fogja teljesíteni s e mellett az országnak is hasznára lesz, ha ezen nagy kérdéssel állandóan foglalkozva, pro és kontra igyekszik megvilágítani és tisztázni a tervezett reform részleteit.

Előre el voltam készülve arra, hogy az általános titkos választói jog mellett történt nyílt állásfoglalásom miatt lekicsinyelni és meggyanúsítani fognak. Hiszen nálunk az utóbbi időben uzussá vált, hogy bármily eszmét vagy törekvést, ha az valamely oldalon kellemetlen,

fakadt légyen az a legtisztább intenciókból is, legyalázzák és sárba tiporják. Pedig Isten látja lelkemet, hogy én nyilatkozatommal senkinek, sem egyeseknek, sem politikai frakcióknak ártani nem akartam. Előttem csak az ország súlyos helyzete állott, melyből az én becsületes hitem és meggyőződésem szerint az általános és titkos választói jogon felépült parlamenti reform az egyetlen menekülés.

Arra azonban még sem számítottam, hogy egyenesen szédelgőnek fognak nevezni. Én teljes öntudattal, előre megfontolva tettem meg nyilatkozatomat. Jól tudtam, hogy ezzel milliók szívét fogom megdobbantani. Igazán hitvány ember volnék, ha ezeknek a millióknak szíve dobbanását, felújult sóvárgását és vágyait közönséges politikai fogásra vagy trükkre akartam volna fölhasználni. Ez a gondolat én tőlem teljesen távol állott, nyilatkozatommal ártani senkinek nem akartam, csak egyedül az országnak és a népnek használni.

Azt is szememre vetik, hogy miért állottam én most elő ezzel a gondolattal? És ebből az következtetik, hogy én csak most lettem híve azt általános titkos választói jognak. Hát ez igen

nagy tévedés. 1903-ban, midőn az újoncjutalék-fölemelés miatt az obstrukció folyt s a küldöttségek a Házban napról-napra megjelentek, alkalmam volt gyakran érintkezni a küldöttségek tagjaival, a kik jobbadán az alsóbb néposztályból kerültek ki. Már akkor láttam a nagyfokú elégedetlenséget, mely azonban csak a kenyér- és jognélküliség kérdése körül forgott, amiből egyenest következtethettem, hogy az obstrukció már akkor a törvényhozásból kizárt néposztály elégedetlenségéből táplálkozott. Már akkor megérlelődött bennem, hogy az ország helyzetén gyökeresen csak a parlamenti reform által lehet segíteni.

Ugyanazon év június havában nyilatkoztam is a »Jövendő« című politikai szemlében, és szórulszóra a következőket mondottam:

»A mai politikai és gazdasági helyzetnek sok tekintetben az az oka, hogy a képviseletre érett néprétegek ki vannak szorítva a parlamentből. Ezért vagyok híve a választói jog kiterjesztésének a legszélesebb alapon, lehetőleg úgy, hogy aki csak valamelyes közterhet visel, az választói joggal bírjon.«

Ebben benne van az általános választói jog is, mert a munkás néposztályok a fogyasztási

adók révén nagyon is hozzájárulnak a közterhek viseléséhez. Nyíltan azonban akkor azért nem hangoztattam az általános választói jogot, mert a pártkötelék feszélyezett, másrészt a statisztikai adatokat sem ismertem. Az azóta lefolyt események csak megerősítettek hitemben és meggyőződésemben. Abbeli meggyőződésemben, hogy az egészséges kibontakozásnak csak az általános titkos választás alapján reformált parlament lehet egyetlen eszköze és kiindulási pontja.

Meggyanúsítanak azzal, hogy nyilatkozatommal a koalíció soraiban akartam zavart okozni. Hát erre azt válaszolom, hogy vegye át e programmot a koalíció, indítsa meg a kibontakozást ezen az úton, én mellé fogok állani, ott fogok harcolni soraiban, mindaddig, míg nagy célunkat el nem érjük. Vagy vegye a kezébe ezt a zászlót a koalíció akármelyik vezérférfia, oda állok közkatonának és istentől adott minden erőmmel fogok küzdeni a legelső csatasorban.

Bánffy Dezső bárónak nyíltan benne van a programmjában az általános titkos választói jog. Álljon Bánffy Dezső báró ezen mozgalom élére, azzal a kijelentéssel, hogy ő az országot az általános titkos választói jog alapján felépült parla-

menti reform útján akarja rettenetes helyzetéből kivezetni, én melléje állok és azzal az elszántsággal és lelkesedéssel fogom követni, amellyel igaz magyar nemzeti politikáját már egy ízben követtem.

Őszintén óhajtom a koalíció kormányraj utasát főleg azért, hogy az ország parlamentáris kormányzáshoz jusson. De kérdem: van-e komoly politikus az országban, aki ennek a kormányzásnak a koalíció mai összetételénél fogva, állandóságot merne jósolni? Épp oly tiszteletreméltónak tartom azon fáradozásokat, — és kívánom is, hogy eredményesek legyenek, — melyek a 67-es pártok koalícióját célozzák. De nem fog-e ezen utóbbi alakulás fölött is ott függni az obstrukció Damokles-kardja, mely minden pillanatban elvághatja életerét ezen kormányzatnak? Ismétlem, nincs itt más egészséges megoldás, mint a parlamenti reform, az általános titkos választói jog alapján.

Hiszen immár közel 60 éve, hogy ugyanazon egy választási törvény képezi alapját alkotmányos életünknek. Azóta teljes két generáció nőtt fel, akik a művelődés terjedése folytán új vágyakat, új eszméket, új törekvéseket képviselnek. Mind ez

ki van ma zárva a törvényhozás termeiből, ahol most is csak ugyanazon közjogi sérelmeket halljuk vitatni, mint száz évvel ezelőtt. Az új eszmék pedig ezalatt odakünn feszítik a társadalom kereteit, napról-napra nagyobb elégedetlenség gyűlik fel, melyet ha le nem vezetünk, politikai és társadalmi kitörései által szétrobbanthat mindent, amit eddig alkottunk.

Ezeket a fenyegető kitöréseket csak az általános titkos választói jog által háríthatjuk el, amelyet én teljesen megérett kérdésnek tartok, nemcsak a kibontakozás célja miatt, hanem azért is, mert ezen az úton juthat szóhoz a nép minden igaz igénye a törvényhozásban, ami már egymagában elegendő arra, hogy a kizárt milliók mostani mélységes elégedetlenségét eloszlassa.

Jól tudom, hogy ezt a nagy kérdést egyszerre nem lehet a közvélemény akaratává tenni. De számítok arra, hogy az elmúlt idők liberális küzdelmeinek nagy alakjai csatasorba fognak állani és meg fogják mozdítani az ország nagy liberális táborát ezért az eszméért, amely azért az övék is, mert az ő elveikből fakad. Épp így számítok a magyar sajtóra is, mely a haladás és fejlődés nagy kérdéseiben mindig megértette az idők szellemét.

Az általános titkos választói jog gyakorlati életbeléptetésére nézve rendkívül becses előmunkálatok vannak birtokomban, melyeknek adatai ezen kérdésnek legelrejtettebb rejtekeibe is bepillantást engednek. Ezen adatok bizonysága szerint az általános választói jog a magyar faj hegemóniáját nemcsak hogy nem érinti, hanem ellenkezőleg, az általános választói jog behozatala esetén a magyar faj helyzete és számaránya az eddiginél jóval előnyösebb lesz. Szolgáljon ez megfontolásul azok részére, akiket ezen nagy kérdés teljes méltánylásától eddig hazafias aggályok tartóztattak vissza.

Mélyen sajnálom, hogy Tisza István gróffal politikai ellentétbe jutottam. Ez is bizonyítéka annak a bontó erőnek, melyet az általános választói jog kérdése magában rejt. A politikai ellenfelekből barátokat, a barátokból ellenfeleket csinál. De hiszen éppen erre van szükség viszonyaink között, hol tudvalevőleg a pártokat nem az elvek homogenitása, hanem ad hoc felállított politikai célok és érdekek fűzik egymáshoz. Az igazi kibontakozás és az ország helyzetének javulása csak akkor fog kezdődni, ha az általános választói jog bomlasztó hatása folytán elvi alapon

álló új, egészséges pártkeretek fognak alakulni. Tisza, a benne rejlő pesszimizmus folytán, sötéten látja az általános választói jog végső hatásait. Készséggel nyújtok alkalmat a sajtó képviselőinek arra, hogy néhány objektív adat által a kérdés tisztázásában közreműködjenek.

Az én alaptételem az, hogy csak olyan parlamentekben győzedelmeskedhetik az obstrukció, melyekben a választói jog szűk korlátok közé van szorítva, ellenben széles választói jog és még inkább az általános választói jog alapján összeállított parlamentek könnyű szerrel vetnek gátat az obstrukciónak. Ezt a tételt pedig a dolog természete és a tapasztalati tények igazolják. Ott, ahol a választói jog erősen korlátozva van, a parlamenti kisebbség mindig diadalmaskodni fog a többség felett, azon egyszerű oknál fogva, mert a kirekesztett széles néprétegek nem éreznek közösséget a parlamenti többséggel, sőt ellene fordulnak, mert jogfosztottságukat neki tulajdonítják. Ha tehát egy ilyen parlamentben a kisebbség erőszakot tesz a többségen, ez védtelen, mert a közvélemény és a néptömegek nem állanak a háta mögött. A magyar parlamentben is ezért fejezte be diadalmasan pályafutását az obstrukció. Ellen-

ben ott, ahol a parlamenti többség mellett a nép többsége áll, ott a többségi elvet az ellenzék nem döntheti meg, mert minden erőszakot, melyet a parlamenti kisebbség elkövet, a nép többsége feltétlenül és súlyosan megtorol. A dolognak ezt a természetét a külföldi példák fényesen igazolják. Volt-e obstrukció Belgiumban és Franciaországban, hol az általános választói jog uralkodik? Diadalmaskodott-e Olaszországban, vagy Angliában? Az előbbi az általános választói jogon, az utóbbi annak határán áll. Tisza a német és osztrák példákra hivatkozik. Hiszen a német példa egyenesen mellettem szól. Egyetlen egyszer próbálkozott itt meg az obstrukció s a többség egy éjjeli ülésen tönkreverte próbálkozását, még pedig házszabálysértéssel, melyet senkinek sem jutott eszébe elítélni, mert a többség az általános választói jog kifolyása volt. Igaz, Ausztriában szépen virágzik az obstrukció, de csak nem akarja azt állítani Tisza, hogy Ausztriában általános választói jog dívik? Az osztrák parlament érdekképviseleten alapul s már ezen oknál fogva is fészke és melegágya minden obstrukciónak. Az általános választói jog ott csak egy kúriában érvényesül, melyben a többi választók még egy-

szer szavazhatnak. És éppen ez idézi elő az obstrukciót. Ott ketrecbe van szorítva a nép jog és ebből akar szabadulni. A helyzet ott úgy áll, hogy nem az általános választói jog csinálja az obstrukciót, hanem az obstrukciót csinálják az általános választói jogért. És ha majd elérték céljukat, ott is megszűnik a parlamenti erőszak fegyvere, amint hogy megszűnt minden államban, ahol az általános titkos választói jogot behozták.

Tisza gúnyolódva beszél azon statisztikai munkálatról, melyet igen bölcsen ő maga készíttetett. Az országos statisztikai hivatal — dicséretére legyen mondva — mély és alapos munkát végzett. Hosszú, fáradságos munka után, minden számlálólap átvizsgálása után, lelkiismeretes és feltétlenül megbízható elaborátumot készített. És nem minden pikantéria nélkül való, hogy ez a munkálat nem az általános választói jog, hanem a cenzus leszállításának jegyében készült. Maga Tisza ebben az értelemben rendelte el a munkálatok készítését. Az országos statisztikai hivatal érdemes igazgatója — aki pedig nem híve az általános választói jognak — mondotta nekem: »Uram, akárhogy hánytam-vetettem e számokat, a magyar faj érdekei szempontjából azok mindig

az általános választói jognak adtak igazat.« Kimutattam már egy ízben, hogy általános választói jog esetén a magyarajkú választók száma jelentékenyen emelkedik. Ám Tisza erre azt válaszolja, hogy az országos átlagnak semmi fontossága nincs. A kérdésnek — szerinte — gyakorlatilag legfontosabb része az, miként fognak alakulni a kerületek, hogy viszonylik majd azokban a magyarajkú választók arányszáma a nem magyarajkú választók arányszámához? Beszéljenek tehát ismét a számok a maguk megdönthetetlen igazságával:

A választók száma ma 1,048.976. Ebből
magyar anyanyelvű ..... 56.2 %,
nemzetiségi ..... 43.8 %.

Az általános választói jog behozatala esetén lenne (írni-olvasni tudó, legalább 24 éves férfi) 2,621.894. Ebből magyar 61.4%, nemzetiségi 38.6 %. A választóknak az egyes kerületekben anyanyelv szerint való megoszlását tekintve, a helyzet a következő:

A jelenlegi állapot szerint magyar anyanyelvű a kerület választóinak

75-nél több %-a	180	kerületben,
50—75 %-a	49	»
25—50 %-a	55	»
25-nél kevesebb %-a	129	»

Összesen: 413 kerületben.

Az általános választói jog behozatala esetén lenne a magyar választóknak

75-nél több %-a	187	kerületben,
50—75 %-a 56		»
25—50 %-a 55		»
25-nél kevesebb %-a115		»

Összesen: 413 kerületben.

Vagyis míg ma a 413 kerület közül (180+ 49 =:) 229 kerületben van a magyarság abszolút többségben (50 %-on felül), addig jövőre (187+ 56 =:) 243 kerületben lenne többségben, tehát e szempontból 14 kerületben javulna a helyzet.

Csupán Erdélyt tekintve, a status quo változatlanul maradna, amennyiben a 74 erdélyi kerület közül a magyarság ma (26-)-15 =:) 41 kerület-

ben van abszolút többségben, jövőre szintén (25+16 =:) 41 kerületben lenne. Javulna a helyzet: Brassó, Hunyad, Maros-Torda, Nagyküküllő vármegyékben; romlanék a helyzet: Alsó-Fehér, Háromszék és Szolnok-Doboka vármegyékben; a status quo maradna: Beszterce-Naszód, Csík, Fogaras, Kisküküllő, Kolozs, Szeben, Torda-Aranyos és Udvarhely vármegyékben, valamint Kolozsvár és Marosvásárhely városokban.

A Királyhágón inneni Magyarországon a helyzet javulna: Gömör és Kishont, Bihar, Máramaros, Szatmár, Szilágy, Ugocsa, Arad, Csanád, Torontál vármegyékben és Szabadka városban; romlanék: Bars, Nyitra, Baranya, Zala, Békés vármegyékben; a többi vármegyékben és városokban a status quo változatlanul maradna.

És hogy mindezek után még egy klasszikus példával is szolgáljak, nézzük, hogy alakulna a helyzet Biharmegyében, Tisza gróf szűkebb hazájában? Itt a magyarság ma 8 kerületben van abszolút többségben (Báránd, B.-Újfalu, Hosszúpályi, Nagyszalonta, Székelyhíd 75 %-nál több; Bihar, Margitta, Ugra 50—75%), míg 4 kerületben (Belényes, Élesd, M.-Cséke, Tenke) 25 %-nál kevesebb a magyarság. Jövőre mind a 12 kerület-

ben abszolút többségben lenne a magyarság (Báránd, B.-Újfalu, Bihar, Hosszúpályi, Margitta, Nagyszalonta, Székelyhíd, Ugra 75 %-on felül; Belényes, Élesd, M.-Cséke, Tenke 50—75 %). Ezen adatok közlése után egész nyugodt lélekkel merem kérdezni, ha vájjon az általános választói jog veszélyezteti-e az államalkotó és fenntartó magyar faj politikai szupremáciáját? Pedig ezek a számítások a kerületek mai beosztásán alapulnak, holott felesleges mondanom, hogy az általános választói jog behozatala esetén a kerületek is lényeges átalakuláson mennek keresztül.

Tisza István gróf azon álláspontjával szemben, hogy a parlament a cenzus mérsékelt leszállítása által lenne reformálandó, a következőket jegyzem meg:

A földmíves-osztályban, mely a legerősebb,, a magyarság sokkal kisebb arányban szerepel, mint jelenleg a választók sorában, sőt a földmíves-osztály magyarsága messze mögötte marad az összes népességből a magyarságra eső aránynak is azon oknál fogva, mert a magyarság sok vidéken deposszedálva lett. Így a legalább 10 kat. holdas gazdák között a magyar elem 41.1, az 5 holdasok között 39.5, a 2 holdasok között 39.4,

az 1 holdasok között 40.1 %-kal van képviselve. Ellenben általános népességi viszonyunkat jóval felülmúló %-kal szerepelnek a földbirtokosok, illetőleg a kisbirtokosok körében a románok. Most már, ha a választói jogot egységes adócenzusra kívánnók fektetni, a helyzet így alakul:

1. Az állami egyenes adók együttes figyelembevétele esetén, ha 20 koronás adóalapon kombinálunk: a választók mostani számából a magyarságra eső arány körülbelül változatlan (56 %) maradna ugyan, ámde a választók száma nem hogy emelkednék, hanem mintegy 4000-rel csökkenne; a cenzus további leszállításával pedig a választók száma emelkednék ugyan, de a magyarságra eső arány fokozatosan rosszabbodnék, nevezetesen 15 korona cenzus mellett (1,388.561 választó) 52.8 %-ra, 10 korona cenzus mellett pedig (2,014.004 választó) 49.9 %-ra szállna alá a magyar faj kvótája.

2. Az egyes adónemeket külön-külön tekintve és a népesség általános nemzetiségi viszonyaival, valamint a választóknak jelenlegi nemzetiségi megoszlásával egybevetve: a magyarság magasabb arányban fordul elő az I., III. és IV. osztályú kereseti adót és a házadót fizetők sorában,

ellenben jóval kisebb százalékkal a földadót fizetők között, kiknek számában viszont a román anyanyelvűek arányszáma nagyobb az összes népességben és főként a választók mostani számában elfoglalt százalékuknál.

Bármelyik egyenes adónemből külön-külön fizetett adót véve számítási alapul, az országos eredmény a magyarság mostani helyzetét nem rosszabbítaná. Ugyanis akár 10, akár 8, akár 6 koronás adócenzus mellett a választók száma mérsékelten emelkednék (10 koronás adócenzus esetén 1,161.453; 8 koronás adócenzussal 1,359.823, 6 koronás adócenzussal 1,682.840 választó lenne), s a választók számából a magyarságra eső arány körülbelül változatlan maradna (amennyiben 10 koronás adócenzus esetén 58.4 %, 8 koronás adócenzus esetén 57.5 %, 6 koronás adócenzus esetén 55.9% lenne). Ellenben a Királyhágón túl a magyarság helyzete a mostanihoz képest jelentékenyen megrosszabbodnék, mert a mostani 54.2 % arány 10 korona adócenzus esetén 36.2 %-ra, 8 korona esetén 36.1 %-ra, 6 korona esetén 35.6 %-ra sülyedne. Mi következik most már ezekből az adatokból? Az első esetben az, hogy a cenzus mérsékelt leszállítása lényegesen meg-

rontaná a magyar faj jelenlegi kvótáját, s e mellett a választók száma is csak mérsékelten szaporodnék, a második esetben pedig az következnék, hogy a választók számának jelentéktelen emelkedése mellett a Királyhágón inneni részen a magyar faj helyzete nem rosszabbodnék ugyan, de Erdély csaknem egészen elveszne a magyarság részére. Kérdem, hogy magyar politikusnak lehet-e még ezek után komolyan foglalkoznia oly parlamenti reformmal, melynek alapját a cenzus leszállítása képezi?

Ám Tisza István gróf azt is mondja, hogy a községenként való általános titkos szavazati jog törvénybe vételével a haladás látszatának kedvéért kicsavarják a vezetést az intelligencia kezéből.

Ha a legkisebb aggodalmam volna a tekintetben, hogy az általános választói jog behozatala esetén kiesnék a vezetés az intelligencia kezéből, nyomban félreállanék és abbahagynám a harcot, melyet jól megfontolva indítottam. Mert abban a fontos kérdésben, hogy a vezetésnek az intelligencia kezében kell maradnia, nincs különbség közöttünk. Legyünk azonban először tisztában azzal, hogy kiket értünk intelligencia alatt, mert attól félek, hogy itt Tiszával gondolataink nem

födik egészen egymást. Amint én Tisza felfogását ismerem, ő az intelligencia alatt az arisztokráciát, a gentryt és az úgynevezett lateiner osztályt érti, vagyis azokat, akiknek a vezetés ma is kezükben van. De vájjon ki van-e merítve ezzel a három osztállyal a magyar intelligencia gyűjtőfogalma? Nem tartozik-e még ide az említetteken kívül az a széles, művelt társadalmi osztály is, mely a magyar intelligenciának tulajdonképpen gerincét képezi s amely ósdi választási rendszerünk miatt a vezetésből teljesen kizárva van? A kisebb birtokosok, bérlők, falusi lelkészek, néptanítók, körjegyzők, mérnökök, orvosok és gyógyszerészek, a kis- és nagykereskedők, iparosok és vállalkozók, írók és művészek, a magán-hivatalnokok ezrei, valamint a képesített munkavezetők stb., stb. ezek, akik eddig csak szavaztak, de a vezetésben részt nem vettek, a parlamentbe jutni nem tudtak, pedig a nép között élvén, annak baját, igényét és szenvedéseit legjobban ismerik. Ezek közt keresi az általános választói jog a jövő parlament tagjainak zömét és ezekben fogja megtalálni azt a demokratikus, haladó pártot, mely az ország szociális és gazdasági fejlődésének szószólója és előharcosa lesz. Nem »politikai desperádók« lesznek ezek, mint

Tisza azt tévesen gondolja; a tapasztalatok igazolják, hogy a demagógia főképp a csoportos választásnál érvényesül, a községenkénti, titkos szavazás mindig a nyugodtabb és a mérsékeltebb elemeket juttatja a parlamentbe, nem pedig azokat, kiknek érvényesülési eszközét pénz és vesztegetés, etetés-itatás, vagy a féktelen terrorizmus képezi. Természetesen ebből nem következik az, hogy az új elemek a régieket kiszorítják. Csak arról van szó, hogy a régieknek osztozniuk kell a hatalomban az újakkal, akik annak kezelésére szintén megértek. És ha a régiek többet fognak majd törődni a nép igazi érdekével, mint eddig, még pozícióikat is megtartják s ezzel helyreáll azon egészséges egyensúly, mely a békés és hasznos parlamenti működés legbiztosabb alapját képezi. A Lloyd-klubban tényleg megalakult az új konzervatív-párt. Ma még ugyan szabadelvűnek nevezi magát, de a határozat, amit ott hoztak s az a beszéd, amellyel ez a határozat bevezetve lett, úgy politikai alapgondolatánál, valamint elvi tartalmánál fogva, a konzervatív politikai irányzat zászlóbontása volt. Ez is rávall az általános választói jog nagy bontó erejére, amint már több ízben hangsúlyoztam, mert íme, amint látjuk,

oly politikai eltolódásokat idéz elő, hogy nemcsak egyeseket, hanem egy egész pártot is képes leszorítani azon talajról, amelyet eddig elfoglalt.

Tisza István gróf felfogásának alapgondolata szerint a parlamenti élet elfajulásait inkább a választói jog megszorításával lehet elérni. Legalább erre vall azon állítása, hogy éppen az új elemek azok, amelyek legutóbb a parlamentbe bejutván, az obstrukciót előidézték, s ezáltal »a régóta részt vevő osztályokat« visszaszorították. Ebből világos, hogy Tisza a választói jognak még a Széll Kálmán által az adóhátralékosok bevonása folytán eszközölt vékony kiszélesítését is sokallja, s így csak természetes abbeli konklúziója, hogy az általános választói jog alapján megalkotott parlament egyenesen egy obstrukció hatalmába jut.

Ezzel szembe kell állítanom azon több ízben hangsúlyozott meggyőződésemet, melyet a külföldi tapasztalatok egész sorozata igazol, hogy: mentől szélesebb alapokon nyugszik a választói jog, annál kevésbbé van kitéve a parlament az obstrukció pusztításainak és pedig azon egyszerű ama oknál fogva, mert az egész nép által választott parlamentnek a néppel szemben önnálló függő

viszonya, és erkölcsi és politikai nyomása ellenállhatatlan erővel szorítja a képviselőket a nép javára szolgáló alkotó munka végzésére. A parlament tehát, amely széleskörű választói jog alapján nyugszik, mindig kénytelen lesz a nép javát szolgáló alkotó munkával foglalkozni, mert ki van téve annak a megtorlásnak, amely a széles néprétegek részéről fenyegeti. Az a nagy néptömeg, mely eddig a rá nézve jóformán közömbös parlament cselekedeteivel szemben hideg maradt, nem fogja eltűrni, hogy a saját igazi képviselete hiábavalóságokkal, szőrszálhasogatásokkal, vagy éppen obstrukcióval töltse el az időt.

És hiába hivatkozik Tisza a külföldi példákra, azok feltétlenül mellettünk bizonyítanak. Az obstrukció mindenütt virágzott, ahol szűk a választói jog, és mindenütt megszűnt, ahol a parlamentarizmust az általános választói jogra fektették. A belga, a francia, a német, az olasz példák legalább ezt igazolják. És hiába akarja Tisza ezeket a külföldi tapasztalatokat az osztrák példával elhomályosítani, mert Ausztriában a parlamentarizmus érdekképviseleten nyugszik és már ezen oknál fogva természetes fészke és melegágya minden obstrukciónak.

Az angol példa szintúgy mellettünk bizonyít. Tisza maga konstatálja, hogy a Disraeli-féle campagne alatt kialakult választási reform az egész angol közvéleményt megdöbbentette, mert azt hitték, hogy ez a reform a radikalizmus veszélyébe sodorja Angliát. És mi következett be? Éppen ellenkezőleg, Anglia világhatalmi állása továbbfejlődött, és hogy mennyire alaptalan volt a jelzett megdöbbenés, bizonyítja az, hogy a brit birodalom nemsokára azután ismét a népjogok kiszélesítésére határozta el magát. Különben is az 1832. és 1866. évekből vett példákkal és statisztikai adatokkal bizonyítani a XX. században nem lehet. Ma más példák állanak már előttünk, más eszmék feszítik a társadalom kereteit, amelyeket a múlt század lomtárából kiemelt fegyverekkel hiába akar akárki is visszaszorítani.

A legméltatlanabb vádja Tiszának az, hogy mi a magyar társadalom magasabb osztályaival szemben azon vádat kovácsoljuk, hogy nincs bennük érzék a nép érdekei iránt. Mi ezt soha nem állítottuk. A parlamentre állítjuk és ezt tényekkel igazoljuk, hogy a nép érdekéből alkotó munkát nem végzett és a nép igazi érdekeinek szószólója nem volt. Ha a magyar parlament a

maga nagy hatalmi erejével és befolyásával csak távolról is, csak kis részben is annyit igyekezett volna a nép érdekében cselekedni, mint amily érzékkel a magyar társadalom a nép bajai iránt viseltetik, ez esetben a széles néprétegek mélységes elégedetlenségének bizonyítéka gyanánt a kivándorlás a maga ijesztő számával nem állana előttünk.

A demokrácia megvalósítása tárgyában tett nyilatkozatokat nem értem. Tisza előbb a demokráciát akarja megcsinálni, s ha ez megvan, hajlandó a demokratikus társadalomnak széleskörű népjogokat adni. De hisz ez a piramisnak a feje tetejére állítása! Lehet-e képzelni demokratikus fejlődést és kialakulást megfelelő eszközök nélkül? Az általános választói jog a demokratikus fejlődésnek legerősebb eszközét képezi és igazi demokrácia csak akkor jöhet létre, ha előzetesen a széles néprétegek politikai és társadalmi érvényesülése biztosítva van.

Amiket Tisza István a »klerikális és nemzetiségi áramlatok« felszínrejutásáról, »az egész magyar nemzet ügyét fenyegető borzasztó veszélyről«, »Magyarország és a 67-es alap tönkretételéről« mond, — ezek mind csak rémképek, ame-

lyek az általános választói jog barátait, akik a viszonyokat épp oly jól ismerik, mint Tisza István, meg nem tántoríthatják abbeli hitükben, hogy az országra áldásos és hasznos dolgot művelnek, amikor elveik, törekvéseik mellett rendületlenül kitartanak.

Az új konzervatív pártalakulás mindenesetre érdekes tünet, de mi fölvesszük a küzdelmet ezzel az új alakulással szemben is, és bízunk az általános választói jog hatalmas átalakító erejében, mert annak más eredménye, mint igazán az egész nép, az egész ország érdekében dolgozó parlament megteremtése, nem lehet.

IV.

BÉCSI BESZÉD.

(1907. MÁRCIUS 13.)

A *koalíció uralmának első éve és Kristóffy (1907 kora tavaszán) a bécsi Löw-szanatóriumban időzik, ahol gyógykezelik. A bécsi szociálpolitikai egyesület ezen alkalmat felhasználva, bankettet rendez Kristóffy tiszteletére, melyen különösen a tudományos élet európai hírű képviselői jelennek meg. Wolff-Eppinger Zsigmond dr., e klub elnöke köszönti fel Kristóffyt, mint az általános választójog kezdeményezőjét, aki nagy befolyást gyakorolt az osztrák politikai viszonyok alakulására is. Nem a magyar politikust üdvözli, — úgymond — hanem azt a bátor, szabadelvű férfiút, aki közreműködött abban, hogy az általános választójog Ausztriában is megvalósuljon. Kristóffy áthárítja válaszában az érdemet Ausztria államférfiaira, uralkodó osztályára és polgárságára. Már ekkor jelzi, hogy a választójog ügye Magyarországon ködbe és homályba borult. Sikeres aknamunkák folynak, melyekkel a reformot meggátolni akarják. De ő még bízik, hogy a józan belátás győzedelmeskedni fog; ellenkező esetben nehéz harcokat és megrázkódtatásokat jósol, melyeknek vége mégis az általános választójog győzelme lesz. Mert addig nem lesz béke, nem lesz rend és alkotás a parlamentben. (M.)*

Tisztelt uraim!

Hálás köszönettel fogadom a szónok úrnak hozzám intézett üdvözlő szavait, amelyek nem az emberi hiúság révén, hanem azért véződtek be mélyen lelkembe, mert súlyos üldöztetések közepette, amelyeket elveimért elszenvednem kell, ez az első szó, amelyből a méltánylás és elismerés hangja cseng felém, a dolgozó nép joga és jóléte érdekében folytatott becsületes és hazafias politikai törekvéseim miatt.

Engedjék meg azonban, t. uraim, hogy a nekem tulajdonított érdemeket elhárítsam magamtól, nemcsak azért, mert a demokratikus fejlődés útját nem egyes emberek állásfoglalása, hanem a természet örök törvényei irányítják, de elhárítsam főleg azért, mert ha itt érdemekről lehet szó, az érdem és elismerés csak azokat illetheti meg, akik úgy fent, mint lent, a maga-

sabb szférákban épúgy, mint a nép összes rétegeiben, megértették a kor intő *szózatát* s felhasználva a kedvező viszonyokat, vállvetett közreműködéssel és becsületes jóhiszeműséggel igyekeztek megteremteni a demokratikus fejlődés leghatalmasabb eszközét: az általános titkos választójogot.

Nekem ebben, t. uraim, csak annyi részem van, hogy azon a helyen, ahova ma még nem tudom, jó vagy rossz sorsom állított-e, mint a nép fia, hűséggel és odaadással igyekeztem képviselni a magam népének érdekét. A nagy munkát, az igazi történelmi munkát azonban önök végezték, t. uraim, önök itt Ausztriában, ebben a konzervatív államban, akkor, midőn ezt a forradalomszerű átalakulást, a különböző érdektársadalmi osztályok oly csodálatos egyetértése mellett, alig számottevő rövid idő alatt, békés eszközökkel létrehozni tudták.

Aki az emberiség haladásának útjait vizsgálja, aki tudja, hogy a fejlődésnek minden lépése mennyi pusztítással jár, az valóban bámulattal áll meg az önök munkája előtt s tartozzék bármely nemzethez, ellenséghez vagy baráthoz egyaránt, a békés alkotásnak e nagyszerű műve

előtt meg kell hajtania zászlaját s elismeréssel kell adóznia az önök államférfiainak bölcsessége, felsőbb társadalmi osztályaik áldozatkészsége, polgártársaik józansága és az ausztriai nép érettsége felett.

És ez a békés nagy mű, t. uraim, nemcsak Ausztria politikai életében, hanem az emberiség fejlődésének történelmi útján is határkövet jelent. Jelenti azt, hogy a huszadik században a politikai átalakulások irányítűjét a kultúra és a humanitás képezi, jelenti azt, hogy a népek jogos vágyát képező átalakulások nem szükségképpen vérfürdők, hanem a békés alkotás eszközei által is megvalósíthatók; jelenti végül azt, hogy a politikai átalakulások jövőre a demokratikus fejlődés jegyében fognak történni, mert az öntudatra ébredt népek mindenütt emberiesen élni, boldogulni és felszabadulni akarnak.

Önök, t. uraim, immár eljutottak az »ígéret földé«-re, melynek szilárd talaján lábukat megvetve, hozzáfoghatnak az ausztriai népek gazdasági és kulturális felszabadításának nagy és nemes munkájához.

Ám mi Magyarországon a sűrű ködben és homályban az »ígéret földé«-nek csak a körvona-

lait látjuk, s még mindig a harsonák megszólalását várjuk, melyeknek hangjára Jerichó falai össze fognak omlani.

Vájjon mikor fognak megszólalni? Mikor hirdetik, hogy a szociális felszabadulás ideje Magyarországon is elérkezett? Vájjon nem lesz-e későn? És, amitől félni lehet, Jerichó falai majd akkor nem a hivatalos harsonák hangjára, hanem a nép haragjának zúgására fognak összeomlani?

Oly kérdések ezek, t. uraim, amelyekre ma válaszolni nem tudok. Egyet azonban bizonyosan tudok, és ez az: hogy az általános titkos választójogot Magyarországon többé visszaszorítani nem lehet; nem azért, mert a paktum födi, nem azért, mert a kormány igéri, nem azért, mert a parlamenti többség látszólag magáévá teszi: hanem egyszerűen azért, mert a választójog reformja Magyarországon népakarat lett, a nép jogos akarata elől pedig kitérni nem lehet.

Én még nem adtam fel a reményt a kérdésnek békés és jóhiszemű megoldására nézve. És, bár sok jel szól a mellett, hogy Magyarországon az általános titkos választójog ellen sikeres aknamunkák folynak, még mindig hiszem, hogy a

józan belátás végtére is győzedelmeskedni fog s mérvadó helyen előbbre helyezik a becsületes és jóhiszemű megoldás békeművét annál a megoldásnál, melyet végeredmény gyanánt nehéz harcok és megrázkódtatások fognak létrehozni.

Mert a nép Magyarországon erre is készen van. Ha az általános titkos választójog a politika útvesztőinek ingoványain el talál merülni, előreláthatólag súlyos napok fognak Magyarországra felvirradni. Harcok, és pedig kemény, elkeseredett szociális harcok következnek, melyeknek eredménye kiszámíthatatlan.

És ez a harc még akkor sem fog véget érni, ha — mint sokan hiszik — valamely, a dolog lényegét kiforgató javaslatot fognak törvénybe iktatni, mert a küzdelem ekkor át fog helyeződni az új parlamentbe, ahol nem lesz addig béke, nem lesz rend és alkotás, míg az általános választójogot a maga tisztaságában megvalósítani nem fogják.

Az utolsó évtizedek gazdasági átalakulásai Magyarországon is oly szerepet adtak a munkásnépnek, a nemzetfenntartó gazdasági életben, — és pedig nemcsak a mezőgazdasági, hanem az

ipari munkásnépnek is, — hogy ezek a saját maguk fontosságának tudatára ébredvén, a politikára való befolyást nemcsak joggal követelhetik, hanem elég erősek azt ki is küzdeni.

Ma ettől függ a társadalmi béke Magyarországon. Egyszerre véget ér a politikai és szociális krízis a választójog becsületes reformja által, viszont — amitől Isten óvjon — sok minden lángba borulhat a megcsalatott néptömegek szenvedélyeinek kitörései folytán. Mert az általános titkos választójog Magyarországon a nép lelkében már nem is vágy, hanem lobogó tüz, melynek fényénél jövendő boldogulásának csillogó képeit látja.

Ezzel a tűzzel pedig csakugyan veszedelmes dolog játékot űzni.

Bármiként fejlődjenek is az események, azt bizonyosan tudom, hogy a magyar radikálisok az evolúció megindult folyamatában becsülettel meg fogják állni helyüket. A vezető eszmét az önök példája, a békés megoldás képezi, de nem fognak visszariadni a harctól se, ha az általános titkos választójogot máskép megvalósítani nem lehet. Ez a harc lehet könnyű, lehet nehéz, járhat kisebb vagy nagyobb megrázkódtatással, a vége

azonban csak az általános titkos választójognak teljes diadala lehet.

És ekkor Magyarország is belép a modern államok sorába. A kultúra és a humanitás jegyében új korszak virrad Szent István birodalmának összes népeire. A parlament pedig nem ósdi szatócspolitikusok vagy vakmerő politikai kalandorok kisded játékainak színhelye, hanem igazi népképviselet lesz, ahol a nép összességének gazdasági és szociális boldogulásáért fognak intenzív munkát folytatni.

És akkor a két államfélnek örökös, csak erőiket emésztő harcai is véget fognak érni. Az osztályparlamentnek helyét itt is, ott is igazi népparlament foglalja el, és ezek meg fogják érteni egymást. És eljön majd az idő, amidőn a közös fejedelem jogara alatt a két egymástól teljesen független és önálló államfél igazi népképviselete nem viszálykodással, hanem testvéries egyetértéssel fogja külön-külön a maga népének javát és boldogulását munkálni. Engedjék meg, t. uraim, hogy ennek megvalósulására emeljem poharamat!

A KOALÍCIÓ ELLEN.

(1908. MÁRCIUS 7.)

A koalíció uralmának második évében már bizonyosnak látszott, hogy a Wekerle-kormány a választójogi reform megvalósítása céljából vállalt paktumbeli kötelezettségét megtartani nem akarja. Kristóffy a radikális polgárság fővárosi gyűlésén a kormányt adott szavára és a paktum becsületes végrehajtására figyelmezteti. A kormány eddig tagadta, hogy formaszerű, paktum áll fenn. Kristóffy leleplezi a paktumot, s a választójogra vonatkozó részét szórói-szóra nyilvánosságra hozza. Ekkor tudja meg az ország, hogy a koalíció legalább is oly széles alapon köteles a választási reformot megvalósítani, mint ahogy azt a Fejérváry-kormány tervezte. Ez a beszéd az első kemény szó a koalíciós kormányzat ellen. Az első fellépés a félrevezetett közvélemény felvilágosítására. Rásüti a koalícióra, hogy csak a kereskedelmi szerződések megkötését várta s utána nyomban vállalkozott kormányzásra. Rámutat a jövendő útjára s már ekkor megjósolja, hogy rövidesen összeomlik a koalíció. (M.)

Tisztelt polgártársaim!

Nem tagadom, örömmel fogadtam azon megtisztelő felhívásukat, hogy az országos polgári radikális párt társas estélyen megjelenve, a politikai helyzet tengelyéről, az általános titkos választójogról s mind azokról, ami ezzel a múltban és jelenben összefügg, nyilatkozzam, amit ma már annál könnyebben tehetek, mert a paktum, a választójogi reform kivételével, konzumálva lévén, feszélyezve többé nem érzem magamat, sőt azt gondolom, hogy a tényeknek nyílt és leplezetlen feltárásával nemcsak az igazságot sikerül helyreállítanom, hanem, a békekötéssel kapcsolatos dolgok megvilágítása által, az országnak is hasznos szolgálatot teszek.

Az a béke, melyet én a nemzet vezéreinek tudtával és beleegyezésével az akkori miniszterelnökhöz és vele együtt a királyhoz vittem, igazi,

becsületes béke volt, mert annak a békének biztosítékai őszintén eloszlatták a félreértéseket király és nemzet közt, kibékítették a küzdő feleket és pedig nemcsak azokat, akik a politikai porondon harcoltak, hanem azokat is, akik az alkotmány sáncain kívül állva ostromolták a törvényhozás kapuit.

Ámde, alig hogy a tinta megszáradt a paktumon, a béke áldása helyett lelketlen politikai üldözés indult meg az egész vonalon, emberek, akik hivatali esküjükhöz hívek maradtak, kenyerüket vesztették, egész családok váltak földönfutókká, akárhányat tébolydába és öngyilkosságba kergettek, s ez a gyáva üldözés nemcsak azokra terjedt ki, akik kötelességüket híven teljesítették, hanem mindazokra, akik a múltban más politikai meggyőződést vallottak, vagy akiknek egyéb bűnük nem volt, mint az, hogy emberi jogaikat követelni merték.

Hát, t. uraim, ez lehet a győző joga, aki lábairól leverte ellenfeleit, ez lehet a bosszúálló joga, aki előre hirdette, hogy hetedíziglen kiirtja ellenségeit, ez lehet mindenkinek joga, csak azé nem, aki a fehér zászlót kitűzte s a becsületes megbékülés jóhiszeműségét szimulálva, elsőnek lépett a békekötés útjára.

És, minthogy ezen embertelen eljárás, mely egyenesen a béke alapeszméjével ellenkezik, még ma sem szünetel, sőt a politikai üldözéseket immár a társadalmi és családi élet terére is átvitték, nekem, mint a béke egyik szerzőjének, kötelességem nyíltan állást foglalni ezen balkáni állapotok ellen, már csak azért is, hogy a hazugságoknak ebben az arcpirító áradatában, mely ezt a szerencsétlen országot már-már elnyeléssel fenyegeti, hangozzék el már egyszer egy igaz, bátor szó, amely, ha a terror kőszikláját az emberek lelkéről végkép lehengeríteni nem is fogja, de legalább pillanatnyi megkönnyebbülést fog szerezni mindazoknak, akik, jómagammal együtt, politikai meggyőződésünkért a »hazaáruló« tiszteletreméltó címét már eddig is kiérdemeltük.

Mert ebben az országban ma minden panaszkodó és minden ellenvéleményű ember hazaáruló; aki a nép jogát sürgeti, az hazaáruló, aki a drágaság miatt panaszkodik, az hazaáruló, aki a nép nyomorúságának megszüntetését előbbrevalónak tartja, mint a magyar vezényszót, az hazaáruló, aki az adóemeléstől retteg, az hazaáruló, szóval ebben az országban ma mindenki hazaáruló, aki bátorkodik egy kissé elégedetlenkedni; aki pedig

más nézetet vagy meggyőződést vall az ország dolgainak intézése felől, sőt — Uram bocsásd! — mint jó magam is, ezt még hirdetni és nyilvánítani meri, az meg egyenesen címeres fő-fő hazaáruló, akit — mint engemet is, minden bajok és minden rosszak okozóját — a nemzeti szégyenoszlop legtetejére kell, minden teketória nélkül, felmagasztalni.

Nem érdektelen kortörténeti tünet az, t. uraim, hogy miképen jutottam én ehhez a nagy tisztességhez, miképen lettem én és vagyok ma is címeres fő-fő hazaáruló?

Talán azért, mert midőn az országot a katonai uralom veszélye fenyegette, én is odaálltam a király és nemzet közé, hogy segítsem elhárítani a katasztrófaszerű összeütközést, pedig jól tudtam, hogy ez a vállalkozás első sorban engem fog összemorzsolni?

Vagy talán azért, mert jóhiszeműen vállaltam a kibontakozás verejtékes munkáját, s ezt a munkát egy félrevezetett ország féktelen terrorizmusával szemben, a magam hatáskörében becsületesen meg is valósítottam?

Álljanak elő a klasszikus tanuk, akiknek miniszterségem első pillanatában kijelentettem,

hogy a parlamenti többségnek egy év alatt kormányra kell jutnia; az egyik úr — akkor koalíciós vezér, ma persze excellenciás — erre azt felelte, hogy »akkor neked szobrot fognak emelni, mert ez csak a magyar vezényszó alapján történhetik«; én azonban már akkor az általános választójogra gondoltam. Van egy másik koalíciós úr — ma már szintén excellenciás — akinek ugyanekkor levélben írtam meg, hogy a miniszterséget csakis a kibontakozás érdekében s azért vállaltam, hogy őket a jogosan és törvényesen megillető hatalomhoz segítsem. Hát azért vagyok hazaáruló, mert szavamat becsületesen beváltottam?

Vagy talán azért, mert midőn az abszolutizmus már a küszöbön állott, az utolsó pillanatban, saját felelősségemre, még egy végső erőfeszítést tettem — és pedig teljes sikerrel — ennek a rozoga osztályalkotmánynak a megmentésére, amelyért pedig — mindenki jól tudja — valami nagy rajongással nem viseltetem?

Vagy talán azért vagyok hazaáruló, mert előre kijelentettem — amit akkor a beavatott körökben jól tudtak — hogy abszolutizmus esetén állásomban megmaradni nem fogok, s midőn

az országgyűlés összehívása csakugyan kétségessé vált, lemondásomat az illetékes tényezőknél tényleg be is jelentettem, azon természetes indokolással, hogy én, aki a népjogok kiterjesztését hirdettem, nem vehetem el a néptől azt a keveset is, amije van?

Vagy talán azért vagyok hazaáruló, mert oda tartottam a hátamat, hogy azon mások nyeregbe jussanak, s a köszönet az volt érte, hogy sarkantyújukat először én belém döfték? És, hogy arról az annyiszor hánytorgatott hatalomról beszéljünk, hát nem kizárólag rajtam állott, hogy az a békeajánlat soha a korona színe elé ne jusson, s én nyugodtan ülhettem volna tovább az annyira irigyelt hatalomban? Ámde midőn láttam, hogy itt komoly kibontakozásról van szó, midőn láttam, hogy programmomat, a választói jogot, ellenfeleim komolyan vállalják és megvalósítani akarják: egy percig se haboztam eldobni magamtól a hatalmat, csakhogy politikai elvem — ha mindjárt mások által is — diadalra jusson.

Igenis, t. uraim, így áldoztam én fel a hatalmat elveimért ugyanakkor, mikor mások elveiket áldozták fel a hatalomért, — hanem azért mégis én vagyok a hazaáruló!

Hiszen ha én — mint előbb is mondottam — azon természetes indokolással, hogy aki a nép jogát hirdettem, nem vehetem el a néptől azt a keveset is, amije van, egyszerűen zsebre vágom és elaltatom a békeajánlatot s az abszolutizmus küszöbén a megállapodáshoz képest kilépek a kabinetből, s mint szabad polgár hirdetem tovább elveimet, ma népszerű ember lehetnék s nem kellene itt tisztáznom bizonyos dolgokat, — ámde én inkább választottam a szenvedések és meggyaláztatások kálváriáját, amelyről tudtam, hogy bekövetkezik, csak hogy az utolsó pillanatban az alkotmány felfüggesztésének veszedelmét elhárítsam, s másrészt programmomat, az általános titkos választójogot, ha mindjárt mások által is, de győzelemre juttassam.

Keressem-e tovább az okokat, amelyekért én a nemzeti inkvizíció máglyájára jutottam, kutassam-e tovább, miért lettem én a címeres fő-fő hazaáruló? — Hiszen leolvasom az önök arcáról, hogy nem ezekért kell nékem a nemzeti kálvária útjait járnom; önök velem együtt érzik, hogy itt valami más dolognak is kellett történnie, hogy mind ezeknél sokkal nagyobb bűnt követtem el, melyet a történelmi hatalom urai megbocsátani nem tudnak.

Elmondok egy mesét erről a nagy bűncselekményről, ha t. polgártársaim türelemmel meghallgatnak.

Volt egy ország napkeleten, tejjel-mézzel folyó, hegyeiben megszámlálhatatlan kincs, vizeiben töméntelen hal, folyóinak partján »arany kalásszal ékes rónaság«. Volt jó királya, munkás, dolgos népe, de azért nem volt boldog az ország. Züllött, pusztult; ha éhezett, idegennek adta el legszebb lányait, vagy koldusbothoz nyúlt, s messzemessze tengerentúli országokba vándorolt. Nem volt ebben az országban jó dolga senkinek, még az uraknak se, akik azt hitték, hogy a királyban van a hiba, a királyt kell tehát megrendszabályozni, hogy vége legyen minden bajnak, minden nyomorúságnak.

Ebből azután olyan nagy patália támadt, hogy felfordult tőle az egész ország. A király, az urak, meg a nép összeakasztottak egymással, forrongásba jött minden, új, izzó vágyak keletkeztek, s ezeknél csak az elégedetlenség volt nagyobb, melynek mélységéből minden zavar, minden rendellenesség táplálkozott. És talán még ma is pusztítják egymást, a király, az urak, meg a nép, ha egyszerre menydörgésszerűen végig nem zúg a pusztuló hazán az igazság szava.

— Figyelj ország, állj meg a rombolás útján, szállj magadba, nem ott keresed a hibát, ahol van! És hallgass az örök igazság szavára, mely így szól tehozzád: A gondolatok végtelen mozgásában egy állomás a nép joga. Ennek a gondolatnak a lényege az: hogy az ember egyenlően születik, egyenlően hal meg, tehát életében se legyenek ellentétek. Ez a gondolat nem új igazságot hirdet, hanem csak egy régi igazságtalanságot akar megszüntetni. Nem bántja a mások jogát, csak adni akar azoknak, akiknek eddig nem volt. És ahol ez az igazság győzött, ott mindenütt könnyebbé vált az élet, ott sehol sem bitangol a szegény ember hajléktalanul a világban. Ott nem pusztítják az emberek egymást, hanem a király, az urak meg a nép egy akarattal azon vannak, hogy mentül kisebb legyen a szegénység az országban. Adjatok tehát jogot a népnek, adjatok addig, ameddig kér és nem követel, s akkor békesség leszen a ti szép országtokban, amely immár a pusztulás szélére jutott!

Ekképen hangzott a napkeleti országban az igazság szava. Az emberek egy pillanatra megtántorodtak, de azért, mintha semmi sem történt volna, tovább pusztították egymást. Csak egy

rajongó bolond akadt, aki felismerte az igazság szavát. Ez a jó bolond nyakába vette az országot s tovább hirdette az örök igazságot. Útközben megtámadták, ruháit letépték, lábait kivérezte a kő, testét összeverte a vihar, hanem azért a bolond ment tovább, félelem és pihenés nélkül hirdette folyton az igazságot, hirdette szép szóval, hirdette erőszakkal, hirdette mindaddig, míg a trón zsámolyától egész a milliók szívéig mindenütt otthonra talált az igazság, s egyszerre csak rájöttek az egész országban, hogy a bolondnak mégis csak igaza van. És a küzdő felek, a király, az urak, meg a nép letették a fegyvert, az igazság ereje által szépen megbékültek, az ország felett pedig, melyre az imént még sötétség borult, újra kisütött a nap. A halálos ellenfelek pedig egymás keblére borultak, boldog lett mindenki, — csak az a rajongó bolond járta meg, aki az igazságot hirdette, mert azt leköpték, legazemberezték és nyilvánvaló hazaárulónak deklarálták.

Eddig a mese, amely bizony történelemnek is beillik. Ne keressék t. uraim a napkeleti országot, ahol ez a történet lefolyt, ne keressék a mese hőseit, elégedjenek meg azzal, hogy az a rajongó bolond, akit az igazságért pellengérre állítottak

és hazaárulónak bélyegeztek, meg van elégedve a maga munkájával, meg van elégedve sorsával, büszkén viseli a Káin-bélyeget homlokán, s jól érzi magát azok közt, akik a történelemben, a nép joga és szabadsága miatt, a hazaárulók díszes társaságát alkotják.

Ámde hallom ellenfeleim csatakiáltását, hallom, amint felém zúgják:

— Tévedsz, jó ember, nem azok a te bűneid, amiket itt elsoroltál, a mi szemünkbe ugyan port nem hintesz, talán már elfelejtetted, hogy bűnös kezet emeltél az ősi alkotmányra, talán elfelejtetted, hogy súlyosan megsértetted a parlamentarizmus nagy elvét, elfelejtetted, hogy törvénytelen dolgokat cselekedtél, s letiportad a »nemzet szent vágyát«, letiportad a magyar vezényszót, melynél dicsőbb érzelem sohasem dobogtatta a honfikebleket.

Hát nem tagadom, igaz, hogy felemeltem kezemet az alkotmányra, sőt még ennél is többet tettem, baltát ragadtam és súlyos csapásokat mértem a korhadt pillérekre, amelyeken ez az alkotmány nyugszik. Azt is elismerem, hogy minden becsületes ember megvetésére, a hazaáruló igazi sorsára méltó az, aki ezt azzal a szán-

dékkal teszi, hogy az alkotmányt megsemmisítse, vagy annak befogadó képességét szűkebbre tegye. Ámde, ha ebben a végzetszerű sorsban kell részesülnie annak is, aki azért nyúl az alkotmányhoz, hogy annak korhadt gerendáit új, egészséges oszlopokkal kicserélje, aki azért vágja bele csákányát, hogy annak sáncait szélesebbre, kapuit pedig tágasabbra nyissa, aki azért emeli rá kezét, hogy a modern élet nagy küzdelmeihez átalakítsa, s a milliók erejének felhasználásával ellentálló képességét megerősítse, — akkor, t. uraim, legyek én is hazaáruló, űzzön ki engem is az osztracizmus az országból, mért én sem akartam egyebet cselekedni.

Hanem azért az ősi alkotmány csakugyan veszélyben forgott. De ez nem azoknak a lelkét terheli, akik az alkotmány hiányait kipótolni és roskadozó részeit megtámasztani akarták, hanem azokét, akik annak hézagait kihasználva, a hatalom éléskamrájának megkerítése végett politikai kalózok módjára törtek az alkotmány épületébe s a parlamentáris gépezet egész berendezését sarkaiból kiforgatván, az alkotmány funkcionálását lehetetlenné s ezáltal magát az alkotmányt is kockára tették.

Azzal is megvádolnak, hogy súlyosan megsértettem a parlamentarizmus nagy elvét. Igaz, hogy többség nélkül vállalkoztam kormányzásra, s ennek folytán a politikai felelősség alkalmazása hivatali tényeim és mulasztásaim miatt szükség esetén nem érvényesülhetett. Ámde tessék kimutatni, hol van a többségi elv kodifikálva a magyar alkotmányban, hol van a politikai felelősség elve beállítva a 48-as törvényekben? A magyar alkotmány sem az egyiket, sem a másikat nem statuálja s minthogy a parlamenti többséget nem szabja meg feltétel gyanánt a kormányzáshoz, éppen úgy a politikai felelősségrevonás jogát sem állapítja meg alkotmánybiztosíték gyanánt. És hogy ezen fogalmak mesterséges összezavarása által mégis sikerült a Fejérváry-kabinet tagjaira az alkotmány- és törvényellenes kormányzás bélyegét rásütni, ez csak annyit bizonyít, hogy nálunk az ország dolgaival foglalkozó közvélemény nagyobb része még mindig a politikai analfabéták és a kvaterkahősök sorából kerül ki. Igenis a magyar alkotmánynak egyik fontos biztosítéka a miniszteri felelősség, de ez a felelősség nem politikai, hanem jogi felelősség, amint az a törvény rendelkezéseiből kétségenkívül megálla-

pítható. És akármit beszéljenek a köz jogász urak, én ma is vallom, hogy a Fejérváry-kormány beállítása a korona részéről egy alkotmányos kísérlet volt és pedig teljes sikerrel bevált alkotmányos kísérlet a parlamentarizmus normális rendjének helyreállítására. Mondjuk azonban, hogy ezek vitás kérdések, vagy mondjuk, hogy a többségi elv negligálása által csakugyan megsértettem a parlamentarizmus nagy elvét; ámde ekkor is mindenkinek joga van ezt szememre hányni, csak éppen azoknak nem, akik nemcsak hogy megsértették, hanem egyenesen legázolták a parlamentarizmust és pedig nem is egyszer, nem is kétszer, hanem annyiszor, valahányszor azt politikai érdekük szükségessé tette.

Vagy nem ők döntötték fel az obstrukció által a parlamentarizmus alapeszméjét, a többségi akaratot, nem ők tagadták meg a kormányzás átvételét, midőn többségre jutottak, holott a parlamentarizmus elve ezt egyenesen kötelességükké tette, nem ők nevezték ki a képviselőket, s ezzel a szabad választást illuzóriussá tették, s végül nem ők irtották ki az ellenzéket a parlamentből s ez által a kisebbség ellenőrzését egyenesen nullifikálták?

Mind ezek a parlamentarizmus alapfeltételeit képezik, s mind ezeken ők nyugodtan gázoltak keresztül; ám jól van, én még azt is elfogadom, hogy mindez hazafiságból történt, de legalább akkor ne keressenek szálkát a mások szemében azok, akiknek maguknak vastag gerenda van a szemükben.

Azzal is megrágalmaznak, hogy hivatali hatáskörömben törvénytelenségeket követtem el. Aki ezt állítja, az vagy nem ismeri a tényeket, vagy tudva nem igazat mond. Összes kormányzati cselekvéseim közkézen forognak, mutassák meg, hol, mikor és mely esetben sértettem meg a törvényt? Azt elismerem, hogy a kormányzati eszközök hatályosságát kihasználtam, sőt még azt sem tagadom, hogy itt-ott a szokott erélyesség határait is túlléptem. Ámde mind ez nem önző hatalmi célokból történt, — mert hiszen akkor a békét nem csináltam volna meg — hanem azon nagy gondolatok és törekvések sikere érdekében, melyek végezetül a kibontakozáshoz és az általános választójog győzelméhez vezettek.

Hiszen az a vitéz, öreg katona, akit a gondviselés arra jelölt ki, hogy a király és nemzet között a hidat megépítse, eleinte tyúkkal-kalácscsal édesgette őket; igért jelentős katonai enged-

ményeket, teljesen szabad kezet belügyekben és gazdasági kérdésekben, csak hogy a tisztelt hazafiak a kormányzás átvételére rászánják magukat. Ámde ők ekkor még hajthatatlanok maradtak — mindjárt ki fog derülni, miért? — s nekünk csakugyan nem maradt egyéb hátra, mint a hatalom összes eszközeinek latbavetése mellett erőszakkal kényszeríteni őket arra, hogy a kormányzás átvétele által parlamentáris kötelezettségüknek eleget tegyenek.

Megérkezett azonban a nagy terminus, 1906 március 1-je, a kereskedelmi szerződések életbeléptetése, mely tudtommal a Fejérváry-kormány egyetlen törvénysértését képezi. Eszem ágában sincs ezt a lépést a »suprema lex«-szel védelmezni, sajnos, megtörtént, viselem érte a felelősségnek azt a részét, ami belőle rám esik, de csakis a politikait, mert az erkölcsi felelősség azokat a bizonyos államtitkár urakat illeti, akik ezt az életbeléptetést koncipiálták, nyélbeütötték és végrehajtották s ebbeli szolgálatukért nem csak fényes állásukban megmaradtak, hanem darabontokból még hazafiakká is vedlettek. Mert ne méltóztassanak, t. uraim, annyira naivnak lenni és azt gondolni, hogy ezen életbeléptetésre a

Fejérváry-kormánynak volt szüksége; hitemre mondom, hogy nagyobb szívszorongással várták ezt az életbeléptetést a vezérlő bizottságban, mint bárhol a világon, melynek politikai sikerét főleg annak köszönhették, hogy bizonyos szálak e tárgyban a Fejérváry-kormány köréből a vezérlő bizottság némely tagjához vezettek.

És, amint a nagy terminus ezt a sikert meghozta, csodálatosképen rögtön jelentkeztek a békekövetek s ugyanazon hazafiak, akik eddig minden békekísérletet mereven visszautasítottak, most egyszerre hajlandóknak mutatkoztak a kormányzás átvételére, még pedig nem is a saját programmjuk, hanem azon programm alapján, melyért engem hazaárulónak nyilvánítottak. Én nem keresem az összefüggést ezen hirtelen átváltozás és a kereskedelmi szerződések életbeléptetése között, mert én a gazdasági különválás eszméjét sohasem hirdettem. Keressék ezt azok, akik az önálló vámterületért támogatták a koalíciót, s akiket most azzal a kényszerhelyzettel akarnak megnyugtatni, melynek létrejöttén a kulisszák háta mögött ők maguk is dolgoztak, s amelyet 1905 január 26-ától 1906 március i-ig, ha a kormányt kötelességszerűen átveszik, elkerülhettek volna.

Szinte hallom mindezekre a választ a másik oldalról: »Könnyen beszél az úr, mert védi a paktum, azért meri oly bátran hánytorgatni a saját dolgait, mert tudja, hogy felelősségre vonni nem lehet.« Hát igaz, hogy engem is védelmez a paktum, de kérem, ezen könnyen lehet segíteni, íme, én az ország színe előtt ezennel ajánlatot teszek a koalíciónak. Felajánlom egész komolyan, hogy az én személyemre nézve kivételt tegyen, felajánlom ezennel a koalíciónak, hogy engem vád alá helyezzen. Azonban engem, csakis engem, úgyis az én húsomra fáj legjobban a foga. Isten engem úgy segéljen, ahogy ezt az ajánlatot őszintén és becsületesen teszem. Tessék tehát engem vád alá helyezni. Előre kijelentem, hogy senkihez elnézésért és védelemért futni nem fogok. Csak azt az egyet kötöm ki, hogy a tárgyalás nyilvános legyen. Tessék tehát mielőbb kiküldeni a biztosokat, s én meg fogok jelenni bíráim előtt, folyjon le közöttünk a nagy per, derüljön világosság mindenre, s akkor majd meglátjuk, melyik oldalon lettek a törvénytelenségek, az árulások és visszaélések elkövetve.

Nunc venio ad fortissimum. Beszéljünk a legsúlyosabb vádról, beszéljünk arról, hogy le-

törtem »a nemzet szent vágyát«, letörtem a magyar vezényszót. Hát igenis letörtem. Még azt se tagadom, hogy tudatosan, tervszerűen követtem el ezt a nagy merényletet. Minden felelősség engem terheljen, minden ódium engem érjen érte.

Ámde melyik vezényszót törtem le? Talán azt, mely a nemzet egész erejére s magára a törvényes alapra támaszkodva akart komolyan megvalósulni? Vagy azt, melyet nem pillanatnyi szenvedély és kétes érdek szült, hanem hosszú, fáradságos nemzeti munka érlelt meg a hatalmi faktorok egyetértő, békés megoldására? Vagy talán azt, melynek háta mögött egy vagyonban, jólétben és gazdagságban megizmosodott egységes nemzet állt, s amelyet a nemzet, végső esetben, minden kockázat nélkül, a hatalommal szemben maga is kivívhatott volna?

Nem, uraim, ezt a vezényszót én nem bántottam, ezt a vezényszót én nem törtem le, becstelen volnék, ha ilyet cselekedtem volna. De nem is bánthattam ezt a vezényszót, mert ilyen vezényszó a híres nemzeti küzdelem alatt egyáltalában nem is létezett.

Hanem volt egy másik, melyet nem érett megfontolás, hanem a hatalom éhes vágya szült,

egy másik vezényszó, amelyről azóta kitudódott, hogy nem komoly, elérhető nemzeti cél, hanem önző, politikai haszonlesés eszköze gyanánt szerepelt; igenis volt egy másik vezényszó, amelyről azóta bebizonyosodott, hogy elejétől végig egy nagy hazugság volt, de mert a nemzet szent vágyainak hímes köpenyébe burkolták, hát elkápráztatott és elszédített mindenkit s a jóhiszemű hazafiak lelkét is forrongásba hozván, még a józanabbakat is csaknem a forradalom szélére sodorta.

Erről a vezényszóról maga a »vezérek vezére« ismerte be, hogy sikerében sohasem bíztak, ámde azért felszították vele a nemzeti szenvedélyek tüzét, amelyet azonban siettek hideg zuhanyokkal nyomban eloltani akkor, midőn a hatalom zsákmányához jutottak. Ebből csak elég világos, hogy ez a vezényszó nem a magyar nemzet újjászületését, hanem a politikai étvágynak kielégítését célozta, s hogy emellett még milyen nagy hazugság is volt, legjobban bizonyítja az, hogy aki ma nem is követelni, csak emlegetni meri, azt éppen azok kövezik meg, akik ezt a vezényszót még nemrég a nemzeti küzdelem jelszavává tették.

Hát ez az a vezényszó, amiről azt mondják, hogy én letörtem. Hát igenis letörtem. Ismétlem, hogy tudatosan, tervszerűen követtem el ezt a szörnyű merényletet, nemcsak azért, amit róla a »vezérek vezére« is bevallott, hogy ti i. ez a vezényszó közönséges humbug volt, hanem azért is, mert felelősségteljes állásomban még azt is jól tudtam, hogy ennek a szerencsétlen vezényszó-politikának a hajszolása az országra végnélküli pusztulást, a nemzetre pedig hosszú szenvedéseket jelent.

Mindezeket tudva, nyugodt lélekkel hívtam segítségül a hazugság legyőzésére az igazságot, nyugodt lélekkel állítottam szembe a vezényszó álcázott politikájával a nép igaz jogát, az általános titkos választójogot, melynek hiányát becsületes meggyőződésem szerint összes bajaink kútforrásának tartottam.

És ekkor egyszerre megváltoztak a hadállások; a harc többé nem a király és a koalíció, hanem két gondolat körül folyt; az álcázott vezényszó viaskodott a nép jogával s ez a harc oly elkeseredett volt, hogy az egyik gondolatnak győzelme csak a másiknak bukását jelenthette.

Ily körülmények között csak egy kötelesség állhatott előttem, elkövetni mindent, a kezembe adott hatalom fegyvertárából felhasználni mindent, hogy a hazugsággal szemben az igazságot, az ál vezényszó val szemben a nép jogát és alkotmányos szabadságát diadalra vigyem.

Hát én ezt cselekedtem és egy percig sem bántam meg, hogy ezt cselekedtem. Tudom, hogy ez az én bűnöm, tudom, hogy ez az én vétkem, melyet a hatalom urai megbocsátani sohasem fognak. Ámde én azt hiszem, ha bűnt követtem el, ha valamiben hibáztam, hát inkább abban tettem ezt, hogy a kezembe adott hatalmat nem eléggé használtam ki az összes hazugságok letörésére, melyekkel ezt a szegény országot a politikai és erkölcsi bukás szélére vitték.

Egy nagy hazugság azonban mégis a porba hullott. Mert ki beszél ma vezényszóról, mely később ezred-, majd századnyelvvé, utoljára pedig kámforrá változott? Holott az általános választójog a király és az ország programmja lett s ma tényleg megvalósulása előtt állunk. Itt valami történt, tisztelt uraim. Hát csak az történt, hogy egy hazugsággal lett kevesebb és egy igazsággal több; az történt, hogy a népjog — igaz nehéz

csatában —, de legyőzte a vezényszó álcázott politikáját.

Isten és ember előtt jogom volna ezt a győzelmet a magam részére vindikálni, — de nem teszem. Megelégszem annak a kérdésnek szerény felvetésével: ki a hazaáruló? Mert hogy itt valami árulás történt, az bizonyos. A koalíció váltig azt hirdette, hogy az ő vezényszava fogja boldogítani az országot. Ezzel szemben én azt állítottam, hogy az ország felvirágzását csakis az általános titkos választójogtól várhatjuk. A koalíció ezért engem hazaárulónak nyilvánított, ámde később sutba dobta saját vezényszó-programmját, s nemcsak elfogadta az én programmomat, a választójogot, hanem még annak megvalósítására is vállalkozott.

Szóval most már vagy mind a ketten hazaárulók vagyunk, vagy annak a programmnak kell becsületesnek lennie, amit én hirdettem, s Isten segítségével győzelemre is vittem. Mert, t. uraim, én is megesküdtem, hogy diadalra viszem az általános választójogot, amint ők is megesküdtek, hogy addig adót nem fizetnek, katonát nem adnak, míg a *vezényszó* fényes győzelmét ki nem küzdöttek. Szabad talán a történtek után tisztelettel

kérdeznem, hogy most már ki a »szemétnép«, az-e, aki megtartotta, vagy aki megszegte esküjét?

És szabad talán hasonló tisztelettel — de immár felemelt fővel — azt is megkérdeznem, ki hát a bűnös? Az-e, aki önző érdekből az alkotmány épületét felgyújtotta, vagy az, aki egész létének veszélyeztetésével a tüzet eloltotta? És szabad talán azt is megkérdeznem, melyik a bűnös, az-e, aki az országot egy nagy hazugsággal a forradalom szélére vitte, vagy az, aki ezt a hazugságot az igazság erejével legyőzte, s ezáltal az országot a pusztulástól, a nemzetet pedig a szenvedésektől megmentette? Vagy talán az a bűnös, aki, a nagy felfordulás idején, igaz, merész elhatározással, de annál szilárdabb meggyőződéssel a kivezető utat megmutatta, s a megbomlott államgépezet elnyűtt hajtóerejét a népmilliók erejével pótolván, ezáltal a nemzeti fejlődésnek új mesgyéket nyitott?

De nem kérdezősködöm tovább, t. uraim. Közeledik az ítélet napja, amikor a nemzet törvényt fog ülni mindannyiunk felett. És ezt az ítéletet immár nem a kiválasztottak, hanem Magyarország egész népe, a magyar nemzet egész összessége fogja kimondani. Mert az általá-

nos titkos választójog meglesz, mert annak meg kell lennie. És én bízvást megnyugtathatom t. barátomat, Kaffka Lászlót, a radikális párt elnökét a tekintetben, hogy az általános választójogot a paktumban becsületesen biztosítottam, különben ebből a paktumból sohasem lett volna paktum, mert én azt sem a volt miniszterelnöknek, sem a királynak máskép nem is ajánlottam volna.

Szinte látom az önök arcán a kétkedést, mert azt hiszik, hogy én most a koalíció Ígéretére gondolok. Megengedem, hogy a koalíciónak eddigi ígéretei és fogadkozásai valami különös bizalom felkeltésére nem alkalmasak, ámde én nem is a koalícióra, hanem a legfőbb biztosítékra, magára a koronás királyra gondolok, ki csodálatos bölcsességgel és érző meleg szívvel karolta fel az általános választójog ügyét azon első perctől fogva, amidőn meggyőződött, hogy a pusztító közjogi harcok megszüntetését, továbbá népeinek gazdasági és szociális boldogulását csak ez úton biztosíthatja. A paktumban tett ígéret beváltásában tehát nemcsak azért bízhatunk, mert a királyi szó fedi, hanem egyszersmind azért is, mert ez a szó olyan királyé, aki az általános választójog becsületes megvalósítását népeinek jó-

léte és fejlődése szempontjából maga is szükségesnek tartja.

E mellett nagy tévedés azt hinni, t. uraim, hogy a paktum csak két tényező, a korona és a koalíció között köttetett, mert az egyezségnek azon részénél, mely az általános választójogról szól, még egy harmadik tényező is volt jelen, a jogtalan nép, a kitaszított milliók, akiket Fejérváry és én, programmunkhoz híven, ott kötelességszerűen képviseltünk. A királyi szó tehát, mely a paktumot fedi, jelen esetben a nép szava is, s így józan ésszel lehet-e még csak gondolni is egy oly törekvés meghiúsítására, amit a király és a nép együttesen akarnak?

Ámde, hogy teljes világosság legyen, nem annyira a magam igazolására, mint inkább avégből, hogy a nép megtudja, mihez van tulajdonképen joga, ezennel köztudomásra hozom a paktum idevágó pontját, mely a következőleg szól: (Olvassa.)

»8. Ennek a kormánynak feladata lesz, az összes előző pontokban megállapított teendők megvalósítása és ezeken kívül, mint utolsó teendőnek, a választójogi reformnak keresztülvitele, legalább is oly széles alapokon, amint ez a mai kormány tervezetében foglaltatik.«

Természetesen a »mai kormány« kifejezése alatt a Fejérváry-kormány értendő. Mit jelent az, hogy legalább is oly széles alapokon valósítandó meg a választójogi reform, mint ahogy azt az előző kormány tervezte? Azt jelenti, hogy a koalíciós kormány választójoga lehet szélesebb, mint a Fejérváry-kormányé, de szűkebb nem. Az előző kormány tervezete pedig világosan és félreérthetetlenül megállapítja a választójog szélességét, mértékét és terjedelmét. Ezen javaslat szerint az új választójog általános, titkos és községenként gyakorlandó. Korlátja a 24 éves korhatár, s az írni-olvasni tudás bármely nyelven; akik pedig a mai választók közül írni-olvasni nem tudnak, azok eddigi jogukban egyelőre meghagyatnak, mely feltételek szerint mintegy három millió polgárnak kell szavazati joghoz jutni.

A paktum szerint tehát a koalíciós kormány javaslatának is legalább ily széles alapokon kell mozognia, szélesebb lehet, de szűkebb nem. A titkosság szintén a mérték és szélesség kérdése, mert a nyílt szavazásnál sokkal kevesebben élnek választójogukkal, az állami, politikai és gazdasági függésben rejlő kényszerhelyzet elkerülése végett. Különben is a titkosság az általános

választójog kardinális feltétele, ettől eltérni, különösen nálunk, hol az állami és gazdasági túltengés legmagasabb fokát érte el, annyit jelent, mint az egyik kézzel adott jogot visszavenni a másikkal.

A pluralitás szintén paktumellenes, sőt egyenesen a paktum kijátszását jelenti, mert az által, hogy egyes társadalmi és gazdasági rétegek jogát szűkebbre szabja, sérti az általánosság elvét s végeredményben tulajdonképen az osztályállam fenntartását célozza. És, ha az e fajta mesterkedéssel azt akarják demonstrálni, hogy íme, az előző kormány által tervezett mintegy 3 millió választó számát nemcsak elérték, hanem még túl is haladták, akkor ezzel az észjárással akár azt is ki lehet mondani, hogy minden mai választó kap öt szavazatot, és rögtön lesz 5 millió szavazat, mely esetben szám szerint a paktumban meghatározott mértéknél is szélesebb reform állana elő, s e mellett a haza is meg lenne mentve, mert a koalíció is örökéletű maradna!

Hiába azonban minden mesterkedés, hiába akarják a házszabályok és a katonai kérdések forszírozott előráncigálása és holmi palotaforradalmak rendezgetése által a választójogi reformot a napirendről leszorítani. Ha sokáig okoskodnak,

legfeljebb azt érhetik el, hogy a pólusok kettős nyomása közé kerülnek, s egy szép napon összeroppannak. Itt nincs menekvés, a paktum világosan beszél, a reformnak meg kell lennie, s a paktum értelmében a jogkiterjesztés terén kötelessége a koalíciónak minimum gyanánt betartani mindazon feltételeket, melyek az előző kormány választójogának szélességét és terjedelmét meghatározták. Ismétlem tehát, az általános titkos választójog meglesz, és pedig becsületesen, mert a paktum szerint annak így kell meglennie.

És én megelégedéssel látom azt is, hogy az a hideg talaj, melybe az első magot elvetettem, azóta mégis fölmelegedett. Sőt még azt is látom, hogy már magának az eszmének a felvetése és kormányprogrammá avatása is elegendő volt azon békés evolúció megindítására, melytől az ország gazdasági és szociális megújhodását várhatjuk.

Vagy nem forr-e minden körülöttünk? Nem szervezkedik-e máris minden érdek, minden osztály, csakhogy a gazdasági küzdelemben helyét megállhassa? És nem repedeznek-e a rozoga pártkeretek, az új eszmék feszítő hatása alatt? A társadalom csúcsairól pedig komoly törekvések

jelenségei, a mélységekből pedig a régi feneketlen elégületlenség helyett máris a jobb jövő reményei intenek felénk. És sokan, nagyon sokan vannak, akik eleinte bizalmatlanul fogadták az eszmét, de, mert azóta mindenben és mindenkiben csalódtak, a végleges kibontakozást és a viszonyok állandó konszolidációját ma már csakis az általános választójogtól várják. Szóval, a harctér két év óta alaposan megváltozott, az egész vonalon az általános választójog vezet, sőt ma már megvalósításán is éppen azok dolgoznak, akik azt nemrégiben még nemzeti szerencsétlenségnek tartották.

Csak itt-ott hallok még a gyűlölködők táborából riasztó hangokat, melyek hol a történelmi osztály pusztulásáról, hol a polgárságra váró gazdasági harcokról, hol a szocialisták és a nemzetiségek fenyegető előnyomulása val terjesztenek hátborzongató regéket. Azt hiszem, lesz még alkalmam bővebben foglalkozni ezekkel a dajkamesékkel, melyek csak a tájékozatlan közönség félrevezetését és az általános választójog diszkreditálását célozzák.

Most csak azon leggyakrabban hangoztatott vádra kívánok röviden reflektálni, hogy én a tör-

ténelmi osztályok ellen szólítom fegyverbe a népet, s a tömegek erejével akarom letörni a nemzet virágát, mely a hazát egy ezredéven át fenntartotta. Megvetéssel utasítom vissza ezt a rágalmat, melyre politikai pályafutásom alatt okot nem szolgáltattam. Én az általános választójogot soha fegyvernek nem tekintettem, soha egyik vagy másik osztály letörésére vagy kisebbítésére használni nem akartam, s ma sem látok benne egyebet, mint egy hatalmas, nagy, átfogó eszmét a nemzet összes fiainak, összes polgárainak, faj- és osztálykülönbség nélkül való egyesítésére oly célból, hogy ekképen megerősödve, az új ezredév forgatagaiban s a reánk váró gazdasági harcokban, minden baj nélkül megálljuk helyünket!

A paktum, t. uraim, — és ezzel beszédem végére érkeztem — konzumálva van. Közeledik az idő, midőn felszabadulnak az összes erők, nemcsak azok, amelyeket ezen egyezmény lekötött, hanem azok is, melyek a küszöbön álló parlamenti reform által fognak életre kelni. Az ország egész jövője, sorsa, végzete attól függ, miképen fognak ezen erők kihasználtatni? Ha továbbra is elhanyagoljuk a nagy néptömegek

érdekeit, fatális szükségszerűséggel fog a magyar nemzet pusztulása bekövetkezni. Ámde, ha idejekorán szabályozzuk az erős ösztönöket és okosan tömörítjük az életre kelt új erőket, akkor felhasználhatjuk azokat olyan politika hajtóereje gyanánt, mely nem pusztításokat, hanem jólétet és megelégedést fog maga után hagyni.

Magyarországon ma a politikai nemzet négy fronton harcol, és pedig a dinasztia, Horvátország, a hazai nemzetiségek és a saját dolgozó népe ellen. E harcokból egy is elég arra, hogy a nemzet erői elsorvadjanak. Mind a négyet pedig folytatni, egyenesen végpusztulást jelent.

Az új népparlament feladata lesz ezeket a harcokat leszerelni, s a nemzet összes erőit a gazdasági és szociális fejlődés érdekében küzdelembe vinni. Erre kell szövetkezni, ha mindjárt külön pártok keretében is, Magyarországon minden progresszív embernek, az egész szabadelvű polgárságnak, a liberálisoknak, demokratáknak és a radikálisoknak egyaránt, sőt még nem magyarajkú polgártársaink közül is mindazoknak, akik a reformátori munkában részt venni akarnak. A koalícióval szemben pedig ellenkoalíciót,

a közjogi politika helyett gazdasági politikát, a túlzó sovinizmus helyébe pedig becsületes szociális politikát kell beállítani.

Ez a jövendő útja és én nem habozom kijelenteni, hogy erre az útra azon tiszteletreméltó férfiak lesznek hivatva reávezetni az elcsigázott nemzetet, akik még nemrég egy nagy guvernementális többség élén állva, az ország ügyeit és intézményeit szabadelvű szellemben fejlesztették, s a nemzetközi viszonyokkal is okosan számoló, férfias, becsületes és hazafias kormányzásukkal a magyar nemzetnek egész Európa előtt tiszteletet szereztek.

Az országos polgári radikális párt — melynek én itt vendégszeretetét élvezem — immár a küzdőtérre lépett, s az előőrsi csatározást végzi ama nehéz harcokban, melyek az általános titkos választójog megvalósítása után az összes progresszív pártokra várnak. A radikalizmus, az én nézetem szerint, nem valamely absztrakt elv, hanem inkább a taktika kérdése, amely gyökeresen akarja megoldani ugyanazon programmot, melyet mások fokozatosan óhajtanak megvalósítani. És, ebből a szempontból, a polgári radikális pártra hazánkban, ahol oly nagy az elmaradottság s

ahol oly nehezen mozdulnak az emberek, nagy feladatok várnak, a polgári társadalom szervezése és a kapitalista állam kiépítése körül. Üdvözlöm a radikális pártot első összejövetele alkalmából s feladatainak sikeres betöltésére emelem poharamat. Éljen!

A PLURALITÁS ELLEN.

(1908. OKTÓBER 3.)

Andrássy Gyula gróf beterjeszti választójogi javaslatát a pluralitás alapján. A pluralitást azzal indokolja, hogy erre a magyarság politikai hegemóniája miatt van szükség. Kristóffy a belvárosi szabadelvű demokrata-kör bankettjén rögtön fölszólal és bebizonyítja, hogy a tervezett pluralitás a vegyes kerületekben, éppen ellenkezőleg, gyengíteni fogja a magyarság pozícióját. Tehát a plurális választójog a veszélyes. E mellett a paktumba is ütközik, mert a paktum szerint a kormány legalább is oly széles alapon köteles a reformot megvalósítani, mint ahogy az a Fejérváry-kormány tervezetében foglaltatott. Az Andrássyé szűkítés. A konklúzió: nem a magyarság, hanem az oligarchia és a plutokrácia fenntartása érdekében kell a pluralitás. (M.)

Tisztelt uraim!

Köszönettel viszonzom azon szívélyes szavakat, melyeket az egybegyűlt társaság nevében az igen tisztelt szónok úr hozzám intézett. És sietek neki mindjárt igazat adni abban, hogy a demokratikus haladás csakugyan súlyos válságba jutott, mert a kormány az általános, egyenlő, titkos választójognak paktumszerűleg vállalt kötelezettségét teljesíteni vonakodik. Az a javaslat, — jobban mondva: szörnyszülött! — melyet a kormány politikai obiigója fejében beterjesztett, sem a koronával, sem a néppel szemben vállalt feladatot nem oldja meg, de nem oldja meg a becsületes választójog ügyét sem, s azáltal, hogy mesterségesen a plutokrácia uralmát statuálja, csak újabb és elkeseredettebb harcok okozója lesz.

A kormány a pluralitást a magyar faj szupremáciájának biztosítása végett tervezi. Ha ez így

állana, mindenki tisztelettel hajolna meg a kormány intenciója előtt. A dolog azonban — amint bátor leszek bebizonyítani — éppen ellenkezőleg áll. A pluralitás ugyanis, viszonyaink között, nem a magyar szupremáciát, hanem az oligarchia kizárólagos uralmának további fenntartását fogja biztosítani s a magyar hegemónia csak tetszetős lepel gyanánt szolgál ezen cél elérésére.

Mert, aki a magyar választójogi reform statisztikai előmunkálatainak mélységét is ismeri, az előtt nem titok, hogy a pluralitás, ha az bizonyos fokú adócenzushoz is köttetik, — már pedig erről van szó, — nem erősítőleg, hanem ellenkezőleg, gyengítőleg fog hatni a magyar faj politikai pozíciójára. Mert ez esetben a magyar fajra nézve teljesen elvész Erdély s igen sok helyen a vegyes kerületekben is meg fog inogni a magyar faj pozíciója, azon oknál fogva, mert az utolsó évtizedekben a kisebb földbirtokok jobbára nemzetiségi kezekre jutottak.

A hivatalos statisztikai adatok ugyanis azt igazolják, hogy 24 éves 2 katasztrális holdon felüli földbirtokos és bérlő 1,268.469 van az országban s ebből 503.978 magyar, 756.491 pedig nem magyar. Tehát 39.9 százalék magyar föld-

birtokossal szemben 60.1 százalék nem magyar földbirtokos van. Miután pedig a földtulajdonosok és bérlők s a mezőgazdasági üzemmel foglalkozók az összes foglalkozási ágak 84 százalékát teszik ki, világos, hogy, legalább is a vegyes kerületekben, az adócenzus utáni pluralitás a magyar faj politikai pozíciójának gyengítését fogja eredményezni.

Nem egyéb tehát szemfényvesztésnél azon állítás, hogy a pluralitás a magyar hegemóniát védelmezi. Kitűnik ez abból is, ha a pluralitás hatását a különböző fajok szerint lakott kerületek szempontjából vizsgáljuk. Csak természetes, hogy a tiszta magyar kerületekben akár egyes, akár többes szavazattal választják a képviselőt, ezekben mindig magyar ember fog kikerülni az urnából. Épp oly közömbös hatása lesz a pluralitásnak a tiszta nemzetiségi kerületekben is, mert akár egyes, akár többes lesz a szavazat, itt is legtöbbnyire nemzetiségi képviselőt fognak választani. De nem így áll a dolog a vegyes kerületekben, különösen azokban, ahol a népfajok számaránya közel jár egymáshoz. Itt már a pluralitás nagyon is fogja éreztetni hatását és az előbb említett statisztikai adatok alapján nem szenved

kétséget, hogy ez a hatás a magyar faj hátrányára fog történni, mert ezen kerületekben a szavazók túlnyomó nagy részét a nem magyarajkú földtulajdonosok képezik, akik többes szavazatukkal az apróbb magyar politikai szigeteket egyszerűen el fogják söpörni.

Ma is az a meggyőződésem, hogy a vegyes kerületekben a magyar faj védelmének biztos eszközét az írni-olvasni tudáshoz kötött általános választójog képezi; ha tehát a kormány minden áron a magyar faj szupremáciájának megmentésében akar excellálni, maradjon meg az írni-olvasni tudás egyetlen korlátjánál, mert célját ezzel legkönnyebben fogja elérhetni. Semmi esetre ne állítsa azonban, hogy a pluralitásra a magyar faj érdekében van szüksége, mert ez egyszerűen nem felel meg a tényeknek. Igenis, szüksége van a kormánynak meg a koalíciónak a pluralitásra, de csak azért, hogy a mai osztályuralmat — mely nyíltan az oligarchiával tart — továbbra is hatalmon tartsa és ez által az ország demokratikus fejlődését megakadályozza.

A magyar szupremáciát pedig ne méltóztassék félteni. Nem szükséges azt mesterségesen se megcsinálni, se megmenteni. Mert a magyar

szupremácia nem valami ideológia, hanem egy létező valóság, egy konkrét élő realitás, mely századok politikai, gazdasági és kulturális intézményei által annyira átment az ország egész lakosságának vérébe és húsába, hogy azt mesterségesen többé megszüntetni nem lehet.

Nézetem szerint a pluralitás, különösen az adó cenzus utáni pluralitás — amelyet terveznek — a legveszélyesebb reakcionárius kísérlet, amelylyel Magyarországon eddig próbálkoztak. Még azon esetben sem lehetne ahhoz hozzájárulni, ha az egyszerű választójog alapja valamely alacsony adócenzus volna. Pedig ez esetben még volna benne valami logika. De midőn a választójog alapját — mint jelen esetben — műveltségi cenzus képezi, ugyanakkor adócenzus után pluralitást behozni: ez vagy őrültség, vagy gonoszság.

Mert a pluralitás nem haladást, hanem nagyfokú visszaesést jelent. Ennél jobb és becsületesebb a mai választótörvény is, mely bizonyos adóteher után egyenlő jogot ad, de demokratikusabb is, mert nem tesz különbséget a polgárok között. És, ha választani kell a kettő között, én nem habozom kijelenteni, hogy inkább kínlódom tovább a régivel.

Az adó cenzus utáni pluralitás valósággal köznevetség tárgyává tenné Magyarországot Európa előtt. Ez a pluralitás eddigelé sehol behozva nem lett. Valamelyes formáját Belgiumban találjuk, de; itt is hosszú harcok után kompromisszum eredménye, amelyben a küzdő felek kölcsönösen megnyugodtak. Ráoktrojálva azonban a népre a pluralitás sehol a világon nem lett. Valóban megérdemelnénk érte Európa gúnykacaját. A korona és a nemzet ugyanis paktumot kötnek egy korszerű, becsületes választójognak megalkotására, a végén aztán készül egy reakcionáriusabb törvény a mainál. Ám jó, ha a koalíció minden áron kompromittálni akarja magát, de a koronát egy ily eshetőségnek kitenni nem szabad.

Még a múlt századbeli politikusok — pedig ezek elég konzervatívek voltak — se merték a pluralitást a választójogi törvénybe bevinni. Később a virilizmus révén a megyei törvénybe beiktatták, de nem tudott gyökeret verni, sőt lehet állítani, hogy a nép szemében ez ma a leggyűlöletesebb intézmény Magyarországon.

Mert minden pluralitás nem egyéb, mint virilizmus a parlamentarizmusban, mint ököljog a politikai jogrendszerben, amelyen az a körül-

mény, hogy az idők folyamán a fizikai ököljog más erőfaktorokban jelentkezik, semmit sem változtat. Ezért utálja, gyűlöli mindenki, mert a plutokrácia segédeszköze és egyik legreakciósabb intézmény a világon. Hát szabad-e higgadt, józan ésszel még csak gondolni is erre, midőn arról van szó, hogy egy modern választói reformot akarunk csinálni?

A pluralitás tehát az erőszakot képviseli, mely nem megnyugtatólag, hanem elkeserítőleg hat a kedélyekre, nem egyesíti a nemzeti erőket, hanem egymás ellen ingerli az osztályokat és a népfajokat. És én — sajnos — előre látom, ha az adócenzus utáni pluralitás meglesz: megint vége a békének ebben a szerencsétlen országban mindaddig, míg a reparáció be nem következik. Az új parlamentben nem lesz addig se költségvetés, se katona, szóval ez a pluralitás új, beláthatatlan konvulziók magját fogja képezni.

Ez a kísérlet ellentmond minden fejlődésnek, minden logikának, de ellentmond a magyar közfelfogásnak is, mely még a rendi világban is minden nemes embert egyenlő jogban részesített. Ez a kísérlet, ha sikerülne, valósággal szégyenbélyege lenne a XX. században az országnak. E mellett pedig új harcok kezdetét jelentené, már

pedig az ellenkezőt, a békés fejlődés és a zavartalan munka nyugvópontját akartuk elérni a választási reformmal.

Egyébként meg lehet állapítani, hogy a pluralitás általában ellenszenves az országban. Ellene van a közvélemény, a sajtó független része, sőt a parlament többsége is idegenkedik tőle, csak az emberek nem mernek nyilatkozni. A liberálisokról, demokratákról, radikálisokról, szocialistákról nem is beszélek, mert hisz ezekről tudvalévő, hogy késhegyig menő harcot hirdetnek. De, ami ennél sokkal nevezetesebb: a konzervatívek is leghatározottabban ellenzik a pluralitást. Az országos katholikus nagygyűlés ugyanis — pedig ez a testület a konzervatívek exponense — egyhangúlag leghatározottabban ellene nyilatkozott. A tömegek magatartását pedig legjobban bizonyítja az a puskaporos hangulat, amely minden percben kitöréssel fenyeget. Valósággal el lehet mondani, hogy alig van számottevő faktor a pluralitás mellett. Pedig a kormány mindent elkövet, hogy beleszuggerálja a közhangulatba. De nem kell senkinek.

Ma már egészen világos, hogy a pluralitást csak a kormány erőszakolja.

Éppen így erőszakolja a kormány a titkos szavazás helyett a nyílt szavazást. És teszik ezt azok, akik ünnepélyesen, a fejedelem előtt írásban kötelezték magukat a Fejérváry-kormány programmjának elfogadására. Hát már semmi sem szent ebben az országban? Mi akar ez lenni? A hatalom gőgjének tobzódása vagy haláltánc a végét járó oligarchia részéről? A pluralitással kiveti hálóját a vagyonos osztályra, a nyílt szavazás által pedig kisajátítja a szegény, vagyontalan néposztály hitét és lelkiismeretét. Mert az oligarchia jól tudja, hogy a nyílt szavazás a gazdasági függés érvényesülésének biztos eszköze. És azt még jobban tudja, hogy, ha a paraszt titkosan szavaz, azt nem közjogi és katonai aspirációk, hanem a saját gazdasági vágyai fogják irányítani; azért van tehát szükség a nyílt szavazásra, hogy ne a paraszt vágya, hanem a reá oktrojált oligarchikus vágyak és érdekek kerüljenek ki az urnából.

Szabad-e megengedni, hogy néhány ember hatalmi vágya és csökönyössége folytán a pluralitás, pláne az adócenzus utáni pluralitás, egy egész országra ráoktrojáltassák és ez által nemcsak az ország, hanem a monarchia is újabb válságokba sodortassék?

Ámde azt mondja a kormány, hogy a pluralitás nem ellenkezik a paktummal. Ezt alaposan meg kell vizsgálni, mert előreláthatólag az ütközőpont ezen kérdés körül fog kifejlődni. Legelőször is tehát a paktum tartalmát kell figyelembe venni. Azon helyzetben vagyok, hogy a hatályban lévő paktum teljesen hiteles, eredeti német szövegét közölhetem, amely így hangzik:

»8. Die Aufgabe dieser Regierung ist die Durchführung der in sämmtlichen vorhergehenden Punkten festgestellten Agenden, ausserdem, als letzte Aufgabe, die Durchführung der Wahlrechtsreform auf mindenstens ebenso breiter Basis, wie dies in dem Programm der jetzigen Regierung enthalten ist.«

Magyarul:

»8. Ennek a kormánynak feladata lesz az összes előző pontokban megállapított teendők megvalósítása és ezeken kívül, mint utolsó teendőnek, a választójogi reformnak keresztülvitele, legalább is olyan széles alapokon, mint ez a mai kormány programmjában foglaltatik.«

A mai kormány alatt természetesen a Fejérváry-kormány értendő. A koalíció tehát ezen megegyezés szerint a választójog megalkotása

körül két obligóhoz van kötve: és pedig, először, a Fejérváry-kormány programmjahoz, másodszor pedig ezen programmban foglalt megoldási alap szélességéhez.

A paktum tehát egyenesen a Fejérváry-kormány programmjahoz köti le minimum gyanánt a koalíciót. A Fejérváry-kormány programmja pedig, köztudomás szerint, az általános, titkos, községenkinti, egyenlő és közvetlen választójog volt, az írni-olvasni tudás egyetlen korlátjával. Ezt hirdette, ezt tette közzé programmjában, ezt foglalta törvényjavaslatba és a paktumban minimum gyanánt ezt fogadta el a koalíció. Ennél kevesebbet tehát nincs joga a koalíciónak sem a koronára, sem az országra erőszakolni. Több jogot adhat a népnek, például mellőzheti az írni-olvasni tudás korlátját, kisebbítheti a korhatárt, de annál kevesebbet, mint amennyi a Fejérváry-kormány programmjában foglaltatik, a paktum megszegése nélkül nem iktathat törvénybe.

A megoldási alap szélességére vonatkozó rendelkezés pedig még erősebben köti a koalíciót. A paktumnak ez a része már egyenesen azt mondja ki, hogy a koalíció legalább is oly széles alapon köteles megoldani a választójogot, mint

ahogy azt a Fejérváry-kormány tervezte. *Józan* ész szerint ez mást nem jelenthet, minthogy a koalíció javaslata a jogkiterjesztés terén lehet szélesebb és bővebb, mint a Fejérváry-kormányé, de keskenyebb és szűkebb nem lehet.

És, a paktum szempontjából, itt dől el a pluralitás kérdése. A kérdés ugyanis az: hogy a pluralitás szélesbítőleg hat-e vagy szűkítőleg a jogkiterjesztés terén? Korlát-e a pluralitás, mely az alkotmány kapuját keskenyebbé, vagy valami tágító eszköz, mely ezt a kaput bővebbé és szélesebbé teszi? Mert ha a pluralitás szélesbítőleg hat a politikai jogrendszer terén, akkor a kormánynak a paktum szempontjából igaza van.

Ámde a pluralitás nemcsak hogy nem szélesbiti, hanem egyenesen megszűkíti, sőt megsemmisíti a mások politikai jogainak érvényesülését. Vagy nem lesz szűkebb, nem lesz kevesebb azon társadalmi és gazdasági osztályok joga, akik egy szavazatot nyernek, azokénál, akik két vagy három szavazatban részesülnek? Hiszen ez csak világos, mert a matematika azon egyszerű igazságán alapul, hogy egy kevesebb kettőnél. Vagy nem semmisíti meg a kettős szavazat az egyes szavazatot, midőn ezen osztályok szembekerülnek

egymással? Pedig rend szerint szembekerülnek s a kettős szavazat tulajdonkép erre az esetre van kitalálva.

Önként következik mindezekből, hogy a pluralitás nem szélesíti, hanem ellenkezőleg, megszűkíti, sőt megsemmisíti a politikai jogokat, továbbá, hogy a pluralitás a választójogban egy oly korlátot képez, mely az alkotmány kapuját nem tágabbá, hanem keskenyebbé teszi.

A konzekvenciák most már mind ezekből könnyen levonhatók. A paktum világosan előírja, hogy a koalíció választójoga lehet szélesebb, mint a Fejérváry-kormányé, de szűkebb nem. Miután pedig a pluralitás nem szélesebbé, hanem szűkebbé teszi a választójogot és egy új korlátot állít föl a jogkiterjesztés terén, ennélfogva a paktum a pluralitást nemcsak meg nem engedi, hanem azt egyenesen kizárja. A kormánynak azon állítása tehát, hogy a pluralitás nem ellenkezik a paktummal, nem felel meg a valóságnak.

A kormány újabban azon állítással igyekszik kibújni kötelezettsége alól, hogy a paktum őt tulajdonképpen csak arra kötelezi, hogy az új reformban a választók száma kevesebb ne legyen annál, amit a Fejérváry-kormány javaslata szá-

mításba vett. Hát ebből az állításból egy szó sem igaz. A paktum nem a választók számáról, hanem a megoldási alap szélességéről beszél, már pedig egy választási reform szélességét nemcsak a választók száma, hanem a kautélák, a szavazás módja stb. is megállapítják. Hiszen, ha a kormánynak igaza volna, vagyis, ha állana az, hogy a szélesség csak a szavazók számát jelenti, akkor akár milliókra menő szavazatot lehetne behozni s ugyanezeket mindjárt különféle kautélák címén abszorbeálni. Ez csak eléggé bizonyítja a kormány állításának képtelenségét.

De nemcsak maga a paktum, hanem a paktum előkészítése és megkötése körül folyt tárgyalások is ellene szólnak a pluralitásnak. Midőn 1906 március utolsó napjaiban Méray-Horváth e tárgyban lakásomon fölkeresett, kész szöveget — mely ma is rendelkezésemre áll — hozott magával. Már ezen első szöveg minimum gyanánt a Fejérváry-kormány javaslatát állapítja meg. Midőn e szöveget elolvastam, a következő szavakat intéztem Méray-Horváthhoz:

— Tehát a függetlenségi párt köteles legalább is oly demokratikus választási reformot alkotni, mint a Fejérváry-kormányé. Vagyis általános,

titkos, községenkinti, egyenlő választójogot, melynek csak egy korlátja van: az írni-olvasni tudás. Más kautéláról szó nem lehet.

— Természetesen; ennél szűkebb választói jog közvetítésére magam se vállalkoznám; felelte Méray-Horváth.

És ezzel nyomban megkezdődtek a tárgyalások. Amidőn Barabás Béla április 2-án este, Méray-Horváth kíséretében a belügyminisztériumban nálam megjelent, így szólottam hozzá:

—Itt arról van szó, hogy a függetlenségi párt elvállalja minimum gyanánt a Fejérváry-kormány választójogi javaslatát. Szóval, a függetlenségi párt ennél szűkebbet, rosszabbat nem csinálhat. Más kautéla, mint az írni-olvasni tudás, nem lehet. Vállalja ezt Kossuth Ferenc?

—Vállalja! felelt Barabás egész határozottan.

— Ki garantírozza ezt?

— Én helytállok érte. Kossuth fölhatalmazott azon kijelentésre, hogy ezt a megoldást elfogadja.

Ez volt Barabás válasza. És a paktum még aznap éjjel Fejérváry kezében, másnap délelőtt pedig a király előtt volt. De történt más eset is.

Április hó 2-án délelőtt Méray-Horváth Kossuth Ferencnél volt referálni a tárgyalások eredményéről. Midőn Méray-Horváth bevégezte előadását, — amely csak a velem történt megállapodásról szólhatott — Kossuth a következő kijelentést tette:

— Végtére is ezt el kell fogadni. Mi nem adhatunk kevesebb jogot a népnek, mint amennyit a király akar adni.

Ezt Méray-Horváth így referálta nekem. És ezzel a béke sorsa el volt döntve. De el volt döntve az is, hogy Kossuth akkor minimumképpen a Fejérváry-kormány javaslatához kötötte le magát, mert hiszen a korona ezen javaslathoz már akkor hozzájárult.

Talán nem felel meg a politikai ízlésnek, hogy ezekkel előhozakodtam. De kénytelen voltam vele, mert azon súlyos helyzetben, amelybe a választójog ügye a pluralitás folytán jutott, kötelességemmé vált igazolni azt is, hogy a pluralitást még a paktum létrejöttének külső körülményei is teljesen kizárják.

A további tárgyalások során az eredeti szöveg nem változott. A Fejérváry-Kossuth-féle találkozáson nem módosítottak rajta, sem Bécsben, ahol már a választójoggal senkise törődött, mivel ott

már osztozkodtak. így került az eredeti szöveg a végleges paktumba.

Végezetül még egyet. A minapában a képviselőház folyosóján a kormány egyik tagja az én javaslatomat a nemzet ellen való »merényletternek« nevezte. Nem keresem, mennyiben fér össze a politikai jóhiszeműséggel »merényletternek« nevezni egy olyan javaslatot, amelyet megvalósítás végett minimum gyanánt elfogadtunk. És miután a korona ehhez a javaslathoz hozzájárult, azt sem keresem, mennyiben fér össze a korona tanácsosának állásával a korona viselőjét egy nemzetellenes merénylet részesévé tenni. Ezt végezze el az illető miniszter úr a koronával. Ez a dolog engem csak annyiban érint, hogy most már merénylővé is lettem s a hazaárulás terén szerzett címeim eggyel megszaporodtak. Mert bizony én most sem tagadom, hogy választójogi akciómnak egyéb célja nem volt, mint megszüntetni azon tarthatatlan állapotot, hogy ebben az országban csak néhány család uralkodik, amelynek versengésétől, hiúságától és érdekétől az egész ország sorsa és fejlődése függ. Ha ez merénylet, hát legyen merénylet, vállalom ezt is. És reménylem, hogy ez a merénylet sikerülni is fog!

Tisztelt uraim! Tagadhatatlanul szép és helyénvaló dolog, ha a polgárság is érdeklődik az általános választójog sorsa iránt. De azzal, ha időnként kedélyesen összejövünk, s a választójogról beszédeket mondunk és hallgatunk, még nem tettünk eleget azon feladatnak, melyet az ország demokratikus fejlődésének érdekei a polgárságtól várnak. Csak, ha a polgárság az egész vonalon tömörül s a közélet összes téréin harcba száll a becsületes választójog mellett s a kormány pluralitásos rendszere ellen, csak az esetben lehet sikerre és győzelemre kilátás. Mert a polgárság ezzel segítségére siet a királynak is, aki a becsületes választójogot Ígérte meg a paktumban, s most rossz tanácsosok Ígéretétől el akarják téríteni. Kérem a polgárságot, álljon talpra a pluralitás ellen!

VII

ARADI BESZÉD.

(1910. ÁPRILIS 11.)

A koalíció bukásával az általános választójog ügye ismét aktuálissá lesz. A Khuen-Héderváry-kormánynak ez képezi egyetlen pozitív programmját. Az ország megmozdul, s különösen a vidéki polgárság kezd érdeklődni a választójog ügye iránt. Aradról polgári küldöttség jön a fővárosba, s felkéri Kristóffyt, hogy a vértanúk városában az általános választójogról beszédet tartson. Az egész ország feszült figyelemmel kíséri az április 10-ére kitűzött népgyűlés készültét. Mindenki botrányokat vár, s a választójog ellenesei kárörömmel lesik a fiaskót, mely visszavonulása óta Kristóffy első nyilvános szereplését kísérni fogja. Annál nagyobb a meglepetés, midőn Kristóffy zászlóerdő, zeneszó, üdvözlő beszédek, virágcsokrok, virágeső, viharos éljenzések és életveszélyes tolongás közt vonul be Aradra. A Szabadság-téren tízezer főnyi hallgatóság előtt mondja el beszédét, a lapok tudósítása szerint »szinte áhítatos figyelem, föl-fölhangzó zúgó helyeslés és taps között, egy szó ellenmondás nélkül«. (M.)

Tisztelt barátaim és elvtársaim!

Tisztelettel köszöntöm Arad szab. kir. város demokratikus polgárságát és dolgozó munkásnépét. Tisztelettel köszöntöm először is azon lelkes és fényes fogadtatás miatt, melyben engem részesíteni kegyeskedtek, amelyhez én — őszintén szólva — szokva nem vagyok, mert hiszen az ilyen fényes fogadtatás csak a nemzet bálványainak járhat ki, nem pedig nekem, akit felforgatónak és »excellenciás« szocialistának tartanak, amiért aztán mindazok, akik ezt a szép hazát a maguk részére kizárólagosan lefoglalni akarják, a politikai célbalövés művészetét évek óta rajtam gyakorolják.

De tisztelettel köszöntöm Arad szab. kir. város demokratikus polgárságát és dolgozó munkásnépét azért is, mert alkalmat adott nekem arra, hogy hosszú, rám nézve kínos hallgatás

után a nyilvánosság előtt ismét megszólaljak, s azt a nagy eszmét, melyet a magyar közélet forgatagába vetettem, az általános, egyenlő, titkos választójog eszméjét, melyet jó és rossz akarattal annyian igyekeztek kiforgatni és meghamisítani, — a maga tisztaságában ismét helyreállítsam.

Valóban úgy érzem most magam, mint egy modern Prometheus, aki egy darab világosságot elloptam a naptól, ámde ezért súlyosan kellett megbűnhődnöm, mert éveken keresztül a »darabontizmus« sziklájához láncolva vájták a keselyük testemet-lelkemet, s bár fájdalmasan kellett látnom mint pusztítják eszméimet, én nem mozdulhattam, egész a mai napig, midőn Arad szab. kir. város demokratikus polgársága és dolgozó munkásnépe felszabadított láncaim alól, melyért örökké hálás fogok maradni.

Tisztelt hallgatóim! Ha Magyarország mai áldatlan politikai helyzetéből, a parlamenti anarchiából s gazdasági nyomorúságunkból a helyes és egészséges kivezető utat megkeresni és megtalálni akarjuk, először is azon okokkal kell tisztába jönnünk, melyek hazánkat mai szerencsétlen helyzetébe döntötték.

Ezen okok gyökerei visszanyúlnak a 90-es évekre, midőn a parlament első zavarai jelentkeztek, s amely zavarokat odakünn a vidéken a széles néprétegek elégedetlenségének egyelőre ugyan szórványos, de eruptív kitörései kísérték. És én itt mindjárt leszögezem azon történeti tényt, hogy a parlament első zavarai a népmozgalom első kitöréseivel időben és rendben összeestek.

Az egyházpolitika fényes napjai után ekkor veszi át báró Bánffy a kormányzást, s átveszi egyúttal a szabadelvűpárt kiürült éléskamráját, melyben az utolsó nagy falatot az egyházpolitika képezte. A szabadelvűpárt ekkor már programm nélkül állott, s részben ez, részben a széles néprétegek megnyilvánult elégedetlensége Bánffyt a szokottnál erélyesebb választások megejtésére késztette. Ámde ezt a parlament elkeseredett kisebbsége súlyosan torolta meg azon példátlanul heves obstrukció által, mely Bánffy kormányát elsöpörte. És én itt másod ízben szögezem le azon történeti tényt, hogy midőn a parlamentben az obstrukció viharzott, ugyanakkor Hódmezővásárhelyen, Battonyán és a Bodrogközön véres zendülések támadtak, melyeket a csendőrök fegyvereinek ropogása nyomott el. Ekkor már világos

volt az okozati összefüggés a parlamenti anarchia és a szociális elégedetlenség között, de senki se vette észre.

Ezután Széll Kálmán következett a maga kompromisszumos módszerével, de ő is csak a betegség tüneteinek gyógyítására szorítkozott. Az obstrukció pedig újra felütötte fejét, s még szélesebb mederben folyt, mint azelőtt. És ekkor történt az, hogy a nép küldöttei egymásután jelentek meg a parlament kapui előtt, a szónokok szépen betanított beszédeket mondtak a magyar vezényszóról, ámde a küldöttség tagjai szociális elégedetlenségről panaszkodtak s kenyeret és jogot követeltek a nép számára. Ugyanekkor kezdett aggasztó jelleget ölteni a kivándorlás, s most már harmad ízben állapíthatjuk meg, hogy a parlamenti konvulziókat a széles néprétegek szociális elégedetlensége nyomon kísérte.

Majd Tisza István jut kormányra, aki fiatal, erős kézzel jön, hogy a parlamenti anarchiát letörje. Nagyszabású politikai küzdelmet indít meg a házszabályreform érdekében, amely november 18-ának éjjelén éri el tetőpontját, ámde november 18-ának éjjelét december 13-ának reggele követte, amikor is a házszabályrevízió össze-

tört parlamenti bútorok romjai alatt lelte sírját. Tisza ekkor a nemzetre appellál, ám a téli választások elsöprik, nem csak őt magát, hanem a szabadelvűpártot is.

És, amire legtöbben nem is gondoltak, amit legtöbben nem akartak előre hinni, összetört egy hatalmas, nagy történelmi párt, mely négy évtizeden keresztül alkotta az ország politikai és gazdasági struktúráját. Ám azok, akik a kérdéseket a maguk nagy összefüggésében vizsgálták, akiknek volt elég bátorságuk egész politikai életünk jelenségeit mélységeikben felkutatni, azok már akkor előre jósolták, hogy a viszonyok szükségképpen ide fognak fejlődni. Mert mi volt a szabadelvűpárt összeomlásának oka? Egyszerűen az, hogy az egyházpolitikai törvények óta nem volt programmja, csak a kormányzási teendőkre és a 67-es alap állandósítására szorítkozott. Nem voltak reformeszméi és törekvései, nem ismerte fel a széles néprétegek gazdasági életfeltételeit, nem vetett komoly figyelmet a nép igazi érdekeire, s ebből szinte kikerülhetetlenül következett az, hogy a januári választások idején, az ítélet híján szűkölködő tömeg, az általános elégedetlenség által kergetve, a közjogi ellenzék

karjaiba rohant, s ezáltal végeredményben a szabadelvűpárt bukását is okozta. És én ezennel negyedízben szögezem le azon immár bebizonyítottalak tekinthető tényt, hogy az eddig létező állapotok felforgatásának a népérdekek folytonos elhanyagolásai a nép széles rétegeinek ebből támadt elégedetlensége s a végén az a sóvárgás volt a kútfeje, amely ilyen viszonyok között a nép lelkét megszállotta és megmozdította, s a fennálló viszonyok egész összességének átalakítását követelte.

A tömegek szenvedelme és elégedetlensége ekképpen a szövetkezett közjogi pártokat segítvén győzelemre, a parlament majoritása az úgynevezett »koalíció« lett; ám ez, a létező alapokon a kormányalakítást visszautasítván, ez által a korona és a nemzet parlamenti többsége konfliktusba kerültek egymással.

A végzet kifürkészhetetlen akarata szerint ebben a súlyos és nehéz helyzetben jutok szerephez. Előre láttam, hogy annak az örvénynek, mely a király és a nemzet közt tátongott, egyik első áldozata én leszek, előre láttam, hogy az árkot, melyen itt az áthidalásnak történnie kell, politikai holttestek fogják megtölteni, s ezek közt

az enyém is ott lesz összemorzsolva, ámde én habozás nélkül vállaltam a felszólítást, azon becsületes meggyőződés alapján, hogy itt minden áldozat kevés azon nagy cél elérésére, melyet a király és nemzet közötti katasztrófaszerű összeütközés elhárítása, másrészt a kibontakozás és kiengesztelődés létrehozása gyanánt tűztek ki a haza sorsán aggódó férfiak.

Az akkor szereplő politikai diagnoszták a régi szemüvegen keresztül vizsgálták a helyzetet. És megállapították, hogy a parlamentarizmus csődjét az obstrukció idézte elő. Azt is megállapították, hogy a forrongó közhangulatot a nemzeti jelszavak tüze szította fel. Szinte szállóige lett: hogy mindez csak részeg illúzió! És az emberek legnagyobb része jóhiszeműen elfogadta ezt a diagnózist, azt hivén, hogy megtalálták a bajnak igazi okát.

Pedig, aki nyitott szemmel nézett a dolgok mélyére, annak már akkor látnia kellett, hogy az obstrukció csak tünet, hogy a forrongó közhangulat csak lázas kifejezése egy sokkal nagyobb bajnak, mely egyenesen a parlamentarizmus életgyökereit pusztítja. Látnia kellett minden nyitott szemű embernek, hogy a töméntelen sok zavar

és rendellenesség, mely a felszínen végbemegy, csak lázas tünete azon mélyen fekvő betegségnek, mely minden bajunknak, minden válságainknak egyedüli forrása, s amely betegség társadalmi és gazdasági életünk közt fennálló fejlődési ellentétből fakad. Amíg ugyanis lassanként eljutottunk ahhoz a gazdasági rendszerhez, amelyben az európai népek élnek, addig társadalmi, politikai és szociális berendezkedéseinkben megmaradtunk azon primitív helyzetben, melyben a régi termelési korszakban voltunk. Ebből az ellentétből fakadtak összes társadalmi és politikai bajaink, összes válságaink, melyek végezetül állami életünk alapjait ingatták meg. Ebből az ellentétből táplálkozott a néptömegek mélységes elégedetlensége, mely a parlamentarizmus gyökérszálain keresztül győzelemre segítette az obstrukciót, s féktelen terrorizmusával eldöntötte a harcot a hatalom ellen.

Szóval már ekkor csődöt mondott a fennálló gazdasági rendszer, új gazdasági faktorok kerestek érvényesülést, a parlament szűk tere lett a gazdasági aspirációknak, a künnrekedt gazdasági élet szorította a parlament kereteit, mire a parlament teljesen képtelenné vált a rendes, nyugodt munkára és közjogi gravaminális politikával igye-

kezett magától elhárítani az érvényesülni akaró tömegeket. Világos, hogy a feltörekvő új gazdasági osztályok aspirációi tették beteggé a parlamentet, s a parlament tette beteggé és elkényszeredetté az egész gazdasági életet. Ám a parlament hiába próbálta a feltörekvő osztályok nyomását közjogi jelszavakkal ellensúlyozni, hiába próbálta adó- és újoncmegtagadásokkal a nép terhét könnyíteni: a tömegek vészt jósló hangulatban jelentek meg a parlament kapui előtt, s nemcsak kenyeret és munkát, hanem bebocsájtatást és jogot is követeltek.

Az anarchia pedig ez alatt úrrá lett az egész vonalon. Az ország katasztrófaszerű, rettenetes helyzetbe jutott. Ebben a válságos állapotban kellett a koronának tanácsot adnom. Ekkor már tisztán láttam, hogy a parlamenti anarchia csak tünet, tisztán láttam, hogy a baj fészke a parlamentarizmus végső gyökérszálain van, odalenn a mélységekben, ahol az alkotmányos organizmus a néptömegek lelkületével és világnézletével érintkezik, s ahonnan a tömegek vágyai és törekvései felszínre jutnak. Láttam a belső és külső okozati összefüggést a parlamenti csőd és a széles néprétegek szociális elégedetlensége között, tudtam,

hogy ez a mélységes elégedetlenség teszi beteggé az egész állami organizmust, ennek feneketlen tengeréből táplálkozik idefenn az a sok zavar és rendellenesség, mely alkotmányos életünket fejtetőre állította.

Világos volt előttem, hogy a mostani parlamentarizmus megszűnt az alkotmányos élet hasznos szerve lenni. Megakadályozhatja, de nem mozdíthatja elő a haladást, rombolhat, de nem építhet, gyöngítheti a gazdasági erőket, helyrehozhatlan károkat okozhat az országnak, alááshatja az államhitelt, árthat és sebeket üthet, de használni már nem tud. És világosan és tisztán, nem ötletszerűen, hanem szinte önmagától állt előttem azon egyedül lehetséges megoldási mód: hogy az általános választójog révén új, egészséges alapra kell helyezni a beteg parlamentarizmust, a jelenlegi választók szűk köréből a nép széles rétegeire, a közjogi kérdések parlamentjéről a gazdasági kérdések egészséges népképviseletére kell az alkotmányos élet szervét újból felépíteni.

Tisztelt hallgatóim! Könnyű lett volna nekem is a nemzeti jelszavak útját választani, mely akkor a dicsőség virágaival volt behintve, s bizonyára nekem is, mint annyi sok másnak, az

elismerés és népszerűség koszorúját fonta volna homlokom köré. Ámde mi haszna lett volna ebből az országnak? Segített volna-e gyökeresen a magyar állam helyzetén, ha valamelyes közjogi megoldást hozunk? És vájjon egy ilyen megoldás végleges megoldás lett volna-e? Kérdem: egy értéktelen katonai vívmány közelebb hozta volna-e a megvalósuláshoz a néptömegek gazdasági vágyait és törekvéseit, megszüntette volna-e a szociális elégedetlenséget, a sorvasztó vérveszteséget, melyet a kivándorlás okozott? Pedig a pusztító politikai epidémia ezekből a bajokból táplálkozott.

A kérdés akkor az volt: katonai csecsebecse vagy általános választójog? Az első talán pillanatnyi enyhülést szerez, talán rövid időre megint működésbe hozza a parlament rozoga gépezetét, ámde csak azért, hogy a parlament tagjai a nemzet boldogulását a gazdasági, társadalmi és osztálypolitika homogenitása folytán újból a közjogi téren keressék. A második út új harcokon keresztül, a gyökeres gyógyítás és végleges megoldás és kibontakozás útjának látszott. Emellett az általános választójog gondolata a modern, polgári Magyarország

gondolatát foglalta magában. Azét az új Magyarországét, melyben pusztító közjogi harcok helyett békés polgári munka folyik, ahol király és nemzet egyetértésben élnek egymással, ahol minden faktor megkapja a maga törvényes igényét, ahol nem éhezik az állam, a kultúra és a nép, nem verekednek jogért és kenyérért az emberek, hanem a modern gondolkodás eszközeivel az összes társadalmi osztályok egy művelt, humánus, indusztriális kultúr-állam létrehozásán dolgoznak.

Ama nehéz pillanatokban tépelődve álltam a válaszúton. Egyik út dicsőséghez és népszerűséghez, a másik új harcok, szenvedés és bukás felé vezetett. És én ezt a második utat választottam. Tudtam, hogy ez lesz az én bűnöm, tudtam, hogy ez lesz az én vétkem, melyet az uralkodó osztály hatalmasai soha megbocsátani nem fognak. Előre láttam, hogy becsületes meggyőződésemnek rágalom, ádáz támadás és üldöztetés lesz a bére, hogy barátaim elfordulnak, ellenfeleim pedig kínpadra vonnak. Sőt még egyebeket is láttam. Láttam új, vad harcok kitörését, mérgezett nyilak röpülését, melyeknek céltáblája én leszek. Láttam, miként válnak szent eszmék

éhes gyomrok prédájává, miként szabadulnak fel a hatalmi önzés és kapzsiság összes vérebei, hogy engem darabokra tépjenek. Szóval, láttam magam előtt a sötét, kétségbeejtő jövőt.

Ám én mégis a népjogok útjára léptem. Azt gondoltam: hogy én elbukhatom, hogy összetörhetek, de politikai holttestemen keresztül egy szebb kor, egy szebb jövő fog feltámadni, azé az új Magyarországé, ahol majd nem fogják egymás vérét szívni az emberek, hanem a tudomány, munka, kultúra és emberszeretet által igyekszik mindenki a hazának, saját magának és az összességnek jólétét és boldogulását előmozdítani.

Eme hitemben megerősödve léptem át a király dolgozószobájának küszöbét. És elmondottam, hogy ami ebben a szerencsétlen országban végbemegy, a parlamenti anarchia, a dinasztiaellenes hangulat, a közállapotok elvadulása, az mind csak tünet, tünete egy sokkal mélyebben fekvő betegségnek, az általános szociális elégedetlenségnek, mely a széles néprétegek egész lelkületét megmételyezte, s idefenn a közéletben minden zavarnak, minden rendellenességnek forrása és okozója lett. Elmondottam, hogy míg a nép százezrei keresethiány miatt kivándorolnak,

míg a gyermekhalandóság és tüdővész pusztítása óriási, míg a kivándorlási ügynökség és a leánykereskedés a legjövedelmezőbb ipar, mig a nép éhezik és nyomorog, addig a parlament közjogi kérdésekkel vesződik, a nép igazi érdekeivel semmit se törődik, s innen van az a nagyfokú elégedetlenség, mely végeredményben a mai közállapotokat idézte elő. Elmondottam továbbá, hogy a 48-iki alkotmány óta három egész generáció nőtt fel, akik a művelődés terjedése folytán új viszonyokat, új törekvéseket képviselnek, ám ezek ki vannak zárva a parlamentből, ahol csak közjogi sérelmeket vitatnak, az új eszmék pedig ez alatt odakünn feszítik a társadalom kereteit, melyeket ha okosan és előrelátóan nem vezetünk le, rövid idő alatt általános felfordulást fognak előidézni az országban. És végül elmondottam, hogy ebben a súlyos helyzetben csak egy segítség van: ha az általános, titkos választójog révén a feltörekvő osztályok számára megnyitjuk a parlament kapuit s ez által, egész alkotmányos életünket új, egészséges alapokra fektetvén, a szociális elégedetlenséget és feszültséget idejekorán és okosan szabályozzuk és levezetjük.

A történeti igazságnak tartozom azzal, hogy

a bölcs király volt az első, aki hajlott őszinte szavamra. Ám a monarchia másik államában nehézségek merültek fel. És itt, bár nem szívesen teszem, az igazság és a választójog érdekében kénytelen vagyok kissé fellebbentem a múltak fátyolát főleg azért, hogy egy tévhit további káros következményeinek elejét vegyem. Akkoriban a legolcsóbb és legnépszerűbb jelszó a választójog ellen az volt, hogy ez a gondolat a Gross-Österreich eszméjéből fakadt, hogy azt bécsi kéz kínálja, bécsi kéz hozza, a magyar nemzet vágyainak és törekvéseinek letörése végett. Mint valami nemzeti veszedelem ellen, úgy hordozták körül az országban a véres kardot az általános választójog ellen. És sajnos, az ősi recept most is bevált, a bécsi rémképekkel sikerült hangulatot kelteni. Pedig én állítom, nemcsak becsületemre, hanem mindenre, ami előttem szent, hogy ezen nagy kérdés felvetésében és előkészítésében nemcsak hogy semmiféle bécsi kéznek szerepe nem volt, hanem ellenkezőleg, éppen az osztrák államférfiak követtek el mindent — s ebben a nemzet vezéreivel találkoztak — az általános választójog tervének megakadályozására. Egyenesen tiltakozom tehát az ellen, hogy az általános választójog

tervét bécsi kéz hozta, sőt újból állítom, hogy az kizárólagosan magyar földből fakadt, s itt sem ötletszerűen vettetett fel, nem hajánál fogva rángigáltatott elő, hanem, mint elodázhatatlan állami szükségesség, egy adott helyzet logikus folyománya volt.

És jóllehet, a korona hajlandósága kétségtelen volt, ennek dacára — mint már jeleztem — a monarchia másik államában az osztrák kormány idegenkedett az eszmétől, sőt midőn a kérdés aktuális lett, sikerült neki legfelsőbb helyen a választójog ellen komoly aggályokat támasztani. Ennek következménye volt, hogy a Fejérváry-kormány 1905 szeptemberben lemondott, mert a választójog programmja nélkül a további kormányzást vállalni nem akarta. Ez volt az első kormánybukás, melyet a választójog okozott. Ám a híres szeptember 23-iki audiencia után a választójog ügye ismét kedvezőbb helyzetbe jutott. Bizonyos fokú kényszerhelyzet állott elő, mely a további kormányzást ismét a Fejérváry-kabinet körébe utalta. És talán nem vétek a köteles diszkréció ellen, ha elárulom, hogy ez a helyzet döntő befolyással volt a választójog további sorsára. Hiszen méltóztatnak emlékezni, hogy az

általános választójog tervét és eszméjét, mint a kormány tagja, eddigelé csak privát vélemény gyanánt hirdethettem. Ám a korona újbóli felszólítására kijelentettem, hogy a további kormányzásért a felelősséget csak úgy vállalhatom, ha az általános, egyenlő, titkos választói jogot kormányprogramm gyanánt proklamálhatom, s ezen nagy reformról egyidejűleg törvényjavaslatot terjeszthetek elő. És ekkor történt — még mindig az osztrák államférfiak ellenzésével szemben — az a históriai jelentőséggel bíró döntés, mely az általános választójogot a Habsburg-dinasztia politikájává avatta.

Ám ez alatt idehaza a közállapotok teljesen elvadultak. A koalíciónak sikerült a magyar társadalom jelentékeny részében az eszme ellen izzó gyűlöletet kelteni, a harc most már nem annyira a vezényszóért, mint inkább a választójog ellen folyt s a küzdelem heve, különösen a törvényhatóságokban, oly szenvedelmeket váltott ki, hogy az egész állami rend felforgatásától kellett komolyan tartani. Sokkal gyorsabban, mint gondoltam, teljesedett be rajtam az a sötét jóslat, mely súlyos tépelődéseim közepette a jelzett válaszúton merült fel előttem. Az összes támadásoknak cél-

pontja lettem, minden ellenem és politikám ellen fordult. Be kellett látnom, hogy a küzdelmet, legalább egyelőre, abba kell hagynom. Ám ezt, mint becsületes politikus, csak a választójog eszméjének megmentése mellett tehettem. A gondviselés a kibontakozás szálait kezembe juttatta, s a béketárgyalások rendjén sikerült az általános választójog ügyét a megoldás központjába helyeznem. És midőn láttam, hogy csakugyan komoly kibontakozásról van szó, midőn láttam, hogy programmomat, a választói jogot, ellenfeleim komolyan vállallják és megvalósítani akarják: egy percig se haboztam magamtól eldobni a hatalmat, csakhogy politikai elvem — ha mindjárt mások által is — diadalra jusson. És így lett a híres paktumnak bázisa és talpköve az általános választói jog, melynek megvalósítását a koalíció legalább is oly széles alapokon vállalta, mint ahogy az a Fejérváry-kormány tervezetében foglaltatott. És ekkor, t. hallgatóim, egy korszak következett, mikor a meglevő erők mesterséges gyengítése, az életerő mesterséges lefokozása az egész politikai és gazdasági élet elernyedéséhez vezetett, egy négy évi marazmushoz és pusztuláshoz, melyet valamikor koalíciós korszaknak fog nevezni

a magyar történelem. Ezen lefolyt négy évi kormányzat politikai mérlegének főtehertétele az, hogy a koalíció kötelezettséget vállalt és ígéretet tett, királynak és népnek egyaránt, hogy módot fog nyújtani a lekötött gazdasági erők parlamentáris érvényesülésére az általános választójog megalkotása által, hogy törvényes tért nyit a kielégítetlen gazdasági aspirációknak s ez által megindítja azon új gazdasági élet folyamatát, melyet odakünn az országban milliók és milliók epedve várnak. Megcsalatott remények, széttört vágyak képezik e négy év politikai hagyatékát. És a koalíció megbukott, meg kellett buknia, mert nem váltotta be a királynak és népnek egyaránt tett igéretét.

Ám most egy új alakulás küszöbén állunk. A radikálisok bankettjén 1908 március 7-én, midőn még csak nem is gondoltak rá, előre megmondottam, hogy a fejlődés törvénye rövidesen vissza fogja hozni az ügyek élére a régi szabadelvűpártot, ámde modernizált programmal, melynek tengelyét az általános választójog képezi. Anélkül, hogy ez által valami látnoki tehetséget akarnék magamnak vindikálni, bátran állíthatom, hogy az események nekem adtak igazat. Íme, itt van az

új alakulás, élén azon tiszteletreméltó férfiakkal, akik a múltban is szabadelvű szellemben fejlesztették az ország ügyeit és intézményeit s most egy új, progresszív politikai korszak megnyitásával akarják létrehozni a 67-es alap renaissanceát. Ám az események másban is igazoltak engem. Százszor és százszor mondottam, hirdettem, egész politikai reputációmat kötöttem hozzá, hogy minden mentőgondolat el fog sorvadni, minden kísérlet kárba fog veszni s végezetül mégis csak az általános választójog lesz az a mentőeszköz, mellyel a magyar problémát gyökeresen megoldani lehet és kell. És íme, minden terv szétfoszlott, s az új alakulásnak egyetlen tengelyét a választójog képezi. Nem üres hivalkodás mondatja ezt velem, hanem a történeti igazság érdekében kell a való tényekre rámutatnom.

Tisztelt hallgatóim! Most, midőn a szenvedélyek füstje a tisztánlátást immár nem zavarja, azt hiszem teljes objektivitással vizsgálhatjuk meg azon politikai kísérleteket, melyek a magyar parlamentarizmus megmentése céljából szőnyegre kerültek. Bátran állíthatom, hogy nem volt az országban senki, aki a több mint, tízéves parlamenti krízis három törvényenkívüli állapota

után meg ne állapította volna azon szomorú valóságot, hogy a magyar parlamentarizmus beteg és szervezetét súlyos kór sorvasztja. Csak a gyógyítási módok eszközei és ezek hatályossága tekintetében voltak eltérések. így kerültek szembe egymással a házszabályrevízió, a nemzeti koncesszsiók és az általános választójog, mentőgondolatok gyanánt. Ezek közül a házszabályreform volt az első kísérlet, mellyel a parlamenti válságot megoldani és megszüntetni akarták. Még élénk emlékezetünkben van az a nagyszabású küzdelem, mely ezen politika jegyében lefolyt s amelyet Tisza István gróf indított. A november 18-iki és a december 13-iki dátumok szomorú határkövei ezen meddő politikai küzdelemnek, melyben annyi jeles erő tört össze s végezetül egy hatalmas, nagy történelmi párt bukását okozta. Hiszen tudjuk, hogy az ennek nyomán bekövetkezett házfeloszlatás és a választások megpecsételték a házszabály és kezdeményezőjének sorsát.

A házszabályreform egy minden ízében beteg organizmus életrendjének szabályozását célozta. De a beteg szervezet ellenszegült oly életszabályoknak, melyek létezésének feltételétől, a közjogi kérdésektől akarták megfosztani. Természe-

tes tehát, hogy nem az orvos győzte le a betegséget, hanem a beteg gyűrte le az orvost, eltávolította, elszorította betegágyától, hogy nyomorúságos beteg életét tovább tengethesse.

A második indikált gyógymód nem volt új és alkalmazkodott a parlament betegségéhez. Ez a gyógymód a nemzeti engedmények jelszavas politikájában fejeződött ki. Alkalmazták ezeket a nemzeti injekciókat, hogy a parlament lázas szervezete legalább időlegesen megnyugodjék. Az injekciók anyagát a felségjogokból merítették, ezek gyengültek, anélkül, hogy gyógyulás állott volna be. A magyar vezényszótól a századnyelven keresztül egész az altiszti iskolák nyelvéig, a vámszerződés-elnevezéstől az önálló berendezkedés formulájáig, a nemzeti engedmények egész skálája képezte kísérlet tárgyát, de hiába, a korona következetesen hátat fordított a koncessziós politikának, mert veszélyeztetve látta az általa védett közös intézményeket, de a nép is elfordult ettől a politikától, mely baján nem segített, nyomorát nem enyhítette, szenvedéseit nem orvosolta. És hiába próbálták ezen politika érdekében a 67-es és 48-as pártokat összekovácsolni koalíciókba, kooperációkba és koncentrációkba: —

az összes kísérletek meddőknek bizonyultak, mert a koncessziós politika még ideig-óráig sem eredményezhette a parlament munkaképességének helyreállítását.

Dugába dőlt tehát minden kísérlet, mely a mai parlament konzerválásával akarta a parlamenti krízist megoldani s így szinte önmagától állt elő a harmadik, egyedül lehetséges megoldási mód, hogy az általános választójog révén új, egészséges alapra kell helyezni a beteg parlamentarizmust, a jelenlegi választók szűk köréből a nép széles rétegeire, a közjogi kérdések parlamentjéről a gazdasági kérdések egészséges népképviseletére kell az alkotmányos élet szervét újból felépíteni. Mindannyiunk szeme előtt folyt le azon ádáz harc, mely ezen eszme nyomában közéletünk összes téréin támadt. Láttuk, mint követtek el minden lehetőt leszorítására, mint álltak elő lehetetlenebbnél lehetetlenebb tervekkel megbuktatására, ámde mentől jobban gyalázták, mentől jobban diszkredikálták, maga az eszme annál diadalmasabban nyomult előre, az igazságnak benne rejlő erejénél fogva. És nekem s mindazoknak, akik ezen eszmét képviseltük, nagy elégtételünkre szolgál, hogy ma, midőn a gyűlölet

hangja immár elnémult s a szenvedélyek tüze lelohadt, minden objektív szemlélő, aki a lefolyt tíz év parlamenti pusztításait végignézte, nyíltan elismeri és vallja, hogy a parlamenti viszonyok gyógyulását nem a szűkkörű választórendszer konzerválásában, hanem új tömegeknek alkotmányos jogokkal való felruházásában kell keresni, mert annyi kárbaveszett kísérlet után ez az egyetlen lehetséges útja és módja a parlamenti válság gyökeres megoldásának.

És én boldog vagyok, t. hallgatóim, hogy megérhettem azt a napot, midőn itt, az Isten szabad ege alatt, felemelt fővel, tényekre hivatkozva mondhatom, hogy íme, minden gondolat elsorvadt, minden kísérlet meghiúsult, minden terv szétfoszlott, egyedül az általános választójog standardja áll magasan, ez a gondolat képezi az új alakulásnak is egyedüli harci lobogóját, amelyről immár bátran elmondhatjuk, hogy az ma már nem is gondolat, hanem valóságos állami szükségesség, melynek megvalósítása elől többé kitérni nem lehet.

Tisztelt hallgatóim! Most pedig felvetem azt a nagy kérdést, miért lett állami szükségesség az általános választójog?

Állami szükségesség az általános választójog mindenek előtt azért, mert egyetlen eszköz a magyar válság megszüntetésére és a végleges kibontakozás megteremtésére. A kiegyezés óta — midőn az olygarchia és a korona kibékülésének árát a nép milliói fizették meg — oly hatalmas lendületnek indult az ország gazdasági élete, hogy egészen új társadalmi osztályok, gazdaságilag differenciált néprétegek keletkeztek, amelyeknek már nem jutott hely és szerep Magyarország politikai szervezetében. Az 1848-ban alkotott választói törvény keretei szűkek lettek az évtizedek során, s az elavult választórendszer milliók és milliók előtt zárta el a politikai érvényesülés útját.

A Deák Ferenc politikai liberalizmusa, melynek célja és ideálja a demokratikus szervezetű állami önállóság volt, megakadt fejlődésében az egyházpolitikai törvények végrehajtása után. A sztagnálás pedig már visszafejlődés a politikában, tehát oly beteges tünet, mely szükségképpen akadályozza az egész szervezet, az egész nemzet egészséges fejlődését. Az olygarchia makacssága, mely a politikában a status quo merev fenntartásával, a gazdasági életben pedig a köz-

életi tisztaság jelszavával igyekezett fosszilizálni a negyven év előtti állapotokat, azt okozta, hogy a forrongó társadalmi erők ferde irányban fejlődtek és érvényesültek.

Széll Kálmán óta — aki szintén nem alkotott nóvumot, csak az adóhátralékosok választói jogát biztosította — sztagnált a választói törvény reformja, amely pedig már a 70-es években is szükséges lett volna. És ugyancsak Széll Kálmán óta — a képviselők összeférhetetlenségéről szóló törvény szellemének hódolva — a közvélemény úgyszólván stigmatizálta a közgazdasági tevékenységet. És ez. a rideg konzervativizmus, a politikai és gazdasági életben egyaránt, áttörhetetlen kínai falként állta útját annak, hogy az 1867 óta kialakult, megerősödött és dolgozó néprétegek felszabadulhassanak politikai és gazdasági elnyomottságukból, hogy elfoglalhassák méltó helyüket a nemzetfenntartó elemek közt, hogy tömegüknek, munkájuknak és intelligenciájuknak megfelelően feltörhessenek alárendelt helyzetükből a politikai és társadalmi élet magasabb régióiba.

Mivel pedig ez a törekvésük megtört a rendi osztályuralom érdekében fenntartott politikai, tár-

sadalmi és gazdasági struktúra bástyáin, a fejlődés természetes útján előre nem törhető energiák általános forrongást, csaknem állandó konvulziókat okoztak a nemzet alsóbb rétegeiben. Szinte forradalmi tünetek közt nyilatkozott meg vidékenként — mint előbb már érintettem — a gazdasági és politikai elnyomatásból fakadó elégületlenség, melynek fölfelé terjedő nyomása csaknem állandóan lázas izgalomban tartotta a parlamentet is. Hogy aztán a parlament, mely minden eseményt saját osztályérdekének szemüvegén át nézett, ezekben a tünetekben »közjogi« aspirációkat látott s ezeknek kielégítésével remélte az általános forrongást lecsillapítani, az megint csak döntő bizonyság arra, hogy a mai szűk választójog alapján álló osztályparlament se nem érti, se nem érzi a nép millióinak vágyait és aspirációit. A politikai kuruzslók megpróbáltak minden eszközt az általános elégületlenség megszüntetésére és a beteg parlamentarizmus meggyógyítására, — csak egyet nem: az általános választójogot, amely pedig egyedül szanálhatta volna a helyzetet. Mert csakis az alkotmány sáncainak megnyitása tenné lehetségessé, hogy a sáncokon kívül kavargó, forrongó és elégedetlen tömeg

megtalálhassa végre helyét, s elhelyezkedvén a népképviselet széles alapján megépített új struktúrában, minden erőforrását és energiáját felhasználhassa a saját gazdasági helyzetének javítására. Csakis így gyógyulhat meg az osztályérdek túltengésétől elgyengült, enervált parlament; csakis így alakulhat át oly egészséges, pezsgő népképviseletté, melyben minden szociális osztály megtalálhatja a maga helyét és hivatását, s amelyben az anyagi boldogulásért küzdő különböző néprétegek mérkőzése mindenkor azt az általános és egyetemes nemzeti érdeket fogja diadalra juttatni, mely a modern haladás és fejlődés törvényének leginkább megfelel.

És, míg a mai parlamentben a politikai harcok rendszerint csak színlelik a nemzeti szempontokat, addig az új népparlamentben valóban csak nemzeti szempontok szerint fognak igazodni a politikai küzdelmek. A nemzet egyetemének anyagi jólétét, gazdasági érdekeit szolgáló politika fog itten érvényesülni, s a közös nagy célra harmonizáló törekvések fogják megteremteni azt a rég várt kibontakozást, melyet eddig a közjogi küzdelmek lehetetlenné tettek. Lesznek ugyan küzdelmek a népparlamentben is, de ezek a küz-

delmek nem üres jelszavakért és kockázatos célokért folynak, hanem pusztán csak gazdasági érdekekért. Az erők nem forgácsolódnak szét a közjogi harcokban, hanem egy frontba sorakozva nyomulnak előre a közérdek vonalában.

Önmagától, a természetes fejlődés; logikus rendje szerint hozza meg tehát a népparlament a tartós és békés kibontakozást. Az osztályérdek s az ennek leplezésére inaugurált közjogi harcok le fognak tűnni a parlament arénájáról, s mivel minden társadalmi réteg helyet fog találni az új politikai struktúrában, a ma még forrongó és elégedetlen tömeg nem az alkotmányt fogja ostromolni, hanem gazdasági fejlődésének és anyagi boldogulásának biztosítására törekszik.

A kibontakozásnak, a különböző néprétegek megegyezésének és békés együttműködésének útja tehát egyedül a népparlamenten át vezet. Mert a partikulárizmust csakis a népparlament ölheti meg, s egyedül a népparlament az, melyben még a partikuláris érdekek is összhangba hozhatók, illetőleg a közös nagy célnak, az egyetemes nemzeti érdeknek alárendelhetők. Csakis a népparlament szüntetheti meg a társadalmi elégedetlenséget, mert csakis a népparlament szívhatja föl az

egész nemzet, az egész társadalom kiváló elemeit, melyeknek harmonikus együttműködése nélkül nincs kibontakozás, nincsenek meg a történeti fejlődés szükséges előfeltételei.

Ez a történeti fejlődés a nemzet és a korona teljes harmóniáját követeli, mert monarchikus államban a nemzet és a korona érdekei nem lehetnek ellentétesek, hanem csak azonosak. A korona érdeke ugyanis nem az, hogy legyen egy kiváltságos osztály, mely a nép millióinak rovására gyakorolja a politikai hatalmat és magának biztosítsa a legtöbb gazdasági előnyt, hanem a korona érdeke az, hogy a nemzet egyeteme anyagilag jól szituált, politikailag egyenjogú legyen, mert az uralkodás végcélja — ahogy Deák Ferenc mondja — nem a hatalom, hanem a nemzet boldogulása. De maga a hatalom se a szuronyok erejében gyökerezik, hanem a népek megelégedésében: ezt pedig csakis az oly intenzív gazdasági és szociális politika hozhatja meg az uralkodónak, mely a nemzet egyetemének jogos érdekeit és aspirációit kielégíti. És ez lesz a végleges kibontakozás.

Állami szükségesség továbbá az általános választójog azért is, mert megszünteti a közjogi

harcokat. Rámutattam már, tisztelt hallgatóim, hogy azok az új néprétegek és társadalmi osztályok, melyek 1867 óta keletkeztek, miképpen erőlködnek hasztalanul, hogy elhelyezkedjenek abban a szűk politikai és gazdasági struktúrában, melynek rendjét és kereteit az olygarchia szabta meg a kiegyezésben. Ezek a politikai jogokkal nem bíró tömegek, mivel egyúttal gazdasági függésbe is jutottak az olygarchiával szemben, elnyomatásuk és nyomorúságuk keserű elégedetlenségében állandóan forrongtak, zavarogtak s egyre hevesebben ostromolták az alkotmány bezárt kapuit. S az olygarchia, megérezvén a veszedelmet, mely a közelégedetlenség révén az ő kiváltságos pozícióját fenyegette, nemzeti jelszavak hangoztatásával irányította a feltörekvő osztályok forrongó nyugtalanságát a dinasztia ellen, és közjogi harcokban merítette ki, fecsérelte el azt az energiát, mellyel az elnyomott és jogfosztott milliók politikai jogaikat akarták kiküzdeni.

A közjogi harcok tehát valósággal a ventilátorok, a biztonsági szelepek szerepét vitték az ország politikájában; mert valahányszor a politikai jogaitól megfosztott és gazdaságilag is kizsákmányolt tömeg fölrobbantani készült az anti-

demokratikus, fosszilizált parlamentarizmust, az olygarchia képviselői mindannyiszor meghordozták az országban a közjogi sérelmek véres kardját s a dinasztia és a 67-es alkotmány ellen vitték harcba a fanatizált, félrevezetett nemzetet. És, mikor ez a nemzet, kifáradván a meddő közjogi harcokban, ismét dologra tért, tovább is maradt minden a régiben, míg az újra fölgyülemlett keserűség megint lángra nem lobbantotta a szenvedélyeket.

Ez volt a képe — és ez ma is — az utolsó tizenkét év parlamenti életének. A nép érdekeinek rendszeres elhanyagolása teremtette meg azt a gravaminális kardbojt-politikát, mely végezetül az államnak kiéheztetésére vezetett. Minden a »rechts-um« vagy »jobbra-át« körül forgott, s mialatt szenvedélyek lángja söpört végig az országon, senki se látszott észrevenni, hogy a nép lerongyolódik, éhezik, ezerszámra vándorol Amerikába, az ország pedig, exlexben vergődve, nélkülözi az államháztartásnak azokat a legszükségesebb eszközeit is, amelyek nélkül egészséges haladás és fejlődés nem is képzelhető. Minden a magyar vezényszó körül forgott, ez volt a politikai világ tengelye Magyarországon: holott pedig nem az

teszi boldoggá a nemzetet, hogy »rechts-um«-ot vagy »jobbra-át«-ot kiáltanak-e a magyar bakának, hanem az, hogy — amint Széchenyi mondta — minden embernek tele legyen a feje, a gyomra és az erszénye.

A közjogi harcoknak ez a folyton visszatérő körfutása lehetetlen a népparlamentben. Lehetetlen pedig azért, mert vitális gazdasági érdekek, elsőrendű szociális törekvések fogják leszorítani a fórumról azokat a nemzeti jelszavakba takart osztályérdekeket, melyek ellen a mai parlamentben senki se szól, mert hiszen a saját érdeke ellen senki se fog harcba szállani. A népparlament ellenben az ország összes néprétegeinek érdekeivel fog törődni, arénája lesz az összes társadalmi osztályok képviselőinek, a küzdelem átterelődik a gazdasági és szociális térre, ahol a jogos érdekek fognak győzni s a nemzet eleven ereje nem forgácsolódik szét meddő közjogi küzdelmekben, hanem a történeti fejlődés medrében halad.

Átterelődik a harc gazdasági és szociális térre, s az egyes társadalmi osztályok és néprétegek materiális küzdelme kiváltja a jogosult érdekeket. Mert az olyan parlament, melyben a nemzet minden rétegének képviselője helyet talál, nem

fog meddő közjogi kérdésekkel bíbelődni, hanem, kölcsönös megegyezéssel fog törekedni arra, hogy minden egyes népréteg érdekei kielégítést, sérelmei pedig orvoslást nyerjenek. A mai parlament már összetételénél fogva is egyoldalú és erőtlen. Egyoldalú, mert kétharmad részében az oligarchia képviselőiből áll, akik, a kerületekben elfoglalt domináló pozíciójuk révén mindig abszolút többségben jöhetnek be a parlamentbe. És erőtlen, mert a koronával folytatott közjogi harcokban mindig meghátrál és kiegyezik a nemzet rovására.

Ki kell pedig egyeznie, mert erőtlen a koronával szemben, hiszen hatalma forrását nem a nemzetben, hanem a korona akaratában bírja: s mivel a kiegyezésben, természetesen, mindig vigyáz a maga jogainak biztosítására, nyilvánvaló, hogy a közjogi harcok győzelmet ritkán, de csalódást annál gyakrabban hoznak az egész nemzetnek. És minden meddő küzdelem, minden keserű kiábrándulás, míg egyfelől gyöngíti és enerválja a nemzetet, addig másfelől szítja az elégületlenséget, fokozza a szenvedélyeket, mélyebbre ássa az osztálygyűlölet árkait s egyben új küzdelmek magvát hordja magában.

A népparlamentben megszűnnek a közjogi harcok, mert a népparlamentnek semmi oka se lesz arra, hogy állandóan konfliktusokat keressen a koronával. Semmiféle exkluzív osztályérdek nem érvényesülhet a népparlamentben se fölfelé, se lefelé s éppen ezért: a »történelmi« nemzetnek — a mint magát az olygarchia nevezi — se lesz érdeke, sőt ereje se, hogy saját külön hatalmi pozicióját a dinasztia ellen ingerelt tömegek vak gyűlöletével erősítse. Hanem igenis: a »történelmi« nemzetnek is bele kell állania abba a nagyszerű koncertbe, mely, az egész nemzet erőforrásainak békés fölhasználásával, gazdasági téren igyekszik előmozdítani az ország anyagi boldogulását.

Állami szükségesség az általános választójog azért is, mert megszünteti az obstrukciót. A parlament munkaképességét ugyanis csak azért állíthatja meg az obstrukció, mert a választójog szűk korlátok közé szoríttatott. A politikai jogoktól megfosztott tömegek semmiféle közösséget nem érezhetnek a kiváltságos osztályok által választott parlamenti többséggel, sőt inkább ellenséges indulattal nézik azt, mert a saját jogfosztottságukat egyenesen annak tulajdonítják, hogy a parlamenti többség nem akarja bebocsátani őket

az alkotmány sáncaiba. A mai parlamentben tehát a kisebbség teljes joggal mondhatja a többségre, hogy nem áll mögötte az egész nemzet, és így neki, mint kisebbségnek is, joga van ellene szegülni a többségnek, amely csak színleg és csak relatív többség, valójában azonban csak kisebbség, mert nem áll mögötte az ország, az egész nemzet többsége.

Ellenben ott, ahol a parlamenti többség mögött valóban az egész nemzet többsége áll, — tehát a népparlamentben — ott nem packázhatik a kisebbség a többséggel, s még kevésbé döntheti meg a többségi elvet; mert a nép semmiféle jogtalanságot nem tűr el, amit a kisebbség a többség ellen vét, ha ez a többség valóban az egész nép többségét képviseli. Másrészt, ha a széles néprétegek is képviselve volnának a magyar parlamentben, akkor lehetetlen lett volna a közjogi harcoknak az a túltengése, mely az obstrukciónak igazi melegágya. A magyar parlamentben azonban nincsenek képviselve a széles néprétegek, s miután ezeknek aspirációival, nyomorával, tengernyi bajával az exkluzív »úri« parlament semmit se törődött: — hiszen nem is érezte, sőt meg se látta azokat! — a törvényhozásra szánt drága

időt azzal fecsérelte el, hogy tudatosan kovácsolt közjogi sérelmeket, s ezeknek erőszakolásával önmagát hajszolta bele az obstrukcióba.

Mert a mai osztályparlamentnek nemcsak betegsége, hanem egyúttal éltető eleme is az obstrukció. Valami sajátos vakság révén a nemzeti engedményekében véli látni ez a parlament azt az univerzális csodaszert, mely az ezer sebből vérző országot meggyógyítja. Miután a nép érdekeit kielégíteni nem tudja, — mert nem is törődik velük — kénytelen a közvéleményt azzal narkotizálni, hogy egyre új közjogi kérdéseket vet fölszínre s ezeknek szenvedélyes tárgyalásával tereli el a figyelmet azokról a valódi érdekekről, melyeknek kielégítése kötelessége lenne. Soha nem indult még obstrukció a magyar parlamentben olyan érdekekért, melyekből az igazi nemzetnek, a nép millióinak haszna lett volna: s a kiegyezés óta eltelt negyvennégy év alatt egyetlen egy oly nagyszabású szociális vagy gazdasági törvény se alkottatott, mely akár a közterheket leszállította, akár a nemzet köztehervíselő képességét fokozta volna.

A magyar parlament közjogi küzdelmei és obstrukciói töltik be az utolsó 12 év politikai

történetét. Minden képzelhető alkalom jó az obstrukcióra, ha megvan az a látszata, hogy a küzdelem Bécs és a dinasztia ellen megy; csupa frázis, értéktelen nemzetiszínű sallang miatt folyt a harc, mialatt százezrek mentek tönkre az országban és százezrek vándoroltak ki Amerikába. Annyira fajult az obstrukció, hogy még az államháztartás költségeit is megtagadta, lassú sorvadásra kárhoztatván az egész nemzetet. Hogy pedig mindez így történhetett, annak oka az, hogy a magyar parlamentben nincsenek képviselve a feltörekvő, dolgos néprétegek, melyek — saját érdekeik és aspirációik föltárásával — intenzív gazdasági és szociális politikára szoríthatnák a törvényhozást.

Ezt az intenzív gazdasági és szociális politikát azonban csakis a népparlament inaugurálhatja. Csakis a nemzet minden rétegének, összes energiájának beállítása a politikába hozhatja meg azt a harmóniát a különböző osztályérdekek között, mely egyfelől — az anyagi teherviselés képességének emelésével — a monarchia nagyhatalmi állásához szükséges eszközöket a nemzet összeroskadásának veszedelme nélkül biztosíthatja, másfelől pedig — a jogosult nemzeti aspirációk

kielégítésével — megszünteti azokat a parlamenti konvulziókat, melyek a nemzeti vagyonosodás legfőbb akadályai. Mert a szűk választójog mindenkor melegágya az obstrukciónak, s az osztályparlamentben mindig a kisebbség győz, mivel a »többség« mögött nem áll a nemzet többsége: hiszen az igazi többségnek ma még politikai jogai sincsenek. A népparlamentben viszont a parlamenti többség mögött mindenkor a nemzet igazi többsége áll, s ez a többség mindig joggal hivatkozhatik az egész nemzet akaratára, ha a parlamenti kisebbség obstrukcióval akarná megbénítani a többség akaratát.

A külföldi példák mind fényesen igazolják ezt az állítást. Az egységes állami eszme és a népakarat sehol se érvényesül oly tökéletesen és akadályok nélkül, mint azokban az országokban, ahol a parlamentarizmus az általános választójogon nyugszik. A forradalmi törekvések mindig a parlamenten kívül s mindig azokban a néprétegekben fejlődtek ki, melyeket a választótörvény igazságtalansága a politikai jogok gyakorlásából kizárt. Amióta az angol és a francia, a német és az olasz nép a maga egész teljességében bevonult a parlamentbe, azóta megszűnt az

obstrukció ezekben az országokban s a szenvedélyes harcok helyett a józan megértés, az ellenséges osztályérdekek kiegyenlítése és a népek gazdasági erőforrásainak józan kihasználása lett a nemzeti politika. Johnson és Millerand, Turati és Bebel csak addig voltak hazátlan bitangok és forradalmárok, míg ki voltak rekesztve a parlamentből, ma pedig tipikus képviselői a nemzeti egységnek és a nagyhatalmi eszmének, mert a legforradalmibb törekvés is rögtön törvényes eszközökkel keresi az érvényesülés útját, mihelyt a parlament kapui megnyílnak előtte.

Állami szükségesség továbbá a választójog, mert megteremti az egyetértést a király és nemzet között. Monarchikus államban csak úgy lehet a nép gazdag és elégedett, ha teljes a harmónia a törvényhozó és végrehajtó hatalom között. A korona és nemzet őszinte egyetértése az a forrás, melyből a fejlődés s ennek nyomán a nemzeti vagyonosodás és a korona hatalmi tekintélye fakad. Kifelé erős, befelé virágzó csak az olyan ország lehet, melyben a nemzet és a dinasztia érdekei azonosak, mert csakis az érdekek azonossága szülheti meg azt a harmóniát, mely a békés fejlődésnek úgyszólván egyetlen garanciája.

Ez a harmónia tizenöt éve nincs meg a magyar nemzet és a korona között. Mivel pedig a nemzet és a dinasztia érdekei párhuzamosak, nyilvánvaló, hogy a szükséges egyetértés hiánya miatt se a dinasztia nem elégedett, se a nemzet nem fejlődhetik. S míg egyfelől megcsökkent a királyi hatalom tekintélye s megfogyott az ország hatalmi állásának presztízse, addig másfelől megapadt a nemzet gazdasági fejlődése, sőt a depopuláció és pauperizmus jelei is mutatkoznak.

Amint a gyermek, hogy fejlődhessék, évről évre több táplálékot, és bővebb ruhákat igényel: azonképpen szükséges, hogy a nemzet is évről-évre tágítsa államháztartásának gazdasági és kulturális kereteit, ha csak a fejlődésben megállni nem akar. És mégis, az évekig tartó, sőt szinte krónikussá vált exlex miatt csaknem lehetetlen volt emelni az állami költségvetés említett tételeit, úgy hogy a fokozatos fejlődéssel együtt járó új igények és aspirációk éveken át nem nyerhettek kielégítést. S ugyanakkor, amidőn a parlament megvonta tulajdon népétől az állami élet és nemzeti fejlődés szükséges feltételeit: ugyanakkor megtagadta a koronától is a hatalom esz-

közeit, noha az erős hadsereg nem csupán a dinasztia nagyhatalmi érdeke, hanem biztosítéka egyszersmind az európai egyensúlynak is, mely ma a békés fejlődésnek és békés munkának alapját képezi, s melynek előnyeit minden állam, tehát a magyar állam is, egyformán élvezi.

Csak természetes tehát, hogy ez a politika nem volt, de nem is lehetett érdeke se a koronának, se a nemzetnek. És, ha mégis ez a politika uralkodik már tizenöt esztendő óta Magyarországon, akkor kell, hogy legyen a nemzet és korona között egy harmadik hatalmi faktor, amelynek az a célja, az az érdeke, hogy a nemzet és a korona egyetértését megzavarja s a kettőjük közt mesterségesen szított diszharmóniát a saját hasznára fordítsa. Ez a harmadik faktor az úgynevezett »olygarchia«, a »kevesek« kiváltságos osztálya, mely a mai szűk választórendszer segítségével abszolút majoritással dominál a parlamentben s a törvényhozó hatalmat cinikusan a saját érdekeinek igájába fogta.

Az oligarchia osztályérdekeinek sivár politikája teremti meg, sőt követeli a súrlódást, a diszharmóniát a dinasztia és a nép között: s 1867 óta valóban egyebet se tett ez az oligar-

chikus osztályparlament, mint hogy ellentéteket szított a dinasztia és a nép között. Amióta a kiegyezésben, az arisztokratikus választórendszer révén, biztosította magának a törvényhozói hatalmat, állandóan kijátszotta egymás ellen a nemzetet és a dinasztiát. Mesterségesen támasztott közjogi kérdésekkel és csillogó hazafias frázisokkal izgatta az országot a dinasztia ellen, hogy a félrevezetett közvélemény, éppen ezen izgalom miatt, ne érjen rá meglátni azokat az oligarchikus osztályérdekeket, melyeknek túltengése lassanként megakasztotta a nemzet gazdasági fejlődését és általános elégedetlenségre vezetett.

A helyett, hogy céltudatos és áldásos szociális és gazdasági politikát folytatott volna, állandóan a felségjogok megnyirbálásán mesterkedett az oligarchia osztályparlamentje; mint ahogy az európai utazók hitvány üveggyöngyökkel és cifra szövetrongyokkal csalják meg és fosztják ki a vad törzseket: úgy tüzelte harcra ez a parlament is a nemzetet a magyar vezényszó és a nemzetiszínű kardbojt ígéretével. Mintha ez a két vívmány visszatarthatott volna csak egy kivándorlót is, mintha juttathatott volna csak egy hold földet is

a Nincsetlen Jánosoknak, mintha megépíthetett volna csak egyetlen egy gyárat is!

A nép érdekeinek teljes kikapcsolása a parlament politikájából természetszerűen vezetett a közjogi küzdelmekre. A növekvő tömegnyomornak, az általános elégedetlenségnek kellett okot, ürügyet és bűnbakot keresni arra, hogy kitombolhassa magát, mert félni lehetett, hogy máskülönben rájön az igazi okra, s rohammal dönti meg az oligarchikus uralomnak mai kizsákmányoló gazdasági struktúráját. Ezért kellett a katonai vívmányokat úgy odaállítani a nemzet elé, mint a mithológia bőségszaruját, s ugyancsak ezért kellett úgy föltüntetni Bécset és a dinasztiát, mint minden nyomornak, elnyomatásnak egyetlen okozóját.

Ezt a hamis és lelketlen osztályérdeken alapuló politikát egyszerre meg fogja szüntetni a népparlament. Ha az ország törvényhozói nem kizárólag abból a kiváltságos kasztból kerülnek ki, melynek »suprema lex« a saját osztályérdeke, akkor a meddő közjogi küzdelmek, mint gazdasági eredményekkel nem biztató erőfeszítések, maguktól elesnek, a harc átterelődik a gazdasági és szociális térre, ahol a dinasztia érdekei nem

ellenkeznek, hanem találkoznak a nemzet érdekeivel.

Mert mi képezi az uralkodó érdekét? Az, hogy a monarchia nagyhatalmi állását az 1867: XII. t.-c. által biztosított közösség alapján fenntartsa. A korona szerint a 67-es alap egy végleges alakulás, egy definitív államjogi berendezkedés, melynek alapján fejlődnek, érlelődnek és ütköznek meg a két államot érdeklő kérdések, maga az alap azonban kérdésessé sohasem lehet. Ám a nép széles rétegei, ha gazdasági fejlődésüket biztosítva látják, nem jutnak érdekellentétbe ezen alappal, sőt gazdasági törekvéseik által egyenesen érdekazonosság keletkezik köztük és a kiegyezés között. Ezt az érdekazonosságot azonban csak úgy hozzuk létre, ha a 67-es alapot a közjogi kérdések kikapcsolása mellett a békés fejlődés és a békés polgári munka bázisává alakítjuk, s lehetővé tesszük, hogy szervezetébe a folytonos gazdasági és kulturális haladás mindig új vért ömlesszen. Ez tulajdonképpen a 67-es alap hamisítatlan szelleme, ebben a szellemben konstruálta azt meg Deák Ferenc, s ebben a szellemben tartotta fenn Tisza Kálmán, a legnagyobb guvernementális magyar államférfi.

A 67-es alapnak igazi tartalmat tehát csak akkor adunk, ha a békés polgári és békés munkáselemeket, szóval a nép széles rétegeit az általános választójog útján a kiegyezés érdekszférájába vonjuk. Mert csak a békés gazdasági fejlődés teszi lehetővé, hogy a nép a monarchia nagyhatalmi állásának fokozódó terheit viselhesse. Világos tehát, hogy a 67-es politika csak úgy állhat fenn, ha a nép széles rétegeire, a nép általános jólétére támaszkodik, ha meg van az érdekközösség az alap és a nép között, s fennáll ezen érdekközösség a »do ut des« elve alapján a fejlődés lehetőségének nyújtása és a monarchia terheinek vállalása közt. Ez az érdekközösség fogja összehozni hosszú tévelygések után a népet a dinasztiával s így lesz a választójog megteremtője és létrehozója az egyetértésnek király és nemzet közt.

Állami szükségesség továbbá a választójog, mert egybeolvasztja a nemzet és a nép fogalmát. A mai választótörvény alapján a magyar parlament képviselőit összesen alig 1,000.000 választópolgár választja. Ki meri azt állítani, hogy ez az egymillió kiváltságos — Magyarország összes lakosságának 6.23 %-a — az egész nemzetet, a dolgozó, küzdő népet képviseli? Angliában 16

és ½ %, Norvégiában majdnem 20 %, Németországban 21 és ½ %, Svájcban 22 %, az Egyesült-Államokban 23 %, Franciaországban pedig 26 és ½ % a választók száma az összes lakossághoz viszonyítva; ezek az országok tehát elmondhatják, hogy a parlamentjük valóban »nemzetgyűlés«, mert összetételében és megválasztásában az egész nemzetnek aktív része van.

Magyarországon ellenben az a két—háromezer kortes és egyéb szavazó, akit ezer meg ezer érdekszál kötöz az uralkodó osztályhoz vagy a kormányzó politikához, valósággal uralkodik a többi szavazók akaratán, s innen van, hogy a maga és kenyéradó kasztja érdekeinek szolgáló parlamentet választ. Közhely ma már, hogy ez a mai elavult, fogyatékos választórendszer a szó teljes értelmében átalakította az egész országot az oligarchia családfenntartó vállalatává, amelyben a rang, a pénz, a hatalom és a születés tekintélye szembeállította a hivatalos »nemzetet« a »néppel«.

Megtörtént az a hallatlan eset, hogy néhány száz család a választójoggal fölruházott »politikai nemzet« segítségével négy évtized óta kisajátítja az egész országot, a nép millióinak érdeke fölé emeli a saját osztályérdekeit, milliók sorsáról,

vagyonáról, személyéről rendelkezett és határozott, ezen milliók meghallgatása nélkül. És be lehet bizonyítani, hogy eme néhány száz család érdekében osztály-ideológiát szolgáló politikát csinált a magyar parlament, amióta alkotmányos szabadságunk visszaállíttatott: s e hosszú 40 esztendő alatt egyetlen egy oly nagyszabású gazdasági alkotást se hozott létre, mely a nép széles rétegeinek gazdasági boldogulására vezethetett volna.

A magyar parlament mai összetételében nem képviseli az egész nemzetet, sőt egyenesen elszakadt a magyar nép, a dolgozó, kereső, küzdő polgárság millióinak lelkétől, gondolkodásától, törekvéseitől. Gyökerei nem nyúlnak le azokba a széles, mélyebben fekvő néprétegekbe, melyeknek vállain az állam-épület nyugszik: s azért recseg-ropog minden eresztékében az államrend, mert a széles néprétegek megunták hordozni már ennek az állam-épületnek súlyos terhét, mely se politikai szabadságot, se gazdasági boldogulást nem hoz számukra.

Ezért kell elkövetkeznie a népparlamentnek, mely az egyenlő jogok és egyenlő kötelességek nagy igazságának alapján fog összeülni s egybe-

olvasztja a nemzet és a nép fogalmát, mert megválasztásában az ország minden lakosának aktív része lesz. Ez az új népparlament beviszi az alkotmányba az igazi népet, a sok millió dolgozó polgárt, Magyarország igazi eltartóit és fenntartóit, s ezeknek képviselői a reális gazdasági politika, a produktív munka igazi műhelyévé avatják majd az ország képviselőházát. S akkor egybeforr a nemzet fogalma a nép fogalmával, s a magyar parlament is büszkén mondhatja el, mint a többi nyugati kultúrállamok parlamentje, hogy: javaslataiban, alkotásaiban és törvényeiben az egész nemzet akarata és törekvései nyilatkoznak meg.

Állami szükségesség az általános választójog azért is, mert a nemzetiségi kérdésnek mai országgyengítő formációját végkép megszünteti. Az egységes magyar nemzeti állam fejlődésének és megszilárdulásának egyik főfeltétele, hogy valamennyi polgára megtalálja benne a boldogulás eszközeit. Ez viszont megköveteli, hogy az ország valamennyi nemzetisége egyenlő közvetlenséggel jusson be az állami élet keretébe, mert csakis így adhat kifejezést azoknak a jogos kívánságoknak, melyek az állam alaptörvényei értelmében kielégíthetők.

A politikai jogokból kizárt, gazdasági törekvéseikben megakasztott és faji szempontból lenézett, vidékenként elnyomott nemzetiségek állandó elégületlensége, sőt forrongása okozta azt eddig, hogy a nemzetiségi kérdésből politikai kérdést csináltak Magyarországon, holott az egyszerűen csak gazdasági probléma. Mihelyt az általános választójog megnyitja az utat és lehetőséget arra, hogy a nemzetiségek, mint a magyarsággal egyenlő jogú népcsoportok, a fórumra vihessék azokat a bajaikat és sérelmeiket, melyek miatt most elégedetlenek, a nemzetiségi kérdés is elveszti lassanként politikai jellegét s mindjobban gazdasági kérdéssé fog átalakulni.

Az általános választójog ugyanis meg fogja nyugtatni a nemzetiségeket, hogy a magyarsággal ők is egyenlő jogú fiai a hazának. Ez a megnyugvás nem csupán a magyar állameszme iránti tiszteletet s az állam intézményeihez való ragaszkodást fogja kiváltani bennük, hanem arra is ösztönzi őket, hogy érdekeiket, kívánságaikat a számukra is nyitva álló törvényes úton érvényesítsék, így veszti el mai egységes jellegét a nemzetiségi kérdés; a gazdasági érdekek különbözősége megbontja a politikailag egységes nemzeti-

ségű tömegeket, ezek különböző gazdasági érdekcsoportokra hullanak szét, amelyek más és más utakon fogják keresni boldogulásukat, s ebben a törekvésükben önmaguk fognak közeledni más fajok gazdasági érdekcsoportjaihoz. És ahogy a gazdasági érdekek azonossága Ausztriában is egy táborban tudta egyesíteni a német és cseh agráriusokat, valamint a német és cseh szociáldemokratákat, azonképpen Magyarországon is éppen úgy le fognak omlani a rideg faji választófalak a nemzetiségek között, s a közös verseny közös gazdasági területén egy nagy politikai egész alakul ki, egy új, egységes politikai nemzet, amelyben a vezetőszerep föltétlenül a gazdaságilag és kultúrailag legerősebb fajnak, a magyar fajnak lesz biztosítva.

Állítom, hogy meg fognak szűnni a nemzetiségek »közjogi« követelései, mihelyt a népparlamentben sorra kerülhetnek ugyanezen nemzetiségek »gazdasági« kívánságai, mert a történelmi materializmus tanulságaiból tudjuk, hogy a »közjogi« velleitások csak addig tartják fölszínen az agitátorokat, míg a »gazdasági« érdekek kielégítése folytán fölöslegesekké nem válnak. És ha majd a választójog nyomán, az összes közjogi

kérdések háttérbe szorulnak a gyomor problémáinak megoldása előtt, akkor a nemzetiségi kérdés is megszűnik, mert a politikai és faji erőknek ez a mai tömörülése szétbomlik gazdasági alkatrészeire s ezeknek mindegyike ahhoz a szociális formációhoz, ahhoz a társadalmi osztályhoz csatlakozik, ahol saját speciális, gazdasági érdekeit legjobban biztosítva látja.

És ekkor majd megszűnik az a kétszínű játék is, mely a nemzetiségi kérdésben ezidő szerint Magyarországon folyik. Mert itt ma minden nem magyar ajkú honpolgár hazaáruló, ha csak nem a mi pártunkhoz tartozik, mely esetben rögtön testvér és jó hazafi lesz belőle. Pedig én hosszas közigazgatási és kormányzati tapasztalataim alapján bátran állíthatom, hogy Magyarországon oly nemzetiségi politikusok, akik irridentista programmot és célzatot szolgálnak, s ezáltal a hazaárulás vádját méltán kiérdemelnék, valójában nincsenek és ilyenek nem is léteznek. Elismerem, sőt konstatálom, hogy vannak nemzetiségi agitátorok, de ezek nem a magyar állam integritása, hanem fajuk gazdasági és kulturális haladása érdekében agitálnak, már pedig ehhez nézetem szerint teljes joguk van. Ámha az általános

választójog révén nem magyar ajkú polgártársaink is elfoglalják méltó helyüket a parlamentben s ennek folytán gazdasági és kulturális érdekeiknek ott ők maguk szószólóivá lehetnek: nincs kétségem benne, hogy külső agitációjuk rögtön elveszti mai jellegét s egyúttal megszűnik az a téves feltevés, mely őket a magyar nemzet ellenségeinek táborába sorozta.

Állami szükségesség végül az általános választójog azért, mert az óhajtott becsületes és tiszta választásokat csak így érhetjük el. A választási korrupció talán csak az Egyesült-Államokban nagyobb, mint Magyarországon. De, míg az óceánon túl a különböző gazdasági érdekcsoportok igyekeznek parlamenti többséget biztosítani maguknak, addig nálunk gyakran teljesen improduktív klikkek állanak össze, hogy a szűk választójog segítségével monopolizálhassák a politikai főhatalmat. Az a választói privilégiummal fölruházott kaszt, melyet valósággal igába hajtott egyrészt a megélhetésből eredő függés kényszerűsége, másrészt a szemérmetlen »ellátás« és »fuvarpénz«, a szó teljes értelmében az oligarchia és a plutokrácia családfenntartó intézményévé alakította át az államot s közköltségen rendezett

mulatsággá, úri passzióvá sülyesztette le az országos politikát.

Közszájon forgó meggyőződés az ma, hogy a képviselői mandátum megszerzése pénzkérdés csupán s ezen túl csak a kormánytámogatás vagy a helyi nexusok mértéke szabja meg a mandátum árának nagyságát, ami, más szóval, azt jelenti, hogy a legnagyobb talentum se juthat be a parlamentbe, ha megfelelő anyagi eszközökkel nem rendelkezik. Így aztán természetes, hogy a magyar képviselőházba csakis a gazdag főurak, ezeknek uszályhordozói vagy a plutokrácia tagjai kerülhetnek be, s ekképpen a nemzeti érdekek fejlesztésére hivatott testületből szűk osztályérdekek kielégítésére alakult szövetkezet lesz.

Csak az általános, egyenlő, titkos, községenkénti választójog szüntetheti meg azon szégyenteljes választási rendszert, mely e téren Magyarországot Európa szemétdombjává tette. Csak a titkos szavazás szabadíthatja fel a választók lelkét a politikai és a gazdasági függés béklyói alól, csak ez szüntetheti meg a pénznek és hatalomnak korrupt befolyását, mely a parlamentet, a nemzet egyetemének kizárásával, egy szűk, kiváltságos osztály képviseletévé alakította. És, ha van Ma-

gyarországon egyetlen egy sürgős állami szükséglet, akkor ez a szükséglet az: hogy ez a mai választási rendszer mentől előbb eltűnjék a magyar glóbusról s helyet adjon egy oly modern választási rendszernek, mely a nyugati nemzetek mintájára emberileg tiszta és becsületes módon az ország igazi akaratát fejezi ki.

Elmondtam nagy vonásokban az okokat, tisztelt hallgatóim, amelyek állami szükségletté teszik az általános választójog törvénybeiktatását. Most még csak azt óhajtom kifejteni és bizonyítani, hogy az állam érdekeit ebben a kérdésben teljesen födik a polgárság érdekei is, amelyek szintén parancsoló kényszerűséggel követelik, hogy a mai választótörvény a legszélesebb alapon reformáltassék. Ez a bizonyítás nem is lesz nehéz, mert csak azt kell igazolnom, hogy az általános, egyenlő és titkos választójog meghozza a polgárságnak azt az önrendelkezési jogát, mellyel önmaga határozhat saját sorsáról és érdekeiről, s amely jogát eddig a kiváltságos alapra fektetett választótörvény miatt nem érvényesíthette.

Szükséges a polgárságnak s vele együtt a dolgozó népnek az általános választójog először is azért, mert ez véget vet az olygarchia uralmának.

A történelemből tudjuk, hogy a világon mindenütt az általános választójog döntötte meg véglegesen a feudális olygarchia hatalmát s ez tette a polgárságot a parlament és az állam urává. Nálunk ma még a »kevesek« uralma áll fönn, s az ország legfőbb közigazgatása és törvényhozása azok kezében van ma is, akiknek kezében volt 48 előtt. Néhány száz család foglalt el mindent az országban; ennek a néhány száz családnak rokonsági és érdekhálózata ráfekszik a vármegyékre és városokra, ezernyi látható és láthatatlan kötelékkel fűzi magához és érdekeihez a városok és vármegyék, sőt egész országrészek kiváltságos lakosságát — a politikai jogokkal fölruházott választókat — s ezeknek segítségével szinte petrifikálja a mai rendszer egyoldalú osztálypolitikáját.

Nehogy pedig félreértsenek, tisztelt hallgatóim, mindjárt itt ki kell jelentenem, hogy az általános választójog nem hadüzenet az arisztokrácia és a felsőbb osztályok ellen; ellenkezőleg, tovább megyek és állítom, hogy az általános választójog az arisztokrácia pozícióját nem gyöngíti, sőt gazdasági erejét a nyomában támadó élénk közgazdasági föllendülés egyenesen növelni fogja. Ellenben igenis, meg fogja szüntetni az általános

választójog azoknak a »kevesek«-nek középkori uralmát, akik öröklött birtokállományként ülnek bele az állam összes intézményeibe s evvel nemcsak a természetes fejlődésnek szegik útját, hanem a polgárságot, s a dolgozó népet is elzárják attól, hogy kifejthesse erejét és képességeit az állam kiépítésének és gazdasági megerősödésének munkájában.

Az még nem osztályharc, ha azt akarjuk, hogy az egész nemzet részt vehessen abban a törvényhozásban, mely egyetemes érdekekről rendelkezik; sőt ellenkezőleg: egyenesen az osztályharc elkerülése lesz, ha az általános választójog segítségével olyan népparlament ülhet össze, melyben a most szemben álló gazdasági osztályok egymáshoz közelebb jutnak s egymást könnyebben megértvén, egyesült erővel dolgozhatnak a haza boldogulásán. Mert az csak bizonyos, hogy a mai választójog szűk keretei kizárják a nép millióit az ország sorsának intézéséből, ami az állami élet egészséges fejlődését megakasztja, mert a nép nagy ereje a politikának se harcaiban, se alkotásaiban nem érvényesülhet.

A nyugoti államok polgársága új gazdasági rendet, új politikai és társadalmi struktúrát terem-

tett mindenütt; nemcsak a nemesi kiváltságokat szüntette meg, hanem gátat vetett az uralkodók önkényének is; rombadöntötte az anyagi és szellemi haladás minden korlátját s gazdasági és szociális alapon építette föl az új, modern világot. Erre az erőteljes, önérzetes és céltudatos polgári osztályra van szükség nálunk is, hogy újjáteremtse Magyarországot — a polgári munka alapján. Ez azonban csakis akkor lehetséges, ha az általános választójog véget vet a »kevesek« uralmának s megnyitja a politikai alkotások útját a polgárok százezrei előtt is.

A 48-iki törvények, bármily fontosak is egyébként, mégse okoztak gyökeres politikai és társadalmi változást. A parlamentáris rendszer meghozta ugyan a politikai egyenlőséget, de adós maradt a polgári egyenlőséggel. Ezért oly nehéz a magyar polgárosztály helyzete: fölülről terhelik, nyomják, alulról a tömegek szorítják s mindenféle hatalmi törekvések igyekszenek magukhoz csalogatni, hogy saját céljaik eszközéül fölhasználják. Minden osztálynak, minden szervezetnek vannak meghatározott irányelvei: csak a magyar polgárság bolyong céltalanul idestova, mint Mózes népe a pusztában.

Pedig a boldogulás ígéretföldjére egyedül csak az általános választójog vezetheti el a magyar polgári osztályt. Csakis ez döntheti le azokat a khinai falakat, melyek kasztokra tagolják a nemzetet s melyek a társadalmi és gazdasági ellentéteket csak mélyebbé és elviselhetetlenebbé teszik. Ki meri tagadni, hogy a polgárságot lenézi a kiváltságos osztály, de azért kiprésel belőle minden képzelhető járulékot és adót. Bizony-bizony önmagukat túlélt kiváltságos jogok, uralkodnak a magyar közéletben a demokratikus irányzat helyett, s nagy eszmék hiányában a faji, vallási és osztály-torzsalkodásokban merül ki a nemzet ereje!

Mind ez gyökeresen megváltozik az általános választójog életbelépése után. Ez a reform megszünteti a születési előjogokat; hatalmas lehellete előtt leomlanak a társadalmi osztályokat széttagoló válaszfalak s a mélyreható társadalmi átalakulás megszüli végre, illetőleg szóhoz juttatja azt az erőteljes, törekvő, produktív polgárságot, mely mindeddig ki volt rekesztve az ország sorsának intézéséből. És, ha a dolgozó milliók fölszabadulnak azokból a bilincsekből, melyek eddig lefogva tartották és gátolták a haladás útján,

akkor végtére mégis megindul az az egészséges fejlődési folyamat, mely az összes tehetségek és energiák kiváltásával meg fogja teremteni a gazdag, hatalmas és elégedett polgári Magyarországot. És ezzel vége lesz az olygarchia uralmának is.

Szükséges a polgárságnak az általános választójog azért is, mert ez biztosítja az igazi és az egész intelligencia uralmát. Magyarország jövendő sorsa a közjólét és a művelődés akadálytalan fejlődésétől és érvényesülésétől függ. Széchenyi megmondta már, hogy »az államok erejét és súlyát a közintelligencia szerint mázsálja« a bölcs. Kell-e bizonyítanom, tisztelt hallgatóim, hogy Magyarországon nem az igazi, vagy legalább is nem az egész intelligencia folyik be a közügyek irányításába?

Az a néhány száz család, mely kezében tartja Magyarország egész közigazgatását s ezen a réven, közvetve, a magyar parlamentet is, nem az igazi, és semmi esetre se az egész intelligencia. Földbirtokosok, megyei lateinerek, és feudális urak vezetik ma a közügyeket, melyeknek élére inkább a születés és rang, a vagyoni előkelőség és a családi nexusok, semmint a rátermettség, intelligencia és képzettség predesztinálják a kiváltságosakat. A nemzet igazi gerince, a produktív

polgári osztály, a dolgozó milliók, az igazi értelmiség, a diplomás intelligencia úgy szólván ki vannak zárva a közügyek vezetéséből. A polgárság nagy rétege: a mérnök, az orvos, a vállalkozó, a kereskedő, a gyógyszerész, a tanár, f. tanító, az iparos, a művész és író, a magántisztviselő, az ipari, kereskedelmi és gazdasági alkalmazott, úgy szólván szóhoz se juthat a fórumon, s nem csak hogy személyesen nem védheti az érdekeit, hanem még képviselet útján se érheti el ezt, mert hiszen hogy tudná beleélni magát az ő helyzetébe olyan más valaki, akinek érdekei talán ex asse ellentétesek az övéivel?

Ezt a visszás és képtelen helyzetet fogja megváltoztatni az általános választójog. A népparlamentben, éppen, mivel az egész nemzet egyetemét fogja képviselni, szóhoz juthat minden osztály, minden érdek, s ez lesz az intelligencia igazi parlamentje; vagy, ha jobban tetszik: az igazi intelligencia parlamentje! Mert az általános választójog mindig és mindenütt a munka, a műveltség és az egyéni képesség értékelője, s bár megszünteti a születési előjogokat, annál következetesebben juttatja érvényre a dolgozni akaró tehetségeket és az egyéni rátermettséget. És, ha talán

a mai vármegye, elavult formájában, áldozatul esik is a haladó kornak: ez megint csak a demokrácia diadala és a polgárosztály előnye lesz, mert az egész intelligencia annál fokozottabb mértékben jut szerephez a közigazgatásban.

És nem lehet kárára se állami életünknek, se pedig a közügyeknek, ha a feltörekvő polgárosztálynak iskolázott sarjai előtt is megnyílik a fórum. Sőt a polgárságnak, kiváltképpen a kispolgárságnak, egyenesen életérdeke ez. Hiszen összes gazdasági bajai, az állandó válságok, melyekkel küzködik, mind abból származnak, hogy a törvényhozásban századok óta csak egyetlen egy gazdasági osztály képviselői ülnek s ezek állandóan közjogi kérdésekkel foglalkoztak, a gazdasági kérdéseket pedig, ha ugyan szóba kerültek, mindig a saját érdekeik szempontjából oldották meg. És, míg más országokban a polgári munka megteremtette a demokratikus államot, melyben minden társadalmi osztály képviselője érvényesülést, érdeke pedig kielégítést talál, addig Magyarország még ma is a születési és társadalmi előjogok klasszikus hazája, melynek gazdasági élete egyoldalú és erőtlen, mert még mindig az őstermelés primitív fokán vegetál.

Fejlett politikai, társadalmi és gazdasági élet csak ott képzelhető, ahol az összes polgárságnak minden energiája, látens erői és gazdasági forrásai felszínre kerülnek. A szabad verseny az az aréna, ahol a képességek akadály nélkül kifejthetik minden erejüket és sikeresen beállíthatók a nemzeti fejlődés szolgálatába. Ezért kell az általános választójog mindnyájunknak, akik igazán óhajtjuk a haza boldogulását; mert csakis az általános választójog alapján összeülő népparlamentben fog az egész magyar intelligencia erkölcsi, szellemi és gyakorlati tudása érvényesülni.

Szükséges továbbá a polgárságnak és a népnek az általános választójog, mert átalakítja gazdasági berendezkedésünket. Magyarország gazdasági struktúrája még ma is az őstermelés, amelyről már Carey, a nagy amerikai nemzetgazdász rég megállapította, hogy »barbár nemzeteknek való foglalkozás«. Európában körös-körül minden ország a kapitalista-termelés típusa felé halad, egyedül Magyarország tengődik a gazdasági élet legalacsonyabb fokán, mintha az lenne a hivatása, hogy örökre csak más államok eltartására művelje földjeit.

A kormány által vagy tíz év óta inaugurált

iparfejlesztő politika mintha ellentmondana ennek az állításunknak. De ez az ellentmondás csak látszólagos, mert iparunk, az óriási erőfeszítés dacára se fejlődik az óhajtott mértékben s gazdasági életünk állandó válságok kárait és veszteségeit nyögi. Ennek oka az, hogy a parlamentből hiányzik a dolgozó és sanyargó milliók képviselete s a modern gazdasági alkotások imperatív kényszerűsége nem hatja át a mai parlament tagjait. Az egyoldalú agrár-feudális irányzat, mely nem enged szóhoz jutni más gazdasági érdekeket, nem engedi leszállni a magyar politikát a reális, az egyetemes szükségletekkel számot vető alkotások prózai színvonalára, s állandóan a nemzeti hiúságok és közjogi vágyak számára foglalja le a parlamentet.

Ki kell tehát cserélni a politika irányítóit, át kell alakítani szellemében és összetételében a megvénhedt, elkorhadt parlamentet, mert reális politikát és produktív munkát csak reális életfelfogású és dologhoz szokott, munkájából élő nemzedék csinálhat. Ilyen pedig nálunk csak egy van: a küzködő polgárosztály, amelynek éppen ezért vitális érdeke az általános választójog.

Mert a mai szűk választójog csak földbir-

tokosokat és jogászokat juttat a parlamentbe. Ezek pedig természetesen mindig a maguk érdekeit tartják szem előtt, s keveset törődnek a produktív polgárság és a dolgozó nép aspirációival. Egyoldalú közömbösségükben annyira mennek, hogy még a gazdasági kérdéseket is politikai szempontból kezelik, mert nem értik meg a polgárság bajait, nem érzik a dolgozó nép millióinak gazdasági küzdelmét. Innen van, hogy ipari fejlődésünk az önálló vámterület közjogi kérdésével van összekötve, holott az 1867: XII. t.-cikk világosan különválasztja a gazdasági kérdéseket a közösügyektől, úgy hogy az előbbiek közjogi kérdésekké nem is avathatok.

Pedig egészen bizonyos, hogy ameddig az önálló vámterület kérdését a magyar parlament közjogi kérdés gyanánt kezeli, addig Magyarország soha se lesz indusztriális állam. Az önálló vámterület pedig csak akkor szűnik meg közjogi kérdés lenni, ha majd a fogyasztók is bejönnek a magyar parlamentbe. Akkor egészen más, helyesebb beállításban kerül megvitatásra ez a kérdés, nem csak azon elv alapján, mint ma, hogy: a közös vámterület piacára szüksége van a magyar mezőgazdaságnak, a világpiacok ver-

senye ellenében, viszont az önálló vámterület pedig azért kell, mert ez az első lépés hazánk függetlensége felé.

Tagadhatatlan, hogy Magyarország a mezőgazdaságból egyedül meg nem élhet. A nyugati kultúrállamok példája mutatja, hogy a nemzetek boldogulásának egyedüli útja az a politika, mely meg tudja találni és teremteni a kellő egyensúlyt az intenzív mezőgazdaság és a nagyvárosokban tömörülő modern gyáripar között. Ezt a politikát pedig csakis az a népparlament inaugurálhatja, melyben a termelők mellett ott ülnek a fogyasztók is. Mert akkor nem közjogi kérdés lesz az önálló vámterület, hanem a kérdés az lesz, hogy az egyetemes közérdek mit követel: a gabona- vagy az ipari vámok fölemelését avagy leszállítását?

És akkor, ha majd ez a most még közjogi kérdés átalakul közönséges gyomorkérdéssé, ha majd a vámterület ügye nem a politikai hatalom achilles-sarka lesz, hanem egyszerűen gazdasági relációja két szomszédos állam forgalmának, akkor majd Bécsben is gazdasági kérdésként fogják kezelni a bankügyet meg a vámterület kérdését, s a kiegyezés komplexumának ez a része ott is

egészen más megítélés alá fog esni. Mivel pedig Ausztriában szintén népparlament van: ha az általános választójog Magyarország népének is meghozza ezt a várva-várt intézményt, akkor ausztriai szomszédainkkal is könnyebben megértjük egymást és üres közjogi küzdelmek helyett Magyarország is ráléphet az egészséges anyagi fejlődés útjára, melynek minden egyéb kérdést leszorító problémája: a mai tarthatatlan gazdasági berendezkedésnek kapitalista irányba való átalakítása s ez által az állam keretében összefoglalt népmilliók anyagi és kulturális szükségleteinek kielégítése lesz.

Szükséges továbbá a polgárságnak és a dolgozó népnek az általános választójog azért is, mert megszünteti vagy legalább is enyhíti a szociális elégedetlenséget. Több mint hatvan esztendeje már, hogy az 1848-iki törvények eltörülték a jobbágyságot s bevezették a telkes jobbágyokat az alkotmány sáncaiba. Ámde gyökeres politikai és társadalmi változást már akkor se idézett elő ez a reform, s Kossuth, Széchenyi, Eötvös, Szalay és Csengery mindjárt érezték és emlegették egy erőteljes polgári osztály hiányát, mert nem volt, aki támogatta őket a reformokért és korszerű

újításokért folytatott küzdelmükben. A 48-as reformok szűk keretei tehát már akkor is érezhetők voltak: de mennyivel inkább érezhetőbbek ma, amidőn hatvan éves fejlődés után az azóta támadt feltörekvő néprétegek közül egyetlen egynek se sikerült bejutnia az alkotmány sáncaiba!

A 67-es kiegyezés, mely egészen új gerincet adott Magyarország társadalmi és gazdasági struktúrájának, egyelőre eleven ipari és gazdasági életnek vetette meg az alapját. Ennek folytán oly társadalmi osztályok keletkeztek, amelyekről a 48-as reformok nem intézkedhettek, mert ezek a társadalmi osztályok akkor még nem is léteztek, vagy ha léteztek is, sokkal gyengébbek voltak, sem hogy külön rendelkezést igényeltek volna. Ám azóta ezek az új osztályok megszaporodtak, megerősödtek, gazdasági vágyaik, politikai aspirációik támadtak: és se ezeket, se azokat nem elégíthetik ki, mert a közügyek vezetésére nem folyhatnak be és nincs a parlamentben senki, aki érdekeikkel törődött volna.

Természetes, hogy mind ez lassanként általános elégületlenségre vezetett, s ez az elégületlenség egyfelől a nagyfokú és állandóan növekvő kivándorlásban, másfelől pedig az egész ország forrongó

hangulatában nyilatkozott meg. A parlamenten kívül rekedt gazdasági élet elementáris erővel ostromolta az alkotmány sáncait, mert sérelmeit csak ezeken belül orvosolhatta, érdekeit csak ezeken belül érvényesíthette; viszont a parlament, mely félt az új gazdasági és társadalmi faktorok érvényesülésétől, a gravaminális politikával, a közjogi harcok izgalmaival akarta narkotizálni a feltörekvő osztályokat.

A meglevő energiáknak ez a mesterséges gyöngítése, az életerőnek ez a mesterséges elfojtása gyökerében támadta meg egész gazdasági életünket; s míg egyfelől a feltörekvő, új gazdasági osztályok aspirációi beteggé, sőt munkára képtelenné tették a parlamentet, addig másfelől a parlament szolgálatában álló adminisztráció kényszereszközökkel szorította a künnrekedt társadalmi osztályokat a jogfosztottság keretei közé.

Éhezett ebben az országban mindenki, az államtól kezdve az utolsó napszámosig; csak a parlament látszott megelégedettnek, mert neki se az állami exlex, se a nép millióinak nyomorgasa nem fájhatott. A milliók és milliók emellett epedve várják annak az új gazdasági életnek a hajnalát, mely meghozza vágyaik kielégítését,

aspirációik teljesülését s azt a nyugodt és békés kormányzást, mely minden haladásnak és fejlődésnek első föltétele. De ezt csak az általános választójog hozhatja meg, a széles néprétegeknek a politikai életbe való bevonása által, melyet a nagy nyugati államok már régen megcselekedtek.

Mert a haladásnak, a szociális elégedettség megteremtésének csak egy útja van: kettő nincsen. Meg kell adni a jogot és a lehetőséget mindenkinek arra, hogy panaszait elmondhassa, s jogos érdekeiért törvényes eszközökkel küzdhessen. A kiéheztetés szomorú politikájának csak akkor lesz vége, ha mindenki szóhoz juthat a népparlamentben s ha mindegyik társadalmi osztály megkapja a maga törvényes igényét. Akkor nem fog többé éhezni az állam, de nem éhezik majd a nép sem. Ennek bajai, szenvedései könnyen lesznek orvosolhatók, mert az ő igazi képviselői ülnek majd a parlamentben. És hasznos, üdvös munkálkodás fog megindulni az egész vonalon, s a békés fejlődést nem zavarják meg parlamenti konvulziók. A nemzeti akarat pedig nem merül ki meddő közjogi küzdelmekben, hanem produktív szociális és gazdasági alkotásokban fog meg-

nyilatkozni, s akkor lesz elég kenyér és munka, lesz elég tér és alkalom az általános érvényesülésre s megszűnik végre az a szociális elégedetlenség, mely megbénítja, vagy destruktív kitörésekre ragadja a társadalmi energiákat.

Szükséges a polgárságnak az általános választójog azért is, mert ez hozza be a polgárságot a parlamentbe. Ha mai összetételében vizsgáljuk a magyar parlamentet, azt látjuk, tisztelt hallgatóim, hogy a képviselőknek egy harmadrésze földbirtokos, egy nyolcadrésze főnemes, több mint egy negyedrésze ügyvéd, egy tizedrésze nyugalomba vonult megyei és egyéb tisztviselő, a többi pedig pap és bankár. Szóval, a produktív osztály, az állam terheit legnagyobb mértékben viselő polgárság képviselői ki vannak zárva a törvényhozásból, mely ilyformán csak egyoldalú érdekek képviselete.

Természetes, hogy ez a parlament nem végezhetett soha olyan munkát, melynek hasznát az egész nemzet látta és élvezte volna. Az egyetemes érdekek mindig háttérbe szorultak ama partikuláris érdekek előtt, melyek kizárólagos képviseletet élveztek a parlamentben; reális politikát csak annyiban csinált ez a parlament, amennyiben

azt az uralkodó osztály érdekei megkívánták, de ezen túl csak azzal törődött, hogy a mindenkori hatalom kezelését megtarthassa. De, mivel a tömegben mégis föl kellett kelteni a parlamenti munkásság látszatát, széttagolódott a mai osztály-parlament két közjogi frakcióra, s a 48 és 67 meddő küzdelmeiben úgy gruppírozta a semmittevést, hogy az lázas munkálkodásnak látszott.

Ez a visszás és képtelen állapot legott megszűnik, mihelyt az általános választójog alapján ül össze a parlament. Ebben az új népparlamentben nem a 48 és 67 lesz már a pártküzdelmek ütközőpontja; ebben a népparlamentben nem fog többé elfecsérlődni a nemzet ereje, ideje és érdeklődése negatív erőfeszítésekben és meddő közjogi küzdelmekben, mert az új parlamentnek iparos, kereskedő, gyáros, mérnök, munkás, orvos, tanár s egyéb hasonló produktív tagjai mind azon lesznek, hogy a saját érdekeiket lehetőleg előmozdítsák és biztosítsák. Az osztályoknak ez az érdekharca pedig magával hozza a gazdasági alkotások egész sorát, melyek mind a nemzeti vagyonosodás forrásai lesznek.

A mai képviselőházból száműzve van a polgárság. Az összeférhetetlenségi törvény még azt

a keveset is kiüldözte, aki társadalmi és vagyoni helyzeténél fogva talán kivételesen be tudna jutni. A kormányzásban pedig, melyet kizárólag földbirtokosok és lateinerek vezetnek, — a nagyobb városokat kivéve — úgyszólván szava sincs a polgárságnak. Ez pedig nemcsak azért baj és szerencsétlenség, mert a polgárság összes érdekei parlagon hevernek, hanem azért is, mert a polgárságban rejlő hatalmas értelmiségi és gyakorlati energiák nem érvényesülhetnek az ország sorsának intézésében és gazdasági struktúrájának átalakításában.

Csakis ez az oka annak, hogy, míg más államokban a középkori formációknak megfelelő agrár-feudális irányzat már régen helyet adott a modern polgári államnak, melyben a kapitalista-termelés dominál, addig nálunk még ma is az őstermelés a gazdasági élet tengelye, az ipar pedig állami mankókon biceg. Sajnos, ebben rejlik a polgárság legnagyobb baja, s éppen ezért vitális érdeke a polgárságnak, ennek a dolgozó, kereső osztálynak, hogy az általános választójog minél előbb megteremtse a népparlamentet. Mert csak ekkor lesz meg a polgári munkának igazi becse, a polgárság érdekei csak ekkor lesznek

biztosítva az egész vonalon, s a magyar polgári osztály lappangó energiái csakis ekkor lesznek beállíthatók annak az egészséges történeti fejlődésnek medrébe, mely a kapitalista-termelés alapján a szervezett, modern, polgári államhoz vezet.

Szükséges továbbá a polgárságnak és a népnek az általános választójog, mert ez viszi be a parlamentbe a szervezett munkásságot. Ámde kívánatos-e a szervezett munkásság jelenléte a parlamentben? — aggódnak sokan; s az általános választójog eszméjének bizonyára nagyon ártott az a félelem, hogy ennek révén a szocialisták is bekerülnek a parlamentbe, s destruktív működésük szétfeszíti az összes társadalmi kereteket.

Oly fontos kérdés ez, tisztelt hallgatóim, amellyel tüzetesebben kell foglalkoznunk, hogy eloszlassuk azokat az aggodalmakat, melyek egyfelől a szocializmus lényegéről, másfelől a szocializmusnak a választójoghoz való viszonyáról forgalomban vannak.

Elsősorban is essünk túl azon, hogy a szervezett munkásságnak igenis joga van arra, hogy érdekeit képviseltesse a parlamentben, mert az állam termelésének és fogyasztásának legnagyobb

részét ők szolgáltatják. E mellett vér- és pénzadóban egyképpen lerójják tartozásukat az állam iránt: következésképpen az államnak is kötelessége róluk gondoskodni, illetőleg odahatni, hogy érdekeiket ők is képviseltethessék az ország tanácsában.

Ám azért, ha az általános választójog megadja a lehetőséget arra, hogy a szocialisták is részt vehessenek a törvényhozásban, dőreség lenne azt hinni, hogy az általános választójog a szocializmus diadalát jelenti. Sőt ellenkezőleg: mihelyt az általános választójog révén a szocializmus képviselői a parlamentbe jutnak, azonnal megszűnik az utcai demagógia és a tömegizgatás hatása, mert a szervezett munkásság érdekei, szóhoz jutván a törvényhozásban, ez által a tömegszenvedély és a felgyülemlett keserűség békés levezetést nyer. Valamiképpen tehát villámhárító az általános választójog a szocializmus ellen, viszont, a szocialista képviselők is, ha bekerülnek a parlamentbe, szintén kénytelenek lesznek mellőzni az eddigi agitáció fegyvereit, melyekkel gyakorlati eredményeket elérni úgy se lehet, s e helyett éppen úgy át fognak alakulni ők is jog- és alkotmánytisztelő képviselőkké, mint ahogy átalakul-

tak Bebel és Liebknecht, Jaurès és Millerand, Johnston és a többi szocialista képviselők is, midőn a parlamentbe kerültek.

A külföldi példák bizonyítják, hogy a szocialista képviselők mindenütt az egységes állami eszme és a népakarat igazi képviselői. A törvényes és alkotmányos előnyomulás theóriája, melyet a német Bernstein hirdetett először, uralkodó irányzattá vált az angol, francia és olasz szocialisták táborában is, s ez a tendencia nemcsak hogy nem feszíti szét a polgári társadalom és a polgári állam kereteit, hanem egyenesen összetartja, ahogy Németországban is a szociáldemokrata képviselők védik leghevesebben a birodalmi egység eszméjét az egyes szövetséges államok partikuláris érdekeivel szemben.

Alaptalan aggodalom az is, hogy az általános választójog diadala közeledést jelent a szocialista államhoz. Aki ezt állítja, az nem ismeri a társadalmi evolúció törvényeit, melyeket a történelmi materializmus szinte csalhatatlan pontossággal állapít meg. Ez a törvényszerűség kizárja az átmenetet az őstermelésről a kollektivizmusra, mert e két társadalmi állapot közé oda van ékelve a kapitalista formáció, amelyet átugrani nem lehet.

A példák erre szemeink előtt vannak. Németes Franciaországban már régen általános szavazati jog van s ezek mégis modern nemzeti államok, sőt a szocialista képviselők se a kollektivizmusért küzdenek ott, hanem a kapitalizmus ellen harcolnak, melynek kifejlődése, túltengése és hanyatlása — éppen úgy, mint az őstermelésé — századok munkáját követeli. Éppen ezért, néhány ezer szervezett munkásnak bebocsájtása az alkotmány sáncaiba, csakugyan nem jelenthet veszedelmet a polgári társadalom érdekeivel szemben: hiszen ezek közül a szervezett munkások közül is csak az arra való, képzett és politikailag iskolázott egyének kerülnek a parlamentbe, míg viszont annál tömegesebben jutnak be majd a polgári társadalomnak azok a demokratikus elemei, akik nem szociáldemokraták ugyan, de eddig — az általános választójog hiányában — a törvényhozásból szintén ki voltak rekesztve.

Nincs tehát mit félnie a polgárságnak a szervezett munkásság választójogától. Mert a szocialisták, ha képviselőik szóhoz jutnak a népparlamentben, éppen a kapitalista-állam megteremtésén fognak fáradozni, vagyis egyenesen azt az állami formációt segítenek létrehozni, mely a

polgárság gazdasági uralmát jelenti. A polgárság és a szervezett munkásság érdekei tehát ezen a téren nem ellentétesek, sőt azonosak: s ez az érdekazonosság bizonyára enyhíteni fogja köztük a gazdasági tekintetben fennálló feszültséget is.

Szükséges a polgárságnak az általános választójog azért is, mert megteremti az önálló magyar kultúrát. A gazdaságilag fejletlen, osztályharcoktól kimerült társadalomban nem fejlődhetik erős, önálló kultúra. Az anyagi érdekek állandó, reszkető türelmetlensége megöli a hitet, a lelkesedést és a mindennapi kenyér aggodalma röghöz köti a szorongó lelkeket. Pedig a szépet csak az láthatja meg, aki, fölemelve fejét a járomból, szabadon tekinthet szét a természetben. A koplaló, éhes társadalmak sohase vitték előbbre a kultúrát, holott pedig a nemzetek fejlődésének és megerősödésének éppen ez a legbiztosabb eszköze.

Egységes, önálló magyar kultúráról mindmáig aligha lehet szó. Ha föl is bukkant nagynéha egy-egy erős egyéniség, ez se tudott iskolát alapítani, kultúrát teremteni; csak pásztortűz volt a hosszú éjszakában, melynek lángját a kortársak és utódok nem bírták, vagy nem akarták éleszteni. Mert az osztálytudatos klikk-uralom befész-

kelte magát a kultúrába is és valósággal ezt is monopolizálja. Tudós csak az, akit az Akadémia tudósnak kinevez; költő csak az, akit a Kisfaludy-Társaság befogad: — s ez a céhrendszer, míg egyfelől sablonos keretek közé szorítja a tudományt és irodalmat, addig másfelől megöli az egyéniséget, szolgai behódolásra kényszeríti a tehetségeket és lehetetlenné teszi a szabad versenyt, mert bitorlott tekintélyével diszkvalifikálja azt a kultúrát, amelyre pecsétjét rá nem ütheti.

Másik fogyatkozása a magyar kultúrának az a lelkiismeretlen inkonzekvencia, mely mindent szankcionál, ami külföldről jön, tekintet nélkül arra, hogy megfelel-e egyéniségünknek, s még avval se törődve, hogy a különböző, fölkapott irányok egymással ellentétesek. A nemzeti alapon fejlődő tehetségek hiányzanak nálunk, mert nincsenek meg azok az előfeltételek, melyek az erős egyéniségek zavartalan, harmonikus fejlődését biztosítanák.

Hiányzik a szabad verseny lehetősége, mely egyedül képes helyreállítani a józan ítélet és tiszta törekvés félrebillent egyensúlyát. Ezért szükséges az általános választójog a kultúra fejlődéséhez is; mert egyedül a politikai és gazdasági fölszabadulás

teremti meg a szabad verseny lehetőségét minden vonalon, egyedül az általános választójog töri szét azokat a politikai, gazdasági és társadalmi előítéleteket, melyeknek bilincsei, ki tudja: hány igazi tehetséget tartottak lenyűgözve! így fogja szabaddá tenni az általános választójog a magyar géniuszt, amely viszont megteremti a magyar kultúrát nemcsak a tudomány, a művészet és irodalom terén, hanem a technikai haladás terén is, mely a polgári állam nagyra fejlődésének előföltételét képezi.

Szükséges továbbá a polgárságnak az általános választójog, mert ez fogja megteremteni a polgári államot. Magyarország ma rendi állam, ahol a társadalmi egyenlőség csak papiroson van meg, de a gyakorlati életben lesújtó következetességgel érvényesülnek az előjogok. Tapasztalásból tudjuk mindannyian, tisztelt hallgatóim, hogy a születés és a vagyon sokkal nagyobb jogot ád az érvényesüléshez, mint a munka és a képesség; nem egy példa mutatja, hogy a nemesi cím többet ér minden diplománál, a pénz pedig olyan univerzális csodaszer, mely még a parlamentben is helyet biztosíthat sokszor oda nem való gazdájának.

Ezt a középkori állapotot, melyben a születés és vagyon mindent pótol, meg fogja szüntetni az általános választójog. Mert amikor nem százak és ezrek, hanem tízezrek, százezrek és milliók ítéletéről lesz szó, akkor a születés és vagyon varázsa, mint könnyű levegő, szertefoszlik a pozitív munka és képesség hatalma előtt. Százakat és ezreket megszédíthetett a pénz, elkápráztathatott a fényes születés, az ősi rang: — de a tízezrek, százezrek és milliók nem fogják vakon bálványozni az aranybor jut vagy a fényes címert, ha nem áll mögöttük olyan egyéniség, mely tulajdon kvalitásai révén is megérdemli a tiszteletet.

És, ha majd véget ér az olygarchia uralma, ha majd az igazi, az egész intelligencia veszi át a közügyek vezetését, ha modern irányban átalakul mai agrár-feudális gazdasági berendezkedésünk, s ennek folytán megszűnik a szociális elégedetlenség és mindegyik társadalmi osztály megtalálja helyét az új gazdasági rendben, ha továbbá bekerül a parlamentbe a polgárság és a szervezett munkásság, s a meddő közjogi harcok s az egyoldalú gazdasági érdekek favorizálása helyett az összesség nagy és egyetemes érdekeivel fog törődni az új népparlament: — akkor majd

Magyarországon is megkezdődik a polgári állam kialakulása s elkövetkezik az idő, midőn hazánk is az egységes fejlődés, az igazi haladás útjára lép és keleti balkán-államból mi is nyugati polgári állam leszünk.

Szükséges végül a polgárságnak és a népnek az általános választójog, mert olcsóbbá fogja tenni az életet. A megélhetés nagy problémáival senki se törődik ma nálunk. A lakásnyomor, a húsínség és az általános drágaság csak az utcán juthat szóhoz, de éppen ezért nem kelt visszhangot a társadalom széles rétegeiben. A nehéz viszonyok súlyát mindnyájan érezzük, de a nagy nyilvánosság előtt, a fórumon, nincs hangadója a szociális elégedetlenségnek, mert a parlamentben csupa termelők ülnek, akik a fogyasztók érdekeivel nem törődnek. Nincs meg az egyensúly a társadalom háztartásában: a fogyasztási cikkek értékének megállapítását és szabályozását teljesen a termelők kerítették hatalmukba s ennek eredménye a fogyasztók egyoldalú kizsákmányolása.

Evvel szemben az általános választójog az olcsó hús, az olcsó kenyér és olcsó lakás politikája. Mert ha a fogyasztók is bekerülnek a parlamentbe, akkor a termelők érdekei nem fognak

többé abszolút módon dominálni, sőt némely ponton háttérbe szorulnak a fogyasztók érdekeivel szemben. A fogyasztók ugyanis minden államban többségben vannak s ha nálunk nem is jutnak többségben, csak tekintélyes számban a népparlamentbe, még akkor is könnyebben beeresztik majd a román és szerb marhát, hogy olcsóbb legyen a hús s a kenyérmagvak vámját is leszállítják, hogy a gabona szintén könnyebben bejusson a fogyasztó-területre.

A mai osztályparlamentben lehetetlen ezt a gazdasági politikát követni, mert a képviselőházat négy ötödrészben őstermelők vagy az őstermelőkkel szoros érdekközösségben, anyagi függőségben álló individuumok alkotják. Az általános választójog révén azonban a fogyasztók is be fognak kerülni a parlamentbe s megindítják ott azt a nagyarányú, az élet minden viszonylatára kiható gazdasági és szociális politikát, melynek célja és eredménye a szociális elégedetlenség, tehát elsősorban a megélhetés nehézségeinek enyhítése lesz.

Így fognak elmúlni lassanként és egymás után azok a társadalmi és gazdasági betegségek, melyeknek oka a mai rendi alkotmányban gyökerező

egyoldalú osztálypolitikában rejlik. A lekötött gazdasági és társadalmi erők parlamentáris érvényesülése meg fogja nyitni annak az új gazdasági életnek a folyamatát, mely egyedül képes regenerálni ezt a sorvadás szélére jutott nemzetet. És akik aggódnak afelett, hogy Magyarország nem fogja elbírni azt a gazdasági és társadalmi rázkódtatást, mely evvel a politikai átalakulással jár: azoknak azt feleljük, hogy ezt a rázkódtatást a nyugati államok is minden baj nélkül kibírták, sőt éppen ez tette őket nagyokká, hatalmasokká és gazdagokká: — de feleljük egyszersmind azt is, hogy ellenkezőleg, erre az átalakulásra és rázkódtatásra egyenesen szükségünk van, mert éppen a mai állapotok azok, amelyeket Magyarország sokáig kibírni nem fog.

A haladásnak útja a nyugati államokban mindenütt a széles néprétegek bevonása volt a politikai életbe. Más utat, ha csakugyan haladni akar, Magyarország se követhet: sőt már nem is választhat a között, hogy haladni akar-e vagy sem? Mert haladnia kell, hacsak katasztrófa elé jutni nem akar. A haladás spirális útján pedig nincs megállás: ott csak emelkedés, vagy bukás lehetséges és a holt pont már a lehanyatlás kezdete.

Ezen a holt ponton most áll a magyar nemzet s hogy tovább mozdulhasson onnan: ahhoz milliók és milliók ereje szükséges; ezt a nagy erőt pedig csak az általános, egyenlő és titkos választójog révén lehet az ország elakadt szekerébe fogni.

Tisztelt hallgatóim! Igyekeztem teljes objektivitással kifejteni, miért lett Magyarországon elodázhatlan állami szükségesség az általános választói jog s igyekeztem kifejteni azon okokat is, melyek a polgárság és a dolgozó nép érdekei szempontjából teszik kívánatossá ezt a korszakos reformot.

Öt év előtt hangoztattam már, hogy a parlamenti krízis csak tünet, tünete egy sokkal mélyebben fekvő betegségnek, melynek fészke nem a parlamentben van, hanem a széles néprétegek megváltozott gazdasági viszonyaiban. Megmondottam öt év előtt, hogy csődöt mondott a fennálló gazdasági rendszer, hogy új gazdasági faktorok keresnek érvényesülést, a parlament szűk tere lett a gazdasági aspirációknak, a künnrekedt gazdasági élet szorítja a jelenlegi parlament kereteit, s ez az oka annak, hogy a parlament képtelenné vált a rendes, nyugodt munkára, ezért merült el obstrukcióba, mely aztán beteggé tette a parla-

mentet s elkényszeredetté az egész gazdasági életet. Megmondtam akkor, hogy itt csak egy segítség van: ha a feltörekvő új gazdasági osztályokat, a széles néprétegeket az általános választójog révén a politikai életbe vonjuk.

Akkor ezért futóbolondnak, szédelgőnek és hazaárulónak neveztek. Ám a következmények nekem adtak igazat. Egyik mentőgondolat a másikat érte, egyik kísérlet a másik után hiúsult meg, ámde az ország s a parlament áldatlan helyzete nem változott; minden terv megbukott, t. hallgatóim, s ezalatt a megbélyegzett, a lehazaárulózott általános választójogi politika állami szükséggé vált. íme, t. uraim, így lett a hazafiatlanságból állami szükségesség, mely ma már azoknak is utolsó mentsvára, akik azt nemrég nemzeti szerencsétlenségnek hirdették.

De nem immorálok tovább, nehogy visszaéljek becses türelmükkel. Egy azonban bizonyos, t. uraim. Bizonyos az, hogy Magyarországon a parlamenti krízist, s ennek nyomán a politikai és gazdasági elernyedést, a lefolyt 60 év alatt kialakult, ámde a törvényes térről kizárt társadalmi és gazdasági osztályok parlamenti érvényesülésének nagy problémája idézte elő. Bizonyos továbbá

az is, hogy az ekképpen lekötött gazdasági erők parlamentáris érvényesülése s ez által a parlamenti krízis megszüntetése, csakis a széles néprétegeknek az általános választójog révén, az alkotmány sáncaiba való felvétele által érhető el.

Ámde bizonyos az is, hogy ez által nemcsak a nyomasztó parlamenti krízist oldjuk meg, hanem a polgári Magyarország kialakulását is előmozdítjuk. Ezért az új, modern polgári Magyarországért folyik most a harc. Mert az általános választójog csak az eszköz, mellyel ezt a nagy célt elérni és biztosítani akarjuk. Ha megbukott a választójog, megbukik a polgári Magyarország gondolata is; ám ha győz a választójogi reform, a középkor maradványainak romjaiból főnixmadárként kel ki a megifjult modern Magyarország.

Világosan áll tehát előttünk a kérdés: Magyarország most már nem választhat a között, hogy haladni akar-e vagy sem? Haladnia kell, ha nem akar katasztrófa elé jutni. Reá kell lépnie a haladás egyedül lehetséges útjára, a nép jogok kiszélesítésére, az általános, egyenlő, titkos választójog útjára!

Tisztelt hallgatóim! Én nem azért jöttem ide, hogy aktuális politikát csináljak, az itteni pártküzdelmekbe én nem avatkozom. Ennek a nagy eszmének propagálására és hirdetésére kérem én csak pártkülömbség nélkül Arad szab. kir. város demokratikus polgárságát és dolgozó munkásnépét. Mert a haladás, melyet ez a nagy eszme magában foglal, megfér a 67 és 48 keretében egyaránt. Sőt az én hitem az, hogy ennek a két közjogi alapnak összeolvadásából fog megszületni a polgári Magyarország. Adja Isten, hogy úgy legyen!

Köszönöm szíves türelmüket. Ami engem illet, boldog leszek, ha csak egyetlen egy hallgatómat is meg tudtam győzni a haladás igazságáról. Kérem, kiáltsák utánam: éljen az általános, egyenlő, titkos választójog!

VIII.

OROSHÁZI BESZÉD

(1910. MÁJUS 9.)

Orosházáról küldöttség keresi fel Kristóffyt a végből, hogy egy ott rendezendő népgyűlésen a választójogról beszéljen. Kristóffy fogadtatására egész Békésmegye földmívelő népe megmozdul. Már az egyes vasúti állomásokon tömegesen üdvözlik. Orosházán valóságos népáradat várja a vasútnál és kíséri be. Amit a magyar nép festői szokása és költészete virágban, lobogókban, bandériumban, muzsikában és lelkesedésben ilyenkor ismer, az orosházi nép azt mind Kristóffy elé viszi. Az akkori lapok közlései szerint úgy vonul be Orosházára, mint egy kiskirály. Kristóffy 20.000 ember előtt fejtegeti az orosházi nagypiacon az általános választójogot. (M.)

Tisztelt barátaim és atyámfiai!

Mindenek előtt hálás szeretettel viszonzom azt a fényes, igazán magyar szívből és magyar lélekből eredő vendégszerető fogadtatást, melyben engem Orosháza polgársága és népe várakozáson felül részesített. Tudom én azt jól, hogy az a lelkesedés, melyet az én megjelenésem itt kiváltott, nem az én személyemnek szól, hanem annak a nagy eszmének, melyet súlyos üldöztetések dacára évek óta csüggedetlenül hirdetek, szól ez a lelkesedés az általános, egyenlő és titkos választójog nagy eszméjének, melyet hiába igyekeztek a nép ellenségei letiporni és leszorítani, mert bebizonyosodott, hogy mentül jobban áskálódtak ellene, annál diadalmasabban tört előre, úgyannyira, hogy az ma már nemcsak a jóléte után sóvárgó és verejtékkel dolgozó népnek, hanem jó öreg királyunknak is legfőbb pro-

grammja, sőt elmondhatjuk, hogy ma már egyenesen állami szükségesség, melyet az ország urainak megvalósítaniuk kell.

És én nem tagadom, kedves atyámfiai, hogy örömmel hajoltam meg azon polgári küldöttség óhajtása előtt, mely Orosházáról felkeresett avégből, hogy az általános, egyenlő, titkos választójog érdekében itt is szót emeljek. Örömmel hajoltam meg először azért, mert alkalmam nyílt egy színtiszta magyar földmívelővárosban az általános választójog zászlaját meglobogtatni, de örömmel hajoltam meg azért is, mert úgy éreztem, hogy nekem minden időben és minden helyen, amikor és ahova hívnak, kötelességem helytállani a választójog szent ügye mellett, kötelességem ezt hirdetni s kötelességem mindenütt felvilágosítani a népet arról, hogy bajaitól, szenvedéseitől nyomorúságától csak akkor szabadulhat meg, ha ő maga jut szóhoz az ország tanácsában, ezt azonban csak az általános, egyenlő, titkos választójog behozatala által érheti el.

Kedves atyámfiai! Ha végig tekintünk hazánk közállapotain, mindenütt a pusztulás, a nyomorúság és a népeknek ebből fakadó mély-

séges elégedetlensége tárul szemeink elé. Mintha török-tatár dúlta volna hazánk tereit, züllött, rongyos, éhező alakok töltik be sok helyütt a néptelen falvakat. És, ha megkérdezzük ezek közül az elsőt, akivel véletlenül az országúton találkozunk, a szívettépő nyomorúság okáról, azt fogja mondani: »Nincs, uram, se kenyér, se munka, nem is lesz addig, míg nem lesz szava és joga a szegény embernek.« És így beszél, így panaszkodik a többi is.

Íme, a nép is érzi már, hogy az ország ezer sebből vérzik, sőt azt is tudja már, hogy a parlament már több, mint *egy* évtizede munkaképtelen, nem tud a népért és a népnek jó törvényeket alkotni, innen van aztán, hogy a gazdasági élet pang és tengődik, csakugyan nincs munka, nincs vállalkozás, nincs kenyér, viszont a szegény embernek sincs maradása az országban, hanem koldusbothoz nyúl s Amerikába vándorol, hogy magát és családját eltartani bírja.

Mi idézte elő ezt a rettenetes helyzetet a nép széles rétegeiben? Mi az oka annak a pusztító betegségnek, annak a mélységes elégedetlenségnek, mely végromlásba látszik juttatni szegény magyar hazánkat?

Hiszen tudjuk, hogy a nép eddig is szegény és elhagyatott volt az egész országban. De tűrte és viselte sorsát, mert azt hitte, hogy ennek így kell lennie. Ám az utóbbi időben felfogása és világnézlete teljesen átalakult. A művelődés eddigi lassú folyamatában is megértette, hogy mind ez másképpen is lehetne, ha jussa volna a dolgok intézésébe szólni. Rájött, — egész magától — hogy itt a politikai nemzet fogalma a nép fogalmát nem foglalja magában. Arra is rájött, hogy a kiváltságos osztálykorlátok itt még nem dőltek le, hogy a 48-iki nagy harc csak rést ütött rajtuk, de a nép ezen a résen még ma sem tudott behatolni a politikai jogosultságok terére. És megértette először is azt, hogy a parlament nem a nemzet igazi képviselete, másodszor azt, hogy ebben a parlamentben, maga a nép szóhoz nem juthatván, ott az ő érdekében alig történik valami. Nem kellett felvilágosítani, rájött önmagától is, hogy az alacsony munkabér és nagy adóteher, a keresethiány és a növekvő nyomorúság, a tüdővész és a gyermekhalandóság pusztítása, végül a szörnyű kivándorlás mind okozati összefüggésben állnak egymással, s természetes következményei egy végzetes, egyoldalú gazdasági politi-

kának, mely a parlamenttől ered, ahol csak közjogi kérdésekkel vesződnek, s a nép érdekeivel annyira nem törődnek, hogy a szegény ember e miatt már alig leli hónát e hazában. Innen van, kedves atyámfiai, az a nagyfokú elégedetlenség, mely a népek lelkét az egész országban eltöltötte, s mely végeredményben a mai közállapotokat idézte elő.

Ám a parlament nem akarta és nem akarja észrevenni a népmozgalom fenyegető jelenségeit. Vagyis, jobban mondva, észrevette, de a helyett, hogy a széles néprétegek megváltozott gazdasági viszonyait s az ebből származó bajokat és elégedetlenséget komoly figyelmére méltatta volna, a helyett, hogy egy céltudatos gazdasági és szociális politika érvényesítése által a nép terhét könnyítette s megélhetését előmozdította volna, még jobban a közjogi kérdések feszegetésébe merült. Sőt, midőn a fennálló politikai és gazdasági rendszer csődje bekövetkezett, s a künn-rekedt gazdasági élet szorítani kezdte a jelenlegi osztályuralom kereteit, a megdöbbent parlament, hogy a nép figyelmét saját bajairól elterelje, újabb, végnélküli obstrukciók rendezésébe fogott, mely aztán beteggé és munkaképtelenné tette a

parlamentet, s elkényszeredetté az egész gazdasági életet. Innen van, kedves atyámfiai, az a siralmas felfordulás, melybe egész állami életünk jutott, innen az a szívettépő látvány, melyet országunk képe a szemlélőnek nyújt.

Tudjuk, hogy a 48-as törvényhozás az akkori népet bevitte az alkotmány sáncaiba. Ám azóta megszaporodtak és kibővültek a nép rétegei. Három egész nemzedék nőtt fel, akik a művelődés folytán új vágyakat, új törekvéseket képviselnek. Mind ez ma ki van zárva a törvényhozás teréből, ahol — ismétlem — csak közjogi sérelmeket vitatnak, éppúgy, mint száz évvel ezelőtt. Az új eszmék pedig ez alatt odakünn feszítik a társadalom kereteit, melyeket, ha előrelátóan, okosan és idejekorán le nem vezetünk, nemsokára vagy kivándorol innen mindenki, vagy egy munkás-szociális forrongásban fog kitörni a föld népe.

A számok nemcsak beszélik, hanem egyenesen kiabálják azon nemzetrontó okokat, melyek az országot ide sodorták. Hivatalosan ki van mutatva, hogy a mai választórendszerben a vagyonos osztály bírja a választójognak négy ötödrészét, vagyis 82 %-át, másrészt a kispolgár-

ság és munkásság bírja a választójognak 18 %-át, jóllehet, ez utóbbi két osztály az egész férfilakosságnak, vagyis az igazi dolgozó nemzetnek két harmadrészét, pontosan 78.3 %-át képviseli.

Világos tehát, hogy a magyar állam, mely háztartásának és védelmének összes terheit a legszélesebb rétegek vállaira nyomja, mely jövedelmeinek főforrását a legszegényebb néprétegek által fizetett fogyasztási adókból szedi, mely bevételeinek s vagyonának legnagyobb részét a kisvagyonú polgár s a szegény munkásember két keze munkája után szerzi: ez a magyar állam, íme, kizárja a politikai jogokból az állam legértékesebb tömegeit, kizárja a törvényhozási képviseletből a magyar társadalmi és gazdasági szervezet igazi alapjait.

Ez pedig nem fér össze sem a magyar alkotmány szellemével, sem az újkori állam gondolatával; de nem fér össze a józan belátással sem, mely azt tanácsolja, hogy az állam ne tegye ellenségeivé azokat, akiktől az állam védelme, intézményeinek fenntartása és fejlődése s az ezekre szükséges anyagi költségek szolgáltatása függ. Hiszen nem kell bizonyítani, hogy az az állam, mely az ország minden arravaló tagját a köz-

ügyek részesévé teszi, melyben az állam minden tagja az alkotmányban, a társadalomban, az állami kultúrában a maga egyéni javait félti, ahol az állami jogrend, a gazdasági és kultúrpolitika áldásaiban a teljes jogegyenlőség alapján milliókat tömörít: az az állam feltétlenül erősebb, hatalmasabb, egységesebb és nagy tettek végrehajtására sokkal hivatottabb annál az államnál, mely egy csekély, korhadó töredékére fekteti fundamentumát, s a milliók erejének mély, termő rétege helyett egy kiaszott és kimerült vékony földrétegbe ereszti életének gyökerét.

Ám ezt az egységes, ezt a hatalmas, nagy tettek végrehajtására hivatott magyar államot csak úgy lehet megteremteni, ha a milliók és milliók napi érdekeit tesszük uralkodóvá a politikában, ha termékeny és alkotó gazdasági munka műhelyévé formáljuk át a mai csenevész parlamentet, s a népmilliók erejének felhasználása által a nemzeti vágyaknak új hajtóerőt, új színt és új lendületet adunk. És ekkor, de csakis ekkor lesz vége a kiéheztetés politikájának s annak a mélységes elégedetlenségnek, mellyel a népek lelkét ez a politika megtöltötte. Mert ekkor a népnek minden jogos igénye szóhoz fog jutni a parla-

mentben, s bajai, szenvedései könnyebben orvosolhatók lesznek, mert az ő igazi küldöttei ülnek majd a parlamentben. A nemzeti akarat pedig többé nem meddő közjogi küzdelmekben, hanem gazdasági és szociális alkotásokban fog megnyilatkozni. És akkor munka és kenyér is lesz majd elég, a kivándorlási részvénytársaságok pedig lebélyegezhetik részvényeiket.

Öt év előtt megmondottam már, hogy ezt a politikai újjászületést csak az általános, egyenlő, titkos választójog behozatala által érhetjük el. Mert az általános választójog csak eszköz, melylyel ezt a nagy célt megvalósítani és biztosítani akarjuk. Ha megbukott a választójog, vége a magyar nép újjászületésének is, ám ha győz a választójogi reform, a középkori Magyarország romjaiból egy új, gazdag és hatalmas magyar népállam fog hamarosan feltámadni. Ezért kell, kedves atyámfiai, aprajának-nagyjának egy szívvel-lélekkel az általános, egyenlő, titkos választójog mellé állani!

És ha száz szavam volna, hát száz szóval, ha a vihar hangján tudnék beszélni, hát a vihar erejével hirdetném: »Polgárok, emberek, munkások, atyámfiai! csak ezt az egyet követeljétek,

ezt sürgessétek, mert ez az egyetlen útja és módja annak, hogy az ország tanácsában *igazán* szóhoz juthassatok, bajaitokat orvosolhassátok, szenvedéseiteket enyhíthessétek, s a magatok és családjaitok jólétét, amihez ebben az országban mindenkinek joga van, előmozdíthassátok!«

Tévhit az, tisztelt barátaim, hogy az általános választójog veszélyezteti alkotmányunkat és szerzett nemzeti jogainkat. Hát gyöngébb lesz-e az alkotmány, ha a népmilliók ereje is védeni fogja? Hiszen a haladás, melyet ez a nagy eszme magában foglal, megfér a 67 és a 48 kereteiben egyaránt. És ha a 67-es alkotmány gépezete immár működni nem tud, mi más ennek az oka, mint az, hogy a nép szükségleteit, a nép igényeit a parlament mai összetételében kielégíteni már nem tudja; és hogy ha a 48-as eszme fénye hanyatlani kezd, mi más okozza ezt, mint az, hogy nem az igazi utat keresi a nép szívéhez, melyet a nemzeti dicsőség csillogása immár nem elégít ki, hanem földet, munkát és kenyeret is kér és követel, hogy ő is jólétben és békességben élhessen e hazában, melyet saját vérével és verejtékkel szerzett adójával éppúgy tart fenn ő is, mint a többiek, akik szükséget nem szenvednek?!

Az igazság az, tisztelt barátaim, hogy az általános választójog szilárd biztosítéka lesz alkotmányunknak és véglegesen meg fogja szüntetni a súrlódásokat a korona és a nemzet között. Mert a 67-es kiegyezés oly szerződés a korona és nemzet között, melynek célja az volt és az ma is, hogy minden közjogi kérdés kikapcsoltassék, s ily módon lehetséges legyen a békés polgári munka fejlődése békés alapon. De lehetséges-e ez másként, mint csak úgy, ha a nép milliói is megkapják a politikai jogokat, s ezeknek gyakorlásával oly képviselőket választanak, akik a nép millióinak igazi érdekeiért fognak küzdeni a parlamentben?

A 67-es politika — sőt egyáltalában minden politika — csak úgy állhat fönn, ha a nép széles rétegeire, a nép általános jólétére támaszkodik. Ahol ez az érdekközösség nincs meg a nép széles rétegei és az alkotmányos alap között, ott mindig súrlódások támadnak, közjogi harcok keletkeznek, s a politikai szenvedelmek lassanként elterelik a nép figyelmét azokról az igazi érdekekről, melyek a milliók jólétét és gazdasági boldogulását biztosítják.

Pedig a korona és a nép érdekei azonosak; békére van szüksége mind a kettőnek: a koro-

nának azért, hogy a monarchia nagyhatalmi állását fenntarthassa, a népnek pedig azért, hogy nyugodt munkával haladhasson a fejlődés, a boldogulás útján, amelyen át egyedül érheti el gazdasági érdekeinek kielégítését. Ez a kettős és közös cél azonban csak úgy lesz elérhető, ha a nép széles rétegeinek érdekképviselete is bekerül a parlamentbe az általános választójog alapján. Sőt maga a függetlenségi politika is csak ily módon, a nép ereje által érhet el eredményeket. A múltak tanulságai igazolják, hogy a 48-as törekvések azért nem tudtak győzni eddig, mert a nép milliói nem támogatták. Nem támogathatták pedig azért, mert ki voltak zárva az alkotmány sáncaiból, tehát politikai véleményüknek semmi súlya nem volt. Amiből világos, hogy az általános választójog esetén, amikor az eddig mellőzött népmilliók is szóhoz juthatnak, a 48-as eszmék is könnyebben fognak érvényesülhetni.

Legjobban kitetszik a mai választójogi rendszer igazságtalansága és gyarlósága abból, hogy a nemzet és a nép fogalma nem födi egymást. A mai parlamentet az úgynevezett »politikai nemzet« választja, alig egy millió kiváltságos osztály, amelynek szavazati joga van; az igazi

népmilliónak azonban semmi beleszólásuk sincs abba, hogy a kiváltságos osztály által választott képviselő valóban képviseli-e és becsületesen képviseli-e a dolgozó, verejtékező nép igazi érdekét? Ezek az érdekek tehát szóhoz sem juthatnak a parlamentben, mert nincsen képviselőjük; de — még ha akadna is, aki síkra szállna a népmilliók érdekeiért — lehetne-e súlya és ereje a szavának, amely mögött nem áll senki sem? És általában: lehet-e ereje az olyan nemzetnek, a mostani »politikai« nemzetnek, melyet a saját népe nem támogat?

Mind ez másképpen lesz akkor, ha az általános választójog törvényerőre emelkedik. Ez a reform ugyanis egyesíteni fogja ezt a két fogalmat, mert akkor igazán az egész nép lesz a nemzet, s amit ez a nép követel, azt meg is kell neki adni, s meg is fogják neki adni, mert az igazi nép gazdasági törekvései és érdekei teljesen azonosak a korona törekvéseivel és érdekeivel is. Ezek a közös törekvések és érdekek pedig abban foglalhatók össze, hogy: Magyarország népe legyen gazdaságilag erős, mert a monarchia nagyhatalmi állását csakis egy gazdaságilag erős Magyarország biztosíthatja.

Ha az általános választójog nagy reformja egybeforrasztotta a nép és a nemzet fogalmát, akkor kezdődik meg igazán Magyarország szabad fejlődése. Mindenek előtt átalakul a mai tarthatatlan gazdasági berendezkedés, melyet a mostani parlament védelmez. A művelt, gazdag nyugati államok mind az ipari fejlődés útján haladnak ma már; egyedül Magyarország marad el mögöttük és tengődik még ma is az őstermelésből. A kormány nagy erőfeszítéseket tesz, súlyos áldozatokat hoz a nagyipar támogatására és fejlesztésére: de mind ennek csak kevés eredménye látható. Oka ennek a mostani szűk választójog, melynek alapján csupa nagybirtokos és jogász került be a parlamentbe: tehát mind oly emberek, akik az ipari kérdésekhez vagy nem értenek, vagy pedig nem törődnek velük, sőt egyenesen ellenük is dolgoznak, mert érdekeik azt kívánják, hogy Magyarország továbbra is az őstermelés gyarmati állapotában maradjon.

Ez a mai parlament az összes gazdasági kérdéseket politikai szempontból kezeli. Ez a parlament vonta be a közjog keretébe az önálló vámterület kérdését is, holott ez tisztára gazdasági érdek, amelynek semmiféle politikai színezete

nincsen. Egészen másképp fog alakulni a helyzet, ha az általános választójog alapján a fogyasztók is bekerülnek a parlamentbe, s a gazdasági kérdéseket nem csupán az őstermelők érdekeinek, hanem a népmilliók érdekeinek megfelelően is fogják kezelni. Akkor nem lesznek többé közjogi viták az önálló vámterületről, hanem az lesz a kérdés, hogy mi felel meg jobban a milliók érdekeinek: az-e, ha leszállítjuk, vagy ha fölemeljük a gabona- vagy az ipari vámokat? És ekkor majd Bécsben sem fogják politikai kérdés gyanánt kezelni a bankügyet és az önálló vámterületet, hanem fontolóra fogják venni, mint elsőrendű gazdasági kérdéseket, amelyeknek helyes megoldásától nemcsak Magyarország, hanem Ausztria, tehát az egész monarchia érdeke függ.

Ez a gazdasági átalakulás megszünteti a szociális elégedetlenséget, melyet néhány száz családnak uralkodása teremtett meg az országban. Mert ebből a képtelen állapotból fejlődtek ki a nép millióinak összes szociális bajai, a nagy szegénység, a megélhetés nehézségei, a kivándorlás, az elkeseredett elégedetlenség: s az általános választójog mindezeken a bajokon segíteni fog az által, hogy a nép erejét és törekvéseit is bele-

viszi az állam kiépítésének és gazdasági megerősödésének munkájába. Hiszen csak arról van szó, hogy a nép, melyet a kultúra állatias sorsából immár kiemelt és emberré tett, hogy ez a nép szóhoz jusson valahára saját sorsának intézésében s hozzáfoghasson azon kiáltó ellentétnek kiegyenlítéséhez, mely társadalmi és gazdasági berendezkedésünk közt fennáll.

De vegyük sorra, hogy mi is hát a nép baja?

Először is nincs földje. Magyarországon 3768 nagybirtok van ezer holdon felül s ezeknek összes területe csaknem 12 millió katasztrális hold. Ezzel szemben 20 holdig terjedő kisbirtok 2,124.000 van kerekszámban, s ennek a több mint két millió kisgazdának egy millió holddal kevesebb birtoka van, mint a 3768 nagybirtokosnak. Ezekből a számokból minden magyarázat nélkül meg lehet érteni, hogy miért nem boldogul a kisgazda. Kicsiny földjét hiába túrja; eladásra alig kerül valamije, amit pedig eladhat, annak az árát megeszi a sok adó, meg a takarék, és ha valamit vennie kell, az méregdrága, mert megdrágítja a sokféle fogyasztási adó meg a határvám. Ha aztán a család szaporodik, még nagyobb lesz a szegénység, mert a kicsiny föld nem tart-

hatja el a számosabb családot, új föld pedig nem juthat a kisgazdának, még ha tudna is valami pénzecskét összekuporgatni, mert a kötött birtok rengeteg területeit törvény védi a f ölaprózás ellen.

A másik nagy baj az, hogy *nincs a népnek* elég keresete. Az apai telken tehát nem bír megélni a kisgazda fia és kereset után néz; mivel ipar nincsen, kénytelen mezőgazdasági munkát vállalni, de ez a napszámos-kenyér igazi koldus-kenyér. A földmívelésügyi minisztérium hivatalos kimutatásából tudjuk, hogy a közepes mezőgazdasági napszám a férfiaknak 205 fillér; ha tehát évente 200 napszámot veszünk, akkor egy férfinak az évi keresete 410 korona; az éves cseléd közepes keresete pedig jó, ha 500 koronát ér. Azt kérdem most már, kedves atyámfiai, hogy meg lehet-e ebből élni: s marad-e más hátra a szegény kisgazda fiának, mint hogy kezébe vegye a koldusbotot és kivándoroljon Amerikába, ahol legalább megélhet a két keze munkájából? . . . mert idehaza akkor is csak nyomorog, ha véletlenül ipari munkára megy és a gyárakban keres foglalkozást. A gyári munkások közepes évi keresete 700 korona, amiből egy napra 1 korona

91 fillér esik: tessék ebből megélni a városokban, ahol minden drágább, mint a falun!

A súlyos közterhek is nagyon nyomják a népet. Az ország összes egyenes adója körülbelül 256 millió korona; ennyit fizetnek az összes nagybirtokosok, gyárosok, nagykereskedők, bankárok, háztulajdonosok, a kisgazdákkal, kisiparosokkal, kiskereskedőkkel és kishivatalnokokkal együtt. De ez csak negyed része az állam összes bevételeinek, — honnan kerül tehát elő a többi sok száz millió? Ezt majdnem mind a szegény emberek fizetik, fogyasztási adóban és jövedékben. Minden falat kenyérből és minden korty borból, amit lenyelünk, kiveszi részét az állam és pedig tekintet nélkül arra, hogy koldus-e a fogyasztó vagy milliomos?

Az is baj, hogy rosszak a közegészségügyi viszonyok. A silány kereset, a nélkülözés meg a nyomor okozza azt, hogy Magyarországon az öt éven aluli gyermekek közül átlag 200 ezer hal meg évente. Mi öli meg őket? Legtöbbet a veleszületett gyöngeség: beteges, gyönge, roszszul táplált volt az apjuk, anyjuk s nem tudta jobban táplálni a gyermekét sem. De a meglett, felnőtt emberek halandósága is igen nagy nálunk,

és ennek oka nem pusztán a nyomor, hanem az is, hogy nincs elég orvos; vagy ha van is, akkor nincs rá pénz. így történik aztán, hogy minden ioo halálos beteg közül átlag 45 orvosi segítség nélkül hal meg, — mert mindössze csak 5000 orvos gondoskodik az egész ország 20 milliónyi népének egészségéről.

Ezek röviden a nép bajai, — a kérdés most az» hogy segíthetne-e rajtuk és miképpen az általános választójog?

Ha a népmilliók megkapják a politikai jogokat, akkor rajtuk fog állani, hogy olyan képviselőket küldjenek a parlamentbe, akik a nép igazi érdekeiért fognak harcolni. Ennek a népparlamentnek lesz kötelessége, hogy a kötött birtokot a magánjog sérelme nélkül fölszabadítsa és hozzáférhetővé tegye a becsületes, törekvő és szorgalmas kisgazdák és munkások számára. Okos és józan birtokpolitikával magának az államnak kell hozzáfognia a nagy birtoktestek fölparcellázásához és ezen az üzleten nem szabad nyerészkednie, hogy a nép minél olcsóbban jusson földhöz. De remélhető-e, hogy az állam hozzáfoghasson ehhez addig, míg a parlamentben nem az igazi nép, hanem a mai osztályuralom kép-

viselői ülnek? S nem égető szükség-e éppen ezért az általános választójog törvénybe iktatása, melytől a dolgozó, de pusztuló nép sorsának jobbrafordulását remélheti?

Ha ily módon, az állami parcellázás révén, olcsó földhöz juthat a szorgalmas nép, akkor emelkedni fognak a mezőgazdasági munkabérek is és javul a napszámosok sorsa is. Javul pedig nem csak azért, mert a kisbirtokon folytatott belterjes gazdálkodás több jövedelemmel jár, tehát nagyobb napszám fizetésére képesít, de javulni fog azért is, mert a nagyobb jövedelmű kisgazdák és napszámosok fogyasztóképessége is növekedni fog, tehát okvetlenül az ipar föllendülésére vezet. Az ipar virágzása pedig a munkaalkalmak megszaporodását jelenti, — vagyis azok a napszámosok, akik a mezőgazdaságban nem juthatnának keresethez, jól fizetett foglalkozást találnak az ipari termelésben s nem lesznek kénytelenek kivándorolni Amerikába.

De életérdeke a népnek az általános választójog törvénybe iktatása még azért is, mert csakis a népparlament fektetheti igazságos alapra az adóterhek elosztását. Hogy milyen igazságosan van elosztva a földadó, mindenki tudja: a nagy-

birtok átlag a felét, sőt néhol csak a negyedrészét fizeti annak, amit a kisbirtok fizet; — holott pedig elemi igazság, hogy a nagyobb jövedelemből könnyebb sokat fizetni, mint a kis jövedelemből keveset. Még ha egyforma kulcs szerint adózna is a kis- és nagybirtok, még akkor se lenne igazságos, hogy az ezerholdas nagybirtok éppen annyit fizessen holdanként, mint a 20 holdas kisbirtok, mert pl. 10.000 korona tiszta jövedelemből könnyebb húszszor-harmincszor annyi adót fizetni, mint ezer koronából. Mert aki 1000 koronából fizet tíz százalékot, annak csak 900 koronája marad; aki ellenben 10.000 koronából 30 százalékot fizet, annak még mindig marad 7000 koronája. Ezt a fokozatos jövedelmi adórendszert azonban csak a népparlament hozhatja törvénybe, mert a mostani parlamentnek éppen nem érdeke az, hogy a nagy jövedelem több adót fizessen.

De szükséges az általános választójog népparlamentje még azért is, mert a botrányos egészségügyi és oktatási állapotokon csakis ez segíthet. Kevesebb csendőr és finánc, de annál több orvos és tanító kell a népnek, hogy ne Magyarország legyen az az állam egész Európában, ahol a halan-

dóság és a tudatlanság a legnagyobb. Hogy milyen kevés az orvos, már elmondottam; de egymagában még az orvos sem elegendő a néphalandóság csökkentésére. Hány község van Magyarországon, ahol nemcsak orvos nincsen, hanem még egészséges ivóvíz sincs, úgy hogy a tífusz állandóan tizedeli a lakosságot; de nemcsak a tífusz, hanem a tüdővész is, amelyben közel 80.000 ember pusztul el évente.

Szükséges továbbá az általános választójog a népnek még azért is, hogy szóhoz juthasson a parlamentben. Néhány száz család kezében van ma az egész ország; ez a néhány száz család tartja megszállva a parlamentet és a vármegyéket, s természetes, hogy nem annyira a nép, mint inkább csak a saját érdekeivel törődik. Ha ellenben az általános választójog törvényerőre emelkedik, akkor megtörik ennek a néhány száz családnak kizárólagos uralma és a nép érdekei szintén szóvá tehetők lesznek a parlamentben.

Ily módon egyúttal befolyása lesz a népnek a közügyekre is, amelyekbe eddig semmi beleszólása nem volt. Se az alispán, se a főispán nem kér most tanácsot a néptől, nem kérdi meg tőle, hogy van-e baja és hogyan lehetne segíteni rajta;

nem kérdi, még pedig azért, mert nagyon jól tudja, hogy ezért a mulasztásért senki őt felelősségre nem vonhatja. Ám hogyha az általános választójog parlamentjében ott fognak ülni a nép igazi képviselői is, akkor majd az alispán és a főispán is jobban fognak törődni a nép érdekeivel, mert a népparlament rá fogja szorítani őket erre. És ennek folytán átalakul, jobbá lesz a közigazgatás is; a jogegyenlőség, mely ma még csak papiroson van meg, akkor meglesz a gyakorlatban is, és a közigazgatás nem fog különbséget tenni a gazdag ember és a szegény ember között, mert ennek is, annak is egyforma jogai lesznek. Megszűnnek tehát a hivatalos zaklatások s testet ölt végre az alkotmánynak holt igéje: hogy a törvény előtt minden ember egyenlő.

Szükséges végül az általános választójog a népnek még azért is, mert csakis a népparlament teheti olcsóbbá a megélhetést. A mostani nagy drágaságnak és szegénységnek ugyanis az az oka, hogy a parlamentben csupa termelők ülnek, azaz olyan képviselők, akiknek az az érdekük, hogy a kenyér, a hús, az élelmiszerek minél drágábban keljenek el, mert hiszen ebből csak nekik van hasznuk. Mind ez azonnal megváltozik, ha

az általános választójog parlamentje fogja intézni az ország sorsát; akkor nem csak a termelők, hanem a fogyasztók érdekei szerint is fog igazodni az ország gazdasági politikája, s mivel a fogyasztók érdeke az, hogy a kenyér, a hús, az élelmiszerek és a lakás minél olcsóbbak legyenek: nyilvánvaló, hogy akkor a megélhetés is könnyebb lesz.

Ily módon lesz csak elégedett a nép, ily módon lesz csak képes arra, hogy az államháztartásnak egyre növekvő terheit könnyen és zúgolódás nélkül viselhesse. A széles néprétegek érdekeinek kielégítése nélkül nem lehet nagyhatalmi politikát csinálni, sőt még csak az egészséges nemzeti államot se lehet fönntartani. Mert az államok erejének, fejlődésének alapja az országfönntartó nép elégedettsége, amely pedig csakis a jogos érdekek kielégítésével biztosítható.

Ez a gondolat vezetett engem, mikor az általános, egyenlő és titkos választójog reformjában kerestem azt az orvosságot, mely a nép ezernyi baját, jogos elégedetlenségét meggyógyíthatja. Átláttam, hogy a társadalmi széthúzás, az egyes társadalmi osztályok versengése és a különböző néprétegek érdekharca, a nagy szegénység

és a tömeges kivándorlás mind csak azoknak a mélyebben rejlő bajoknak a tünete, melyek a széles néprétegek társadalmi és gazdasági viszonyaiban lelik magyarázatukat. Tisztán láttam, hogy a mai parlament már csak rombolhat, de nem építhet; árthat és sebeket üthet, de használni nem tud. És tisztán láttam azt is, hogy itt már csak a széles néprétegeknek, a kielégületlen és kiszorított gazdasági faktoroknak az alkotmány sáncaiba való bevonása segíthet. Evvel a tudattal léptem be ama legmagasabb helyre, ahol a népek sorsát intézik és így szólottam:

»Uram, Királyom! Amit szép Magyarországodon most látsz, mind azt a sok bajt, ami a felszínen van, egy mélyebben fekvő betegség idézi elő, mely a nép szociális és gazdasági elégületlenségében rejlik. Ez teszi munkaképtelenné a parlamentet. Engedd meg, Uram Királyom, hogy a feltörekvő, kiszorított gazdasági osztályok, a nép és munkásság is szóhoz juthassanak, hogy a maguk baját, szenvedéseit elmondhassák és azok orvoslásában közreműködhessenek. «

Bölcs, öreg királyunk meghallgatta ezt a tanácsot, s így lett kormánypolitikai programm az általános, egyenlő és titkos választójog, ame-

lyet ma már se elsikkasztani, se meghamisítani nem lehet. Mert ez az igazi népszabadság, ez biztosítja a nép millióinak igazi érdekeit, amelyeknek jogos kielégítése alapozza meg az általános elégedettséget, a trónok és államok szilárd talpkövét.

Hiába jönnek avval az általános választójog ellenzői, hogy a szabadság túlhajtása veszélyezteti az alkotmányt. Mert az még nem túlhajtása a szabadságnak, ha a tömeg szegényjogait is törvénybe iktatjuk az osztályjogosok kiváltságai mellé. És oly nagy-e a szabadság Magyarországon, hogy félnünk kell annak a túlhajtásától? Hát igazi szabadság-e ez a mai szabadság, amikor a szolgabíró hajtja be a népet szavazni, amikor a pénzes jelölt úgy vásárolja meg a mandátumot, mint a hogy a jószágot veszik a vásáron?

Régi igazság, hogy aki másokat megvesz, magát is eladja. Micsoda szabadságot, micsoda érdeket képviselhet, vagy biztosíthat hát az olyan képviselő, aki nem a nép szabad lelkesedéséből és akaratából kapja a mandátumot, hanem szuronnyal és pénzzel szerzi meg? Szuronnyal és pénzzel, — tehát két olyan eszközzel, amelyek

közül egyikért se tartozik a népnek semmivel — tehát nem is köteles küzdeni a nép érdekeiért. Innen van aztán, hogy a mai parlament nem dolgozik, évtizedek óta nem alkot, nem nyújt a népnek semmit, sőt még avval az általános elégedetlenséggel sem törődik, amely már évek óta egyre növekvő türelmetlenséggel jut kifejezésre.

Ebből a zűrzavarból és nyomorból, ebből az elégedetlenségből és veszélyes állapotból csakis az általános választójog vezethet ki. És nem kell félni attól, hogy az általános választójog parlamentjében túlsúlyra jutnak a műveletlen tömegek. Ha nem ártott meg 1848-ban, hogy a törvényhozás bevette az alkotmány sáncaiba az összes telkes jobbágyokat, még kevésbé árthat meg 1910-ben, ha beveszi az összes írni-olvasni tudó férfinépet; mert azt még vitatni sem lehet, hogy Magyarországnak mai írni-olvasni tudó férfilakossága száz percenttel műveltebb, mint a 48-beli jobbágyok voltak: hiszen azok között még elvétve sem igen akadt, aki írni-olvasni tudott volna! És ha azok az írástudatlan jobbágyok 60 év alatt meg tudták teremteni a mai Magyarországot, mennyivel inkább

fogják tudni fejleszteni hazánkat azok a mostani, tanultabb elemek, akiknek az általános választójog befolyást enged az ország sorsának irányítására!

Tagadhatatlan az, mert a tapasztalás bizonyítja, hogy nincs jobb politikai iskola a nép számára, mint a politikai jogok megadása. Hiszen a nép csakis ezen jogainak gyakorlásából ismeri meg azt a nagy hatalmat és erőt, melyet saját sorsa intézésére kezébe kapott; világos tehát, hogy ezt a jogot, már csak önérdekből is, kizárólag a nemzet javára, szabadságának biztosítására és megvédésére fogja használni. Elesik evvel a megállapítással az az aggodalom is, hogy az általános választójog révén éretlen elemek kerülnek be a parlamentbe. Angliában és Franciaországban, Olaszországban és Németországban szintén általános és egyenlő a választójog s nem azt látjuk-e ezekben a nagy, gazdag és hatalmas országokban, hogy a népmilliók mindenütt a műveltséget, munkát és képességet értékelik? Mert a nép, ha nem nyomják felülről, ha se szuronnyal nem terrorizálják, se pénzzel meg nem vesztegetik, ha lelkiismerete szerint titkosan szavazhat, mindig azokra szavaz, akik barátjai a nép-

nek; már pedig a nép barátja csak okos, derék, fölvilágosodott és művelt ember lehet, mert csakis az ilyen ember értheti meg és méltányolhatja a nép bajait.

Attól pedig szintén nem kell félni, hogy az általános választójog tömegesen fogja besegíteni a parlamentbe a szocialistákat. Még ha így lenne is, csak örülhetnénk azon, hogy a dolgozó, munkás Magyarország képzett és tanult elemei szintén részt fognak venni a törvényhozás munkájában; mert az bizonyos, hogy ezek a népből sarjadt és vele érző szocialista képviselők első sorban és mindenek előtt a milliók érdekeit fogják ápolni, tehát az igazi nemzet javára dolgoznak. Aztán meg oly nagy szerencsétlenség lesz-e az, ha bejutnak a parlamentbe a munkásképviselők is, mikor Angliának és Franciaországnak már munkás-miniszterei is voltak? Hiszen csak az lehet az igazi és becsületes népképviselet, amelyben minden társadalmi osztálynak és néprétegnek a képviselői részt vesznek, hogy összeegyeztessék azokat a különböző érdekeket, amelyeknek ápolására és védelmére mandátumot nyertek. E mellett, a munkásképviselők, ha bejutnak a parlamentbe, bizonyára nem a szocialista-állam megteremtésén

fognak dolgozni, hanem első sorban azon, hogy a mai kezdetleges őstermelésből kilábolva, ipari állammá fejlődjünk.

Ez az út, tisztelt barátaim, a fejlődés igazi útja. Mert ne tagadjuk, Magyarország még mindig őstermelő, rendi állam, ahol az érvényesüléshez nagyobb jogot ád a születés és a vagyon, mint a munka és a képesség. Ezt a középkori maradványt fogja végleg megszüntetni az általános választójog. És, ha majd véget ér itt a néhány száz család kizárólagos uralma, ha majd az igazi és az egész értelmiség veszi át a közügyek intézését, ha a mai kezdetleges őstermelésből ipari állammá fejlődünk, s ha majd ekkor megszűnik a szociális elégedetlenség s mindegyik osztály megtalálja helyét a gazdasági berendezkedésben, ha bejön a polgárság és a szervezett munkásság a parlamentbe, s ott meddő közjogi harcok s egyoldalú gazdasági érdekek legyezgetése helyett az összesség nagy érdekei fogják a polgári, alkotó munka alapját képezni: ekkor, de csakis ekkor kezdődhetik meg a polgári állam kialakulása Magyarországon, s csak ekkor remélhetjük azt, hogy a keleti államok sorából a művelt nyugat polgári államainak sorába lépünk.

De mind ezeket csak úgy érhetjük el, ha a nép is jogot kap, ha belőle is igazi embert csinálunk, s ily módon az Ő erejét is fölhasználhatjuk a fejlődés harcaiban.

Mert az embert az állattól először is a jog választja el, s minden lépés, melyet a jog területén előre teszünk, haladás az emberiség eszményei felé. Maga a küzdelem az általános választójogért szintén nem egyéb, mint küzdelem az emberiség nagy eszméiért, nem egyéb, mint megújhodása a kereszténységnek, melynek első ténye a rabszolgák fölszabadítása volt. Ám a jogtalan rabszolgát a földhöz kötött jobbágy váltotta föl, ezt pedig a gazdasági függésben lévő polgári osztály.

Ennek felszabadításáról van most szó, az általános választójog által, mely a dolgozó milliók jogszerzése, a népszolidaritás külső megjelenése, de egyúttal eszköze az ország megerősödésének is, mert a gazdaságilag elnyomott nép csak gyenge nép és a gyenge nép csak gyenge ország lehet.

Aki szereti hazáját, tisztelt barátaim, annak szeretnie kell a haza népét is; a népet pedig csak az szeretheti, aki leoldja kezéről a szabad mozgás béklyóit és lehetővé teszi, hogy jogainak teljes

birtokában megszerezze saját jólétének és boldogságának föltételeit. És ebből a szeretetből nem lehet és nem szabad osztályokat és fajokat kizárni, mert minden állampolgár drága és becses, aki ennek az országnak területén verejtékével termékenyíti meg a földet. És én merem állítani, tisztelt barátaim, azt is, hogy aki dolgozik, az nem lehet ellensége a magyarságnak, mert hiszen magyar hazánkat csak akkor visszük előre, ha mindnyájan vállvetve dolgozunk naggyátételén.

A jogtalanság, kedves atyámfiai, szétválaszt és a jog az, ami egyesít. Hiszen tudjuk azt, hogy a terített asztalnál mindenki megbékül, az éhes emberek között pedig állandó a torzsalkodás. A jog az a krisztusi kenyér, melyből bármennyit is adunk, soha nem fogy el: kielégít mindenkit s apostollá teszi az egyszerű halászt is. Megengedem, hogy csendőrszuronyokkal is lehet kormányozni, fedezetük alatt lehet még a népet is szép beszédekkel kapacitálni, hiszen a szuronyokkal mindent lehet tenni, csak nyugodtan ülni nem lehet rajtuk. Mert nyugodt kormányzáshoz elégedett nép és nyugodt népkedély szükséges.

Ez a mi mostani állapotunk nem más, mint a pusztában való bolyongás, egy igazságra szom-

júhozó népnek kedvetlen vergődése a sivatagban, ahol csak a nép jogok varázsvesszője képes üdítő forrást fakasztani, — csak ez lesz képes a népet az ígéret földjére elvezetni.

Olyan ez a mi szép Magyarországunk, mint egy elátkozott csipkerózsa, melynek minden részét megrontotta egy gonosz varázsló. Minden van ebben az országban, amit szem és száj megkívánhat: a kalászos rónákat ércdús hegységek szegélyezik be; elmondhatjuk, hogy a mi hazánk Európa egyik éléskamrája, ámde benne *egy* szomjúhozó Tantalus-nép él, mely tengerentúlra szállítja legértékesebb erejét, hogy meztelen testének ruhát s éhes gyomrának kenyeret szerezzen.

Egy Istentől megáldott nagyszerű *ország* ez a miénk, ámde fejlődni nem tud, mert itt mindenki alszik, mindenki elzsibbadt, mindenkit megbénít az erők lekötöttsége, a reakció rögeszméje, ez a gonosz boszorkány, amely arra tanítja az embereket, hogy ez az ország csak akkor lehet boldog, ha örökös mozdulatlanságban marad.

Ámde most megjött a felszabadító gondolat, megjött a felszabadító ige, talán éppen egy királyfi ajkáról és szerteszét hangzik az egész országban e két szó: jogot a népnek!

És én kérem Orosháza polgárságát és dolgozó munkásnépét, hogy ne szűnjön meg hangoztatni, ne szűnjön meg követelni ezt a két szót mindaddig, míg a nép joga a maga teljes igazában diadalra nem jut.

Tisztelt barátaim és atyámfiai! kiáltsák lelkesen utánam: »Éljen az általános, egyenlő és titkos választójog!«

ZÓLYOMLIPCSEI BESZÉD.

(1910. MÁJUS 22.)

A szliácsi választókerület tót polgársága felajánlja Kristóffynak a jelöltséget, aki azt elfogadja és Zólyom-Lipcsén programmbeszédet tart. Az egész vidékről összesereglett tót nép nagy díszszel és tiszteletlettel fogadja. A beszéd több helyütt éles, polemikus beszéd, a választójog ellenségei s a másik oldalról felhozott érvek és vádak ellen. Kristóffy eddig mindenütt azzal foglalkozott, hogy a választójognak különböző szempontból való szükségességét tárgyalta, itt azonban egyenesen ellenfeleivel száll szembe s ami objektív és szubjektív támadás a választójog ellen csak felhozatott, azokkal foglalkozik. Zólyom-Lipcsén Kristóffy kimondja, hogy a választójog ügye közmegnyugvásra csakis a függetlenségipárt közreműködésével oldható meg, szerinte a 48-nak és 67-nek kell e végből összeállnia s ez fogja eldönteni az ő pártállását is. (M.)

Tisztelt polgártársaim!

Ha végig jártatom szemeimet a megjelent választópolgárság tömött sorain, ha látom, mily lelkesedéssel gyűltek össze hazánk eme bérckoszorúzott vidékének egyszerű hegylakói szavamat meghallgatni, nem tagadom, azon édes megnyugvás tölti el lelkemet, melyet egy becsületesen végzett munka nemes öntudata kelt a magasabb célokért küzdő emberben. Mert ha van valami felemelő és megtisztelő — amint hogy van is — a lelkes fogadtatásban, melyben engem részesíteni szívesek voltak, abban a sok illatos virágban, melyet utamra szórtak, meleg rokonszenvüknek ezen kifejezései bizonyára nem az embernek, aki itt önök előtt áll, nem a politikusnak, aki itt önök előtt beszél, hanem azon nagy eszméknek és becsületes elveknek szól, amelyeket az ország népeinek jó volta érdekében évek

óta csüggedetlenül hirdetek és minden üldözések dacára férfiasan képviselek.

És éppen ez a tudat az, mely édes megnyugvással tölti el lelkemet, mert ez azt bizonyítja, hogy nem hiába éltem, nem hiába küzdöttem: íme, eszméim és elveim tért hódítottak az egész országban, tért hódítottak még oly vidékeken is, ahol — mint itt is — sohasem jártam, s ennélfogva eszméimet és programmomat a szónak és meggyőződésnek erejével nem is hirdethettem. Ám a becsületes munkának ezen megnyugtató érzésein felül még büszkeségre is lehet az önök körében jogom, mert az által, hogy kerületük kép viselő jelöltségének felajánlása által a polgári bizalom pálmáját felém nyújtották, egyszersmind azt is nyilvánítják, hogy ide is elhatolt eszméimet nemcsak megértették, hanem meggyőződésképpen magukévá is tették, s világosan azt is akarják, hogy ezen eszméket s az ezekből született programmot, mondjuk ki nyíltan: az általános, egyenlő, titkos választójog programmját, az önök nevében és megbízásából a parlamentben is képviseljem, s a komoly politikai küzdelmek központjába helyezzem.

Őszintén szólva, sokáig haboztam azon kér-

dés eldöntése felett, vájjon bemenjek-e egyáltalában most a parlamentbe, vállaljak-e mandátumot a következő országgyűlésre, mely úgy látszik, megint csak a régi ideológia jegyében alakul, s ahol én ennek folytán a magam programmjával elszigetelve, ellenségektől körülvéve, minden támasz nélkül egymagamban állanék? Felmerült bennem: nem fog-e hátrányára válni a választójog ügyének, ha a parlamentben a magam gyönge erejét állítom majd szembe a túlerő egész hatalmával és befolyásával, s nem volna-e helyesebb, ha egymagamban, mint eddig is tettem, tovább járom az országot mindaddig, míg sikerült kioktatnom az egész népet arra, hogy jövendő boldogulását, szellemi és anyagi felvirágzását egyedül és kizárólag csak az általános választójogtól várhatja, s ez a legsürgősebb feladat, melyet a törvényhozásnak megoldania kell?

Fokozta másrészt habozásomat az is, hogy az adott viszonyok közt a fennálló politikai pártok egyikéhez sem csatlakozhatom, viszont a pártonkívüli helyzet sohasem képez oly erős támpontot, melyből sikeres parlamenti akciót lehetne folytatni. Csak természetes, hogy legközelebb a most alakult munkapárthoz állok. Hiszen talán

csak én is 67-es volnék, s ezt az egyet már csak azért is nehéz lesz tőlem elvitatni, mert én akkor voltam 67-es, akkor álltam helyt érte, midőn ez az alap veszélyben forgott, s midőn ugyanekkor mások — kik közül sokan most az új alakulás körül hemzsegnek — az ellenzék táborában keresték a haza üdvét és boldogulását. Ámde még sem léphetek be ezen új párt kötelékébe, jóllehet, a kormányban nem kételkedem, inkább bizakodom. De bízhatom-e a nemzeti munkára szervezkedő kormánypártban, midőn azt máris azon férfiú szenvedélye vezeti, aki a polgári munka egyetlen lehetséges bázisát, az általános választójogot, nemzeti szerencsétlenség gyanánt hirdeti?

Ez a nagy kérdőjel az, mely engem a nemzeti munkapárttól elválaszt. Másrészt azonban a függetlenségi párthoz sem csatlakozhatom közjogi alapelveimnél fogva, bár az első perctől kezdve tisztán láttam, hogy a választójogi reformot csak ezen párt közreműködésével lehet sikeresen és közmegnyugvásra tető alá hozni. Ez a felfogás vezetett, midőn 1906-ban a híres paktumot létrehoztam, ugyancsak ez vezetett, midőn Lukács László misszióját őszintén és becsületesen

előmozdítani igyekeztem. És nem tagadom abbeli nézetemet most se, hogy a két nagy országos pártnak, vagyis a 67-nek és a 48-nak kell összeállni avégből, hogy a tervezett parlamenti reform közmegelégedésre megoldható legyen. A viszonyoknak ez az új alakulása fogja eldönteni az én pártállásomat is, addig pedig maradok párton-kívüli helyzetben, maradok — ha kell — egymagamban is, de ez éppenséggel nem aggaszt, hiszen akárhány küzdő ember akkor volt legerősebb, mikor egymagában állt.

Ezek a szempontok merültek fel előttem, ezek idézték elő habozásomat, midőn arról volt szó, hogy a legközelebbi országgyűlésre mandátumot vállaljak. És bizonyára megmaradok eddigi visszavonultságomban, ha az önök küldöttsége előttem meg nem jelenik. Ámde midőn meghallottam, hogy itt egy becsületes tót nép él, mely éppen azért keresi a magyar embert és a magyar politikust bennem, mert én nemcsak a magam fajának, hanem az ország minden lakosának, minden nemzetiségének egyenlően és egyformán óhajtom a polgári jogok élvezetét megadni, midőn meghallottam, hogy az itteni becsületes tót nép éppen azt a magyar politikust akarja megtisz-

telni és bizalmával kitüntetni személyemben, akinek volt elég bátorsága, magyar ember létére, a népszerű áramlatokkal szemben, az ország, nem magyarajkú polgárainak ügyét és sorsát is felkarolni: őszintén mondom, hogy mély meghatottság vett rajtam erőt, s egyszerre habozásom fölé kerekedett azon érzés, hogy a becsületes tót népnek ily formában kifejezett bizalmát visszautasítani nem lehet és nem szabad, hadd lássa és tudja a tót nép, hogy van magyar politikus is e hazában, aki jogos és méltányos érdekeiért nyíltan és bátran helyt mer állani!

És végződhetik ez a választási harc győzelemmel vagy bukással, végződhetik rám nézve jól vagy rosszul, de egy dolog mindenképpen bizonyos marad, és ez az, hogy önök magyar emberre is találtak, akire fajuk sorsát és ügyük képviseletét őszintén rábízhatták, s ez a magyar ember, leküzdve más okokból fakadt habozását, megjelent az önök hívó szavára s a tót nép jogos és méltányos érdekeinek képviselete és megvédelmezése céljából a felajánlott jelöltséget kötelességszerűen és köszönettel elfogadta.

Tisztelt polgártársaim! Azt hiszem, nyitott ajtókat döngetnék, ha a választójogi harc mai

stádiumában az általános választójognak elodázhatatlan szükségességét magyarázgatnám. Akik a lefolyt tíz év parlamenti pusztításait nemcsak figyelemmel kísérték, hanem ennek kárait és hátrányait is végig szenvedték, azok mind elismerik, hogy a parlamenti viszonyok gyógyulását nem a szűkkörű választórendszer fenntartásában, hanem új tömegeknek politikai jogokkal való felruházásában kell keresni, mert annyi meghiúsult kísérlet után ez az egyetlen lehetséges útja és módja a parlamenti válság megoldásának.

Így lett immár elodázhatatlan állami szükségesség az általános választói jog, mert ettől várhatjuk a meddő közjogi harcok megszűnését, ettől várhatjuk a parlamenti obstrukciók végleges kiküszöbölését, ez fogja megvalósítani az egyetértést király és nemzet közt, össze fogja olvasztani a különvált nemzet és a kitaszított nép fogalmát, létrehozza majd a tiszta és a becsületes választásokat, végül megszünteti a nemzetiségi torzsalkodást, mely az ország polgárait most hazafiakra és hazaárulókra osztja. De nemcsak a hivatalos állami érdekből, hanem a polgári osztály érdekéből is mellőzhetetlen szüksé-

gesség lett az általános választójog törvénybeiktatása, mert csak ez szüntetheti meg az oligarchia középkori hatalmát, s helyébe a nemzet egész értelmiségének uralmát teszi, ez fogja meghozni a szociális elégületlenség kívánatos enyhülését, ettől várhatjuk gazdasági berendezkedésünk átalakulását, mely a megélhetést fogja olcsóbbá és könnyebbé tenni, végül a polgárságnak a parlamentbe való özönlését, mely a modern, polgári Magyarország kiépítésének előfeltételét képezi. De éppen ilyen szüksége van az általános választói jogra a szegény dolgozó népnek is, mert ez fogja a szervezett munkásságot bejuttatni a parlamentbe, ahol most már a nép is jogos befolyáshoz és szóhoz fog jutni s ennek révén nemcsak kereseti és egészségügyi viszonyait javíthatja, nemcsak súlyos közterheit csökkentheti, hanem, a földszerzés lehetőségének biztosítása által, a gondtalanabb életnek és a megelégedésnek feltételeit is megszerezheti.

Íme, mily nagyszerű, csaknem szédítő perspektíva az, amit a választójogi reform az állami, politikai, gazdasági és társadalmi élet összes vonatkozásaiban nyújt. Tudják ezt az államhatalom kezelői, tudja a polgárság legnagyobb

része, de legjobban tudja a szervezett munkásság, s általa a dolgozó nép, mely ettől a reformtól egyenesen megváltását várja. És bizonyosan tudják ezt önök is, legalább erre vall az a meleg és lelkes fogadtatás, melyben engemet, mint az eszme egyik apostolát részesíteni szívesek voltak. Éppen ezért nem fárasztom az önök figyelmét az általános választói jog szükségességének bizonyításával, hanem rátérek azon szembeszökőbb ellenvetések tárgyilagos cáfolására, melyekkel a választójogi reform ellenségei rendszerint előállani szoktak.

Azok közt a kifogások közt, melyeket az általános választójog ellen föl szoktak hozni, első helyen áll a hazafiatlanság vádja. Leggyakrabban már ott kezdik a támadást, hogy az általános választójog már azért is hazafiatlan gondolat, mert nem az öntudatos nemzeti akarat vetette fölszínre, hanem a »darabont-kormány« dobta bele a közvéleménybe, mint izgató jelszót, hogy lángra lobbantsa vele a demagóg szenvedélyeket, melyeknek terrorizmusával az igazi nemzeti aspirációkat visszaszorítani remélte. Erre a nevetséges vádra, még ha igaz lenne is — aminthogy nem igaz — a következőket jegyzem meg.

Ha nem volt hazafiatlan az a kormány, amely 1848-ban a jobbágyságot fölszabadította és Magyarország minden polgárát egyenlővé tette a törvény előtt, akkor dőreség hazafiatlansággal vádolni azt a kormányt, amely ezt az egyenlőséget a politikai jogok gyakorlására is ki akarja terjeszteni. Ha nem volt hazafiatlan az a kormány, amely 1848-ban századok mulasztását pótolta avval, hogy a rendi alkotmányt a nép képviseletének igazságos alapjára állította, akkor nem lehet hazafiatlan az a kormány se, mely ugyancsak ezen népképviselet politikai elvének teljes és hamisítatlan érvényesülését akarta keresztülvinni.

Legyünk tisztában azzal, hogy se szabadságról, se egyenlőségről nem lehet beszélni mindaddig, míg az ország polgárait politikai és gazdasági kiváltságok korlátai különítik el egymástól. Nem lehet addig szabadságról és egyenlőségről beszélni ebben az országban, ameddig százezrek és százezrek élnek itt politikai jogok nélkül, — ameddig százezrek és százezrek csak dolgoznak, adóznak vérrel és pénzzel az államnak, minden reménye és lehetősége nélkül annak, hogy munkájuk, pénz- és véradójuk ellenértéke gyanánt

ők is befolyhassanak szavazatukkal az ország, tehát önmaguk sorsának intézésébe.

A büntetőtörvénykönyv a tolvajt, a csalót, a gyilkost szabadságának elvesztésén túl még politikai jogainak gyakorlásától is fölfüggeszti s ezt ítéletileg is kimondja. Ez a rendelkezés tehát büntetés és megbélyegzés is egyszersmind. És én azt kérdem most: — miféle egyenlőség, miféle szabadság, miféle igazság az és legfőképpen: miféle hazafiasság az, amely százezer és százezer becsületes, dolgos polgárt, aki soha a törvény ellen nem vétett, aki pénz- és véradóját hiánytalanul lerótta, mondom: miféle egyenlőség és miféle hazafiasság az, mely ezt a több százezer derék polgárt érdemetlenül, ítélet nélkül, éppen úgy megbélyegzi és bünteti, mint ahogy a tolvajt, a csalót és a gyilkost sújtja a törvény?

íme, a cenzusos választójog egyenlősége, a politikai osztályjogok parlamentjének hazafisága, mely a liberális népképviselet demokratikus elvének nevében a konzervatív osztályuralom arisztokratikus kiváltságait gyakorolja. És evvel szemben áll a Fejérváry-kormány hazafiatlansága, amely az általános, egyenlő, titkos választójog bázisán állva azt hirdeti, hogy aki kötelességet

teljesít, annak jogok is járnak és hogy se nem igazság, se nem egyenlőség az, hogy azok a százezrek és százezrek, akik a költségvetési törvényben mint adó-alanyok szerepelnek, ne bírjanak szavazati joggal, noha dolgoznak, védik az országot és viselik a közterheket.

Vájjon ezt akarták-e az 1848-as és az 1867-es évek törvényhozói? És vájjon hazafiatlanok voltak-e ők is azért, mert Magyarország újjászületésének ama történelmi korszakaiban százezreknek és százezreknek adtak választójogot, akik addig, mint állampolgárok, nem is szerepeltek? Ha nem volt hazafiatlanság a széles néprétegeknek egyszerre való fölvétele a politikai életbe 1848-ban: — hogyan és miért lenne ez hazafiatlanság 1910-ben, s miért jelentene az veszedelmet, holott az utolsó félszázad története, éppen ellenkezőleg, fényesen bizonyítja azt, hogy a választójog megadása a nagy néptömegek legjobb politikai iskolája, hiszen a jobbágyokból egyszerre választópolgárokká lett tömegek minden előzetes politikai iskolázottság nélkül is fényesen megállották helyüket az állam kiépítésének nehéz munkájában?!

Nem állhat meg tehát a hazafiatlanság vádja

az általános választójog ellen; de elesik az a ráfogás is, hogy a Fejérváry-kormány csak azért dobta bele a forrongó közvéleménybe az általános választójog jelszavát, mert a demagógia terrorizmusával remélte letörni az igazi nemzeti aspirációkat. Az igazság ugyanis az, hogy éppen a nemzeti jelszavakkal űzött demagóg izgatások teremtettek olyan terrorizmust ebben az országban, amely éveken át lehetetlenné tette a parlament alkotmányos működését s valósággal a politikai és gazdasági csőd szélére sodorta a nemzetet. És, amidőn a Fejérváry-kormány ennek a politikai anarchiának s a fenyegető alkotmányválságnak elhárítására vállalkozott, nem ötletszerűen és nem hazafiatlan célzatokkal nyúlt az általános választójog reformjához, hanem avval a szilárd meggyőződéssel vette föl programmjába, mint egy adott helyzet logikai következményét, hogy segítségével új és egészséges alapra állítsa a beteg parlamentarizmust s a nép széles rétegeire építse föl az alkotmányos élet szervét.

A tisztánlátás szempontjából meg kell itt állapítanunk mindjárt azt is, hogy az általános választójog voltaképpen csak továbbfejlesztése és betetőzése az 1848-ban megkezdett demokratikus

törvényhozásnak; és ha a 48-as törvényhozók hazafiak voltak, akkor éppen olyan jó hazafiak azok is, akik az általuk megalapozott demokrácia kiszélesítésén, továbbfejlesztésén fáradoznak. És nem nagyobb-e azoknak a hazafiatlansága, akik szembeszállnak még a koronás királlyal is, csakhogy az általános választójog törvénybeiktatását meggátolják? És nem hihetetlen-e, hogy, amikor az ősz uralkodó maga kínálja föl az általános választójogot a nemzetnek, akkor ezt a fölülről jövő demokráciát alulról akarják megakadályozni az általános választójog ellenzői? Nincsen rá példa az alkotmányos nemzetek történetében, hogy a korona demokratikus uzusával úgy szembehelyezkedett volna bárhol a kaszturalom, mint ahogy ezt Magyarországon megkísértette. És nem azok-e inkább a hazafiatlanok, akik nem akarják, hogy ennek a nemzetnek minden arravaló fia velük együtt egyenlően osztozzék a politikai jogok gyakorlásában, amint egyenlően osztozik a haza védelmében és a közterhek viselésében?

Újból állítom tehát, — s ehhez politikai tisztességemet kötöm — hogy az általános választójog nem ötletszerűen vettetett fel, nem hajánál fogva ráncigáltatott elő, hanem mint elodázhatat-

lan állami szükségesség egy adott helyzet logikus következménye volt. És ha az általános választójog kérdésének felvetése, ellenfeleink ráfogása szerint, hazafiatlan eljárás, mellyel szembe nem szállni gyávaság: akkor egyszerűen hazafiatlan minden oly cselekmény, mely az adott tényekből a szükségszerű konzekvenciákat levonja, s gyávaságot követ el mindenki, aki az elodázhatatlanul szükséges konzekvenciákat férfiasan képviseli s ezeket, a legádázabb támadásokkal szemben is, saját testével fedezi. Az igazságos bíró majd meg fogja állapítani, hogy kötelességünket teljesítettük akkor, midőn levontuk szükségszerű konzekvenciáját egy oly helyzetnek, melyet nem mi teremtettünk, hanem amely megvolt, s amelynek szanálásától Magyarország egész alkotmányos élete, fejlődése és jövője függött, sőt meg fogja állapítani az igazságos bíró még azt is, hogy a hazafiatlanság súlyos vádja, melyet arcunkba dobtak, ellenkezőleg, éppen akkor lett volna jogosult, ha az adott helyzet konzekvenciái elől azért, mert rágalom és támadás járt érte, gyáván megfutamodtunk volna.

De — mondják az általános választójog ellenzői — a politikai jogoknak ez a széles kiter-

jesztése rászabadítja a közéletre a tudatlan tömegeket és a demagógia veszedelmét hozhatja reánk. Erre az ellenvetésre vonatkozólag csak a következő tiszteletteljes megjegyzésem van. Nálunk a népességnek nem egészen 6 %-a bír választójoggal, míg Angliában a választók száma 16, Németországban 21, Franciaországban pedig 27%, s vájjon nem azt látjuk-e, hogy ezek az államok mind elülj árnak a haladásban és kultúrában, hogy ezek a nemzetek a leggazdagabbak, legművveltebbek és leghatalmasabbak, hogy ezeknek az államoknak a parlamentjei hozzák a legmodernebb, legliberálisabb törvényeket, melyek minden polgárnak jólétet, szabadságot és előremenetelt biztosítanak? Amivel szemben itt áll, mint szomorú példa, a mi szerencsétlen hazánk, amelyben a parlamentarizmus gépezete tíz év óta csak folytonos megszakítással, akadozva működik és nem tudja előbbre vinni a nemzetet az egészséges, a logikus történelmi fejlődés útján.

A demagógiától féltik a nemzetet az általános választójog ellenzői, holott nincs ország a föld kerekségén, ahol a demagógia többet ártott, többet rombolt és pusztított volna, mint éppen Magyarországon; s ha azt látjuk, hogy azokban

az országokban, ahol az általános választójog elve többé-kevésbé érvényesül, ha azt látjuk, hogy Franciaországban Angliában és Németországban a demagógiának nincs talaja, mert a nép szigorúan ellenőrzi parlamentjét, hogy ne fecsegjen, ne ölje az időt meddő közjogi vitákkal, hanem dolgozzék, vájjon nem azt kellene-e következtetnünk ebből józan ésszel, hogy a mi parlamentünkben uralkodó demagógiát, a mi közéletünkben lábrakapott anarchiát is ugyancsak az általános és egyenlő választójog életbeléptetése irthatná ki? És nem természetes-e a föltevés, nem nyilvánvaló-e az az igazság, hogy dégénérait közéletünket csakis az alkotmány sáncaiba bebocsátandó tömegek friss energiái regenerálhatják, mert csakis ezek szögezhetik szembe az egyetemes érdekeltséget az osztályérdekekkel, csakis ezek alapozhatják meg az erők egyesítését a mai széthúzás helyett?

Nem osztályharc fölidézéséről van tehát szó, hanem ellenkezőleg arról, hogy a társadalmi osztályok, a különböző gazdasági érdekeket képviselő néprétegek, mind helyet kapjanak, közelebb jussanak egymáshoz a parlamentben s érdekeiknek kölcsönös összeegyeztetése révén, egymást

könnyebben megértvén, egyesüljenek az egész nemzet boldogulásának előmozdítására. A megosztott jogok megosztják a népet is, ahogy ezt a mi, osztályokra és felekezetekre tagolt társadalmunk mutatja; a közös jogból fakadó népszolidaritás pedig nivellálja a gazdasági érdekek ellentéteit s megteremti azt a közös arénát, melyen a különböző társadalmi rétegek előbb-utóbb találkoznak és egyesülnek, hogy kiküzdjék és diadalra vigyék az egész nemzet egyetemes érdekeit.

És nem kell félni a szociális veszedelemtől se, amellyel az általános választójog ellenzői szintén rémítgetik a közvéleményt. Hiszen a szocializmus nem egyéb, mint a politikailag és gazdaságilag elnyomott néprétegek fölfelé törekvése, küzdelme az érvényesülésért, — tehát olyan örök, természeti törvény, — a szabad verseny materiális törvénye — mely a nemzetek életében is megköveteli a tehetségek szabad kifejtésének jogállapotát. És nem kell még azért a társadalmi jogrend fölbomlásától tartani, ha a tömeg szegényjogait is kodifikáljuk az osztály jogosok kiváltságai mellett s ugyancsak ezért nincs miért félni a szocializmustól se, amely voltaképpen csak azt

nem akarja, hogy nagyobb darab jog jusson egyik embernek, mint a másiknak. Ha tehát az általános választójog megnyitja az érvényesülés útját ezeknek a feltörekvő, de most visszaszorított néprétegeknek is, akkor elmúlik a szociális veszedelem is, melynek forrongó erői szintén beállíthatók lesznek az egészséges nemzeti fejlődés medrébe.

Mihelyt az általános választójog érvényre juttatja a dolgozni akaró tehetséget és az egyéni képzettséget, azonnal megszűnik a szocializmus nemzetköziségének a veszedelme is. A német szocialisták vezére, Bebel, csak nemrégiben jelentette ki a birodalmi gyűlésen, pártjának tapsvihara közt, hogy: »Ha pedig Németországot külellenség fenyegetné, akkor ő maga állana élére a. szervezett munkások százezreinek, hogy megvédje a német birodalom területi integritását«, — s ha a népparlament szuverenitásán nyugvó új Magyarország kielégíti a munkásosztály egyéni, családi, anyagi, társadalmi és kulturális érdekeit, akkor a magyar szociáldemokrácia is éppen olyan hasznos, hazafias tényezője lesz az állami életnek, amelyről bizonyára senki se mondja, hogy nemzetközi hazaellenes tendenciákat követ.

Üres aggodalom az is, hogy a politikailag fölszabadult tömegek ki fogják venni a magyar intelligencia, a magyar középosztály kezéből a politikai és társadalmi vezetés szerepét s félretolván ezt a művelt és képzett középosztályt, hivatatlan elemek kezébe juttatják a közügyek irányítását. Ha helyt állhatna ez az aggodalom, akkor Németország kancellárja nem Bethmann-Hollweg, hanem Bebel volna s a francia köztársaság elnöki székében nem Fallières, hanem Jaurès ülne. És ez Magyarországon se lesz másként. Mert az ország és a közügyek vezetésére politikai tudás, műveltség és felsőbb iskolázottság szükséges, ami, tudvalevőleg, nem a munkástömegekben, hanem leginkább az intelligens osztályok közt található föl. Másrészt a magyar középosztály vagyoni, társadalmi és családi viszonyai szintén oly fölényes helyzetet biztosítanak számára, amely kizárja, hogy a feltörekvő proletártömegek kivegyék kezéből a közügyek vezetését. És, ha a művelt, iskolázott proletárok itt-ott majd versenyt idéznek elő ezen a téren is, ez a verseny mind a középosztálynak, mind pedig a közigazgatásnak csak előnyére lesz: — egyfelől tehetségeinek intenzívebb kifejtésére fogja sar-

kalni a középosztályt, másfelől pedig magasabb színvonalra emeli a közigazgatást.

Hátra van még a nemzetiségi veszedelem, melytől a magyarság szupremáciáját féltik az általános választójog ellenzői. Bármennyire száraz leszek is most következő fejtegetéseimben, itt már kénytelen vagyok a számok bizonyító erejéhez folyamodni, mert a tömegek arányát csak számokkal, statisztikával lehet megmérni. Szögezzük le tehát mindenekelőtt azt a tényt, hogy a mai választójog alapján a magyar szavazatok aránysáma 56.2%, ami azt jelenti, hogy minden ezer választóból átlag 562 a magyar és 438 a más nemzetiségű. " Amint látjuk, ez a mai, korlátolt választójog nem valami fényesen biztosítja a magyarság szupremáciáját; vizsgáljuk most azt az arányt, melyet az általános választójognak az a reformja állapítana meg, melyet előterjesztésem alapján a korona is elfogadott. Ez a választójogi reform az írni-olvasni tudáshoz köti a választójogot; ezt előrebocsátván, kiemelem a statisztikából, hogy az ország 24 éven felüli, írni-olvasni tudó férfinépességének száma 2,621.894 s ebből 61.4%-a magyar, 38.6% pedig más nemzetiségű. Ami azt jelenti, hogy minden ezer vá-

lasztóból átlag 614 a magyar és 386 a más nemzetiségű.

Álljunk meg itten, t. polgártársaim, hogy rámutathassak arra a kétszínűségre, mellyel a magyarság szupremaciáját tolják előtérbe az általános választójog ellenzői, hogy igazi szándékukról és céljaikról elterelj ék a figyelmet. Ezek az urak a mai választójogot védik és akarják konzerválni; védik pedig avval az ürüggyel, hogy a mai választójog biztosítja a magyarság szupremaciáját, az én választójogom pedig veszélyezteti azt. Erre a vádra — mely a hazafiatlanság vádjának legerősebb argumentuma — én csak négy számmal felelek s az önök ítéletére bízom, döntsék el minden elfogultság és előítélet nélkül: hogy én vagyok-e hazafiatlan s én akarom-e megingatni a magyarság szupremaciáját, vagy pedig azok, akik ellenzik az én demokratikus választójogomat?

íme, a négy szám. A mai választójog szerint minden ezer választóból átlag 562 a magyar; az én választójogom szerint nem 562, hanem 614: ami a legközönségesebb arithmetika szerint is azt jelenti, hogy az én választójogom 5.2%-kal előnyösebb helyzetbe juttatja a magyarság szupre-

máciáját, mint aminőben van most, a mai választójog szerint. Továbbá: a mai választójog alapján minden ezer választóból átlag 438 a más nemzetiségű választó; az én választójogom szerint nem 438, hanem csak 386: — ami viszont azt jelenti, hogy az én választójogom 5.2 %-kal kedvezőtlenebb helyzetbe juttatja a más nemzetiségűeket, mint aminőben most vannak. S míg a mai választórendszer alapján a nemzetiségi választók összesen 184 kerületben vannak többségben, addig az én választójogi rendszerem leszállítaná ezt a számot 170-re, amivel szemben a magyarságnak 243 kerület jutna: — ami 14 kerülettel jelentene többet a magyarság javára még akkor is, ha a törvényhozás, a választókerületek célszerű beosztásával, ezt az arányt még kedvezőbbé nem tenné. Feleljenek most már önök: ha ez a mai választójog 1867 óta nem ásta alá a magyarság szupremáciáját, miért féltik ezt a szupremáciát éppen az általános választójog reformjától, amely egyenesen növeli a magyar választók arányszámát a nemzetiségi választók számával szemben? így dőlnek halomra a hamis vádak: — a hazafiatlanság, a szocializmus réme, a demagógia elhatalmasodása, a magyarság szupremaciájának

veszedelme, mely mind csak ürügy s melyeket az osztályuralom kiváltságos birtokosai csak azért koholtak, hogy félrevezessék a közvéleményt. Nem kell félteni a magyarság szupremáciáját a nemzetiségektől; mert ha az általános választójog nemcsak kötelességekben, hanem jogokban is egyaránt érdekelt és egyenlő tagjaivá teszi a magyar államnak a nemzetiségeket, akkor ezek nem a faji elnyomatás gyűlöletével, hanem a testvériség melegségével fognak érdekeik ápolására törekedni, s megbecsültetésük érzése ki fogja fejleszteni lelkükben azt a meggyőződést, hogy nem páriái a magyar nemzetnek, hanem egyenlő jogú és az állammal összeforrt tagjai: — s mint ilyenek, saját boldogulásukat is az egész magyar nemzet boldogulásával egy úton fogják keresni és megtalálni. Csakis így épülhet ki az egységes, demokratikus magyar jogállam, amelyről Deák Ferenc azt hirdette, hogy mindig a népjogok és a törvény előtti egyenlőség szem előtt tartásával kell tovább építeni. Mivel pedig a magyarság szupremáciája a történelmi fejlődésnek ezen a szilárd alapján nyugszik, nem kell azt félteni semmiféle képzelt veszedelemtől: — mert ez a nemzetfönntartó eszme és ideál annyira meggyöke-

rezett az ország egész lakosságának köztudatában, hogy azt többé se védelmezni nem kell, se megdönteni nem lehet.

»Csak a húsevő népeknek van történetük« — mondja Buckle; s a magyar nemzet kétharmada évente csak négyszer-ötször, a sátoros ünnepeken lát húst, egyharmada pedig csak híréből ismeri még a búzát is. És ennek az éhező, koldus nemzetnek prédikálnak most az általános választójog ellenzői a megfontolt demokratikus haladásról, holott ezernyi gazdasági és szociális kenyérkérdés vár megoldásra, holott a dolgozó és sanyargó nemzet milliói a gazdasági válság, az anyagi elzüllés örvénye szélén reszkető türelmetlenséggel várják a termékeny és reális gazdasági politika hajnalát! S amikor a szociális nyomor a kétségbeesés elszántságával döngeti a kapukat, akkor az általános választójog ellenzői fölvetik a hazafiatlanságnak, a magyar nemzeti állam fönnmaradásának, a magyarság szupremáciájának súlyos kérdéseit — mintha nem mindegy volna a tífuszos betegnek, hogy éhségtől vagy romlott hústól kapta-e a ragályt! —s közjogi frázisokkal, soviniszta jelszavakkal szeretnék betömni az éhező milliók száját, akik iparteremtésért, új munka-

alkalmak nyújtásáért könyörögnek, hogy ne kelljen kezükbe venni a koldusbotot Amerika felé! Ám, ha már a magam választójogi tervezetére hivatkoztam, nézzük tovább, mennyiben felel meg ez a javaslat az ország mai viszonyainak és szükségleteinek? Nem valami ízléses dolog, ha az ember a saját gyermekéről beszél, de az igazság érdekében kénytelen vagyok vele. Először is nem áll az, — amit ellenfeleim hirdetnek — hogy ez a javaslat radikális, sőt a 40 évi stagnációval szemben inkább mérsékletet tanúsít. A betöltött 24 éves életkor biztosítja a választó érettségét, míg az írni-olvasni tudás korlátja — mely szukcesszive ereszti be a népet az alkotmányos életbe — egy megbízható kulturális előfeltételt képez a tekintetben, hogy az ország sorsának intézésében csak az vehet részt, aki bizonyos fokú értelmiséggel bír a dolgok megítélésére. Nem áll tehát, hogy ez a javaslat radikális; mert, ha nem okozott bajt Horvátországban, hogy a választók számát egyszerre ötszörösére emelték, miért okozna veszélyt Magyarországon, ha másfélszer annyira emeljük? Annyira nem radikális ez a javaslat, olyfokú óvatosságot tanúsít a választók számának megszaporítása körül, hogy előkelő, komoly poli-

tikusok, akik nem is hívei az általános választójognak, egyenesen azzal vádolták meg, hogy ez a választási törvénytervezet nem is általános. Ezzel szemben megállapítható, hogy az úgynevezett »Kristóffy-féle javaslat« gazdagnak és szegénynek, magyarnak és nem magyarnak ugyanazon elv és mérték szerint ad szavazati jogot. A lényeget pedig a demokrácia szempontjából éppen az képezi, hogy a vagyontalan, de adót fizető, katonáskodó s az ország jövedelmeit épp úgy előteremtő munkásság és nemzetiségi lakosság ugyanazon elv alapján kapja meg a szavazati jogot, amelyen megkapja azt a nagybirtokos, a dzsentri, vagy a polgár. Egy ember egy szavazat: ez a demokrácia lényege. Tény azonban, hogy az írni-olvasni tudás kautélája a megfelelő korosztályban levő állampolgárok egy részét egyelőre és átmenetileg kizárja az alkotmányos jogból. Ámde az írni-olvasni tudás kikötése nem tángálj a a választójog általánosságának alapelvét. Az írni-olvasni tudásra azon országban, ahol 40 év óta van törvénybe iktatva a kötelező népoktatás, oly feltételt jelent, melyet az állam minden polgára megszerezhet és megszerezni köteles. Aki pedig eddig elmulasztotta megszerezni, az akár egy év lefor-

gása alatt is pótolhatja, ám ha nem teszi, önmagára vessen. Különben is felesleges bővebben magyaráznom, hogy az írni-olvasni tudás kautélája átmeneti intézkedés, mely a népoktatási törvények perfekt végrehajtása által automatice tárgytalanná válik.

Azt is felhozták, hogy törvénytervezetem egy lex imperfecta, mert nem szabályozza a legfontosabb eljárási kérdéseket, minő különösen az összeírás és a választási eljárás, már pedig főként az összeírásnál lehet legtöbb alkalmat találni arra, hogy a választásra jogosultak tömegesen kihagyassanak, s azoknak tervbevett szaporodása meghiúsíttassék. Érdekes, hogy ez a kifogás éppen azok részéről emeltetett, akik más oldalról éppen azért támadták az egész reformot, mert, szerintük, az alsóbb néprétegek javára, a társadalmi osztályok nagy eltolódását fogja előidézni.

Tény, hogy a javaslat sem az összeírás, sem a választási eljárás szabályozását nem foglalta magában, mert az összes részletek alapos megfontolása és kidolgozása sokkal több időt igényelt, mint amennyi rendelkezésemre állott. Tény azonban az is, hogy a tervezet az összeírás és választás módját egy második törvényjavas-

lat körébe utalja, s a két törvény között junktimot állít fel, mely körülmény folytán az alapelvek tiszta és becsületes keresztülvitelének ellenőrzése biztosítva volt. Egyébként, ha jól emlékszem, az összeírás módjára nézve nyilatkoztam is, midőn az önkéntes jelentkezés eszméje felvettetett. Már akkor kijelentettem, hogy az írni-olvasni tudóknak önkéntes jelentkezés alapján való összeírása a legbiztosabb módja a választók elkallódásának, s nézetem szerint az összeírásnak hivatalból kell történnie, akár önállóan, akár más, évenkénti összeírásokkal kapcsolatban, s a személyes jelentkezés, illetőleg felszólamlás csak korrektívuma lehet a már megtörtént összeírásnak.

Támadtak azzal is, hogy a reform a magyarság helyzete szempontjából is közönséges szemfényvesztés, mert a magyar választók 5.2%-nyi országos erősödése nem jelent semmit. A kérdés azon fordul meg, — okoskodtak ellenfeleim — hogy a vegyes kerületekben hogy alakul a magyarság arányszáma? Jelen beszédem során hiteles adatokra támaszkodva beigazoltam már, menynyire alaptalan ezen aggodalmaskodás, amennyiben a magyarság arányszáma még akkor is, ha a mai kerületi beosztáson semmi változtatás sem

történnék, nemcsak országos átlagban, hanem az egyes kerületekben is lényegesen javulna, s ez a javulás éppen azon vegyes kerületekre esnék, amelyekre nézve az aggodalmak támasztattak. És én meg vagyok győződve, hogy a ránk következő jövő évi népszámlálás az egyes kerületekben még nagyobb javulást fog eredményezni a magyarság arányszámára nézve.

Világos azonban, hogy a kerületek nem maradtak volna változatlanul. Még pedig nemcsak a »kikerekítésükről«, azaz a legkiáltóbb aránytalanságok megszüntetéséről volt szó, hanem gyökeresen új beosztásról is. Maga a tervezet 9. §-a világosan a »kerületek új beosztásáról« szól s az indokolás megfelelő helyének egész értelméből szintén azt kell kiolvasnia minden jóhiszemű olvasónak, hogy a cél nem a kerületek új beosztásának egy kis toldozgatással való módosítása, hanem valóságos új, arányosabb, gyökeres rendezése. Természetesen, a jövőbeli helyzetre vonatkozólag számítások is történtek, nevezetesen számítás történt abban az irányban, hogy miként alakulna a választókerületek száma a 24 éven felüli írni és olvasni tudó férfinépességnek kerületenként egyenlő szétosztása alapján? A végzett

számítások az akkor rendelkezésemre álló anyag mellett nem történhettek oly feltétlen, a részletekig menő pontossággal, hogy hivatalosan közzétehetők lettek volna. Ha azonban az egyes számokban lehetnek is némi pontatlanságok, összeredményként annyi feltétlenül megállapítható volt, hogy egy ily, a választók számára támaszkodó arányos beosztás a jelenlegi beosztásnál még kedvezőbb lenne a magyarságra a tervezet szerinti reform esetén.

Így, csak példákat említve, a Duna-Tisza közén, tehát a magyarság zömétől lakott vidéken (Bács-Bodrog, Csongrád, Heves, Jász-Nagykún-Szolnok, Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyék, Budapest, Baja, Szabadka, Hódmezővásárhely, Szeged, Kecskemét, Újvidék és Zombor városok) a választókerületek száma 64-ről 95-re, a Dunántúl 72-ről 92-re emelkednék, ellenben a Királyhágón túl 74-ről 43-ra szállna alá. A végeredmény pedig az, hogy azon törvényhatóságokra, melyekben a 24 éven felüli írni és olvasni tudó férfinépesség és az írni és olvasni nem tudó, de átmenetileg szintén választói joggal felruházandó jelenlegi választók között a magyar elem többségben van, összesen 286 mandátum esnék 223 helyett, amennyi

jelenleg esik ezekre a törvényhatóságokra. Természetesen, az új beosztás még kedvezőbbé válnék a magyarságra az által, hogy a városok, mint a kulturális és gazdasági életnek központjai, a mechanikus arány szerint őket megillető mandátumoknál többet kapnának, mert városaink nagy többségében a magyarság tudvalevőleg erős túlsúlyban van.

Azt is felhozták, hogy a reformmal járó gyarapodás nagy része a nagyközségekre és városokra esik, míg ezrekre rúgó kisebb községekre jogfosztást jelent. A valóság itt az, hogy összesen 2i olyan választókerület van az országban, melyben a reform látszólag a választók jelenlegi számának csökkenését eredményezné; egy kivételéi vei mind községekből álló kerületek. De ez csak látszat, mert hisz a tervezet 10. §-a szerint a jelenlegi választók, ha írni és olvasni nem is tudnak, io évig megtartanák az illető községben választói jogukat. Ezen idő alatt tehát ki van zárva a választók csökkenése, 10 év alatt pedig felnő és választói életkorba jut annyi írni és olvasni tudó férfi, hogy fokonként pótoltatni fog az írni és olvasni nem tudók kimaradásából származó hiány.

Megtámadtak azzal is, hogy a választói jogot a vagyontalan munkások, cselédek, napszámosok *százezreire* terjesztem ki, míg a földbirtokosoknak, vagyonnal bíró mezőgazdasági munkásoknak stb. százezreit zárom ki. Igaz, hogy az előbb említett elemek százezreire akarja kiterjeszteni reformjavaslatom a választói jogot. Azonban a százezrek kizárása nem való. Ha csak a legalább 20 holddal bíró földbirtokosokat magukban veszszük, itt némi (mintegy 11.000-nyi) csökkenés mutatkozik a választók jelenlegi számával szemben, de természetesen ez is csak akkor, ha az átmenetileg szavazati joggal bíró írni és olvasni nem tudókat nem vesszük figyelembe. Ellenben, ha az összes két holdon felüli földbirtokosokat összesítve nézzük, kitűnik, hogy a választók száma ezen osztályban 615.730-ról 782.701-re emelkedik. Épp így emelkedik a haszonbérlők száma 5770-ről 11.515-re, az 1—2 kat. holddal bíró mezőgazdasági munkások száma 7218-ról 65.173-ra, az 1 kat. holdnál kisebb földdel bíróké 7234-ről 117.479-re, a földbirtok nélküli, de saját házzal bíró gazdasági munkásoké pedig 5784-ről 93.239-re. Tehát csak rosszhiszemű hangulatkeltés azt mondani, hogy a reform folytán ezek-

nek az elemeknek *százezrei* maradnak ki, holott az emelkedés megy itt is százezrekre. Tény az, hogy egyelőre, a reform dacára is, kimaradnak közülük sokan, vagyis azok, kik írni és olvasni nem tudnak. De, hogy a kimaradtak száma a vagyontalanok közt nemcsak abszolúte, hanem aránylag is nagyobb, az csak természetes. Kétségtelen azonban, hogy a választóközönség társadalmi tagozata ekképpen lényegesen megváltozik. De éppen ez a reform egyik célja: tért nyitni új elemeknek, új felfogásoknak.

Azt is felhozták, hogy a 24 éves életkor, mint aktív választói jog feltétele, az magas, mint passzív választói jog feltétele, alacsony. Megjegyzem, hogy ez a kifogás a reform barátai részéről emeltetett. Ámde az eddigi 20 éves életkor szinte példátlanul alacsony volt nálunk; csak Svájcban ily alacsony még a választói életkor. Ha pedig felemeljük, legtermészetesebb, hogy azt a kort választjuk, mellyel a magánjogi nagykorúság is kezdődik. Az alkotmányos életre való befolyás még több belátást, higgadtságot kíván, mint az ember saját ügyeinek intézése. Ez így van külföldi államokban is, pl. Franciaországban a nagykorúság is 21 éves korban kezdődik.

A passzív választói életkor magasabbra emelése nem ajánlatos, mert a fiatalságot túlságos soká nem szabad a politikai életben való aktív részvételtől távol tartani. Ezt a haladás érdeke kívánja. Különben ezek oly kérdések, melyekről beszélni lehetne.

Kifogásolták még a nemzetiségi izgatók passzív választójogának kizárását és a választói kerületek mai nagy számának megtartását. Az előbbire nézve elismerem, hogy az felesleges intézkedés volt, mert az e téren felmerülő deliktumok a büntetőtörvény hatáskörébe tartoznak, s csak jogerős bírói ítélet alapján lettek volna figyelembe vehetők. Miután pedig ezen deliktumok büntetése egyúttal a politikai jogok felfüggesztésével — tehát az aktív és passzív választójog felfüggesztésével is — jár, önként következik, hogy a javaslatnak idevágó intézkedése már egy fennálló törvénynek felesleges ismétlése lett volna. Másrészt azonban a választókerületek mai számának megtartásához azért kellett ragaszkodnom, mert a mandátumok csökkentése az alkotmányos élet szűkebb térre való szorításának látszatát kelthette volna.

Csak természetes, hogy ellenfeleim a szavazás titkosságát legerősebben támadták. Ám

az igazi okot gondosan elhallgatták s itt is, mint az egész vonalon, nemzeti aggályokra hivatkoztak. Az igazság azonban az: hogy nekünk éppen azért kell a titkos szavazás, amiért nekik nem kell. Nekik pedig tudvalevőleg azért, nem kell, hogy továbbra is a szolgabíró, a csendőr és szurony hatalma, másrészt a pénz vesztegető ereje döntse el a választások sorsát, s ez által a parlament megint csak a kötött és mozgó tőke szűk körét képező plutokratikus osztály kezében maradjon. Állítom, hogy ezen fordul meg a hatalmi kérdés. És, ezt tudva, nekünk éppen azért kell a titkos szavazás, hogy a választók lelkiismerete, felszabadulván a hatalmi, gazdasági és felekezeti függés ezerféle nyomása és befolyása alól, ennek folytán a választóknak igazi akarata, igazi meggyőződése nyilvánuljon meg, s vége legyen Magyarországon valahára azon korrupt, gyalázatos választási rendszernek, mely hazánkat e téren Európa szemétdombjává tette. Állítom, hogy az általános választói jog titkos szavazás nélkül nemcsak hogy nem általános, de még csak nem is jog éppen azok részére, akiknek érdekéből a választói jogot általánossá tettük. Mert hiába adtunk jogot a sorsát intézni akaró

népnek, ha ezt a jogot s ezen jognak gyakorlását, a függés kényszere által, illuzóriussá tesszük. A tapasztalat azt igazolja, hogy titkos szavazás nélkül nincs tiszta, békés, nyugodt és becsületes választás, s éppen ezért a szavazásnak ezen módja a tisztult és kultúrfelfogáson nyugvó általános választói jogrendszernek oly szervi alkatrésze, mely nélkül ez a jogrendszer üres, tartalmatlan formasággá sülyed. És különösen áll ez oly államokban, ahol — mint nálunk is — az állami és gazdasági függés túltengése máris egy újkori rabszolgatársadalom kialakulásának útját egyengeti.

Ámde Magyarországon, az általános választójog mellett a titkos szavazást nemcsak a választások tisztasága, nemcsak a választók szabad akaratának békés megnyilvánulhatása, hanem egyenesen guvernementális érdekek is mellőzhetetlenül követelik. Hiszen a nyílt szavazás, mint hazai tapasztalatainkból tudjuk, népünk vérmérséklete mellett, még a jelenlegi szűk választójog keretében is a demagógiával járó terrorizmus éltető eleme. És kérdem: nem az összes katonaságot és csendőrséget kellett-e kirukkoltatni, hogy az általános választásokat avval a néhány

százezer emberrel legalább, törvényes formában, lebonyolítani tudjuk? Sőt még így is fordultak elő összeütközések, zendülések és kihágások. Mi lesz akkor, ha majd a választók milliói járulnak nyílt szavazás útján az urnák elé? A tömegek lélektana egészen más, mint az egyes embereké, s a legbékésebb polgárt is könnyen magával ragadja ilyenkor a tömegszenvedély szuggesztiója. És majd az egész monarchia katonaságát ide kell vezényelni a választások lebonyolítása végett. Sőt még ez sem lesz elég, ostromállapotban, égő falvak közt, forradalomszerű forrongásban fogja a dicső magyar nemzet alkotmányos életének legszebb aktusát Európa gyönyörűségére lebonyolítani. És ez minden öt évben így lesz. Lehetetlen, hogy ezt akarják a titkos szavazás ellenzői, ha csak az nem vezeti őket, hogy ezáltal magát az általános választójogot diszkreditálják. Állítom tehát, — s ebben hosszas közigazgatási tapasztalataimra támaszkodom, — hogy Magyarországon az általános választójogot titkos szavazás nélkül életbeléptetni és gyakorlatilag keresztülvinni egyenesen fizikai lehetetlenség, hacsak az országot minden öt évben forradalomnak kitenni nem akarjuk. Ezért a titkos szavazás

nálunk nemcsak népérdek, hanem egyszersmind állami és guvernementális érdek is. Ám, ha van hozzá bátorságuk, próbálják meg a nyílt szavazást; de előre jósolom, hogy az első választás után éppen azok köréből fogják a titkos szavazást nyomban követelni, ahonnan a legtöbb ellenvetést halljuk most, az általános választójognak ezen észszerű feltétele ellen.

Tisztelt polgártársaim! Igyekeztem kimeríteni azon kifogásokat, melyeket az általános választójog és annak tervezete ellen tárgyi szempontból a vitába dobtak. Ámde ellenfeleim nem maradtak meg a kérdés objektív bírálatánál, — ahol különben is kevés sikert arattak — hanem éppen ezért átterelték a küzdelmet személyes térre, s a legkörmönfontabb invektívákkal és gyanúsításokkal igyekeztek engem személyemben kisebbíteni, esetleg lehetetlenné tenni, hogy ez által a választójog eszméjét is diszkreditálják.

A legelső bomba az volt, hogy én az általános választójogot azelőtt elleneztem. Ámde ki nem ellenezte azt, mielőtt a kérdés megért, s mielőtt annak ideje csakugyan elérkezett? A politikában nem dogmák, hanem szükségszerűségek uralkodnak, s jó politikát csak az

követ, *hazájának* szolgálatokat csak az tesz, aki a szükségszerűségeket felismeri s van bátorsága ezen szükségszerűségeket, még előbb vallott nézetével szemben is, követelni s politikai működésének központjába helyezni. Ami pedig magát a konkrét vádat illeti, tény, hogy több, mint tíz évvel ez előtt az általános választójog ellen nyilatkoztam. Ámde minő körülmények közt? A parlamentben a költségvetési vita folyt, midőn néhai Sima Ferenc szentesi képviselő az eszmét felvetette. Szóval, a magyar paraszt szelleme hozta az eszmét a parlamentbe. Magyarországon ekkor az általános választójog úgy politikai, mint tudományos szempontból csaknem ismeretlen probléma volt. Legalább sűrű homály fedte a kérdés legfontosabb részleteit, főleg a konzekvenciákat, melyeket maga után vonhat. A legnagyobb baj volt azonban, hogy semmi adat, semmi anyag rendelkezésre nem állott, senki sem tudta, mily irányú és mértékű társadalmi eltolódásokat idézhet elő, milyen kihatással lesz a magyar állam erőviszonyaira s főleg a magyarság helyzetére. Szóval, amint a kérdés akkor felvettetett, valóságos sötétbe ugrásról volt szó.

Csak természetes, hogy ily körülmények közt

ellene nyilatkoztam, s azt hiszem, éppen akkor lettem volna könnyelműséggel és meggondolatlansággal vádolható, ha a kérdés részleteinek és következményeinek ismerete nélkül, ezt az igazán sötétbe ugrást elkövettem volna. Ámde már ugyanekkor kijelentettem, — tessék erről a naplóban meggyőződni, — hogy a választójog reformját halasztani nem lehet, s nézetem szerint a kiterjesztésnek azon mértékig kell történnie, melyet egyrészről a legminimálisabb közteher, — ha mindjárt egy fillér is — másrészt azon határ szab meg, ameddig az iskola és a kultúra a maga munkáját már elvégezte.

Világos tehát, hogy ez a határ már akkor az általános választójog határa volt, melyen tovább, a részletek ismerete nélkül menni nem lehetett. És most bevallom, hogy midőn a Fejérváry-kormányba léptem, még akkor is az előbb jelzett reform keretei forogtak fejemben. Csak midőn az országos adatgyűjteményt kezemhez kaptam, midőn az egész anyagot áttanulmányoztam s meggyőződtem arról, hogy az általános választójog nemcsak hogy a magyar állam és a magyar társadalom erőviszonyait nem érinti, hanem ellenkezőleg ezen országfenntartó tényezők helyzetét

lényegesen megerősíti: csak ekkor, de csakis ekkor határoztam el magam véglegesen az általános választójog mellett, s most is csak az írni-olvasni tudás határáig, vagyis addig, ameddig az iskola és a kultúra a maga munkáját már elvégezte. És most már kérdezem: ki volt következetes, az-e, aki a szükségszerűség felismerése és beható előtanulmányok alapján, a fejlődés fokozatos útján, az általános választójogig jutott s mellette azután szilárdan és férfiasan megállott, vagy azok voltak következetesek, kik ezen kérdésben nézetüket egyik napról a másikra folytonosan változtatták? Vagy talán azok érdemelnek tiszteletet és elismerést következetességükért, akik az általános választójogot 30 esztendeig programmként hirdették s midőn megvalósítására került a sor, egyszerűen cserbenhagyták? ítéljék meg, t. polgártársaim, kik azok ezen politikusok közül, akiket a következetlenség vádjával illetni lehet?

Azzal is sokat támadtak, hogy, az általános választójog propagálásával, a császári akaratot képviselem. Felhangzott ez a vád Magyarországon mindenkor mindenki ellen, aki a magyar királyival egyetértőleg akart az ország és a nép érde-

kében politikát csinálni. És nemcsak felhangzott, hanem valósággal viharzott ez a vád, éppen én ellenem, midőn a magyar király felségjogai mellett becsületesen helytállottam. Pedig ezek a jogok épp oly integráns részei a magyar alkotmánynak, mint a nemzet jogai, aki tehát ezeket támadta, az a magyar alkotmányt támadta, s aki védelmezte, az a magyar alkotmányt védelmezte. És nem szünetel ez a vád még most sem, midőn az általános választó jog propagálása végett járom be az országot. A császár embere, a császári akaratot képviseli! zúgják felém a választójog ellenségei. De a zűrzavarból, melyet keltenek, mégis kilátszik a lóláb, kilátszik a cél, hogy ezzel csak az eszmét diszkreditálni s a nép figyelmét saját érdekétől és boldogulásának feltételétől elterelni akarják.

Mert a király, midőn a választójogot akarja, csak jót akar a népnek, s ha az ő jóakarata, míg a néphez ér, sokban megváltozik, ez nem rajta múlik, hanem azokon, akik akaratát közvetítik. A király és a nép érdeke mindig azonos, mindkettőnek békére és békés fejlődésre van szüksége. A királynak azért, hogy a monarchia nagyhatalmi állását fenntarthassa, a népnek pedig

azért, hogy nyugodt munkával haladhasson a jólét és boldogulás útján, mely által nemcsak gazdasági érdekeinek kielégítését, hanem a nagyhatalmi állás terheinek könnyű viselését is biztosíthatja. Ám ezt a hatalmas gazdasági fellendülést csak az általános választójog útján érhetjük el, s ezért van a királyi akarat is állhatatosan a nép joga mellett. És hiába csúfolják ezt a szent akaratot császárinak, én tudom, hogy ez a fejedelmi akarat, a mi jó, öreg, bölcs királyunktól ered, aki szereti népét s a választójoggal csak boldogítani akarja. És tudom azt is, hogy míg ősz királyunk a nép joga mellett áll, ezt a harcot csak győzelemmel lehet befejezni!

Azt is szememre vetik, hogy izgattam a földbirtokos-osztály ellen és sztrájkok rendezésére uszítottam a népet. Megvetéssel utasítom vissza ezt a vádat, melynek összes nyilatkozataim és cselekményeim ellentmondanak. Vagy talán akkor izgattam sztrájkra, midőn az előttem megjelent munkásküldöttségeket állhatatosan arra kértem, hogy ne használják a politikai küzdelemben a sztrájk kétélű fegyverét, ne idézzenek fel gazdasági zavarokat, hanem békés és törvényes úton törekedjenek jogaikat kivívni? Tes-

sék valamennyi beszédemet elolvasni s aztán vádaskodni! Vagy talán akkor izgattam a földbirtokos-osztály ellen, midőn a Dunántúl kitört aratósztrájkot vaskézzel elnyomtam, s a hadtestparancsnokság egész katonai készültségének igénybevételével az aratási munkálatoknál a földbirtokos-osztály érdekét biztosítottam? Tessék a dunántúli birtokosságot megkérdezni és aztán gyanúsítani! Mindezek tények és a nyilvánosság előtt megtörtént dolgok, de ennek dacára nem átallották ezen alaptalan vádakat és rágalmakat, a közönség hiszékenységére számítva, az elvi harcnak amúgy is forró levegőjébe dobni. Ám a higgadt megfontolás átlát a harckeverés ezen nemtelen módszerén, melynek egyéb célja nem volt, mint a földbirtokos-osztályt a választójog ellen izgatni és csatasorba állítani.

Eljutottam a legsúlyosabb vádhoz, mellyel egyenesen azt akarták elvitatni, hogy nekem, aki, szerintük, megtagadtam a parlamenti felelősség elvét, s ez által magát a parlamentarizmus valódi lényegét, — mert többség nélkül kormányoztam — nincs jogom parlamenti reformról beszélni, annál kevésbé egy ilyen reform megvalósítását követelni. Ráismerek erre a kopott, rozsdás fegy-

verre, melyet a koalíció harci gyűjteményéből mindannyiszor előszednek, valahányszor pecsét-viasz-forradalmukat igazolni akarják. Mindenki tudja már, hogy közismert valótlanságokból áll ez a harci gyűjtemény, s hiába igyekeznek ezeket a rozsdás fegyvereket újból kifényesítve forgalomba hozni, a közönség ráismer a rég kisült valótlanságokra, melyekkel az országot négy éven keresztül bolondították.

Aki csak valamit hallott magyar alkotmányjogról, még annak is tisztában kell lennie azon vád alaptalanságával, mintha én a parlamentáris felelősség elvét megtagadtam volna. Igaz, hogy többség nélkül vállalkoztam kormányzásra, s ennek folytán a politikai felelősség alkalmazása, hivatali tényeim és mulasztásaim miatt, szükség esetén, nem érvényesülhetett. Hangsúlyozom azonban, hogy a többség hiánya csak a politikai felelősség alkalmazására lehetett kihatással. Ámde a politikai felelősség elve nincs beállítva a magyar alkotmányban, valamint a többségi elv sincs kodifikálva a 48-as törvényekben. A magyar alkotmány, törvény szerint, sem az egyiket, sem a másikat nem statuálja, s minthogy a parlamenti többséget nem szabja meg feltétel gyanánt

a kormányzáshoz, éppúgy a politikai felelősségrevonás jogát sem állapítja meg alkotmánybiztosíték gyanánt. Áll azonban, hogy a magyar alkotmánynak egyik fontos biztosítéka a miniszteri felelősség, de ez a felelősség nem politikai, hanem tisztán és kizárólag jogi felelősség, amint az a 48-as törvényekből világosan megállapítható. Ennek a jogi felelősségnek alkalmazását pedig a kormány többséghiánya nem altérai ja. A parlamentnek ez a joga akkor is teljes épségében fennállott és ha a koalíció ezzel a joggal nem élt, vagy nem élhetett, ennek nem a kormány parlamenti helyzete volt az oka, hanem az, hogy a koalíció ezen jogát a hatalom kedvéért a paktumban egyszerűen eljátszotta.

Ennek dacára én, a saját személyemre nézve, feloldottam a koalíciót a paktum obiigója alól. Felajánlottam nyíltan, az egész ország közvéleménye előtt, hogy engem vád alá helyezzen. Azonban engem, csakis engem, úgyis reám fájt legjobban a foga. Semmi egyebet nem kötöttem ki, csak azt, hogy a tárgyalás nyilvános legyen. Lássa az ország világosan, ki sértette meg az alkotmányt, melyik oldalon lettek törvénytelenségek elkövetve? Ám a koalíció miniszterelnöke

ezt az ajánlatot visszautasította, azon indokolással, hogy az ország nyugalmát újból felzavarni nem volna tanácsos. A parlament pedig egyhangúlag magáévá tette a miniszterelnök álláspontját, s éppen azok, akik leghangosabban kiabáltak a vád alá helyezés mellett, midőn módjukban állott ezt a jogot gyakorolni, — egyszerűen kámforrá változtak. Világos tehát, hogy nem én voltam az, aki a bírói igazság szava elől megfutamodtam, hanem azok, akik folyton nagy garral verték a mellüket, végül azonban — bizonyára nem az én érdekemben — jobbnak látták, ha az igazság továbbra is homályban marad.

Azt a hibát, hogy folyton elnapolásokkal kormányoztunk, magam is elismerem. A kényszerhelyzet diktálta ezt ránk, melyből szabadulni akkor, fizikai lehetetlenség volt. Tény azonban, hogy a parlamenti ellenőrzés hatálya ez által csorbát szenvedett. Ámde nem ezt csinálta-e a koalíció is hónapokon keresztül, midőn kormánya lemondásban volt? Vagy hasonló kényszerhelyzetben nem éppen úgy elnapolásokkal kezdett-e kormányozni — és szintén parlamenti többség nélkül — a mai Khuen-Héderváry-kormány, melyet, teljesen azonos eljárása miatt, nemcsak hogy haza-

árulással nem vádoltak meg, hanem sokan a koalíciós hazafiak közül még támogatásban is részesítettek? Valóban, egy újkori Horatiusnak kellene születnie, hogy erről méltó szatírát írjon!

Ámde a közéleti kritika nyilai, melyeket belém lövöldöztek, ellenfeleim fegyvertárát nem merítették ki. Nem volt elég a sok támadás, mellyel politikámat illették, nem volt elég a sok rágalom, mellyel személyemet elhalmozták, még egyéni tisztességemet és integritásomat is gyanú alá fogták. Felkutatták egész múltamat, közszolgálati pályám összes dolgait, még családi életemet sem kímélték, csakhogy valamit kisüthessenek, politikai és erkölcsi bukásom felidézése végett. És tették ezt azok, akik az utcán bojkottáltak, de előszobámban akárhányszor ott kuncsorogtak, s később nemcsak lepaktálni, de velem kormányozni is hajlandók voltak. Valóban, Bizánc pirulhatna ezen erkölcsök felett! Ámde minden fáradság hiábavalónak bizonyult, ellenfeleim nem találhattak semmi kivetni valót múltamban. Mert én soha nem panamáztam, még csak közgazdasági tevékenységet se folytattam, soha senkit meg nem károsí-

tottam, s a közélet terén csak szegényebb lettem. Éppen ezért teljesen közömbös, ha tovább is folytatják ezt a hajszát ellenem, én fölemelt fővel állok az ország előtt, azzal a büszke öntudattal, hogy a miniszteri szék elhagyása után nem kellett a bíróság előtt keresnem becsületemet!

És mind ez, t. polgártársaim, a választójog miatt történt. Azért, mert az általános, egyenlő, titkos választójogot nemcsak hirdettem, hanem kormányprogrammá is avattam. Tudom, hogy ez az én bűnöm, tudom, hogy ez az én vétkem, melyet a hatalom urai soha megbocsátani nem fognak. A többit, amit a haza ellen, szerintük, elkövettem, már szívesen elfelejtenék. Hiszen nagyúri vezérük a parlamentben beismerte, hogy az egész nemzeti ellenállás egy téves és helytelen politika volt, amiből önként következik, hogy akik a másik oldalon a király alkotmányos felségjogai mellett küzdöttek, azok hazafias cselekedetet teljesítettek. E címen aztán bűnbocsánatot is nyertek mind azok, kik a koalíció ellen annak idején oldalamon harcoltak, de később jobbnak látták a választójogi programmnak egyszerűen búcsút mondani. így maradtam én aztán

csaknem egyedül a haza megrontója, akinek szegény fejére még most is egyre hullanak a hazafias átkok. Mert a hajsza, az üldözés, — ha nem is oly embertelenül — de folyik tovább, a választójog hirdetői ellen, szakadatlanul. De, valamint a gonosz időkben, midőn mérgezett golyók céltáblája voltam, megingathatatlanul álltam helyemen, épp oly eltökélt szándékkal, épp oly hidegvérrel nézek szembe az újabb támadásoknak is. Mert most már úgy érzem magam, mint a vas, mentől több kalapácsütés hull reám, annál keményebb, annál erősebb vagyok, míg egyszer csak acéllá változom.

Egyet azonban őszintén köszönök ellenségeimnek, és pedig azt, hogy a »nemzet élő lelkiismerete elé« állítottak. Szomjúhozva vártam, hogy ezen ítélőszék előtt megjelenhessek. És megjelentem Aradon, megjelentem Orosházán, itt is, önök előtt, t. polgártársaim, a szliácsi kerületben, s a nemzet s a benne élő nép, lesújtó és marasztaló ítélet helyett, mindenütt a teljes felmentés verdiktjével fogadott. Akármerre jártam az országot, mindenütt virágot szórtak utamra s lelkesen ünnepelték bennem az eszmét, midőn

ellenfeleimnek fejére ugyanekkor kövek és záptojások hullottak.

Ítélt tehát a nemzet, ítélt tehát a nép. És, a hamisítatlan néplélekből fakadt ítélet világosan és félreérthetetlenül kimondta, hogy az én politikám helyes és becsületes politika volt. Helyes volt, hogy a monarchiái kényszerhelyzetet a nép javára kihasználtam, s ennek folytán az általános választójogot a dinasztia és a kormány programmjává avattam. Ebből következőleg helyes volt az is, hogy a meddő közjogi harcokkal szembeszállottam, s a hazugságok ellen az igazságot, az álvezényszó forradalmával szemben a nép jogát és alkotmányos szabadságát diadalra vittem.

Immár nem lehet eltagadni, hogy a népítélet helyesli azt az utat, melyet eddig követtem. És éppen ezért, meggyőződésem mellett, most már egy másik fontos okom is van arra, hogy ezen az úton rendületlenül megmaradjak. Megyek tehát tovább Isten nevében, meggyőződésembe és a nép bizalmába vetett hitemmel, a megkezdett úton. És küzdeni fogok tovább az általános választójogért, mely nézetem szerint, a király és a nép együttes érdeke, mert nagyhatalmat csak

elégedett, teherviselésre képes néppel lehet fenntartani.

Ámde meg kell csinálni az általános választójog reformját azért is, hogy megszűnjenek a meddő közjogi viták s a nemzet ráléphessen a szabad, demokratikus fejlődés útjára, mely a kapitalista-állam megteremtésével meggyógyítja az ország gazdasági sorvadását. Ez a nagy átalakulás, mely az általános választójoggal bíró nyugati államokban már mindenütt megtörtént, nálunk is végbe fog menni az új népparlamentben. Végbemegy pedig az igazságosabb gazdasági berendezésért folytatott küzdelem keretében: s így alakul át a cél ismét eszközzé, a materiális evolúció örök törvényei szerint. A cél most az általános választójogi reform, melynek koronája a népparlament; s ugyanez a népparlament ismét csak egy lépcsőfok, melyen a nemzet csak addig pihen, míg megharcolja a nagy gazdasági harcot, melynek végcélja és eredménye a jövedelmek arányosabb, méltányosabb elosztása lesz. így hozza érdekközösségbe a kapitalista-állam a királyt, a polgárságot és a proletárságot: ezért közös érdekünk mindnyájunknak az általános, egyenlő és titkos választójog, mely a gazdasági téren

érezhető feszültséget enyhíteni, a társadalmi osztályok közt fennálló ellentéteket pedig nivellálni fogja.

Ezek az eszmék, ezek a célok fognak engem a parlamentben irányítani. Köszönöm, hogy szívesen és türelemmel meghallgattak. Tisztelt polgártársaim, kiáltsák utánam: éljen az általános, egyenlő, titkos választójog!

X.
FÜGGELÉK.
KRISTÓFFY TÖRVÉNYJAVASLATA.
(1905 DECEMBER 16.)

A korona, 1905 október 18-án, újból kinevezi a Fejérváry-kormányt. A kabinet ekkor széleskörű reformprogrammot ad, amelynek sarkköve már az általános, egyenlő és titkos választójog. Ennek az elvnek megfelelően kodifikálja Kristóffy az itt következő választójogi törvénytervezetet, a már akkor földolgozóit népszámlálási adatokra támaszkodva. Miután a korona is hozzájárult a törvényjavaslathoz, a kormány hivatalosan is közzétette azt, 1905 december 16-ikán.

Megjegyzendő, hogy az »Indokolás «-ban Ausztriára vonatkozó adatok ma már nem állanak, mert az óta Ausztriában már életbelépett az általános, egyenlő és titkos választójog. (M.)

TÖRVÉNYJAVASLAT-TERVEZET

AZ ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÓI JOGRÓL.

1. §.

Országgyűlési képviselőválasztáson választói joga van minden férfinak, aki életének huszonnegyedik évét betöltötte, magyar állampolgár, írni és olvasni tud.

2. §.

Nem gyakorolhatja a választói jogot, aki

a) gondnokság alá van helyezve, vagy akinek kiskorúsága meg van hosszabbítva;

b) csőd alatt áll;

c) vizsgálati fogságban van, szabadságvesztés-büntetés végrehajtása alatt áll, vagy feltételes szabadságon van;

d) politikai jogai gyakorlatának felfüggesztésére van ítélve, az ítéletben megállapított időtartam alatt;

ej a közös hadsereg (haditengerészet) vagy a honvédség állományában tényleg szolgáló vagy tényleges szolgálati ideje alatt ideiglenes szabadságra bocsátott

katona (tengerész), illetőleg honvéd; ezek közé azonban nem tartozik az, ki csak ideiglenesen van ténylegesítve (fegyvergyakorlatra, szolgálati gyakorlatra, katonai kiképzésre vagy kipróbálásra behíva);

f) a csendőrség személyzetének tagja;

g) közsegélyben részesül, vagy a választást közvetlenül megelőző évben ilyenben részesült, vagy általában közjótékonyságból él.

Országgyűlési képviselővé választható, akinek választói joga van, ha választói jogának gyakorlásából kizárva nincs (2. §.), valamelyik választói névjegyzékbe fel van véve (5. §.), legalább tíz év óta magyar állampolgár és a törvény azon rendeletének, hogy a törvényhozás nyelve a magyar, megfelelni képes.

Nem választható, aki e törvény életbelépte után nyereségvágyból eredő bűntett vagy vétség miatt, vagy valamely nemzetiségnek a másik elleni gyűlöletre izgatása miatt jogerősen el volt ítélve.

4- §.

Minden választókerület egy képviselőt választ.

A választókerületek a szavazás céljára kisebb szavazókörökre osztatnak. Minden város, nagyközség és körjegyzőség külön szavazókört alkot.

Népesebb városok és nagyközségek magukban is több szavazókörre oszthatók. Körjegyzőségekből a szükséghez képest szintén több szavazókör alakítható, úgy hogy a körbe tartozó kisközségek egyenkint vagy más községgel, esetleg várossal együtt külön szavazóköröket alkossanak.

Városokban és nagyközségekben, amelyek önmagukban egy vagy több választókerületet alkotnak, a szavazókörökre osztás mellőzhető.

5. §.

Azokról, akiknek választói joguk van, községenkint névjegyzék készítendő.

Minden választó csak egy névjegyzékbe, még pedig azon város, városrész vagy község névjegyzékébe veendő fel, melyben rendes lakása van.

6. §.

A választás közvetlen, és titkosan, szavazólapok útján történik.

Szavazati joga csak annak van, aki a választói névjegyzékbe fel van véve.

A szavazati jog csak személyesen gyakorolható.

A megválasztáshoz általános szótöbbség szükséges. Ha ezt egyik jelölt sem nyeri el, újabb szavazásnak van helye azon két jelölt közt, akik a legtöbb szavazatot kapták.

Szavazat-egyenlőség esetén sorshúzás dönt.

7. §.

A képviselők jelenlegi száma változatlanul marad.

8. §.

A képviselői megbízásnak az 1886: I. törvénycikkben megállapított ötévi tartama érintetlenül marad.

9. §.

A választókerületek új beosztásáról, a névjegyzékek összeállításának s a választási eljárásnak részleteiről, továbbá a választások érvénye feletti bíráskodásról külön törvény intézkedik.

Az erről szóló törvényjavaslatot a belügyminiszter a jelen törvény kihirdetésétől számított egy év alatt köteles az országgyűlés elé terjeszteni.

10. §.

Azok, kik a korábbi törvények alapján készült utolsó évi választói névjegyzékek valamelyikébe fel voltak véve, habár írni és olvasni nem is tudnak, választói jogukat a jelen törvény életbeléptét követő két országgyűlési időszak tartamára megtartják s az új választói névjegyzékbe is — régi jog alapján — felvétetnek, feltéve, hogy régi választói jogcímük fennáll ugyanabban a városban vagy községben, melynek névjegyzékébe e törvény életbeléptekor fel vannak véve.

11.§.

E törvény a 9. §-ban említett törvénnyel egyidejűleg lép életbe. Ezen időpontig a képviselőválasztásokra vonatkozó jelenlegi törvények változatlanul hatályban maradnak.

12. §.

E törvény végrehajtásával a minisztérium bizatik meg.

Budapesten, 1905. évi december hó 16.

INDOKOLÁS

AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELÖVÁLASZTÓI JOGRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNYJAVASLAT-TERVEZETÉHEZ.

Bizonyára senki sincs, aki tagadja, hogy választói jogunk reformja oly eszme, mely a megvalósításra teljesen megérett.

Szükséges a reform, hogy megszűnjenek azok a kirivó igazságtalanságok és aránytalanságok, melyek ma főleg a választói jogosultság egyik alapját képező földadóminimumokban s a választókerületek beosztásában jelentkeznek.

A földadóminimum két szélső határa: 68 fillér és 87 K 17 fillér. Ha az egyes vármegyéket nézzük, azt látjuk pl., hogy a földadóminimum Arad vármegyében ı K 42 f és 35 K 30 f, Bács-Bodrog vármegyében 12 K 46 f és 76 K 06 f, Bihar vármegyében 94 fillér és 34 K 52 f között váltakozik. Még visszásabb az aránytalanság, ha a vármegyénél még kisebb, tehát még homogénebb területrészt, egy-egy választókerületet teszünk
vizsgálódásunk tárgyává. Azt látjuk pl., hogy a garbócz-bogdányi választókerület (Abauj-Torna vármegye) egyik községében 2 K 52 f, másik községében pedig 20 K 40 f, a bonyhádi választókerület (Tolna vármegye) egyik községében 9 K 02 f,

másik községében pedig 39 K 84 f, a zsámbokréti választókerület (Nyitra vármegye) egyik községében 2 K 94 f, másik községében pedig 45 K 40 f a földadóminimum.

Ha még megemlítem, hogy az egyes választókerületekben 139 és 12.105 között váltakozik a választók száma: talán e néhány számadattal is igazoltam, hogy a választói jog reformja
szükséges.

Époly kétségtelen, hogy a reform nem képzelhető el másként, mint a választói jog kiterjesztésével.

Vannak és pedig nem kevesen, kik nem örömest hajlanak ily reformra, de ezek sem zárkózhatnak el a viszonyok ereje elől, s ha az egyéni óhajukkal nem is egyezik, szükségét, sőt elkerülhetetlenségét nem vonhatják kétségbe.

Annak bizonyítására, hogy a választői jog csak kiterjesztő irányban reformálható, elég két tényt említeni, mert ezek döntő erejűek.

Hazánkban a választók összes száma alig van felül az egy millión. Az 1904. évre érvényes választói névjegyzékek szerint — amely évben a választási törvény reformjának előkészítése céljából elrendelt statisztikai összeírás is foganatosíttatott — az egész országban 1,048.976 választó volt, ami az egész lakosságnak 6·23%-át teszi ki. Tőlünk nyugatra sehol sem ily alacsony a választók arányszáma, sőt a legtöbb országban a miénknek háromszorosára, sőt négyszeresére rúg.

A főbb országokat említve, Franciaországban (kerekszámokban szólva) 28, Ausztriában 27, a Németbirodalomban és Belgiumban 22, Angolországban 17 választó esik 100 lakosra;
csak Olaszországban kevéssel magasabb a választók százaléka (7-83), mint nálunk, mert itt igen sok az írástudatlan, s a választói jog egyebek közt az írás-olvasás feltételéhez van kötve. Nem érdektelen, hogy a Balkán-államok egy részében is kiterjedtebb a választói jog.

Kétségtelen, hogy ép ily kérdésekben a külföldi analógiákat óvatosan kell vizsgálni. Az országok történeti fejlődése, műveltségi foka, társadalmi, gazdasági és nemzetiségi viszonyai közt nagy különbségek vannak, melyeket gondosan számba kell venni, midőn külföldi példákból hazai viszonyokra vonunk következtetést. Nyugodtan mondható azonban annyi, hogy ha — mire jobbjaink mindig törekedtek — meg akarunk maradni a nyugati kultúra közösségében, nem szabad megengednünk, hogy tartósan ily szembeszökő különbségek legyenek köztünk s a nyugat nemzetei között azon mértékre nézve, melyben a nép a legfontosabb alkotmányos jog gyakorlásában részesedik.

A második tény az, hogy 1848 óta, midőn a modern népképviselet alapjait leraktuk, törvényeink a választói jog terjedelmén jóformán semmit sem változtattak. L é n y e g é b e n j e l e n l e g is az a v a g y o n i és é r t e l m i c e n z u s van meg, m e l y e t 1848-b an á l l í t o t t a k fel; az 1874-iki választási törvény csak szabatosabb kifejtését tartalmazza annak. 1848 óta azonban sok minden megváltozott. Társadalmi viszonyaink átalakultak; a művelődés lassan ugyan s nem is az óhajtandó mértékben, de mégis csak elterjedt a nép szélesebb köreiben s öntudatra ébresztette a szunnyadó vágyakat. Gazdasági életünk gyökeresen megváltozott; a gyáripar lassankinti fejlődése folytán a munkásosztály egészen új rétegekkel bővült. Három nemzedék nőtt fel azóta, s minden nemzedékkel új eszmék, új vágyak, új érzelmek születtek.

Ezek azonban ma jóformán száműzve vannak a parlamentből.

Hogyan is találnának utat oly parlamentbe, melyet a népnek csekély töredéke s épen az a töredéke választ, melynek jó része e törekvéseket ellentéteseknek hiszi saját érdekeivel?

í g y a p o l i t i k a i n e m z e t és a nép f o g a l m a 1848 óta e g y r e j o b b a n t á v o l o d n a k egymástól

Ez ellentét szomorú következményei nem maradhattak el. A parlamentben a nép nem jutván szóhoz, érdekei sem találhattak ott kellő kielégítést. A nép gazdasági és erkölcsi bajai, tömeges kivándorlása beszédes kísérői választási rendszerünknek.

A helyzet megvilágítására szolgáljanak a statisztikai számadatok.

A jelenlegi választói életkort betöltött férfi-népesség összes száma 4,322.960. Ebből választói joggal nem bír 3,352.119, vagyis 77.5%. Az említett életkorban lévő írni és olvasni tudó férfi-népesség száma 2,964.207. Ebből választói joggal bír 778.112, vagyis 26.3%, választói joggal nem bír 2,186.095, vagyis 73.7%. így jóval több, mint két millió írni-olvasni tudó 20 éven felüli férfi van választói jog nélkül.

A 4,322.960 férfi-népességből földbirtokos legalább 2 kat. hold földbirtokkal 1,266.699, ebből választó 619.939, vagyis 48.9%, nem választó 646.760, vagyis 51.1%. Ha a földbirtokosok számához az 1—2 kat. holdas törpe-birtokosokat is hozzászámítjuk, a birtokosok száma 1,378,086-ra emelkedik, ebből azonban már csak 45.5% (627.193 egyén) bír választói joggal, nem választó 54.5% (750.893 egyén). Még rosszabbul áll az iparosok választói joga. Az iparigazolvánnyal vagy ipar enge ~ déllyel nem bíró iparosokat, akik közül csak egy kis töredék, mindössze 6.2% bír választói joggal, figyelmen kívül hagyva, az iparigazolványos önálló iparosoknak 250.001-re rúgó számából csak 88.241, vagyis 35.3% választó, 161.760 önálló iparos ellenben a választói jogból ki van zárva. Ennél jóval kedvezőbb ugyan a kereskedő-osztály részesedése a választói jogban, de azért ennek a foglalkozási osztálynak körében is aránylag igen magas a választói joggal nem bíró egyének száma; az összesen 82.665 főre rúgó önálló kereskedők közül választó ugyanis 46.144 (55.8%), nem választó 36.521, vagyis 44.2%.

Ezekből kitűnik, hogy a választói jog kiterjesztése nemcsak a munkások, hanem a polgári társadalom érdekét is közelről érinti, mert az előadottak szerint a polgári társadalomhoz tartozó egyének sorában is igen jelentékeny azoknak a száma, akik a választói jogból ki vannak zárva.

A képviselőválasztói jog kiterjesztése elől így jóformán nem lehet kitérni s ezért a reform szükségét úgyszólva mindenki elismeri. Annál inkább eltérnek a nézetek a kiterjesztés mértékére nézve. E pont az, mely körül a különböző érdekek, felfogások és érzelmek megütköznek.

E törvényjavaslat az általános választói jog alapjára helyezkedik s az általában szokásos korlátozásokon (férfinem, állampolgárság, életkor) kívül csak az írni és olvasni tudást köti ki a választói jogosultság feltételéül.

Az okokat, melyek ezen álláspont elfoglalására késztettek, részint a politikai elmélet általános elveiből, részint hazánk különös viszonyainak vizsgálatából merítettem.

Az általános választói jog, mely jelenleg Francia- és Németországban, a német különállamok néhányában, Svájcban, Spanyol-, Norvég- és Görögországban teljesen tiszta alakjában, Belgiumban, Ausztriában, néhány német különállamban és Romániában bizonyos mérséklő korrektívumokkal van behozva, s mely felé úgyszólván minden állam halad, mindenütt a modern gazdasági fejlődés s az ezzel járó társadalmi átalakulás eredményeként lép föl. A XIX. század első felének alkotmányos mozgalmai elérték azt, hogy a polgárság nagyobb befolyást nyert az államügyek intézésére, de a munkásosztályok képviselet nélkül maradtak a parlamentben. Ez az állapot tarthatott addig, amíg a munkásnép csak csekély töredékét tette ki a lakosságnak, de tarthatatlanná vált a modern gyáripar fejlődésével, melynek következtében a munkásosztályok igen megszaporodtak, még pedig oly elemekkel, melyek — már a nagyvárosi légkörnél fogva is, melyben élnek — a régieknél

mozgékonyabbak, közdolgok iránt jobban érdeklődők, s inkább át vannak hatva sorsuk változtatásának vágyától. Ezek époly joggal kívánhatták érdekeik képviseltetését, mint más osztályok, s nemsokára lehetetlenné vált őket a politikai jogokból kizárni.

Ez új elemeknek az alkotmány sáncaiba való bebocsátása azonban nemcsak jogos, méltányos, hanem a társadalom többi osztályainak érdekében is fekszik. A képviseletből kirekesztett rétegek teljesen elidegenednek az államtól, s állandó elégületlenségükkel folyvást nyugtalanítják a társadalom életét. A parlamentben nem jutván képviselethez, künn feszítik a társadalmi kereteket s ha soká nem találnak meghallgatást, az erőszaktól sem ijednek vissza. A legjogosabb politikai törekvés is erőszakos eszközökhöz folyamodik, ha minden áron kirekesztik a parlamentből s viszont a forradalmi törekvés is törvényes formák közt igyekszik érvényesülni, ha a parlamentben szóhoz juthat.

Nem szabad továbbá feledni, hogy az általános választói jog követelése a leghálásabb izgatási eszköz azok kezében, kik a nép vágyait tüzelni akarják.

Nem alaposan ítélnek tehát azok, akik azt hiszik, hogy az általános választói jog a társadalmi erőviszonyoknak hirtelen és erőszakos felforgatását jelenti s ezért veszélyes. Inkább mondható, hogy az általános választói jog az elégületlen társadalmi osztályok forradalmi törekvéseinek legjobb ellenszere, valóságos biztosító szelepe a társadalomnak a falait feszítő erőszakos célzatok ellen. Csak a munkásosztályoknak a politikai jogokban való részesítésével lehet az állami élet nyugalmát és zavartalan fejlődését biztosítani.

De csak ezen az úton lehet igazi biztosítékot teremteni arra is, hogy a társadalom minden osztályának s így a munkásosztályoknak érdekei is a parlamentben kellő kielégítést találjanak. A tapasztalás azt mutatja, hogy olyan parlamentek, melyeket vagyoni cenzussal korlátozott választói jog alapján választanak, s amelyekben így csak a vagyonosabb osztályok

vannak képviselve, könnyen hajlanak arra, hogy csak az utóbbiak érdekeit tartsák szem előtt, s elhanyagolják a munkásosztályok szükségleteinek megfelelő kielégítését.

Azt, hogy a népképviselet a nép fontos szükségleteinek gondozásával komolyan foglalkozzék, az általános választói jog már azért is jobban biztosítja, mint a mai korlátolt választói jog, mert a nagy tömegekkel szemben a befolyásolásnak tiltott, de teljesen soha ki nem küszöbölhető eszközei többé alig alkalmazhatók, s azok, kik a népképviseletben helyet akarnak foglalni, kényszerítve lesznek arra, hogy igazán a nép eleven szükségleteit szolgáló programmal pályázzanak a választók bizalmára. S ha ezzel nőnek is az ügyes demagógok kilátásai, mégis joggal remélhető, hogy a parlamentben a társadalmi és gazdasági haladás komoly kérdései iránt nagyobb lesz a fogékonyság.

Nem kevéssé szól az általános választói jog mellett, hogy nehéz találni oly rendszert, melyet nyugodtan lehetne helyette ajánlani.

A választói jog korlátozására alig kínálkozik egyéb mód, mint a cenzus, melyet több európai államban csakugyan máig megtartottak.

Azonban a cenzus helyes mértékét megtalálni felette nehéz, majdnem lehetetlen.

Nem tekintve, hogy — amit már Bismarck is nagyon kiemelt — minden cenzusban sok az önkény, mely különösen ott érezhető, hol a cenzus megszakad s a kizárás kezdődik, magasabb cenzus a nép jelentékeny részét kirekeszti a politikai életből s így szűkkeblű osztálypolitikára vezet; viszont sokkal alacsonyabb cenzus csak elégületlenséget szül a kimaradtakban, anélkül, hogy az általános választói jog esetleges hátrányaival szemben valóban hatályos lenne.

Ha ez okból bárhol is nehéz a cenzusnak oly mértékét megtalálni, mely észszerűnek lenne mondható, sajátos hazai viszonyaink között még egy nagy

nehézséggel kell küzdenie annak, aki választói jogunk reformját a cenzus megtartása mellett akarná végrehajtani.

A választói jognak oly kiterjesztése ugyanis, — mert abban, hogy a reform csak kiterjesztő irányban történhetik, az előadottak szerint nem lehet kétség — mely a cenzus leszállítására lenne alapítva, csak a magyar elemnek a jelenleginél hátrányosabb helyzetbe juttatása árán lenne lehetséges.

A választók jelenlegi számában a magyar faj 56.2%-ot tesz ki, a német 127, a tót 11.4, a román 11.2, a rutén 2.9, a szerb 2.8, a horvát 1.2, egyéb nemzetiségek 1.6%-kal vannak képviselve.

Már most fontosságához képest első sorban a földmíves-osztályt véve szemügyre, azt látjuk, hogy a földmíves-osztály körében a magyarság sokkal kisebb arányban szerepel, mint jelenleg a választók sorában, sőt a földmíves-osztály magyarsága messze mögötte marad az összes népességből a magyarságra eső aránynak is. így nevezetesen a legalább 10 kat. holdas gazdák között a magyar elem 41.1, az 5 holdasok között 39.5, a két holdasok között 39.4, az 1 holdasok között 40.1%-kal van képviselve. A választói jognak minden oly irányú reformja tehát, mely a földmívesosztálynak nagyobb tömegeit juttatja választói joghoz, a választók számából a magyarságra jelenleg eső százalékot megrontja, még pedig annál inkább, minél lejjebb szállunk a földadó-cenzus megállapításánál.

Ezzel szemben kétségtelen, hogy egyes más, a cenzus szempontjából figyelembejövő foglalkozási kategóriákban a magyarság aránya kedvezőbb az országos átlagnál. így az önálló iparosok között, csak az iparigazolvánnyal vagy iparengedéllyel bírókat véve tekintetbe, 61.6%-kal (az iparigazolvány vagy engedély nélküliek közt azonban már csak 42.3%-kal), az önálló kereskedők közt 63.8%-kal szerepel a magyar elem. Ugyanezen foglalkozási osztályokban az ország-

gos átlagnál jóval nagyobb: 22.5, illetőleg 23.8% esik a németségre. Az állami és nem állami tisztviselők, altisztek és szolgák körében természetesen még kedvezőbb a magyarság aránya. A tulajdonképeni állami szolgálat körébe tartozók között 89.9, a különböző állami üzemeknél alkalmazottak közt 87.8, a nem állami jellegű köztisztviselők és a magánüzemek alkalmazottai között 76%-ot tesz ki a magyarság.

így tehát a földmíves-osztály cenzusának leszállításával a magyarságra járó hátrányt csökkenteni lehetne némileg azzal, ha a választói jog az említett foglalkozási osztályok körében erősebben kiterjesztetnék. De ezen az úton a hátrányt csak enyhíteni lehet, nem pedig teljesen ellensúlyozni, mert hazánk agrikol jellegénél fogva a többi foglalkozási osztályokhoz tartozó polgárok a földmíves-osztályhoz képest az összes népességnek csak kisebb részét teszik ki.

Szó lehetne arról, hogy a választói jog alapjául szolgáló cenzust a fizetett állami egyenes adók együttes figyelembevételével állapítsuk meg.

Azonban ez a mód sem szolgálhat a választói jog reformjának alapjául, mert kizárólag 20 koronás adóalapon, mely mellett a választók mostani számából a magyarságra eső arány körülbelül változatlan (56%) maradna, a választók száma nem hogy emelkednék, hanem mintegy 4000-rel csökkenne; a cenzus leszállításával pedig a választók száma emelkednék ugyan, de a magyarságra eső arány fokozatosan rosszabbodnék, nevezetesen 15 koronás cenzus mellett 52.8%-ra, 10 koronás cenzus mellett pedig 49.9%-ra szállna alá.

Az egyes adónemeket külön-külön tekintve, és a népesség általános nemzetiségi viszonyaival, valamint a választóknak jelenlegi nemzetiségi megoszlásával egybevetve, a magyarság magasabb arányban fordul elő az I, III. és IV. osztályú kereseti adót és a házadót fizetők sorában, ellenben jóval kisebb százalékkal a földadót fizetők között,

kiknek számában viszont a nemzetiségekre eső arányszám nagyobb az összes népességben és főként a választók mostani számában elfoglalt százalékuknál.

Ha bármelyik egyenes adónemből külön-külön fizetett adó alapján vizsgáljuk a kérdést, az országos eredmények arról győznek meg, hogy ezen az alapon a feladat a magyarság mai helyzetének rosszabbodása nélkül megoldható lenne, mert a választók száma akár 10, akár 8, akár 6 koronás adócenzus mellett mérsékelten emelkednék (10 koronás cenzus mellett 1,161.453-ra, 8 koronás cenzus mellett 1,359.823-ra, s 6 koronás cenzus mellett 1,682.840-re), s a választók számából a magyarságra eső arány körülbelül változatlan maradna; nevezetesen 10 koronás cenzus mellett 58.4%-ot, 8 koronás cenzus mellett 57.5%-ot s 6 koronás cenzus mellett 55.9%-ot tenne ki a magyar választók száma. Ha azonban külön tekintjük a Királyhágóntúlt, be kell látnunk, hogy az egyes adónemek szerint megállapítandó adócenzus sem volna a magyarság hátránya nélkül a választói jog reformjának alapjává tehető, mert a Királyhágón túl fekvő részben a magyarság aránya a mostanihoz képest nagyon megrosszabbodnék, nevezetesen a jelenlegi 54.2%-kal szemben 10 koronás cenzus mellett 36.2%-ra, 8 koronás mellett 36.1 %-ra, s 6 koronás mellett 35.6%-ra szállna alá.

A statisztikai adatok tisztán mutatják, hogy a cenzus leszállítására alapított választási reform — ha a cenzust elvi okokból nem is akarnók kizárni — csak a magyar elem helyzetének megrontásával lenne keresztülvihető. Ily irányú reform tehát a magyar állam nemzeti jellegét ha nem is veszélyeztetné, de gyöngítené.

Nemcsak az előadott elvi okok, hanem az utóbb említett nemzeti szempont is önkénytelen az általános választói jog felé terelnek. Vizsgáljuk tehát a számadatokat, melyek e szempontból figyelembe jönnek.

A 24 éven felüli összes férfinépesség száma: 3,895.357· Ebből magyar 2,015.355, vagyis 51.7%, német 450.064, vagyis 11.6%, tót 433.420, vagyis 11.1%, román 684.261, vagyis 17.6%, rutén 84.191,5 vagyis 2.2%, horvát 44.155, vagyis 1.1%, szerb 108.193, vagyis 2.8%, egyéb 75.717, vagyis 1.9%·

Ha tehát az összes 24 éven felüli polgárok minden megszorítás nélkül ruháztatnának fel választói joggal, a magyar elem aránya ismét rosszabbodnék.

Azonban az általános választói jognak ily teljesen feltétlen alakban való behozatala merész lépés is lenne nálunk, hol jelenleg oly erős korlátok közé van e jog szorítva. Bizonyos átmenet, olyan, mely a szegényebb s főként a munkásosztályokat ki nem zárja s a hirtelen változást mégis mérsékli, viszonyaink közt alig mellőzhető. Ezek a szempontok vezetik a törvényjavaslatot, midőn a választói jogosultságot az írni és olvasni tudáshoz kívánja kötni.

A 3,895.357-et kitevő 24 éven felüli férfinépességből ír és olvas 2,621.737. Ebből magyar 1,608.707, vagyis 61.4%, német 387.384, vagyis 14.8%, tót 301.944, vagyis 11.5%, román 188.595, vagyis 7.2%, rutén 11.138 vagyis 0.4%, horvát 31,544, vagyis 1.2%, szerb 59.445, vagyis 2.3%, egyéb 32.982, vagyis 1.2%.

Ha tehát a választói jogot az írni és olvasnitudáshoz kötjük, a magyar elem jelenlegi helyzete nemcsak nem romlik, hanem legalább egyelőre, addig, amíg a nemzetiségek a mostani arányban szerepelnek az írni és olvasni tudók közt, tetemesen javul.

E mellett nem tagadható, hogy az írni és olvasni tudás követelése oly neme a megszorításnak, mely elvileg is leginkább igazolható. Csak a teljesen műveletlen elemeket zárja ki, anélkül, hogy a népesség zömének az alkotmányos ügyekre való befolyását csökkentené. Nem elháríthatatlan hátrány, mert igyekezettel még a felnőtt is szabadulhat tőle, s úgyszólva saját

akaratán fordul meg, hogy megszüntesse. S oly országban, hol mint nálunk, az elemi iskolázás kötelező, az írni és olvasni nem tudás csak a törvény meg nem tartásának lehet eredménye. Ha közoktatási viszonyaink javulnak s a népiskolai kötelezettségnek mindenütt eleget tesznek, különösen ha a kormány programmjába felvett általános, kötelező, ingyenes népoktatás az egész vonalon meg lesz valósítva, csak kivételesen fognak akadni olyanok, kik írni és olvasni nem tudnak, s az írás-olvasásban való jártassággal, tehát a legalacsonyabb értelmi cenzussal némileg korlátolt választói jog mintegy észrevétlenül fog átolvadni a teljesen korlátlan általános választói jogba.

Vannak, kik a választói jogot a magyarul írni-olvasni tudáshoz kívánnák kötni. Nézzük, miként alakulna ez esetben a helyzet?

Meg kell jegyeznem, hogy e tekintetben egészen pontos adatok nem állanak rendelkezésemre. A statisztikai összeírás ugyanis csak azt tudakolta, hogy az összeírt egyén tud-e írni és olvasni és tud-e magyarul beszélni, ellenben arra a kérdésre, hogy tud-e magyarul írni és olvasni, a statisztikai összeírás nem terjeszkedett ki. A magyarul írni és olvasni tudó egyének száma helyett tehát az általában (bármely nyelven) írni és olvasni tudó s egyszersmind magyarul beszélő egyének számával kell megelégednünk. Ez a szám valamivel mindenesetre magasabb a magyarul írni és olvasni tudó egyének számánál, tájékozásul azonban ez is szolgálhat.

A mai 1,048.976 választóból írni, olvasni és magyarul beszélni tud 667.148, vagyis 63.6%; nem tud 381.828, vagyis 36.4%. A 24 éven felüli 3.895.357-re rúgó férfinépességből ír, olvas és magyarul beszél 2,010.677, vagyis 51.6% írni, olvasni és magyarul beszélni nem tud 1,884.680, vagyis 48.4%. A nem magyar anyanyelvű 459.238 mai választó közül ír, olvas és magyarul beszél 131.801, vagyis 28.7%; írni, olvasni és magyarul beszélni nem tud 327.437, vagyis 71.3%. A nem

magyar anyanyelvű 24 éven felüli 1,880.002 főnyi férfinépességből ír, olvas és magyarul beszél 401.970, vagyis 21.4%; írni, olvasni és magyarul beszélni nem tud 1,478.032, vagyis 78.6%. Természetesen ezen számadatok az egyes nemzetiségek között különféleképen oszlanak meg, annyi azonban kétségtelen, hogy a választói képességnek a magyarul írni-olvasni tudáshoz való kötése rendkívül nagy jogfosztással járna. így csak két példát említve, Árva vármegyében, ahol a választók száma jelenleg 10.873, a 18.876 főnyi 24 éven felüli férfinépességből csak 1.954-en, Krassó-Szörény vármegyében, ahol a választók jelenlegi száma 24.697, a 109.848 főnyi 24 éven felüli férfinépességből csak 11.870-en kapnának választói jogot. Ily reform alig jöhet szóba az előtt, aki nem akar teljesen szakítani nemzetiségi politikánk eddigi alapjaival.

A választói jognak új megállapításánál még egy fontos szempont kíván megvilágítást: hogy a választói joggal felruházandó egyének sorában mily arányban lesznek képviselve a különböző foglalkozási és társadalmi osztályok, s hogy e tekintetben a jelenlegi állapottal szemben minő változás fog beállani? Erre vonatkozólag az indokolás mellékleté; képező táblázatok sorában igen részletes kimutatások foglaltatnak, amelyek úgy az egyes törvényhatóságokra, mint az egész országra nézve abszolút számokban és százalékos arányokban feltüntetik a 24 éven felüli jelenlegi választóknak, továbbá a 24 éven felüli írni és olvasni tudó férfinépességnek, tehát a törvényjavaslat szerint választói joggal felruházandó egyéneknek s végül a 24 éven felüli összes férfinépességnek foglalkozási és társadalmi tagozatát. Ebből a bő statisztikai anyagból e helyütt elég lesz csupán a végeredményekre utalni.

Ami mindenek előtt a nagy foglalkozási főosztályoknak képviseltetését illeti a választói jog keretében, az a körülmény, hogy az írni és olvasni tudás a különböző foglalkozási osztályoknál nincs egyenlően elterjedve s különösen az őstermelő népes-

ség sorában kisebb az írni és olvasni tudók aránya, mint az iparforgalmi népességnél, önként érthetőleg bizonyos — bár nem épen jelentékeny — eltolódásokat fog előidézni a jelenlegi állapothoz képest.

A nagy foglalkozási főcsoportokat: az őstermelés, a bányászat, ipar és forgalom, továbbá a közszolgálati ágak és szabad foglalkozások főcsoportját s végül az e foglalkozási osztályokon felül fennmaradó egyéb foglalkozási ágakat tekintve, esik ugyanis:

	a jelenleg választói joggal bíró 24 éven felüli egyének sorában	%	a 24 éven felüli írni és olvasni tudó férfinépességben	%	a 24 éven felüli összes férfinépességben	%
az őstermelésre *)	665.247	69·1	1,626.690	62·0	2,713.553	69·7
a bányászat-, ipar- és forgalomra	191.769	19·9	721.580	27·5	814.708	20·9
a közszolgálati ágakra és szabad foglalkozásokra	88.209	9·2	146.105	5·6	149.451	3·8
egyéb ismeretlen foglalkozásokra	16.934	1·8	127.362	4·9	217.645	5·6
Összesen	962.159	100·0	2,621.737	100·0	3,895.357	100·0

Természetesen sokkal nagyobb változást idéz elő a választói jognak az általános választói jog elve alapján való kiterjesztése az egyes társadalmi osztályoknak a választói jogban való részesedése tekintetében. Erre vonatkozólag — a társadalmi osztályokat három nagy főosztalyba, az értelmiségi keresetüek, továbbá a gazdasági foglalkozásokat űző önálló egyének csoportjába és a munkásosztályba sorozva — az alábbi számok nyujtanak képet:

*) Az őstermelőknek itt kimutatott száma azért nem egyezik az alábbi részletezéssel, mert itt a segítő családtagok is bennfoglaltatnak, míg a társadalmi osztályozásnál azokat sem a tisztviselőkhöz, sem az önállókhoz, sem a munkásokhoz nem lehetett beosztani, hanem, a kellő részletezés hiányában, az egyéb foglalkozásúak közé soroztattak. Ez magyarázza meg az egyéb és ismeretlen foglalkozásúak számában mutatkozó eltérést is.

	a jelenleg választói joggal bíró 24 éven felüli egyének sorába	%	a 24 éven felüli írni és olvasni tudó férfinépességben	%	a 24 éven felüli összes férfinépességben	%
***A)* Értelmiségi Keresetüek.**						
1. Őstermelésnél alkalmazott tisztviselők	5.700	0·6	9.350	0·4	9.359	0·2
2. Bányászat-, ipar- és forgalomnál alkalmazott tisztviselők	27.786	2·9	43.027	1·6	43.061	1·2
3. Közszolgálati ágaknál és szabad foglalkozásoknál	85.796	9·0	110.221	4·2	110.247	2·8
Összesen.....	119.282	12·5	162.598	6·2	162.667	4·2
***B)* Önállók a különböző gazdasági foglalkozások körében.**						
1. Az őstermelésnél	622.659	64·6	797.206	30·5	1,264.501	32·5
2. A bányászat-, ipar- és forgalomnál	141.155	14·7	341.019	13·0	381.387	9·8
3. Házbirtokosok és tőkepénzesek	8.264	0·9	10.779	0·4	12.818	0·4
Összesen.....	772.078	80·2	1,149.004	43·9	1,658.706	42·7
***C)* Munkásosztály.**						
1. Az őstermelésnél	31.700	3·4	703.668	26·7	1,273.947	32·8
2. A bányászat-, ipar- és forgalomnál	22.828	2·3	337.534	12·9	390.260	9·9
3. A közszolgálati ágaknál	2.413	0·2	35.884	1·4	39.204	1·0
4. Egyéb foglalkozásoknál	1.791	0·2	67.605	2·6	123.466	3·1
Összesen.....	58.732	6·1	1,144.691	43·6	1,826.877	46·8
***D)* Egyéb és ismeretlen foglalkozásuak**	12.067	1·2	165.444	6·3	247.107	6·3
Összesen.....	962.159	100·0	2,621.737	100·0	3,895.357	100·0

Amint *ez* adatokból kiviláglik, érdemleges változás áll be a munkásosztály javára, mely a választói joggal jelenleg bíró 24 éven felüli egyének sorában csak 6.1%-kal szerepel, a 24 éven felüli írni és olvasni tudó férfinépességben, vagyis a jövő választók sorában ellenben 43.6%-kai lesz képviselve. Megjegyzendő azonban, hogy e kimutatásban a 2 kat. holdnál kisebb földbirtokkal, valamint a házzal bíró mezőgazdasági munkások is a munkásosztályhoz vannak sorozva. Ha ezen, némi joggal már nem a tulajdonképeni munkásosztályhoz, hanem az úgynevezett polgári társadalomhoz sorozható egyéneket a munkásosztályból kiválasztjuk és az önállókkal foglaljuk össze, a fenti táblázatban közölt számok következőleg módosulnak; esik:

	a jelenlegi 24 éven felüli választók sorában	%	a 24 éven felüli írni és olvasni tudó férfinépességben	%	a 24 éven felüli összes férfinépességben	%
az önállókra ..	792.314	82·4	1,424.895	54·3	2,153.150	55·4
a munkásosztályra	38.496	3·9	868.800	33·2	1,332.433	34·1

Ezekben kívántam kifejteni azon okokat, melyek a választói jognak a törvényjavaslatban tervezett megállapítására indítottak, s vázolni azon főbb eredményeket, melyek a tervezett reformtól állami, társadalmi és nemzetiségi szempontból várhatók.

A magyar képviselőházban mondhatni egy emberöltő óta soha sem aludt ki az általános választói jog eszméje, s a háznak mindig tekintélyes része volt az, mely azt ébren tartotta s megvalósítását sürgette. Már 1872-ben terjesztettek be Irányi Dániel és társai egy törvényjavaslatot, mely az általános választói jogot, a titkos szavazást és a választókerületeknek a népesség aránya szerinti igazságos felosztását követelte, s ugyanakkor terjesztett be Schwarcz Gyula egy másik javaslatot, mely a most beterjesztetthez nagyon hasonlóan, minden 20 éves, ön-

álló, írni és olvasni tudó férfinak kívánta a választói jogot megadni. S azóta is állandóan felszínen maradt az eszme, sőt a képviselőház egy egész tekintélyes pártjának programmjába is felvétetett.

É régi törekvések megvalósítását akarja biztosítani e törvényjavaslat, melynek részleteire nézve — a külföldi megfelelő rendelkezések rövid megemlítése mellett — még a következőket jegyzem meg:

1. §.

E §-hoz, mely a választói jog feltételeit szabja meg, e helyen kevés a mondanivaló, mert az Indokolás egész általános része épen azt a kérdést kívánta megvilágítani, mely e §-ban van szabályozva, t. i. a választói jog terjedelmét.

Az ott előadottakhoz képest e §. a választói jog kellékeiként az írni és olvasni tudáson kívül, melyről már bőven volt szó, csak a férfinemet, a magyar állampolgárságot és a betöltött 24 éves életkort állapítja meg.

A férfinemet, mint a választói jogosultság egyik kellékét, kifejezetten meg kellett említeni, mert az 1879: L. t.-c. értelmében a »magyar állampolgárok« körébe egyaránt tartoznak férfiak és nők. Azt hiszem, a nők választói jogának kérdésével ez idő szerint nem szükséges bővebben foglalkoznom. Ezt a kérdést a nők hivatása, a célszerűség és a szükségesség szempontjából az elmélet s a törvényhozások eddig úgy döntötték el, hogy a nőket a parlamenti választói jogból kizárták.

A magyar állampolgári kötelékbe tartozás oly természetes kellék, melyet szintén nem kell bővebben indokolni. Nemcsak saját választási törvényeink, hanem az összes európai államok tör-

vényei alapelvként ragaszkodnak ahhoz a feltételhez, hogy az állami akarat kifejezésére hivatott parlamentnek megalakításában csak azok vehessenek részt, kik az állammal, mint ennek polgárai, benső és tartós kapcsolatban vannak.

Az életkort, melynél a választói jogosultság kezdődik, a törvényjavaslat jóval magasabbra szabja, mint a jelenlegi törvény. Az 1874: XXXIII. t.-c. 1. §-a tudvalevőleg csak 20 éves életkort kíván.

Az életkornak, mint a választói jog kellékének, ily alacsonyra szabása némileg igazolható jelenleg, midőn a választók száma különben is felette csekély ,. nem lenne azonban indokolható a választói jognak oly széleskörű kiterjesztése mellett, minőt a törvényjavaslat tervez. Az alkotmányos életben való részvétel bizonyos érettséget, higgadtságot kíván; s ha már azt, hogy az államügyekre csak ily tulajdonokkal felruházott egyének gyakoroljanak befolyást, tételes szabályokkal nem is lehet biztosítani, legalább ne adjon a törvény választói jogot olyanoknak, kiknél e tulajdonságok életkoruknál fogva szinte kizártaknak tekinthetők.

Különben a valóságban igen csekély lesz a különbség a jelenlegi és a jövőbeli helyzet között, amennyiben a rendelkezésre álló statisztikai adatok szerint az 1904. évi névjegyzékekbe mindössze 8682 oly választó vétetett fel, aki 24 évesnél fiatalabb. Ennek oka egyfelől az, hogy a 24 éven alul levők csak ritkán tehetnek szert azon vagyoni vagy értelmi cenzusra, melyet az 1874: XXXIII. t.-c. kíván, másfelől az, hogy az említett életkoron alul lévő férfiak jórészben (tényleges katonai szolgálatot teljesítenek, s ezért, ha lenne is választói joguk, nem gyakorolhatják azt.

A választói jog terjedelme a külföldön.

Ausztria. Az osztrák választási rendszer alapjában jelenleg is az érdekképviselet elvén nyugszik. A lakosság bizonyos szociális érdekcsoportokra (kúriákra) osztottnak tekintetik s minden ily csoport külön-külön választ bizonyos számú képviselőt.

Jelenleg (1896. óta) Öt kúria van, ú. m. I. a nagybirtokosok, II. a kereskedelmi és iparkamarák, III. a városok, IV. a községek és V. az általános szavazati jog kúriája.

A választói jog általános feltételei: a 24 éves életkor, az osztrák állampolgárság, a férfinem és az önjogúság.

Ezen általános feltételekhez járulnak még a különleges kellékek, ú. m.:

A nagybirtokosok kúriájában a választói jogosultság alapja általánosságban olyan ingatlan birtok, amilyent (minőség és adóösszeg tekintetében, az 1873. évi április hó 2-án hatályban volt törvény megállapít.

A kereskedelmi és iparkamarák kúriájában választó minden valóságos kamarai tag.

A városok és a községek kúriájában nagyjában véve (tartományonkint számos módosítással) választó az, akinek városi, illetőleg képviselőválasztói joga van, vagy aki évenkint legalább 8 korona állami adót fizet, vagy aki az illető községben lakik s a községi terhekhez hozzájárul.

Az általános választói jog kúriájában választói joga van annak, aki az illető községben legalább 6 hónap óta lakik.

Megjegyzendő azonban, hogy az I—IV. kúriákba sorozott választók saját kúriájukon kívül az V. kúriában is szavazhatnak, így, míg mintegy 2 millió választó kettős szavazati joggal bír, addig mintegy 3 millió, vagyis azok, kik csak az általános szavazati joghoz kívánt minősítéssel bírnak, csak az V. kúriában, tehát csak egyszer gyakorolhatják szavazati jogukat.

Németország. Választó a birodalmi gyűlésbe szóló választásokon minden 25-ik életévét betöltött német férfi, még pedig abban az államban, melyben lakása van. (Megjegyzendő, hogy a névjegyzékbe mindazok felveendők, kik 25-ik életévöket a választás napjáig betöltik.)

Azok választói joga, akik a hadsereg és a haditengerészet

állományába tartoznak, nyugszik addig, míg az illetők a zászló alatt szolgálnak.

Franciaország. A választói jog általános feltételei: *21* éves életkor, francia állampolgárság férfinem.

A választói jog gyakorolhatásának további kelléke az, hogy az illető a választói névjegyzékben fel legyen véve. A névjegyzékbe való felvétel kellékei: *a)* a községben való letelepedettség; *b)* legalább hat hónapi ott lakás; *c)* a közhivatalnokoknál és az állam által elismert vallások lelkészeinél a községben való lakás; *d)* a négy egyenes adó (telek, személyi és ingó, ajtó és ablak, ipar- [szabadalmi] adó) vagy a természetben való szolgáltatások azon évi jegyzékében felvett adózónak az illető községben lakása, vagy a községben nem lakó adózónak a névjegyzékbe való felvétel iránt előterjesztett kérelme.

Belgium. Általános választói joggal, vagyis egy (1) szavazattal bír minden 25 éves, belga származású vagy honosított férfi, aki valamely községben legalább egy év óta állandóan lakik. Kivételt csupán a sorkatonaság közlegényei és altisztjei képeznek, akiknek választói joga tényleges szolgálatuk tartama alatt szünetel.

Két (2) szavazata van annak, aki:

1. házas vagy özvegy, törvényes leszármazója van, 35 életévét betöltötte és 5 frank személyi adót fizet;

2. 25 életévét betöltötte, és

a) 2000 frank értékű ingatlannal bír (aminek évi 48 frank kat. hozadék felel meg); vagy

b) belga állampapírból, avagy az általános takarék- és nyugdíj-pénztárból 100 frank évi járadékot húz.

Három (3) szavazata van annak, aki 25 életévét betöltötte és

a) a törvényben megjelölt főiskolai diplomával vagy magasabb középiskolai végbizonyítvánnyal bír, tekintet nélkül az iskolák nyilvános vagy magánjellegére; vagy

b) a törvényben felsorolt közhivatalt, vagy állást vagy más foglalkozást tölt, vagy töltött be.

Szavazati joggal csak azok bírnak, akik az előző évi névjegyzékbe fel lettek véve.

Azt, hogy valakit hány szavazat illet meg, a választói névjegyzék állapítja meg.

Olaszország. A választói jog általános feltételei: 21 éves (régebben 25 éves) életkor, olasz állam polgárság, férfinem, írni-olvasni tudás.

A választói jog további feltételei:

Választói joggal bírnak, amennyiben az általános feltételek birtokában vannak, azok, akik

1. a kötelező elemi iskolai tananyagból a vizsgálatot letették;

2. (a fentemlített vizsgálat letételének igazolása nélkül):

a) egyenes adó címén legalább 19 líra 80 cmt fizetnek;

b) legalább 500 líráért bérelnek földet és azt személyesen művelik;

c) valamely, legalább 80 lira egyenes adóval (beleértve a tartományi pótadót is) megterhelt ingatlan hozadékában szerződésszerűleg részesülnek, vagy egy ilyen területet részben termény, részben pénzszolgáltatás (haszonbér) ellenében bérelnek;

d) lakóházért, üzlethelyiségért, a község lakosai számának megfelelő 150—400 lira közt váltakozó bért fizetnek. (2.500 lakossal bíró községben 150 lira, 2.500—io.coo lakossal bíró községben 200 lira, 10.000—50.000 lakossal bíró községben 260 lira, 50.000—150.000 lakossal bíró községben 330 lira, 150.000-nél több lakossal bíró községben 400 lira.)

Megjegyzendő, hogy az írni és olvasni tudást illetőleg az előírt vizsgálat letétele a kerületi tanfelügyelő által hitelesített iskolai bizonyítvánnyal igazolandó. Azokat, akik ezen iskolai bizonyítvány bemutatása alól fel vannak mentve, a törvény taxatíve felsorolja.

Angolország. Választói joga van minden férfinak, aki legalább 21 éves, angol állampolgár és a következőkben ismertetett kellékek valamelyikének birtokában van.

A grófságokban: 1. Választó az, akinek öröklött, jóhiszeműen birtokolt, házasság, végrendelet, hivatal vagy egyházi javadalom alapján szerzett olyan szabad birtoka van, melynek évi tiszta jövedelme legalább 40 shilling; vagy másnemű olyan szabad földbirtoka vagy parasztbirtoka van; melynek évi tiszta hozadéka legalább 5 font. Végül választó az, akinek haszonbéres birtoka van; az évi tiszta hozadéknak hatvan évre szóló bérlet esetén legalább 5 fontnak, 20 évi vagy

határozatlan időre szóló bérlet esetén pedig legalább 50 fontnak kell lennie. (Owner franchise.)

2. Választói jogot biztosít olyan ingatlannak tulajdona vagy birtoka, melynek évi tiszta hozadéka 10 font, ha az legalább 12 hónap óta az illető birtokosé (occupier) s utána a szegényadó befizettetett. (Occupation franchise.)

3. Választó az, aki valamely lakóházat, vagy annak egy részét 12 hónap óta lakásul bírja s utána a szegényadót megfizette. (Household franchise.)

4. Választó az, aki lakását hivatalos alkalmaztatása vagy szolgálata fejében kapja s önálló háztartása van. A lakásnak azonban nem szabad közösnek lennie azzal, akinek az illető szolgálatában áll. (Service franchise.)

5. Választói jogot biztosít 12 hónap óta bérelt olyan lakás, melynek évi bére legalább 10 font.

A városokban — az 1. pontban említett owner franchise kivételével — lényegileg ugyanazon kellékek birtoka adja meg a választói jogot, mint a grófságokban.

2. §.

E §. azokat sorolja fel, kik a választói jog gyakorlásából ideiglenesen vagy tartósan ki vannak zárva.

A §. a)—f) pontjai alatt felsorolt kizárási okok körülbelül megfelelnek a jelenlegi törvénynek, s mint általában elfogadott, természetes kategóriák, indokolásra nem szorulnak. Az a)—d) pontok szövegezésénél az esküdtbíróságokról szóló 1897: XXXIII. t.-c. 5. §-át tartottam szem előtt.

Azok közül, kiket az 1874: XXXIII. t.-c. a választói jogból kizár, a gazdái hatalom alatt állókat, a pénzügy-, adó- és vámőrség, továbbá az állami, törvényhatósági és községi rendőrség legénységét a törvényjavaslat nem kívánja a választói jogtól megfosztani.

Erre nézve legyen elég annyit megjegyezni, hogy oly választási rendszerben, mely csak a lakosság csekély részének engedi meg az alkotmányos életbe való befolyást, egyes foglalkozási kategóriáknak a választói jogból való kirekesztése kevésbé aggályos; azonban visszatetsző lenne az olyan államban, melyben általános választói jog uralkodik, mert ott, hol csaknem az egész nép részesedik ez alkotmányos jogokban, a kizártakban sokkal élesebbé válik a jogfosztottság érzete. Ezért ily államban egész foglalkozási osztályoknak kizárása a választói jogból mindig kényes s csak a feltétlen szükség mértékéig engedhető meg.

A közsegélyben részesülők kizárása (g) pont) csaknem általánosan szokásos oly államokban, melyek az általános választói jogot behozták. S ez természetes is, mert a függőségnek az a foka, mely olyanoknál áll elő, kik saját erejükből képtelenek magukat fenntartani, a választói jogban való részesedéssel valóban nem fér össze.

A g) pont értelmében közsegélyben részesülők alatt azonban csak azokat kell érteni, kik mint szegények valamely nyilvános jótékonysági intézet vagy a község részéről (1886: XXII. t.-c. 145. §.) valóságos és rendszeres ellátásban részesülnek, vagy általában a köz jótékonyság terhére esnek (koldusok).

Nem tartoznak tehát ezek közé azok, kik ipari betegsegélyző-pénztárból vagy társládából, vagy gazdasági munkássegélypénztárból részesülnek segélyben. Épúgy nincs befolyással a választói jogra magában az, hogy valakinek kórházi ápolási vagy szállítási költségei az 1898: XXI. t.-c. alapján a betegápolási alapból, illetőleg az államkincstárból fedeztetnek, vagy hogy valaki az idézett törvény értelmében ingyenes

gyógyszer vagy gyógyászati segédeszközök használatában részesült.

A gyermekek nevelése céljából igénybe vett segélyek (tandíjmentesség, ingyenes tanszerek stb.), továbbá az általános balesetek (tűzvész, árvíz stb.) vagy inség alkalmából közpénztárakból élvezett alkalmi segélyek szintúgy nem érintik a választói jogot.

Kizárási okok a külföldön.

Ausztria. Ki vannak zárva a választói jog gyakorlásából:

1. a gyámság és a gondnokság alatt állók;

2. azok, akik községi vagy más közpénzekből szegénysegélyt élveznek, vagy a választást közvetlenül megelőző évben élveztek, vagy általában a köz jótékonyság terhére esnek (szegénysegélyezésnek vagy közjótékonysági ténynek nem tekintetnek e szempontból: betegsegélyző-pénztárból élvezett segély, baleset- vagy rokkantsági járadékok, tandíjmentesség, taneszközökben vagy ösztöndíjban való részesedés, inség esetén való segélyezések);

3. a csődben állók;

4. azok, kik bűntett vagy lopás, hűtlenség, ezekben való részesség vagy csalás miatt elítéltettek.

Tartós vagy ideiglenes tényleges szolgálatban álló katonatisztek, katonai lelkészek, rangosztályba nem sorozott havidíjasok, a fegyveres erő és a csendőrlegénység tagjai sem választók, sem képviselők nem lehetnek.

Németország. A választói jog gyakorlatából ki vannak zárva azok,

1. kik gyámság vagy gondnokság alatt állanak;

2. akiknek vagyonára csődeljárás van bíróilag elrendelve, ezen eljárás ideje alatt;

3. kik községi vagy más közpénztárból szegénysegélyt élveznek, vagy a választás előtti utolsó évben ilyent élveztek;

4. akik állampolgári jogaik teljes élvezetétől jogerős ítélettel megfosztattak, a megfosztás ideje alatt, hacsak e jogok élvezetébe ismét vissza nem helyeztettek.

Ha az állampolgári jogok teljes élvezetének megvonása politikai vétség vagy bűntett miatt történt, a választói jogosultság ismét feléled, mihelyt az e mellett kiszabott büntetés végrehajtatott, vagy kegyelem útján elengedtetett.

Franciaország. Kizárási okok: bizonyos bűncselekmények miatt való elítéltetés, csődbejutás hivatalvesztés.

A szavazati jog gyakorlását kizárja:

1. a kiskorúság (21 éven alóli kor) vagy a kiskorúság meghosszabbítása;
2. a polgári és katonai jogoktól való megfosztás;
3. a tényleges katonai (tengerészeti) szolgálat;
4. az őrültek házában való elhelyezés.

Belgium. A választói jog gyakorlásából ki vannak zárva azok, akik gyámság, gondnokság, csőd vagy bizonyos — a törvényben felsorolt — bűncselekményekből kifolyó ítélet hatálya alatt állanak, akik atyai hatalmuktól megfosztattak, gyámi állásuktól elmozdíttattak, akik az utolsó három évben szegényházban tartózkodtak, továbbá azok, akiknek bordélyházuk van vagy valaha volt, végül azok, akik kéjnők után élősködtek vagy élősködnek.

Olaszország. Kizárási okok: gondnokság alatt állás, közsegélyben való részesülés, csőd, bizonyos bűncselekmények elkövetése.

A választói jog gyakorlása fel van függesztve a tényleges szolgálatban lévő katonáknál, a katonai mintára szervezett egyéb közalkalmazottaknál.

Angolország. A választói jogot nem gyakorolhatják:

1. akik a választói névjegyzék összeállítását megelőző évben közsegélyben részesültek;
2. akik bizonyos bűncselekményekért elítéltettek;
3. a felsőházi tagok (Peers);
4. az elmebetegek;
5. az illető jelölt érdekében működő, fizetett választási ügynökök;
6. a választást vezető tisztviselők.

3. §.

Az állampolgári kötelékbe 10 évig való tartozás megkívánása azon a követelményen alapul, hogy a választottnak szorosan össze kell forrnia a néppel, melynek képviselője. Az érzelmi és érdekközösségnek ily teljessége rendszerint csak azokról tehető fel, kik hosszabb idő óta polgárai az államnak. E megszorítás jelenleg is fennáll. Az 1874: XXXIII. t.-c. nem intézkedik ugyan róla, de az állampolgárságról szóló 1879: L. t.-c. 15. §-a kimondta, hogy a honosított, kivéve a 17. §. értelmében királyi oklevéllel honosítottakat, a törvényhozás tagja csak a honosítás után 10 év múlva lehet.

Itt tehát csupán egy már meglévő rendelkezésnek további fenntartásáról van szó.

A törvényhozás nyelvében valójártasság megkövetelése, továbbá azoknak a választhatóságból való kizárása, akik nyereségvágyból eredő bűntett vagy vétség miatt el voltak ítélve, alapjában az eddigi törvénynek megfelelő s különösebb indokolást nem igénylő rendelkezések.

Újítást céloz az a rendelkezés, hogy az se legyen választható, aki az e törvényjavaslatból válandó törvény életbelépte után valamely nemzetiségnek a másik elleni gyűlöletre izgatása miatt (1878: V. t.-c. 172. §.) jogerősen el volt ítélve.

Annak, hogy bár több oly büntetőjogi cselekmény is van, mely állampolitikai szempontból különös súlylyal esik latba, a törvényjavaslat épen a nemzetiségi izgatást minősíti olyannak, mely a választhatóságot mindenkorra megszünteti, oka sajátos viszonyainkban rejlik.

A nemzetiségi izgatásnak nálunk különös jelentősége van s azok, kik azt oly mértékben űzik, hogy a büntető törvénnyel jutnak ellentétbe, okot szolgáltattak arra, hogy a nemzet képviseletéből mindenkorra kizárassanak.

Viszont e rendelkezésnek visszaható erőt tulajdonítani, nem lenne méltányos és kellően indokolt.

Passzió választói fog a külföldön.

Ausztria. Képviselővé választható minden férfi, aki választó, 30-ik életévét betöltötte és legalább három év óta osztrák állampolgár.

Németország. Képviselővé választható minden német, aki 25-ik életévét betöltötte, s legalább egy év óta valamely német állam kötelékébe tartozik, feltéve, hogy az aktív választói jogból nincs kizárva.

Franciaország. Képviselővé minden 25 éves kort elért választó megválasztható. Kivételt képeznek azonban a volt uralkodóházak leszármazottjai, a tényleges szolgálatban lévő katonák (tengerészek) és azok, akik katonai kötelezettségüknek eleget nem tettek.

Belgium. Képviselővé csak az választható, aki

1. belga születésű, vagy honosított;
2. polgári és politikai jogainak gyakorlatában van;
3. 25 éves;
4. Belgiumban lakik.

Nem választhatók meg, akik

1. választói joguktól bírói ítélettel megfosztattak;
2. a választói jog gyakorlásából a törvény értelmében ki vannak zárva;
3. akiknek szavazati joga a törvény értelmében fel van függesztve.

Olaszország. Képviselővé csak az választható, aki

1. olasz állampolgár;
2. 30-ik évét betöltötte;
3. a polgári és politikai jogok teljes élvezetében van;
4. a választói jog gyakorlásából kizárva nincs.

Nem választhatók képviselővé azok a köztisztviselők és alkalmazottak, akiknek állását a törvény a képviselőséggel összeférhetetlennek minősítette.

Angolország. Képviselővé nem választhatók:

1. a nők;
2. a kiskorúak;
3. a külföldiek;

2. némely — a törvényben részletesen felsorolt — hivatalnokok;

3. akik a koronától időleges nyűg- vagy kegydíjat élveznek;

4. a papok;
5. a felsőházi tagok;
6. akik csőd alatt állanak;
7. akik bizonyos bűncselekmények miatt elítéltettek.

4. §.

Annak megállapítása, hogy választókerületenkint egy vagy több képviselő választandó-e, oly fontos alapkérdése bármely választási rendszernek, hogy erről ezen, csupán alapelveket tartalmazó törvényjavaslatban is intézkedni kell.

Elvégre a 4. §. első bekezdése ismétli azon, már az 1848: V. t.-c. 6. §-ában kimondott elvet, hogy m i n d e n választókerület egy képviselőt választ.

A választókerületeknek a szavazás megejtése céljából kisebb körökre való felosztása, mely gyakran hangzott kívánság volt már eddig is, a választói jog széles kiterjesztésének természetes következménye.

Egyfelől szükséges ez, mert a rendkívül megszaporodó választóknak egy helyen való szavazása népesebb kerületekben a választás szabályszerű, zavartalan megejtését megnehezítené, szinte lehetetlenné tenné.

Másfelől általános választói jog mellett a választóknak a szavazási helyre való beszállítására, mint jelenleg történik, gondolni is alig lehet; a szegényebb néposztályokra nézve pedig szinte elvesztené gyakorlati jelentőségét a választói jog az esetben, ha annak gyakorlása végett hosszú és költséges utazást kellene tenniök s gyakran egy egész munkanapot feláldozniuk.

A kérdés csak az lehet, mily alapon s minő mértékben történjék a kerületeknek az említett célra való felosztása?

E tekintetben kétségkívül leghelyesebbnek mutatkozik a községet venni alapul s a szavazóköröket úgy alakítani meg, hogy azok a községekkel essenek össze. Ez biztosítja legjobban, hogy a szavazás helye közel feküdjék a választó lakásához. Az alkotmányos államok legnagyobb része csakugyan ezt a rendszert honosította meg.

Nálunk ennek az elvnek teljes keresztülvitele jelenleg nem mutatkozik lehetségesnek. Különösen attól lehet tartani, hogy számos kisközségben nem találkoznak megfelelő számmal a választás vezetésére alkalmas személyek. Be kell érnünk tehát azzal, hogy minden város és nagyközség legyen külön szavazókör, míg a kisközségek a körjegyzőség székhelyén szavazzanak, ami azonban nem zárja ki, hogy a lehetőséghez képest kisközségek is önálló szavazókörökké alakíttassanak, illetőleg hogy a kisközségek más községgel, esetleg várossal együtt alkossanak külön szavazóköröket.

E részben különben csak esetenkint lehet célszerűen intézkedni. Számos körülmény veendő figyelembe: a lakosság, illetőleg a választók száma, a tá-

volságok, a földrajzi viszonyok, az ezekből esetleg folyó közlekedési nehézségek, s amennyiben választási vezetőkre is szükség van, az értelmiségi viszonyok is.

Ép azért, mivel ily számos, még pedig részben változásoknak alávetett tényezőt kell a szavazókörök megállapításánál számbavenni: e feladat megoldása törvény útján célszerűen nem történhetik, hanem természeténél fogva közigazgatási útra tartozik.

Választókerületek a küflöldön.

Ausztria. A választókerületeket a törvény állapítja meg.

Az I. kúriában rendszerint egy-egy koronaország egy választókerületet, s a választók egy választótestületet alkotnak. Van azonban több kivétel, így pl. Csehországban a nagybirtokosok 6 testületben választanak, még pedig úgy, hogy a hitbizományi nagybirtokosok egy külön választókerületet alkotnak, mely 5 képviselőt választ; a választókerületet e testület választásai számára egész Csehország alkotja. Ellenben a szabadforgalmú nagybirtokosok 5 választókerületben választanak 17 képviselőt, s minden kerület választói egy választótestületet tesznek ki. Természetesen Csehországban e kúriában mindenütt lajstromosan szavaznak.

A II. kúriában a kamarák vagy egyedül választanak, vagy a városi választókerületekkel együttesen. Az előbbi esetben a kamara valóságos tagjai magukban egy választótestületet alkotnak, a második esetben a városi választókkal együtt tesznek ki ilyet. De az utóbbi esetben is a kamarai tagok elkülönített gyülekezetben választanak.

A III. kúriában egyes városok maguk tesznek ki egy-egy választókerületet és testületet; mások többen egyet, s ismét mások több választókerületre és testületre oszlanak. Némely város, illetőleg városrész egy képviselőt választ, máshol ismét lajstromosan több képviselőt választanak (pl. Bécsben a belvárosban.)

A IV. kúriában sehol sincs lajstromos szavazás; minden egyes kerület ősválasztói, illetőleg választói egy testületet tesz-

nek ki. A választókerületek itt több járásból (Gerichtsbezirk) alakíttatnak.

Az V. kúriában tisztán földrajzilag, részben tisztán városokból, részben városokból és járásokból alakított választókerületekkel találkozunk, s itt is, mint a IV. kúriában, minden kerület egy képviselőt választ.

Az összes választókerületek száma: 369.

Németország. A választókerületeket törvény állapítja meg (1870-ből, egyes későbbi módosításokkal). Alapelvül szolgál az a szabály, hogy minden 100.000 lélekre egy képviselő essék.

Minden képviselő egy-egy külön kerületben választatik.

Minden választókerület a szavazás megejtése céljából kisebb körökre oszlik. Szabály az, hogy minden község magában egy-egy szavazókört alkot. Egyes betelepített birtokok, s kicsiny, továbbá oly községek, melyekben a választás vezetésére alkalmas személyek nem találkoznak, más szomszéd községekkel egy szavazókörré egyesíthetek. Viszont nagy helységek több szavazókörre oszthatók fel. (így pl. Berlinben, mely 6 választókerületre oszlik, jelenleg 724 szavazókör van.)

A szavazókörök beosztását minden népszámlálás alkalmával általános revízió alá veszik.

Emellett a szükséghez képest (pl. új utcanyitás, gyártelep felállítása stb. esetén) időközben is változtatják.

A valóságban a szavazókörök megállapításánál egy-egy körre rendszerint 2500—3000 lelket számítanak, hogy gyakori időközi változtatásokra ne legyen szükség.

A választókerületek száma: 397.

Franciaország. Elv, hogy minden járás (arrondissement) választókerületet képezzen. Kivétel csak az esetben van, ha a járás lakossága a 100.000-et meghaladja. Ez esetben a fennmaradó töredék után még egy, vagyis két, 200.000 lakoson felül pedig még *egy,* vagyis három képviselő választandó. Az ily járás két, esetleg három választókerületet alkot.

A képviselők száma a minden öt évben előforduló népszámlálás eredményéhez képest változhatik s ehhez képest a választókerületek beosztása is módosul.

Járásokon belül a választás a községekben történik. Minden község a szavazás szempontjából egy, esetleg több

szakaszra van felosztva. A felosztást a helyi viszonyok és a lakosság számához képest a megyefőnök rendeletileg állapítja meg.

A választókerületek száma: 565.

Belgium. Az ország a képviselő (és szenátor)-választás szempontjából a közigazgatási beosztáshoz alkalmazkodik.

Kilenc tartomány van, a tartományok megyékre (arrondissement-okra), a megyék járásokra (kantonokra), a járások pedig községekre (communes-ekre) oszlanak.

Azt, hogy az egyes tartományok és azokon belül az egyes megyék hány képviselőt jogosultak választani, legutóbb az 1899. december 29-iki törvény állapította meg.

A felosztás alapelve, hogy minden képviselőre legalább 40.000 lakos essék.

A képviselőválasztás egysége a megye.

A megyék a képviselő (és szenátor)-választás szempontjából szavazókerületekre (cantons électoraux) vannak felosztva és pedig lehetőleg akként, hogy ezeknek határai és székhelyei a békebírósági kantonokkal egyezzenek. Vagyis azon községek, amelyek egy békebírói kantonhoz tartoznak, u. a. szavazókerületet képezik. Ezen rendelkezés abban leli magyarázatát, hogy a választások vezetésére elsősorban az igazságszolgáltatás szervei vannak hivatva.

A szavazás a községekben történik. Azok a községek, amelyekben nincsen legalább 100 lakos, valamely szomszédos, azonban legfeljebb 4 km távolságra fekvő községhez csatolandók. A 100 lakoson alul lévő községeknek a választás szempontjából való beosztása királyi rendelettel történik. Ezek a beosztások a népszámlálás után 2 éven belül revízió alá veendők.

Ha az egyes községekben, vagy csoportosított községekben a választók száma a 400-at vagy a választók által beadható szavazatok száma a 600-at meg nem haladja, a választók csak egy szakaszt (section) képeznek, ellenkező esetben az illető község megfelelő több szakaszt alkot.

A választókerületek száma: 30.

Olaszország. Az egyes tartományok annyi választókerületre oszlanak, ahány képviselőt választanak. A képviselők számának provinciák szerint való megállapítása, illetőleg a provinciáknak választókerületekre való beosztása, a 10 éven-

kénti népszámlálást követő első ülésszakban a törvény által újból állapíttatik meg, illetőleg a választási törvényhez mellékelt és annak kiegészítő részét képező táblázatból kivehető kerületek száma megfelelőleg módosíttatik. Időközben, vagyis a io évi népszámlálási időszakot megelőzőleg, az ország közigazgatási és törvénykezési beosztásában beállott változások a választókerületeknek a törvényben megállapított beosztását nem érintik.

Minden egyes választófelület szakaszokból (sezioni) áll. A községeknek szakaszokba való beosztása ahhoz képest történik, amint az illető község választóinak száma 6oo-nál nagyobb és 100-nál kisebb. Amennyiben egy községben a választók száma 100-nál kevesebb, akkor az a legközelebbi községhez vagy annak egy részéhez csatoltatik.

Kivételes esetekben, amennyiben a közlekedési és távolsági viszonyok valamely községnek a választói jog gyakorlása szempontjából más községhez való átcsatolását megnehezítenék, egyes 100-nál kevesebb, de mindenesetre 50-nél több választóval bíró községek külön szakaszt képezhetnek.

Ezen szakaszoknak megállapítása a tartományi központi választmány helybenhagyását igényli, amelyhez felebbezés nyújtható be a községi küldöttség bármely idevonatkozó határozata ellen.

Az egyes községeknek szakaszokba való beosztása a községi küldöttség feladatát képezi, mely egyúttal az egyes szakaszok területi beosztását is meghatározza.

A választói székhely megállapítása királyi rendelettel történik.

A választókerületek száma: 508.

Angolország. Minden választókerület egy képviselőt választ. (Single seat system.)

Az egyes választókerületek több szavazókörre oszthatók, úgy hogy minden egyes választó rendes lakásához közel — négy mérföldnél nem távolabb *eső* helyen — szavazhasson.

A beosztásnál irányadó még, hogy minden szavazási helyre a grófságokban legalább 100, a városokban legalább 300 választó essék.

A választókerületek száma: 670.

5. §.

A választói névjegyzékek szükségét bizonyítani feleslegesnek látszik; ez intézmény nemcsak nálunk van ma is behozva, hanem úgyszólván mindenütt ismeretes, hol parlamenti választások vannak. Általános elvnek tekinthető, hogy a választásra csak azok jogosultak, kik a névjegyzékben összeírattak.

Ezen törvényjavaslat e tekintetben is csak az alapelveket állapítja meg.

Nevezetesen megszabja, hogy a névjegyzékek községenkint állítandók össze. A névjegyzék községenkinti összeállítása természetes következménye a tervezett szavazási rendszernek. Nemcsak azért, mert a városok és a nagyközségek mindig, s gyakran kisközségek is külön szavazókört fognak alkotni, hanem mert ott is, hol a szavazókör több községből fog állani, a választók kétségkívül községenkint fognak szavazáshoz járulni.

A névjegyzékek elkészítésére vonatkozó részleteket a törvényjavaslat — jellegéhez képest, melynél fogva csak a legfontosabb alapelvek megállapítására szorítkozik — mellőzi.

Azon szervek megjelölése tehát, melyek a névjegyzékek összeállításánál közreműködni lesznek hivatva, a 9. §. szerint alkotandó törvénynek lesz feladata.

Ép így szabályozandó lesz ez utóbbi törvényben az a fontos kérdés is, vájjon a névjegyzékek ezentúl is állandók legyenek-e, avagy esetről-esetre, minden választás céljára külön készüljenek; továbbá hol, miképen s mennyi időre történjék közszemlére kitételük a felszólalások felett minő hatóság döntsön, mikép történjék a névjegyzékek lezárása stb.

Választói névjegyzékek a külföldön.

Ausztria. Valamennyi kúria választói, kivéve a kereskedelmi és iparkamarákat, betűrendes névjegyzékben Írandók össze.

A nagybirtokosok kúriájának névjegyzékét a tartományi főnök, a városi választók, továbbá a községi és az általános szavazati joggal bíró (V. kúriabeli) ősválasztók, illetőleg közvetlen választás esetén a választók névjegyzékét.: a községi (városi) elöljáróság, a községek kúriájabeli virilistákét a járási kapitányság állítja össze.

A névjegyzékek nem állandók, hanem minden választás alkalmával újból állíttatnak össze.

Németország. Minden község elüljárósága (városokban a magisztrátus) köteles az illető községre nézve két példányban választói névjegyzéket készíteni.

Olyan községekben, melyek több szavazókörre oszlanak, a névjegyzék szavazókörönkint készül.

A névjegyzék nem állandó, hanem minden választásra külön-külön készül.

A névjegyzékek elkészítésének gyakorlati módozatait törvény vagy más egységes szabály nem állapítja meg; az erre vonatkozó eljárás a gyakorlatban fejlődött ki.

Franciaország. A választói névjegyzékek állandók, s (községenkint, városonkint) minden évben január i. és március 31-ike közt kiigazítandók.

A kiigazított névjegyzékek alapul veendők minden a következő év március 31-ig megejtendő képviselőválasztásnál.

A végérvényes választói névjegyzék időközben csak annyiban módosul, amennyiben a választói jogot érintő jogerős ítélet vagy halálozás esete fordul elő.

Belgium. A választójogosultakról készített névjegyzék állandó jellegű, abba csupán az évenkinti kiigazításból kifolyó törléseknek és újabb felvételeknek lehet helye.

A községenkint összeállítandó névjegyzék évenkinti kiigazítása hivatalból történik.

A választói névjegyzék rovatait, illefóleg az egyes rovatok tartalmát a törvény állapítja meg, s az ennek megfelelő minta és szöveg királyi rendelettel — kötelezőleg van — megállapítva.

A végleges névjegyzék elkészítésével egyidejűleg egy pótnévjegyzék készítendő — az ideiglenes névjegyzék mintájára —

azokról, akik újonnan lettek a névjegyzékbe felvéve, vagy akiknek *szavazatszáma* és jogcíme módosult, illetőleg változott.

Megjegyzendő, hogy az elöljáróság egy kimutatást tartozik azokról vezetni, akik állásuk, hivatásuk vagy foglalkozásuk alapján három szavazattal bírnak.

Olaszország. A választói névjegyzék évenkint két példányban készítendő. Tartalmazza betűrendben az illető község választóinak nevét.

Külön kimutatás készítendő a választói joggal bíró altisztekről és katonákról is.

Az 1895 március 20-iki törvény alapján első ízben készült választói névjegyzék állandó jelleggel bír, azonban évenkint kiigazítandó.

A névjegyzék kiigazítására hivatott küldöttségnek három különböző jegyzéket kell készítenie.

I. Egy jegyzék készítendő azon (összes) választókról, akiknek a választói névjegyzékbe való felvételét a küldöttség javasolja, tekintet nélkül arra, hogy kérelmet nyujtottak-e be vagy sem.

II. Egy névjegyzék készítendő azokról, akiknek a bizottság a névjegyzékből való kihagyását javasolja hivatalból, avagy kérelem, illetőleg felszólalás folytán.

III. Egy névjegyzék azokról készítendő, akiknek a felvételre irányult kérelme elutasíttatott.

Angolország. A választói névjegyzékek állandó jellegűek, de évenkint kiigazíttatnak.

Az occupierk hivatalból vétetnek fel a választói névjegyzékbe, a többi választó jogosultaknak a felvétel végett jelentkezniük kell.

6. §.

E §. a választási eljárás legsarkalatosabb alaptételeinek törvénybeiktatását célozza.

Így kimondja először, hogy a választás közvetlen.

Ez az elv a bővebb indokolást elengedhetővé teszi. A közvetlen választási rendszerről a közvetettre való áttérés bizonyára komolyan alig jöhet szóba. Épen

ellenkezőleg, oly államokban is, hol eddig a közvetett rendszer állt fenn, mindinkább keresztültör a közvetlen választás elve, mert belátják, hogy a közvetett választás a népnek a választásokban való részvételét rendkívül gyöngíti s azonkívül könnyen a választók akaratának meghamisítására vezethet.

Nagy jelentőségű az a másik elv, mely a választások titkosságát mondja ki.

Itt mindenekelőtt megállapítható, hogy a titkos szavazás az alkotmányos államokban úgyszólva mindenütt meghonosult. A nyilvános szavazás csak Poroszországban, néhány kis német államban, Dániában és hazánkban áll még fenn.

Ez azonban, bár figyelemreméltó, de magában még nem döntő erejű tény, s nem teszi feleslegessé à kérdés közelebbi vizsgálatát.

Ahhoz, hogy a titkos szavazati jog mellett a választók valódi akarata nagyobb bizonyossággal jut kifejezésre, kétség nem férhet. Csak így várható, hogy minden tartalék nélkül nyilvánul az az óhaj, mely a nép lelkében megfogan, s ott gyakran — külső kényszerítő okok miatt — rejtve marad. Különösen jelen-; tős e szempont ott, hol a választói jog szélesen ki van terjesztve, s ahol így a gazdaságilag alárendelt, alsóbb néposztályok is választói joghoz jutnak. Az utóbbiak akaratának teljesen független nyilvánítása alig lehetséges másként, mint a szavazás titkossága mellett.

Bízvást mondhatni, hogy a nyilvános szavazás az általános választói jogot kivetkőzteti eredeti alakjából, mert általa a gazdaságilag erősebb osztályok befolyása annyira erősbödik, hogy könnyen elnyomja épen azokat, kiknek az általános választói jog az alkotmányos életre befolyást akar biztosítani.

Nem szabad feledni, hogy a vesztegetés ellen is az egyetlen valóban komoly ellenszer a szavazás titkossága, továbbá, hogy a választás rendje és nyugalma így sokkal jobban van biztosítva.

Kétségtelen, hogy a titkos szavazás ellen szintén hozhatók fel érvek.

Ezek közül leggyakrabban hangoztatott az, hogy megrontja a nép jellemét, mert elszoktatja a nyilvánosság ellenőrzésétől, s lehetővé teszi, hogy a titkosság leple alatt ugy szavazzon, ahogyan nem merne, ha szavazatáért nyilvánosan kellene helyt állnia.

Ebben az ellenvetésben kétségkívül van komoly tartalom. Azonban az, aki tudja, minő pusztítást visz végbe a nép jellemében a vesztegetés, mely nyilvános szavazás mellett oly nagy mértékben folyik s alig meggátolható, az az említett okból bizonyára nem válik a titkos szavazás ellenzőjévé.

Másik ellenérv az, hogy titkos szavazás mellett a vagyonosabb és értelmesebb elemek befolyása jóformán semmivé válik, s a választás eredménye a tömegen fordul meg, melynek ítélete oly sokszor megbízhatatlan.

Ez azonban érv lehet talán az általános választói jog ellen általában, de nem a titkos szavazás ellen. Azok, kik ezzel érvelnek, nem őszintén járnak el, mert ez esetben magát az általános választói jogot s nem a szavazás titkosságát kellene támadniok. Választói jogot adni az alsó néposztályoknak, s e mellett arra törekedni, hogy azt ne gyakorolhassák függetlenül: oly megoldás, mely kétségkívül belső ellentmondást rejt magában.

Ezért a törvényjavaslat a titkos szavazást kívánja meghonosítani.

A titkos szavazás módjára nézve csak annyiban intézkedik, hogy az — mint általában szokás — szavazólapok segélyével történjék.

Az eljárás részletes szabályozása, nevezetesen annak megállapítása, vájjon a szavazólapokkal a választás vezetősége lássa-e el a választókat, vagy beérjük-e azzal, ha a törvény azok színét, nagyságát és minőségét megszabja, továbbá, hogy a jelölt nevével maguk a választók lássák-e el a szavazólapot vagy annak sokszorosítása is meg legyen-e engedve, úgyszintén esetleg a szavazás titkosságának megóvására vonatkozó különös biztosítékok (szavazati borítékok, elkülönző helyiségek vagy más megfelelő berendezések stb.) megállapítása s az összes ezzel kapcsolatos kérdések megoldása a 9. §. értelmében kidolgozandó törvényjavaslatba fog felvétetni.

Ugyanott kell majd gondoskodni a választás vezetésének szervezetéről, a vezetők hatásköréről, felelősségéről, a rend fentartására szolgáló intézkedésekről, a szavazatok szedésének, az azok érvénye feletti határozatnak, a választási eredmény megállapításának módjáról, s az egész választási eljárás tüzetes szabályozásáról.

A §. további bekezdései különösebb indokolásra nem szorulnak. Az azokban foglalt rendelkezések lényegileg a jelenlegi jogállapotot tartják fenn. A választási izgalmak szükségtelen megismétlődését kívánja elhárítani az az új rendelkezés, hogy abban a rendkívül ritka esetben, midőn a jelöltek akár általános, akár időközi választás, akár újabb szavazás alkalmával egyenlő számú szavazatot kaptak, a választás eredményét a sors dönti el.

A választói fog gyakorlásának módja és a megválasztás feltételei a külföldön.

Ausztria. A választás az I—III. kúriában közvetlen, a IV—V. kúriában rendszerint közvetett, s minden 500 ősválasztóra egy választó esik. Oly tartományokban azonban, melyekben a tartományi törvények a községek kúriájából választott tartományi képviselők választására nézve a közvetlenséget rendelik el, a birodalmi képviselők is közvetlenül választandók épúgy a IV., mint az V. kúriában.

A szavazás a képviselők választásánál (némi kivételekkel a nagybirtokosok kúriájában) személyesen, s mindig titkosan, hatóságilag kiadott szavazólap segélyével történik.

Megválasztottnak az tekintendő, aki az érvényes szavazatok abszolút többségét nyerte el. Ilyen hiányában a relatíve legtöbb szavazatot nyert két jelölt között szűkebb választásra kerül a sor.

Németország. A választás közvetlen és személyesen, titkosan, szavazólapok útján történik.

A szavazólapokat a választási helyiségen kívül kell ellátni a jelölt nevével, még pedig írásban, vagy sokszorosítás útján. A szavazólapnak közepes erősségű, fehér írópapirból kell lennie s azt semmiféle ismertető jellel nem szabad ellátni. A választónak a szavazólapot egy hivatalos bélyeggel ellátott, minden egyéb ismertetőjel nélküli, át nem látszó borítékban kell leadnia. Úgy a szavazólap, mint a boríték nagyságát a szabályzat pontosan megszabja.

Ha a jelöltek valamelyike az érvényes szavazatok abszolút többségét nyerte el, megválasztottnak jelentetik ki. Ha abszolút többséget senki sem nyert, a választási biztos szűkebb választást rendel el.

Szűkebb választás alá csak az a két jelölt kerül, kik a legtöbb szavazatot kapták. Ha több jelöltre egyenlő számú szavazat esett, a sors dönt afelett, hogy melyik két jelölt közt legyen szűkebb választás. Ha a szűkebb választáson szavazategyenlőség állna be, a választási biztos által húzandó sors dönt.

Franciaország. A választás közvetlen és személyesen, titkosan, szavazólapok útján történik.

A szavazólap alakjára, nagyságára stb. nézve a törvény

nem rendelkezik, csupán azt követeli, hogy az sima fehér papirosból legyen és úgy legyen összehajlítva, hogy valamennyi egyformának lássék.

A szavazóteremben tilos a szavazólap elkészítése, illetőleg kitöltése.

Ha a jelöltek egyike sem kapta meg a feljegyzett összes szavazatok abszolút többségét és egyúttal annyi szavazatot, amennyi a választók számának $^1/_4$-e, akkor pótválasztás rendeltetik el. A pótválasztásnál viszonylagos többség is elegendő. A pótválasztásnál új jelöltekre is lehet szavazni.

Belgium A választás közvetlen és személyesen, titkosan, szavazólapok útján történik. A szavazólap nagyságát alakját, színét stb. a törvény állapítja *meg*.

A választók a küldöttségi elnöktől szavazatuk *számához* képest kapják a megfelelő szavazólapot.

A szavazólap kitöltését a törvény következőkép írja elő:

Ha a választó á listán, illetőleg szavazólapon lévő *összes* jelöltekre akar szavazni, akkor a szavazólap fején lévő kört feketíti be. (Vote de liste.) Ha pedig a szavazó elfogadja ugyan a szavazólapon lévő összes jelölteket, de a maga részéről főként egy jelölt megválasztására helyez súlyt, akkor az illető jelölt neve mellett oldalt lévő fehér karikát feketíti be. (Vote nominative.)

Ha a karika befeketítése nem teljes, ez a szavazólap érvényességét nem érinti, ellenben ha azon bármely jelzés használtatik, az illető szavazólap semmisnek tekintendő.

Ha a szavazó a listán lévő képviselőjelöltek sorrendjét módosítani akarja, akkor a szavazólapon lévő egyik képviselőjelöltnek nominatív szavazatot ad; viszont ha csak a pótképviselők jelölési sorrendjét akarja módosítani, akkor az általa kiválasztott pótképviselőnek ad nominatív szavazatot. Végül, ha sem a képviselők, sem a pótképviselők jelölési sorrendjéhez nem ragaszkodik, illetőleg a szavazólapon lévő sorrendet módosítani akarja, akkor *egy* képviselőnek és egy pótképviselőnek ad nominatív szavazatot.

A *szavazás* — büntetés terhe alatt — kötelező.

Azok a választók, akik a *választás* napján nem a szavazás helyén laknak, jogosítva vannak a szavazás helyére vasúton ingyen utazni.

A választás végeredményének megállapítása nagyon bonyolult.

Mindenekelőtt azt állapítják meg, hogy az egyes listákra hány mandátum jut. Ennek megállapítása után a beadott szavazatok (votes nominatives) alapján kiszámítják, hogy az illető listán szereplő jelöltek közül kik tekintendők megválasztott képviselőknek és pótképviselőknek.

Olaszország. A választás közvetlen. A szavazás személyesen, titkosan, szavazólapok útján történik.

A szavazólap csak fehér, átláthatatlan papirosból készíthető, alakja egyenszögű. Csak a törvényben előírt szavazólap használható.

A jelentkező választó személyazonosságának megállapítása után az elnök az urnából kivesz egy szavazólapot s azt az illetőnek kinyitva (kiterítve) átadja.

A választó az e célra szolgáló asztalnál felírja a kapott szavazólapra azon jelölt nevét, akire szavazni akar.

Érvényesen megválasztott képviselő csak az lehet, aki a választókerület névjegyzékébe felvett összes választók $^1/_6$-ánál és a beadott szavazatok felénél több szavazatot kapott.

Ha az első szavazásnál senki sem nyerte el a megkívánt többséget, a legtöbb szavazatot kapott két jelölt közt pótválasztás tartandó.

Megválasztottnak az tekintendő, aki viszonylagos többséget nyert. Egyenlő szavazat esetén az idősebb jelölt jelentendő ki megválasztottnak.

Angolország. A választás közvetlen. A szavazás titkos és szavazólapok útján történik.

Minden választó a választási elnöktől egy hivatalos jegygyei ellátott szavazólapot kap, melyre a jelöltek nevei rá vannak nyomtatva. A választó azután egy erre a célra rendelt szobába megy, ahol azon jelölt neve mellé, akire szavazni kíván, keresztvonást tesz. Majd visszatérve a szavazóhelyiségbe, az összehajtott szavazólapot boríték nélkül az urnába dobja.

A megválasztáshoz viszonylagos szótöbbség szükséges.

7. §.

E §. kimondja, hogy a képviselők jelenlegi száma változatlan marad.

Nem lenne ugyan kizárva, hogy ily mélyreható reform alkalmával a képviselők száma is változás alá essék; ez azonban viszonyaink között nem mutatkozik szükségesnek.

Nevezetesen alig férhet kétség ahhoz, hogy az általános választói jog behozatala inkább indokolná a képviselők létszámának felemelését, mint leszállítását. Tekintve azonban, hogy hazánkban a képviselők száma a lakossághoz arányítva ma is a legnagyobb az európai államok között, ily irányú változás nem lenne igazolható.

A képviselők száma és ennek aránya a lakossághoz a nagyobb európai államokban.

Ország	A képviselők száma	Egy képviselőre jutott az utolsó választások alkalmával lakos	Egy képviselőre jutott az utolsó választások alkalmával körülbelül választó
Ausztria	425	61.000	17.000
Németország	397	140.000	31.000
Franciaország*)	565	68.000	19.000
Belgium	166	44.000	10.000
Olaszország	508	64.000	5.000
Angolország	670	62.000	10.000
Magyarország	413	40.000	2.500

*) A francia képviselőház 581 képviselőből áll. Ebből a számból az anyaországra *565,* a gyarmatokra 1*6* képviselő esik.

8. §.

A képviselői megbízás jelenlegi öt évi tartamának meghagyása hasonló okokon nyugszik, mint a képviselők számának fenntartása»

Általános választói jog mellett ugyanis inkább igazolható a választási időszaknak meghosszabbítása. Egyfelől azért, mert az általános választói jog alapján alakított parlament bensőbb, közvetlenebb kapcsolatban áll a néppel, mint az, melyet a lakosság valamely töredéke választott, s így feltehető, hogy a politikai áramlatok külső hullámzásai iránt is fogékonyabb s azokat új választás nélkül is megérzi. Másfelől a választási izgatások általános választói jog mellett rendesen fokozottabbak s így a választási időszak megnyújtása e szempontból is kívánatos.

Azonban a mostani öt évi időszak mindezek figyelembevételével is elegendő hosszúnak mutatkozik, s annak megnyújtása veszélyeztethetné a képviselők és választók közt szükséges együttérzés fennmaradását.

így e részben nincs ok a jelenlegi helyzeten változtatni.

Az országgyűlési időszak tartama a külföldön.

A képviselői megbízásnak, vagyis az országgyűlési időszaknak rendes tartama Ausztriában 6, Németországban 5, Franciaországban 4, Belgiumban 4, Olaszországban 5, Angolországban 7 év.

9. §.

Mint látható, a jelen törvényjavaslat arra szorítkozik, hogy megállapítson néhány oly elvet, melyek a választói jog reformjának irányát megszabják, mi-

nők különösen a választói jog terjedelme, a választókerületeknek kisebb szavazási körökre való felosztása, s a szavazás titkossága.

Ezen sarkalatos alapelvek szabják meg azon kereteket, melyeket a részletes szabályokat tartalmazó törvény lesz hivatva kitölteni.

E törvény előkészítése előreláthatólag hosszabb időt vesz igénybe, mert a rendezésre váró kérdések szabályozása kétségkívül beható meggondolást kívánó, komoly feladat. Így a törvényjavaslat beterjesztésére engedett egy évi határidő szükséges arra, hogy az elvégzendő munkálatok alaposan és megbízhatóan legyenek végrehajthatók.

Különösen a választókerületek újmegállapítása lesz sok körültekintéssel járó, bonyolult munka.

Közismeretüek a rendkívüli aránytalanságok, melyek e tekintetben fennállanak.

Csak a legszélsőbb aránytalanságokat említve, 7 választókerületben 500-nál kevesebb a választó, míg 36 kerületben a 4000-et, 5 kerületben pedig a 7000-et is meghaladja azok száma.

Az új rendezés főfeladata tehát a mai aránytalanságoknak a lehetőségig való megszüntetése lesz.

Természetesen egyéb szempontok is vannak, melyek a szóbanlevő feladat végrehajtásánál figyelembe veendők.

Így különös gond lesz fordítandó arra, hogy a kerületek kikerekítése a magyar nemzeti állam egyensúly-viszonyainak megzavarása nélkül nyerjen megoldást.

A rendelkezésemre álló statisztikai adatok azt mutatják, hogy — ha az egyes választókerületeket a

magyar elem abszolút többsége szempontjából vizsgáljuk — a választói jognak tervezett új megállapítása folytán a magyarság helyzete nemcsak az országos átlagot, hanem az egyes választókerületeket is tekintve, már a jelenlegi beosztás mellett is némileg javulna.

10. §.

E §. azok választói jogosultságát, kik a jelenleg érvényes törvények alapján készülő utolsó évi választói névjegyzékek valamelyikébe fel lesznek véve, személyükre nézve átmenetileg fenn akarja tartani az esetre is, ha írni és olvasni nem tudnak.

Ily írástudatlan választó van jelenleg 192.729.

Kétségkívül szó férhet ahhoz, vájjon ezek választói jogának, hacsak átmeneti fenntartása is összefér-e ezen törvényjavaslat egész irányával, mely a vagyoni cenzust elvi szempontból mellőzi s viszont az írás-olvasásban való jártasságot, mint minimális értelmiségi kelléket, feltétlenül megköveteli.

Másfelől azonban kétségtelen, hogy az 1874-iki választási törvény is, dacára annak, hogy az ú. n. régi (nemesi) jogon való választói képesség fenntartása homlokegyenest ellenkezett a modern alkotmányos fogalmakkal, azt azokra nézve, kik e címen az 1872. év végéig készült névjegyzékek valamelyikében bennfoglaltattak, továbbra is fenntartotta s így a szerzett jogok kímélése némileg az előzményeken sarkall.

Továbbá figyelembe jön, hogy a szóbanlévő választók, mint akik a képviselőválasztásokban eddig is résztvettek, már politikai tekintetben valamennyire iskolázottabbak, mi írástudatlanságuk némi ellensúlyául tekinthető.

Kiemelendő, hogy a jogosultság fenntartása a törvényjavaslat szerint csak addig szól, míg az illetőknek régi választói jogcíme abban a városban vagy községben áll fenn, melynek névjegyzékébe az e törvényjavaslat alapján alkotandó törvény életbeléptekor fel vannak véve; továbbá, hogy az átmeneti jellegű jogfenntartás csak két ciklusra szól, mely időszaknak — rendes körülmények között — aránylag hosszú (10 évi) terjedelme az analfabéta választókra az írni-olvasni tudás elsajátítását bőven lehetővé teszi.

Továbbmenő kedvezmény egyfelől a méltányosság határainak szükségtelen és indokolatlan kiterjesztése lenne, másfelől a választói névjegyzékek pontos összeállítását úgyszólván lehetetlenné tenné és sok esetben alig ellenőrizhető visszaélésekre vezethetne.

A io. §-ban tervezett rendelkezések gyakorlati alkalmazását a következő példa mutatja meg. A kápolnai választókerület Aldebrő községében jelenleg a földadóminimum 12 korona. Nagy János, aki írni-olvasni nem tud s aki aldebrői birtoka után 14 korona adót fizet, az 1874: XXXIII. és 1899: XV. t.-c. alapján készült utolsó évi választói névjegyzékbe földbirtok címén föl van véve. E törvényjavaslat alapján hozandó törvény életbelépte után Nagy János az új választói névjegyzékbe — két országgyűlési ciklus tartama alatt — fel fog vétetni, ha Aldebrőn továbbra is legalább 12 korona földadót fizet. Ha azonban Nagy János időközben ezt a jogcímet Aldebrőn elveszti, az új választói névjegyzékbe nem lesz felvehető még abban az esetben sem, ha akár Aldebrőn, akár egyebütt olyan jogcímet szerezne is, mely az 1874: XXXIII., illetőleg az 1899: XV. t.-c. értelmében a választói jogosultságot biztosítja.

11. §.

E §. rendelkezése nem kíván bővebb indokolást, mert természetes, hogy addig, míg a 9. §. értelmében hozandó részletesebb törvény életbe nem lép, a képviselőválasztásokkal kapcsolatos összes intézkedések csak a jelenlegi törvények alapján történhetnek.

12. §.

E szakasz nem kíván indokolást.

Budapesten, 1905. évi december hó 16.